

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ І ПРАВОТВОРЕННЯ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

**Збірник тез доповідей учасників
Всеукраїнського круглого столу
15 грудня 2023 року**

**Львів
2023**

УДК 340.12(062.537)
Д 36

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 12 грудня 2023 року)*

Упорядники:

ЗАБЗАЛЮК Дмитро, доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ

КУЧЕР Віталій, кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 Інституту
з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ

Державотворення та правотворення в умовах війни та післявоєнний період: збірник тез доповідей учасників учасників Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 15 грудня 2023 року) / Упорядники: Д. Є. Забзалюк, В. О. Кучер. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 250 с.

У збірнику розміщено матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників Всеукраїнського круглого столу «Державотворення та правотворення в умовах війни та післявоєнний період», які присвячені історико-теоретичним, конституційним, міжнародним та філософсько-правовим засадам державотворення та правотворення, галузевим проблемам в умовах війни та післявоєнний період.

Матеріали подані в авторській редакції. За дотримання авторських прав, достовірність інформації та коректність висновків відповідальність несуть автори.

УДК 340.12(062.537)

© Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2023
© Автори публікацій, 2023

ЗМІСТ

АФТАНАСІВ В. Право на життя: як забезпечити доступ до трансплантації органів для постраждалих від війни людей, які потребують невідкладної медичної допомоги _____	8
БАЛИНСЬКА О. Пам'ять як семіотичний засіб правотворення _____	10
БАРАБАШ О. Трансформації способів боротьби органів Національної поліції зі злочинами за допомогою штучного інтелекту _____	13
БОЖКО Д. Деякі аспекти інституту відводу судді _____	18
БОРИСЛАВСЬКИЙ Р. Демографічна криза та дефіцит робочої сили – повоєнні виклики України _____	21
БОРОВСЬКА І. Сутність та значення диференціації цивільного судочинства _____	23
БРОНЕВИЦЬКА О., ШТАНГРЕТ М. Необхідна оборона в міжнародному кримінальному праві _____	27
ВАСЬКІВ В. Права дитини, порушені російським агресором під час війни _____	29
ВОЛКОВА Ю. Захист права на здорове довкілля під час війни _____	31
ГАВРИЛЬЦІВ М., ПАНКЕВИЧ О. Принцип верховенства права в рішеннях Конституційного Суду України _____	34
ГАРАСИМІВ Т. Особливості забезпечення права на працю в умовах воєнного часу _____	36
ГОЛЮК Л. Проблеми захисту дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів _____	40
ГОРБАНЬ О. Логіка обґрунтування правових норм і правозастосовних рішень як проблема правового регулювання в Україні _____	42
ГРАБЕЦЬ Б. До питання забезпечення судами верховенства права _____	44
ДЕМКІВ Р. Особливості електронного виконання судових рішень _____	46
ДІДИК В. Проблемні питання здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану _____	49
ДУТКО А. Сімейна політика як складова соціальної політики держави _____	52
ЄСИМОВ С. Категорії цифровізації у державному управлінні: ретроспектива та нормативні новели _____	54
ЗАБЗАЛЮК Д. До окремих питань значення хрестоносного руху для суспільно-політичного та державно-правового розвитку Європи _____	57
ЗАГУМЕННА Ю. Досвід Німеччини нормативно-правового регулювання забезпечення національної безпеки _____	59
ЗАЙЦЕВ Р. До питання фідучіарного аспекту у правовідносинах _____	63

ЗДРЕНИК І. Обмеження прав людини в умовах війни _____	65
ЗІНЧУК С. Право на недоторканість житла _____	68
ІВАНОВА М. Щодо перспектив розвитку трудових відносин в умовах євроатлантичних процесів _____	71
ІВАНЧИШИН А. Захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану право на недоторканість житла _____	74
КАПІТАН О. Інститут адвокатури у системі правозахисних гарантій прав людини _____	76
КАЧМАРИК О. Державна молодіжна політика як складовий процес розвитку громадянського суспільства _____	80
КЕЛЬМАН М. Проблеми юридичної науки на сучасному етапі державотворчих процесів _____	82
КЕЛЬМАН Р. Правова заборона як соціальне явище _____	85
КІРІЄНКО Т. Соціальна безпека людини в умовах війни: сучасний стан та шляхи забезпечення _____	89
КОВАЛІВ М., ПАРТИКА А. Особливості формування державної регуляторної політики в Україні _____	92
КОВАЛЬ І. Збереження державності України в умовах війни _____	94
КОВАЛЬ І. Щодо предмета доказування у цивільному судочинстві _____	96
КОГУТ Я. Проблеми соціально-психологічного стану українського суспільства та управління державою в кризових умовах війни _____	99
КОГУТ Я., ПЕТРЮК О. Розвиток професійної уваги у майбутніх працівників поліції як запорука майбутнього професіоналізму _____	102
КОЛИЧ О. Соціально-правова філософія Тараса Шевченка _____	104
КОСАР С. Право на свободу пересування _____	107
КОСТРА Д. Міжнародні злочини проти дітей, спричинені повномасштабним вторгненням РФ на територію України _____	111
КРИВА С. Етапи та особливості адаптації європейського законодавства в Україні _____	113
КУЛІКОВА А. Правочини в умовах воєнного стану: актуальні питання укладання _____	116
КУЧЕР В., ШЕМЧУК В., ЄВХУТИЧ І. Захист прав ветеранів війни у післявоєнний період _____	119
ЛЕВКО А-М. Теоретико-правовий контекст захисту тварин: безпритульні тварини в Україні та Європі _____	122
ЛЕПІСЕВИЧ П. Визвольна війна українського козацтва 1648-1649 роки та ставлення до неї держав Західної Європи: історико-правове дослідження _____	124

МАЗУР А. Деякі аспекти психології особистості та гендерна рівність в умовах воєнного часу	128
МАКОВІЙ В. Соціально-економічні передумови новелізації правового регулювання договірних відносин в Україні	130
МАКСИМОВА О. Емоційне вигорання працівників в умовах війни: основні причини та шляхи подолання	133
МАЛОВА Ю. Здійснення опіки над дітьми в умовах воєнного стану на території України	136
МЕЛЬНИК Н. Загальнотеоретичні аспекти забезпечення прав людини в умовах воєнного стану	139
МИХАЙЛІВ О. Спеціальний правовий статус особи і війна: правовий статус особи з інвалідністю внаслідок бойових дій для цивільної особи, що зазнала ушкодження внаслідок бойових дій	141
МОНАСТИРСЬКИЙ М. Позачергові вибори ВРУ в умовах воєнного стану	143
МОТИКЕВИЧ Є. Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації	144
МОТИКЕВИЧ Є. Вплив війни на право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля	147
НАКОНЕЧНА А. Здійснення права на свободу думки і слова в умовах воєнного стану	148
НИКОЛАЙЧУК Д. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи в умовах війни	150
ОГОРОДНИК А. Знищення об'єктів нерухомого майна внаслідок агресії рф	153
ОНИШКО О. Особливості усиновлення в умовах воєнного стану в Україні	155
ОНИШКО О., САВАРИН С. Право на доступ до публічної інформації	160
ПАНКЕВИЧ О., ГАВРИЛЬЦІВ М. Європейська регіональна система захисту екологічних прав: деякі зауваги	164
ПАРАСЮК В. Гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: окремі питання	166
ПЕТКЕР І. Укладання та припинення шлюбу в умовах воєнного стану	170
ПЕТРОВСЬКИЙ А. Інститут спрощених судових процедур у цивільному судочинстві: актуальні питання сьогодення	172
ПИНДА Н. Правові основи відшкодування Україні шкоди, заподіяної внаслідок російської агресії	177

ПОВАЛЕНА М. Імплементация європейських цінностей у законодавство України в контексті конституціоналізації	178
ПРЯХІНА Н., ОВСЯНИК В. Формування психологічної стійкості курсантів навчальних закладів системи МВС	180
РАГІМЛІ З. Протидія кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану	182
РИНДИЧ А. Кримінальні правопорушення проти сексуальної недоторканності: проблеми доказування та захисту прав потерпілих	184
РОЙКО А. Особливості реабілітації членів ОУН-УПА, як учасників протидії радянській окупації	186
РОМАНОВА А. Особливості забезпечення прав дітей з числа ВПО	188
РОП М. Незалежна міжнародна комісія ради з прав людини ООН щодо розслідування ситуації в Україні як інструмент фіксації воєнних злочинів внаслідок російської агресії: теоретико-правовий вимір	190
РУДИЙ Н. Протистояння ліберально-демократичних та недемократичних державно-правових режимів: третя світова війна чи локальні конфлікти?	192
САВАЙДА О. Теорія ментальності та її вплив на правосвідомість українського суспільства	195
САВАЙДА О., ХОМИШАК О. Розуміння торгівлі людьми в умовах воєнного стану	197
САМІЛО А., КОВАЛЬЧУК О. Підготовка HR менеджерів в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання для підрозділів ДСНС	200
СКОЧИЛАС Н. Конституційно-правове регулювання взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах війни та повоєнної відбудови	202
СТЕЦЮК Н. Проблеми правового забезпечення допомоги з боку української держави в добровільному поверненню на батьківщину вимушених українських мігрантів	206
СТЕЦЮК Н., ШЕВЧЕНКО С. Проблеми реалізації конституційних прав і свобод людини під час воєнного стану	208
СТЕЦЮК Н., ШУМИК О. Особливості організації діяльності органів державної влади в Україні в умовах воєнного стану	211
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р. Групова правосвідомість в контексті дій громадянського суспільства на підтримку сил оборони України (на прикладі взаємодії волонтерів, працівників митниці, суддів та військовослужбовців)	213
ТУЗ В. Правове регулювання демографічних відносин в Україні	216

ФЕДІНА Н. Нормативно-правове закріплення захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях_____	219
ФЕДІНА Н., САПЖАК Д. Вплив воєнного стану на права людини в Україні_____	221
ФІЛІПЧУК А. Правове регулювання волонтерської діяльності в Україні_____	224
ХАБЄЄВ В. Проблемні питання щодо забезпечення аліментних зобов'язань військовослужбовців в умовах воєнного стану_____	226
ХІЛОБОК Д. Аналіз проблем майнового відшкодування населенню в умовах воєнного стану в Україні: шляхи оптимізації та покращення системи компенсацій_____	228
ЦЕРКОВНА О. Деякі особливості права на свободу та особисту недоторканість_____	231
ЦИЦИК О. Громада як соціокультурний феномен _____	233
ЧЕРЕВКО В. Пропаганда, як один з інструментів впливу на окупованих територіях_____	235
ШЕВЦІВ М., БАГАН Т. Роль командира в організації військового командування: соціологічний аспект_____	237
ШИШКО В., ВОЛИНЕЦЬ М. Освіта в умовах воєнного стану_____	239
ШУКАЛОВИЧ Б. Захист дітей в умовах воєнного стану_____	241
ЮЩЕНКО І. Реалізація принципу гендерної рівності в Україні в умовах дії воєнного стану_____	244
ЯРЕМЧУК В. Безпека освітнього середовища як соціальний елемент національної безпеки держави_____	247

АФТАНАСІВ В.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА ЖИТТЯ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ ДОСТУП ДО ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ НЕВІДКЛАДНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Трансплантація органів є одним з найбільш ефективних та прогресивних методів лікування багатьох захворювань, що загрожують життю людини. Цей процес полягає у пересадці органу або його частини від однієї людини (донора) до іншої (реципієнта) з метою відновлення функцій органу та покращення якості життя хворого.

Трансплантація органів в Україні має свою історію, яка безпосередньо пов'язана з війною, починаючи з перших операцій, що були проведені за часів Другої світової війни, і закінчуючи сучасними досягненнями за сприяння військово-медичної співпраці та міжнародної підтримки.

Актуальність даної теми полягає в тому, що саме трансплантація є важливим способом рятувати життя людей, які постраждали внаслідок військового конфлікту. Водночас вона стикається з численними викликами, такими як нестача донорів, недостатня інфраструктура, низький рівень свідомості населення, етичні дилеми та правові прогалини.

Важливою проблемою сьогодення є саме доступ до трансплантації для постраждалих від війни людей, який залежить від багатьох факторів, зокрема: наявності достатньої кількості сумісних донорів, належної організації та координації процесу донорства та реципієнства, якості та безпеки трансплантованих органів, ефективності лікування та реабілітації реципієнтів, а також врахування етичних, правових, релігійних та культурних аспектів. Варто зазначити, що в умовах війни не можна використовувати авіацію для транспортування органів, а це ускладнює систему трансплантації.

За даними Міністерства охорони здоров'я України у 2022 році лікарі провели на 20% більше пересаджень органів, ніж у 2021-му. Окрім того, збільшується відсоток трансплантацій органів від померлого донора: від 53,7% у 2021 році до 55% у 2022-му. Зростає й кількість охочих стати донорами посмертно [1].

Особливою актуальною стала проблема трансплантації кінцівок для військових, яка стосується можливості відновлення функцій рук або ніг, втрачених внаслідок військових дій на сході України. Це важливе питання, яке впливає на якість життя та соціальну адаптацію багатьох українських воїнів, що постраждали від збройної агресії росії. Станом на 2022 рік, за даними Міністерства охорони здоров'я, близько 1200 військових потребують трансплантації кінцівок [2].

Зараз в Україні існує законодавча та організаційна база проведення трансплантацій кінцівок. У 2019 році був прийнятий Закон «Про застосування анатомічних матеріалів людині» [3], який регулює питання донорства, реципієнства, вилучення, зберігання, транспортування, використання та

контролю за якістю анатомічних матеріалів людини. У 2021 році Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, яка спрощує процедуру трансплантації кінцівок для військових, а також передбачає можливість перейняття досвіду іноземних колег.

На даний час в Україні є висококваліфіковані фахівці та сучасне обладнання для проведення трансплантацій кінцівок. За даними МОЗ, з 2014 року було проведено понад 100 операцій з трансплантації кінцівок, з них 84 – військовим. Також в Україні діють спеціалізовані реабілітаційні центри, які надають психологічну, соціальну та професійну підтримку постраждалим від війни людям.

Для забезпечення доступу до трансплантації органів для постраждалих від війни людей необхідно вжити заходів на різних рівнях, включаючи міжнародний, національний, регіональний та локальний. До таких заходів можуть належати:

- розробка та впровадження міжнародних стандартів та протоколів з питань трансплантації органів, які б враховували специфіку військових конфліктів та гуманітарних криз;

- створення та підтримка міжнародних мереж та реєстрів донорів та реципієнтів, які б сприяли обміну інформацією та координації дій між різними країнами та регіонами;

- надання фінансової, технічної та логістичної допомоги країнам та регіонам, які постраждали від війни, для розвитку та модернізації їх трансплантологічної інфраструктури та послуг;

- забезпечення освіти та підвищення свідомості населення і медичного персоналу щодо питань донорства органів, а також пропаганда гуманітарних цінностей та солідарності;

- захист прав та інтересів донорів і реципієнтів, а також запобігання будь-яким формам зловживань, експлуатації, торгівлі або трафіку органами.

На нашу думку, особливо важливим завданням Української держави є забезпечення належного фінансування та підтримки трансплантації органів, насамперед для постраждалих від війни. Для цього слід виділяти достатньо коштів з державного бюджету, а також залучати міжнародну допомогу та громадські ініціативи.

Трансплантація органів в Україні потребує подальшого розвитку та модернізації, особливо в умовах війни. Для цього необхідно вдосконалити законодавчу базу, підвищити якість та безпеку трансплантованих органів, забезпечити ефективну координацію та інформаційну систему, а також залучити громадськість та медіа до питань донорства.

Підводячи підсумки, варто зауважити, що трансплантація органів в нашій державі має не лише медичне, а й соціальне значення, оскільки вона сприяє відновленню та реінтеграції людей, які постраждали внаслідок війни, а також підтримує цінності гуманізму, солідарності та патріотизму.

Список використаних джерел:

1. Булавін Д. Трансплантація в Україні. Чому держава більше не лікує громадян за кордоном і як на галузь вплинула війна. URL: <https://hromadske.ua/posts/transplantaciya-v-ukrayini-chomu-derzhava-bilshe-ne->

likuye-gromadyan-za-kordonom-i-yak-na-galuz-vplinula-vijna?ssp=1&setlang=uk-UA&safesearch=moderate

2. Ковалевська Є. Сталеві кінцівки: як військовим повертають ноги і руки, втрачені на війні з Росією. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63004666?ssp=1&setlang=uk-UA&safesearch=moderate>

3. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

БАЛИНСЬКА О.

проректор, професор кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФІНП,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПАМ'ЯТЬ ЯК СЕМІОТИЧНИЙ ЗАСІБ ПРАВОТВОРЕННЯ

Найпоширеніше визначення пам'яті позиціонує її як «психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні, наступному відтворенні та забуванні минулого досвіду, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності людини» (Вікіпедія). Здебільшого категорією «пам'ять» послуговуються у психології, де цим поняттям позначають комплекс пізнавальних здібностей і вищих психічних функцій щодо накопичення, збереження та відтворення знань і навичок. При цьому вважається, що пам'ять у різних формах і видах притаманна всім вищим істотам, але найрозвиненіший рівень пам'яті характерний тільки для людини.

У контексті концепції вищих психічних функцій Лев Виготський (відомий у Європі та США засновник культуно-історичної школи у психології) запропонував систему чотирьох координат – організм, спілкування, значення, культура, в межах яких він прагнув пояснити будь-який феномен психічного життя людини. Спільним концептом тут виступало поняття функції, що проявлялося у демонстрації уваги, мислення, пам'яті та інших процесів, які відбуваються у психіці; при цьому було визначено особливі регулятори таких процесів – знаки, які створює культура, іншими словами – психологічне знаряддя, за допомогою якого формується свідомість.

Вивченням знаків, знакових конструкцій і систем займається наука семіотика (від грец. *semeion* – знак). Семіотику застосовують здебільшого як один із аспектів досліджень, наприклад, у контексті філософського символізму (Павло Кретов, Одеса, 2000), або як основне методологічне підґрунтя, скажімо, вивчення соціальної реальності (Анжеліка Чантурія, Луганськ, 2006), культурно-маркованих знаків історичних епох (Юлія Чала, Київ, 2006), антропологізму та когнітивної семантики (Андрій Шарипін, Київ, 2008), архетипної пам'яті (Оксана Дуброва, Дніпропетровськ, 2010), комунікативної стратегії телебачення (Вікторія Бабенко, Київ-Львів, 2008) або середовища державного управління (Валерій Дрешпак, Харків, 2011) тощо. У сферу функціонування права семіотика введена приблизно десятиліття тому як філософсько-правова парадигма (Ольга Балинська, Львів, 2013) та спеціальна методологія вивчення правової дійсності (Олег Павлишин, Харків-Київ, 2017).

При цьому семіотика сама послуговується окремими методами. Так,

психологічний метод використовується семіотикою для дослідження процесів сприймання, пам'яті, уяви, формування навиків тощо як взаємодії першої та другої сигнальних систем у пошуку інформаційних сигналів; для сприйняття права як результату мисленнєвої діяльності людини і як засобу впливу на ту ж таки мисленнєву діяльність, правосвідомість; для демонстрації впливовості та здатності соціокультурних знаків забезпечити своєрідну психологічну тяглість історії народу; для доведення, що норми поведінки (зокрема право) народжуються у психіці людини, є результатом її психічної діяльності, що передбачає, насамперед, роботу зі змістом, сутністю, значенням, які закладаються у кожен норму як набір вербальних сигналів, знаків, кодів, повідомлень, призначених для передавання, обробки й зберігання (запам'ятовування) різної інформації.

У чинному законодавстві України поняття знаків і символів, а коди згадуються хіба що у контексті Закону «Про авторське право і суміжні права» як елемент певної інформації. Науковці розглядають правові коди в межах вивчення символів, знаків, шифрів тощо. Так, наприклад, український учений Анатолій Конверський вважає мову загалом знаковою дійсністю і застосовує цю теорію у межах логіки права. Питання символізму хвилює й українських юристів-практиків, зокрема Петро Стецюк згадує коди національної свідомості, проводячи політико-правовий аналіз державних символів України. Кодування інформації та мови загалом вивчав Олександр Сосновський, але він нічого не згадував про можливість кодування мови права. Натомість семіотичний аспект мови права аналізувала харківська дослідниця Стела Зархіна, але тільки в межах історичного аспекту мови права як предмета філософсько-логічного аналізу.

На мою думку, сфера правовідносин – це одна зі сфер життєдіяльності людини, яка найбільше послуговується знаками соціальної дійсності, продукує свої особливі професійно-функціональні правові сигнали, коди, знаки, що сприяють регулюванню відносин між соціальними суб'єктами як засоби правової комунікації.

Правовий сигнал – це імпульсна інформація правової дійсності, різновид семіотичних форм буття права, що має процедурний статус, реалізується здебільшого через мовну практику або наочно демонструє взаємозв'язок правового мислення та мови людини з її реальним оточенням, співвідношення правової дійсності та її усвідомлення соціальним суб'єктом. Така взаємозалежність концептуалізується, класифікується й оформлюється через правові знаки. Сигналом є і саме право, яке подає імпульси-вимоги й певним чином сигналізує (дозволяє, забороняє, наказує); воно сприймається тими ж сигнальними системами людини, що й інші сигнали природного середовища чи соціальної дійсності. Така сигнальна дія права можлива завдяки наявності в людській пам'яті певних динамічних стереотипів (усталених образів, знакових конструкцій, кодових понять тощо), а також здатності людини до абстрагування та залежить від інформаційних сигналів раціонального характеру (про доцільність змісту правових норм) і об'єктивного характеру (про відповідність норм права об'єктивним потребам суспільства). При цьому основним сигналом права є слово, а мова права виступає вербальною абстракцією правової дійсності.

Правовий код – це спрощене й узагальнене в пам'яті людини

відображення елементів правової дійсності; системне відтворення змісту правового явища чи поняття без деталізації та конкретики; матриця для розуміння функціонально-спеціалізованої мови права. Його можна вважати своєрідною голографічною схемою подальшого правотворення. До того ж, правовий код – це своєрідний соціокультурний метакод до вивчення інших соціальних сфер, а також засіб визначення правильного напрямку розуміння змісту, закладеного у правове поняття в умовах варіативної, постійно змінюваної правової дійсності. Правовий код здатний створити стратегічну модель правопізнання та праворозуміння, а на вищому рівні можна навіть говорити про соціально-генетичний код права, що репрезентує специфіку правової системи як прояв історичної пам'яті народу. У цьому контексті кодуванням є процес правотворення, а декодуванням – тлумачення права. Причому, оскільки інтерпретація права може бути не тільки вербальною, а й поведінковою (соціальний суб'єкт демонструє своє сприйняття право-норм через правову поведінку – правослухняну чи протиправну), то декодуванням права можна вважати всі форми реалізації права (виконання, використання, додержання і застосування).

Модифікація кодів права тісно взаємопов'язана зі соціальною практикою і може відбуватися на різних рівнях (від норми права до правової системи загалом). Модифікаційна мінливість права демонструє його здатність до змін, що мають адаптивний характер і відбуваються під впливом оточення. Дуже важливо, щоби модифікація кодів права була цілеспрямованою, зорієнтованою на подолання соціальних конфліктів у локальному (міжособистісному) чи глобальному (міжнародному) масштабі.

Правовий знак – це чітко означений матеріальний носій інформації, відтвореної у невербальному символі або сформульованої у словесному образі, що є зрозумілими для представника певної правової культури, в межах якої функціонує цей знак. Він має триєдину форму прояву: матеріальну (іконографічне чи речове відтворення змісту), мисленнєву (значення, втілене у словесному, але усному розгорненому варіанті) й поведінкову (послідовна діяльнісна чи бездієва інтерпретація сприйняття двох попередніх форм).

Правовий знак має своє сутнісне наповнення, тобто наділений соціальними функціями (номінативна, інформаційна, комунікативна, культурологічна, управлінська, дидактична, превентивна, заощадження і збереження інформаційних засобів). Правовий знак може виступати також окремою функцією права: як еквівалент і засіб відтворення та редукції правової дійсності, а також диференціації, структуризації та прогнозування її розвитку. Як і будь-яке інше поняття, він може бути багатозначним, неточним та незрозумілим (у випадку відсутності досвіду перебування у певному культурному середовищі) для інтерпретатора (право-сприймача). Натомість за умови адекватного сприйняття правовий знак регулятивно впливовий і здатний забезпечити своєрідну психологічну тяглість історії народу та відобразити своєрідність національної правової системи.

Тож саме така людська властивість як пам'ять є одним із основних чинників формування, збереження та розуміння знаків, знакових конструкцій і систем, що функціонують у сфері творення та реалізації права.

БАРАБАШ О.

професор кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ТРАНСФОРМАЦІЇ СПОСОБІВ БОРОТЬБИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект досить успішно замінює людину в багатьох сферах життєдіяльності людини. Комп'ютерні системи та роботи поступово витісняють людину не тільки на підприємствах та в сільському господарстві, а й у сферах, де доводиться мати справу з великим обсягом не завжди одноманітної інформації. Це і банківська діяльність, бухгалтерський облік, і юриспруденція, і державні послуги, і військові технології, реклама, страхування тощо. Найбільш соціально значущою діяльністю, яка відповідає за громадський порядок та безпеку як громадянина, так і держави загалом, є, безумовно, правоохоронна. Від ефективності діяльності правоохоронних органів залежить надійність охорони життя та здоров'я громадян України, їхньої власності, навіть захист інших критично значущих для держави об'єктів. Серед завдань цифровізації органів внутрішніх справ виокремимо, зокрема, такі: поставити цифровий інтелект на службу закону, забезпечити безпеку держави, використовувати інноваційні технічні продукти, досягнення науки і техніки, сучасні технології та інформаційні системи в процесі розслідування та розкриття злочинів.

Для ефективного виконання своїх функцій правоохоронні органи повинні використовувати найсучасніші технології і технічні засоби. Злочинці не шкодують коштів на розробку (придбання) комп'ютерних програм та технічних засобів, які можуть допомогти їм у незаконній діяльності. Це можуть бути і суперсучасні комп'ютери, засоби зв'язку (із зашифрованими каналами), комп'ютерні програми, написані хакерами для виконання конкретних протиправних цілей (програми-вимагачі, «троянські коні», віруси-знищувачі тощо). У зв'язку із цим на законодавчому рівні закріплено формування єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів задля підвищення її (діяльності) ефективності. Кожен співробітник органів внутрішніх справ мусить мати, окрім професійних умінь та навичок, ще й базові знання у цифровій сфері – вміти користуватися електронним документообігом, мати навички у сфері цифрової безпеки, застосовувати у своїй діяльності можливості електронної пошти тощо. У такий спосіб цифровізація органів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) стане частиною системи цифрових технологій усієї України.

Сама електронна система на основі введених у ній даних узагальнює та аналізує різну інформацію, що є в банку даних відомчих організацій (МВС, Служби безпеки України та ін.), у мережі Інтернет (дошки оголошень, соціальні мережі), а також одержувану в онлайн-режимі через вебкамери, розміщені в будь-якій точці світу. Здійснюється все це завдяки ШІ, який приходить на зміну людині-оператору. Це значно знижує і тимчасові, і фінансові витрати на розшук викраденого майна, пошук осіб, які вчинили правопорушення та переховуються

від правоохоронних органів, виявлення та своєчасне затримання осіб, які роблять замах на злочин. Усі ці операції можливі завдяки використанню нейронних мереж. При цьому, від діяльності нейромереж очікувані такі результати: ідентифікація злочинця, його зовнішніх ознак за наданими біологічними речовими доказами; визначення «серійності» злочинів (можливість звести докупи розрізнені дані з різних регіонів, щоб звірити справи і виявити закономірності для можливого об'єднання); створення біометричної бази даних тощо.

Спочатку нейромережі призначені для розпізнавання різних образів. Зокрема, вони можуть виводити статистику та будувати логічний зв'язок між подіями. У такий спосіб можна виявляти та встановлювати факти корупції. Наприклад, іспанські вчені на основі нейромереж створили спеціальну програму, яка, проаналізувавши різні офіційні документи, може встановлювати факти корупції. Це допомагає контролювати злочинність у багатьох регіонах країни. Також нейромережі допомагають розпізнавати махінації з кредитними картками та часто використовуються в банківській сфері для виявлення шахраїв. Такі системи безпеки уже мають деякі банки.

Наведемо приклади застосування штучного інтелекту. У США, наприклад, в штаті Чикаго ще з 2013 року поліцейський департамент співпрацює з Іллінойським технологічним інститутом та RAND Corporation для реалізації стратегічного списку суб'єктів, який використовує алгоритм для ранжування та ідентифікації людей як найбільш ймовірних виконавців або жертв насильства із застосуванням вогнепальної зброї. Здійснюють це на основі таких даних, як попередні арешти за наркотики, належність до банди та вік на момент останнього арешту. Водночас є реальний ризик того, що алгоритм може надавати дискримінаційні висновки. Прикладом є програмне забезпечення COMPAS (продукт компанії Northpointe (із 2017-го називається Equivant)). Ця програма оцінює ризик повторного скоєння злочину особою, щодо якої суддя повинен ухвалити вирок. Цю програму найчастіше використовують у системі кримінального правосуддя США [1].

Так-от, у травні 2016 року американська неурядова організація ProPublica виявила порушення етичних норм алгоритмами, які використовуються у програмі COMPAS, а саме расову упередженість: алгоритм удвічі частіше позначав темношкірих обвинувачених як рецидивістів, тимчасом як білошкірі були визначені як особи з низьким ступенем ризику. Оцінка виявилась ненадійною в прогнозуванні, оскільки тільки 20 % темношкірих з передбачених 40 % фактично скоїли повторний злочин [1].

Штучний інтелект активно використовує і національна поліція Голландії під час розслідування злочинів, оскільки це значно скорочує час провадження у справі. Особлива програма самостійно вивчає та розбирає матеріали справ, аналізує наявні докази та визначає можливий рівень складності справи. Документи завантажуються на комп'ютер у друкованому або у відсканованому вигляді. І штучна нейромережа самостійно за кілька днів (замість тижня-двох) виконує всю рутинну роботу. Нейромережі в Голландії під'єднані до національної бази ДНК, а тому можуть виявити загальні деталі в різних, здавалося б, справах і знайти потрібні докази. Наразі штучний інтелект вивчив понад 1,5 тис. кримінальних справ, що зберігаються на 30 млн друкованих

сторінок. Подібна система не тільки виконує механічну роботу, а й здатна бачити зв'язок між певними подіями, даючи змогу виявляти серійні злочини [2].

У вітчизняній практиці розкриття та розслідування злочинів також використовуються автоматизовані інформаційно-пошукові системи, за допомогою яких отримують інформацію про можливі напрями розслідування. Безперечним лідером практичного використання штучного інтелекту в роботі органів внутрішніх справ України є:

1) інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності (наприклад, інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» призначено для обробляння утворюваних у процесі діяльності поліції відомостей та інформаційно-аналітичного забезпечення такої діяльності) [3];

2) інформаційно-довідкове забезпечення правоохоронної діяльності (зокрема, використання мап або планів для формування геоінформаційних систем просторового розміщення об'єктів);

3) створення спеціалізованих інформаційних інтелектуальних систем оперативно-розшукового призначення (наприклад, розроблення та впровадження автоматизованої системи проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування (подібно до американських Eshelon і DCS-1000 (Carnivore) та європейської системи RES);

4) формування й розвиток інтелектуальних систем відеоспостереження (за двома функційними групами: а) розпізнавання та класифікація об'єктів відеоспостереження; б) відстеження шляху об'єкта відеоспостереження);

5) забезпечення охорони об'єктів (наприклад, системами «Орлан», «Кронос», «АІ-Грифон» та інші, що є комплексами технічних засобів і програмного забезпечення для централізованого спостереження за станом пристроїв охоронної та пожежної сигналізації);

б) створення відомчих спеціалізованих інтелектуальних інформаційних систем (наприклад, для поліції – автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем: української «Дакто-2000», французької MORFO, американської PRINTRAK, японської NEX тощо; для прикордонної служби – інтегрованих інформаційно-телекомунікаційних систем «Аркан» і «Гарт»; для митної служби – багатофункційної комплексної інформаційної системи «Електронна митниця») [4, с. 32–33];

7) розроблення та впровадження інтелектуальних інформаційних освітніх систем (зокрема, моделювання знань, комунікації, інтерпретації, самовдосконалення, взаємодії [5, с. 46–47]);

8) запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування [6] як важливий крок удосконалення слідчої (детективної) діяльності (використання штучного інтелекту значно зекономить час, кошти, засоби, ресурси; скоротить строки розгляду відповідних процесуальних документів; спростить доступ учасників у межах їх компетенції до відповідних матеріалів кримінального провадження, цифровізації документообігу тощо [7]).

Також розслідуванню злочинів сприяють технічні можливості засобів фото- та відеофіксації, аудіотехніки та інших технічних і спеціальних засобів, які Законом «Про Національну поліцію» дозволено використовувати у службовій діяльності, за умови, що не буде завдано шкоди життю та здоров'ю громадян і навколишньому середовищу [8]. Так, у діяльності правоохоронних органів особливо популярними для відеоспостереження є Body-камери з високою деталізацією під час наближення, завдяки чому можна зафіксувати номер транспортного засобу, що перевищив швидкість, чи особу водія, який вчинив правопорушення. У підсумку це сприяє підвищенню дисципліни на вулицях та рівня розкриття злочинів.

Загалом нагрудні відеореєстратори мають деякі переваги і володіють широким спектром технічних характеристик, які визначають їхнє цільове призначення. Розглянемо їх. 3G/4G онлайн-трансляція – функція, що дозволяє вести трансляцію в режимі реального часу (завдяки під'єднанню до 3G/4G-зв'язку). Наявна в моделі Tecsar B27-4G-M-GPS-MOB. Вбудований мікрофон дозволяє записати звук під час відеозйомки. Знятий матеріал може бути доказом у суді. Функція представлена в багатьох моделях, зокрема Patrol X-05, Patrol X-01, Protect R-01S 32gb, Tecsar B42-BAT-MOB тощо [9, с. 66].

Отже, професійні компетенції працівника органів внутрішніх справ доповнено цифровою компетенцією. Сьогодні постійно з'являються нові форми інформаційного забезпечення, які допомагають співробітникам органів внутрішніх справ розкривати злочини за допомогою штучного інтелекту. Формування цифрової грамотності співробітників МВС має бути спрямоване на такі аспекти, як формування цифрових навичок, необхідних для щоденної професійної діяльності, формування спеціальних професійних навичок у галузі боротьби зі злочинністю за допомогою застосування можливостей штучного інтелекту, а також навичок роботи зі закритою інформацією. З огляду на це, у роботі з підготовки співробітника органів внутрішніх справ до роботи зі штучним інтелектом умовно можна виділити такі вектори:

1) *hard skills* – жорсткі навички – сукупність навичок для чіткого і правильного виконання робіт. Спосіб контролю – випробування, іспити. Містять і теоретичні питання (знання нормативно-правової бази), і практичні завдання (володіння зброєю, вміння вести спеціальну документацію);

2) *soft skills* – м'які навички – сукупність комунікативних навичок (стресостійкість, вміння працювати в команді, самовладання). Друга назва цього вектора – соціальний інтелект;

3) *digital* – цифрова грамотність – знання та вміння ефективно застосовувати інфокомунікаційні технології в різних сферах.

Вважаємо, що в Україні також необхідно апробувати досвід голландських колег, про який ми згадували вище. Для цього співробітники територіальних підрозділів органів внутрішніх справ мають сканувати матеріали про адміністративні правопорушення та документи щодо кримінальних справ, а також іншу інформацію про правопорушників, отриману під час адміністративної та процесуальної діяльності, судові вироки тощо. Сюди можна зарахувати і заяви потерпілих, пояснення свідків, протоколи процесуальних дій, які проводяться до порушення кримінальної справи. Доцільно до створюваної бази внести біометричні дані затриманих, підозрюваних та засуджених осіб.

Хоча штучний інтелект, по суті, не є алгоритмізованим (через відсутність заданої послідовності кроків), він може бути помічником слідчого або поліцейського. Однак будь-які типи штучного інтелекту, які можуть бути використані для розкриття та розслідування злочинів, мають бути апробовані, а сама можливість їх застосування – закріплена у кримінально-процесуальному законодавстві. Штучні нейронні мережі можуть бути адаптовані до вирішення специфічних криміналістичних завдань, наприклад, аналізу матеріалів кримінальних справ для виявлення слідчих помилок процесуального і тактичного характеру, відокремлення з масиву розслідуваних справ ознак серійності, об'єднання злочинів за подібними ознаками. У найближчому майбутньому цілком можлива інтеграція розглянутої технології до криміналістичної практики, проте для цього потрібно подальше вивчення архітектури та можливостей штучних нейронних мереж. Варто також розробити програмно-апаратну базу на основі нейромереж для введення повної інформації про правопорушення та злочини шляхом сканування матеріалів кримінальних справ, матеріалів про адміністративні правопорушення, даних про підозрюваних тощо.

Отже, на основі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок про необхідність впровадження цифрових технологій у діяльність органів внутрішніх справ, про важливість цифровізації як кроку оновлення роботи МВС. Цей орган виконавчої влади, як ніхто інший, потребує постійних новацій, адже боротьба зі злочинністю не терпить зволікань, тому кардинальні зміни тут потрібно впроваджувати та розвивати.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко В. Штучний інтелект у правосудді. *Центр демократії та верховенства права* : офіц. вебсайт. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/> (дата звернення: 14.11.2023).

2. Levendowski A. How Copyright Law Can Fix Artificial Intelligence's Implicit Bias Problem (July 24, 2017). *Washington Law Review*. 2018. Vol. 93 (579). URL: <https://ssrn.com/abstract=3024938> (viewed on 14.11.2023).

3. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»: затв. наказом МВС України від 03.08.2017 № 676 (зі змін. та доп.). *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text> (дата звернення: 14.11.2023).

4. Матуелене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 4 (29). С. 12–46. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02 (дата звернення: 14.11.2023).

5. Ковтун В. О., Рвачов О. М. Огляд та перспективи використання технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності. *Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності* : матер. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листоп. 2020 р.). Харків, 2020. С. 44–51.

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового

розслідування : Закон України від 01.06.2021 № 1498-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#Text> (дата звернення: 14.11.2023).

7. Глобенко Г. І. Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування: міжнародний досвід і шляхи запровадження. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. Т. 95, № 4. С. 188–198. DOI: 10.32631/v.2021.4.16 (дата звернення: 14.11.2023).

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 14.11.2023).

9. Соколовська О. Г., Головня А. І. Застосування нагрудних камер працівниками Національної поліції України. *Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів* : матер. наук.-практ. семінару (м. Харків, 18 груд. 2019 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 66–67.

БОЖКО Д.

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
(Одеський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

СЕРЕДНИЦЬКА І.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ВІДВОДУ СУДДІ

Гарантією об'єктивного та неупередженого вирішення правового спору можна вважати інститут відводу судді. Відвід судді є ефективним механізмом, що забезпечує законність та обґрунтованість судового рішення.

Закон України "Про судоустрій і статус суддів" визначає засади організації судової влади, які тісно пов'язані з механізмом відводу судді: судова влада здійснюється незалежними та безсторонніми судами (ст. 1); суди здійснюють правосуддя самостійно (ст. 6); справи розглядаються згідно з встановленим порядком їх розподілу (ст. 8); рівність перед законом і судом (ст. 9). Крім того, Закон України "Про судоустрій та статус суддів" визначає правовий статус судді, де вимоги щодо несумісності (ст. 53) та обов'язки судді розглядати справу безсторонньо та дотримуватися присяги судді (ст. 54) мають важливе значення для розуміння підстав відводу судді [1].

Переважна більшість правових норм ГПК, ЦПК, КАС, КПК України мають значну спільність у регулюванні питань відводу суддів та учасників процесу: існують майже однакові підстави для відводу, визначаються однакові правові наслідки при задоволенні клопотання про відвід, закріплюється обов'язок самовідводу тощо. Це не дивно, оскільки процесуальне право в галузях господарського, цивільного, адміністративного та кримінального процесу, незалежно від існуючих відмінностей, має подібний предмет

правового регулювання, де діяльність судів спрямована на здійснення правосуддя [2].

Норми всіх процесуальних кодексів в Україні чітко передбачають обов'язок мотивування відводу або самовідводу (абзац 4 ст. 20 ГПК України, частина 3 ст. 23 ЦПК України, частина 5 ст. 80 КПК України). Згідно з нормами ГПК України (абзац 4 ст. 20), відвід повинен бути обґрунтованим та подаватися у письмовій формі до початку вирішення спору. Подання відводу після цього можливе лише у випадку, якщо підставу для відводу сторона або прокурор дізналися після початку розгляду справи по суті [3].

Розглянемо підстави для відводу (самовідводу).

Наявність родинних зв'язків з особами, які беруть участь в судовому процесі. Якщо ми говоримо про членів сім'ї, то варто враховувати, що це поняття має різне значення згідно з чинним законодавством. Згідно Сімейного кодексу України, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. [4]. У Житловому кодексі України до членів сім'ї наймача відносяться дружина (чоловік) наймача, їхні діти та батьки. Інші особи також можуть бути визнані членами сім'ї наймача, якщо вони постійно проживають разом і ведуть спільне господарство (ст. 64) [5]. Згідно з Податковим кодексом України до членів сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення відносяться батьки, дружина або чоловік, діти, включаючи усиновлені. Інші члени сім'ї вважаються родичами другого ступеня споріднення (ст. 14, п. 14.1.263) [6].

Незалежно від того, як ми розуміємо сім'ю згідно із Сімейним кодексом, Житловим кодексом чи Податковим кодексом України, це має значення для вирішення питання про наявність підстав для відводу[2].

Щодо переліку родичів, який вказує на наявність підстави для відводу, ЦПК України включає таких родичів: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач або усиновлений, опікун або піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб[7; 8].

Крім того, між особами можуть існувати інші форми соціальної спорідненості, наприклад, кумівство[9]. Проте чинне законодавство не передбачає можливості відводу у таких випадках.

Для обґрунтування заяви про відвід з цієї підстави заявник повинен мати достовірну інформацію про особисте життя судді. Однак це практично неможливо, і тому ця підстава рідко використовується на практиці. Отримати інформацію про особисті відносини судді з учасниками процесу дуже складно. Навіть коли звертаються із запитом до судді щодо його родинних зв'язків з учасниками процесу, це може спричинити обурення через вважану "нахабну" поведінку. Деякі вважають, що розміщення інформації про членів сім'ї суддів, яка відображається в їхніх паспортах, на офіційному веб-сайті відповідного судового органу може бути виходом із цієї ситуації. Проте варто враховувати, що в минулому були випадки, коли жінка, будучи одруженою з суддею, залишала своє дівоче прізвище і виступала як адвокат у справах, де її чоловік був суддею [8].

Підставою для відводу можуть бути будь-які інші обставини справи, які створюють сумніви щодо об'єктивності судді. Наприклад, це можуть бути

незаконні дії судді під час розгляду справи, ігнорування законних вимог сторін, дискримінація або нечемне поводження. Суддя не повинен бути схильним до однієї зі сторін справи [10]. Важливо підкреслити, що лише припущення про такі обставини не можуть бути підставою для відводу без належного доказування. Також, згідно з встановленою практикою, скарги, подані проти суддів у зв'язку з іншими справами, не можуть служити підставою для відводу.

Отже, варто зазначити, що відвід судді є важливим процесуальним інститутом, який дозволяє забезпечити об'єктивність і незалежність судового процесу. Проте існують деякі проблеми в судовій практиці, пов'язані з здійсненням відводу судді.

Загалом, проблеми судової практики щодо здійснення відводу судді потребують уваги та вдосконалення. Недостатня роз'яснювальна робота, відмови у задоволенні клопотань про відвод без належних підстав та обмежений доступ до доказів створюють ризик несправедливості у призначенні судді для розгляду справи. Крім того, відсутність можливості перевірити розподіл справ та невідповідність принципу неупередженості судді можуть підірвати довіру до судової системи. Для вирішення цих проблем важливо забезпечити прозорість, доступ до доказів та належний розгляд клопотань про відвод. Тільки таким чином можна забезпечити справедливий та незалежний процес розгляду справ у суді.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
2. Юрко С.С. Проблеми інституту відводу судді у процесуальному законодавстві України. Науковий вісник ХДУ: Серія Юридичні науки. Херсон. 2023. № 4. С. 20-25. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/388> (дата звернення: 22.11.2023)
3. Господарсько процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. ст. 135. URL: (дата звернення: 22.11.2023)
5. Житловий кодекс України: Закон України від 30 червня 1983 р. № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
6. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 22.11.2023)
8. Коптевський О.Ю., Нікітенко В.В., Моїсеєнко Д.М. Право відводу суду (судді) у цивільному процесі : проблемні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 71. С.120-

124. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/262910> (дата звернення: 22.11.2023)

9. Груша В. В., Дяченко С. В. «Кумівство» як підстава відводу (самовідводу) складу суду: аналіз судової практики. *Теорія та історія право і держави: Судоустрій*. 2021. № 42. С. 32-39. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/232412> (дата звернення: 22.11.2023)

10. Зозуля І.В. Відвід (самовідвід) в законодавстві України. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. *Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук* Харків. 2020. С.91-94. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9255> (дата звернення: 22.11.2023)

БОРИСЛАВСЬКИЙ Р.

викладач кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
доктор філософії

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА ТА ДЕФЦИТ РОБОЧОЇ СИЛИ – ПОВОЄННІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ

Із кожним місяцем війни ми втрачаємо не тільки тих людей, які гинуть внаслідок російської агресії, але і біженців, які адаптуються за кордоном і не будуть повертатися додому. Багато проблем, які доведеться вирішувати після перемоги: відновлення економіки, житла, інфраструктури, розмінування територій. Нажаль, все це може тривати десятки років. Але є і багато соціальних проблем: демографічна криза, інтеграція ветеранів, брак робочої сили.

Демографічна криза є проблемою України ще до повномасштабної війни. З 52 мільйонів на початку незалежності, 2022 року у нас було за різними оцінками 42 мільйони, ще тоді смертність у 2,5 рази переважала народжуваність. Скільки нас зараз точно сказати неможливо.

Україна бореться за території в кордонах 1991 року. Допоки ці території окуповані, всі підрахунки умовні. Десь 35-36 млн. кажуть дані інституту демографії. І це враховуючи тільки міграцію. 6 млн. українців, які виїхали за кордон. За різними прогнозами на початок 2037 року в Україні буде 30-31 млн. Тобто ми можемо втратити приблизно 10 млн. За 15 років це шалені темпи скорочення чисельності населення. Для того, щоб уникнути таких втрат, слід суттєво наростити народжуваність після перемоги. За різними розрахунками 100 жінок мають народити щонайменше 250 дітей, в родині має бути по двоє-трьох дітей. Демографи називають це фантастикою. За 30 років в нас не було такого. В Україні сьогодні переважають родини з однією дитиною, і виною цьому є бідність, війна яку лише поглибила. Десь підсвідомо, все ж таки наші родини націлені на те, щоб мати 2 дітей, але що їм заважає? Це рівень матеріального забезпечення, тобто рівень зарплат, житлова проблема і наявність нормальної соціальної інфраструктури, особливо для дітей дошкільного віку. Щоб Україні здолати цю кризу, необхідно повернути 6 млн. українців, які вимушено втекли від війни за кордон. Через 1,5 року війни, лише

половина з них хоче повертатися додому. Чим далі, тим міцніше вони осідатимуть на чужині, а після відкриття кордонів до жінок і дітей поїдуть їхні чоловіки, і ми втратимо ще приблизно 1 млн. людей.

Наші громадяни хочуть повернутися на Батьківщину, але за умови допомоги у швидкій відбудові житла, стимулювання бізнесу, щоб він створював робочі місця. Але тут виникає інше питання - робота вже є, а от людей немає. На ринку праці є катастрофічний дефіцит робочої сили.

Якщо взяти за приклад одну із мереж запражних станцій, то вона каже про те, що їй потрібно на сьогодні десь приблизно 5-6 тис. людей. Це тільки одна компанія, якщо взяти ще одну компанію, наприклад в гірничо-металургійному комплексі, то вона каже, що їм потрібно десь 2-3 тис. людей. В цих випадках можна говорити про тисячі робочих місць, на які неможливо знайти людей.

Багато підприємств переїхали на безпечніший захід країни і на таку кількість кадрів там не вистачає місць. Велика кількість українців пішли воювати, щонайменше 1 млн., і мобілізація триває. Машинобудування, оборонний, аграрний, гірничо-промисловий комплекси скорочують потужності через дефіцит людей. Роботодавці викручуються як можуть...

Вже наявна практика залучення жінок на робітничі спеціальності (на ТЕЦ, механіками, електромеханіками, зварювальниками і т.д.).

В Україні сьогодні наявний високий рівень безробіття, від двох до чотирьох мільйонів людей, які сидять без роботи, а навіть якщо працюють, то в тіні. У Федерації роботодавців України фіксують брак саме на робочі спеціальності, це 9 з 10 вакансій. Роками ці вакансії вважали непривабливими та мало оплачуваними, і ось результат. Дані вакансії необхідно популяризувати, в іншому випадку не буде ні відбудови України, ні економічного відновлення після перемоги.

Якщо взяти підприємства з іноземними інвестиціями, які хочуть провадити свою діяльність в Україні, то перше питання яке вони задають – чи є люди? Коли вони розуміють, що немає людей, вони навіть не розглядають такий варіант, оскільки розуміють, що без людей це неможливо.

В міністерстві економіки оцінюють, що на відбудову на наступні 10 років нам додатково знадобиться 4,5 мільйони людей, тож багатьом доведеться перекваліфікуватися.

Українцям потрібно буде активніше перенавчатися, для того, щоб відповідати потребам ринку праці, особливо для потреб повоєнної відбудови. Тому в Уряді зараз працюють над законопроектом про освіту дорослих. Є на сьогодні вже така можливість через сайт Державної служби зайнятості податись на отримання ваучера, який дає можливість отримати оплату за навчання в розмірі 27 тис. грн.

У випадку несприятливого сценарію, якщо не буде кому працювати в Україні, тоді доведеться залучати трудових мігрантів, але від цього може бути більше проблем ніж користі. Наприклад тоді, коли в Україну приїдуть люди з країн, де рівень життя ще нижчий ніж в нас. Це можуть бути азійські країни, можливо африканські країни. І тоді можуть виникнути певні соціальні проблеми, конфлікти на етнічному та релігійному ґрунті.

Водночас у нас вже є багато ветеранів цієї війни, демобілізованих, які повертаються до цивільного життя, шукають роботу і не можуть знайти через

упередженість роботодавців. І ось тут виникає ще одна проблема, яку потрібно вирішувати.

Допоки триває війна, будь-які прогнози - це лише теорія. Щоб поверталися і не виїжджали люди, потрібні якісні робочі місця, конкурентні зарплати, умови для ветеранів. Щоб зупинити демографічну кризу, потрібні соціальні умови та інфраструктура, не чекаючи перемоги, а вже зараз. Інакше після відкриття кордонів отримаємо ще одну хвилю міграції.

БОРОВСЬКА І.

професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Основним напрямом реформування цивільного процесуального законодавства України є побудова на національному рівні оптимізованої та модернізованої моделі цивільного судочинства, що буде спроможна забезпечити досягнення його мети – ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України).

Варто констатувати, що на етапі реформування судової влади і процесуального законодавства України визначальним є приведення його до реалій сьогодення, а також подолання існуючих негативних чинників при здійсненні правосуддя. Такі чинники, безумовно, спричинені недосконалістю вітчизняного законодавства та недостатньою реалізацією принципу правової визначеності як у нормотворчій діяльності, так і правозастосовній діяльності суду, що у свою чергу створює підґрунтя для неоднозначного тлумачення норм права та, як наслідок, неефективності судової влади у досягненні завдання та мети цивільного судочинства.

Одним із шляхів у подоланні указаних чинників є розвиток наукових концепцій, зокрема концепції диференціації цивільного судочинства, що опосередковується пошуком його оптимальних процесуальних процедур і виробленням правових ідей у площині розвитку науки цивільного процесуального права у цілому.

У доктрині цивільного процесуального права диференціація цивільного судочинства корелюється з поділом процесуально-правових норм на загальні та спеціальні й обумовлюється змістом цивільної юрисдикції, функціями, що виконує влада у цивільному судочинстві, а також системою судоустрою. Загалом термін «диференціація» увійшов у сучасну процесуалістику в контексті різноманітного поділу судочинства на різних рівнях або виділення його видів. Наразі будь-який вид судочинства не підпорядкований єдиній процедурі, а являє собою сукупність процедур зі специфічними процесуальним правовим регулюванням [1, с. 5, 199].

Торкаючись питання сутності і юридичної природи диференціації

цивільного судочинства, слід зазначити, що процесуалісти відповідну категорію, у розумінні правового явища, розглядають як: «закономірність» (Бобрик В. І.) [2, с. 5], «засіб» – «засіб управління часом та засіб, направлений на виконання завдання своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ» (Коханська М. Л.) [3, с. 116], «тенденцію до розвитку процесуальної форми, викликаною вимогою її удосконалення» (Таликін Є. А.) [4, с. 255], «процес» – «процес зміни порядку судочинства, зумовлений волею законодавця і рішенням суду» (Ченикова О. А.) [5, с. 184–185], «процес, спрямований на виокремлення із системи процесуальних норм спеціальної групи, які регулюють необхідні процесуальні правовідносини, пов'язані з відповідними особливостями справи або залучення до цих відносин суб'єкта, з метою формування нової процесуальної форми» (Міщенко О. Є.) [6, с. 11], «процес, у результаті якого відбувається розподіл цілого на частини» (Ткачук О. С.) [7, с. 72–73].

На нашу думку, диференціацію цивільного судочинства варто розуміти одночасно як закономірність, у межах розвитку цивільного процесуального права, так і юридичний засіб, який спрямований на поділ і подальшу систематизацію окремих стадій та видів цивільного судочинства, а також процесуальних процедур у межах окремих проваджень шляхом виокремлення їх загальних та спеціальних властивостей, з метою виконання завдання цивільного судочинства та забезпечення його ефективності.

Як слушно, у площині забезпечення ефективності цивільного судочинства та його окремих видів і процедур, зазначає В. І. Бобрик, що «диференціація є розгорнутою (багаторівневою), адже здійснюється за горизонталлю (процедурна та матеріально-правова) й за вертикаллю (інстанційна), у загальних рисах визначає складну метричну структуру цивільного судочинства [2, с. 5].

Варто констатувати, що багаторівнева будова цивільного судочинства шляхом його розмежування та поділу на окремі види і стадії слугує реалізації окремих принципів цивільного судочинства та (або) окремих їх складових. В обґрунтування вищезазначеного, розглянемо механізми реалізації принципу процесуальної економії, що забезпечується вертикальною (інстанційною) диференціацією цивільного судочинства шляхом виокремлення специфічних властивостей окремих проваджень.

Так, процесуальна форма розгляду і вирішення справ у суді першої інстанції характеризується концентрацією доказів та процесуальних дій щодо подання, дослідження і оцінки доказів, що є однією із складових процесуальної економії. Відповідне випливає з аналізу ст. 83 ЦПК України, п. 8 ч. 3 ст. 175, п. 6 ч. 3 ст. 178, ч. 3 ст. 181, ч. 5 ст. 198 ЦПК України, ч. 1 ст. 213, ч. 1–3 ст. 229, ст. 243, п. 6 ч. 1 ст. 251, п. 9 ч. 1 ст. 257 ЦПК України (зосередження процедури подання та дослідження доказів у справі на стадії цивільного судочинства – розгляд і вирішення справи у суді першої інстанції); ч. 7 ст. 81, ст. 84, 84–1 ЦПК України (застосування окремих процесуальних дій – витребування доказів судом), п. 6 ч. 1 ст. 251, п. 9 ч. 1 ст. 257 ЦПК України (зупинення провадження у справі у разі об'єктивної неможливості розгляду справи до вирішення іншої справи, у випадку якщо зібрані докази не дозволяють встановити обставини

(факти) справи, що є предметом судового розгляду та залишення позову без розгляду – якщо позивач без поважних причин не подав витребувані докази, необхідні для вирішення спору); п. 6 ч. 2 ст. 356, ч. 3 ст. 367 ЦПК (обмеження можливості дослідження нових обставин, що підлягають встановленню та подання нових доказів у справі на стадії апеляційного провадження).

Аналіз указаних нормативних приписів ЦПК України дозволяє дійти висновку, що визначені у них обов'язки учасників справи та повноваження суду забезпечують максимальне зосередження процесуальних дій у сфері доказової діяльності на стадії розгляду справи судом першої інстанції і лише у виняткових випадках, що обумовлюються наявністю поважних причин їх невиконання, – на стадії апеляційного провадження. Необхідність зосередження (концентрації) процесуальних дій суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин виводиться із сутності і призначення відповідної стадії цивільного судочинства, яка спрямована на виконання вимог судового процесу – всебічного, повного, об'єктивного дослідження доказів у всій сукупності, їх оцінка та на підставі цього повне встановлення судом обставин (фактів), які мають значення для справи [8, с. 82].

Слід звернути увагу також на матеріально-правовий критерій поділу цивільного судочинства (матеріально-правову диференціацію) на види і субсидіарні процедури, які характеризуються спрощеною процесуальною формою.

Зважаючи на призначення цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються спори, що виникають із приватноправових відносин, визначених у ч. 1 ст. 19 ЦПК України та мають широкий спектр відмінностей у правовому регулюванні таких правовідносин матеріальним правом, безсумнівним є доцільність визначення окремих судових процедур задля забезпечення повноти і всебічності судового розгляду справи і, водночас, недопущення затягування судового процесу. Не виникає сумніву, що в межах загальної процесуальної форми розгляд і вирішення усієї категоріальної множинності таких справ є ускладненим.

Як слушно зазначає С. С. Бичкова, що цивільні справи за своїм характером доволі різноманітні, мають суттєві правові відмінності (наприклад неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різні предмети вимог, що ними пред'являються тощо). Тому певний порядок, який застосовується для розгляду та вирішення однієї категорії справ, не може повною мірою використовуватися для провадження в інших [9, с. 17].

Відтак в основу процедурної диференціації цивільного судочинства (розмежування цивільного судочинства на окремі види, що вирізняються специфічною процесуальною формою) покладений матеріально-правовий критерій, що опосередковується категоріальним поділом справ з урахуванням характеру спірних правовідносин, предмету та підстав позову, розміру позовних вимог, складу учасників справи, способом захисту, який застосовується судом, предметом доказування, можливістю застосування презумпції доказування (ч. 2–4 ст. 81 ЦПК України), розміром судових витрат, можливістю застосування субсидіарних процедур (наприклад, розгляд справи у

наказному чи спрощеному позовному провадженню (ч. 2 ст. 161 ЦПК України)) тощо. Процедурна диференціація цивільного судочинства, в свою чергу, дозволяє визначити процесуальний порядок розгляду і вирішення конкретної справи із урахуванням характеру спору, його значення для учасників справи, та складністю справи, забезпечення балансу між інтересами учасників справи, а також приватними та публічними інтересами.

У підсумку варто зазначити, що диференціація цивільного судочинства є юридичним засобом, який спрямований на розмежування його окремих видів та процесуальних процедур, а також їх подальшу систематизацію, обумовлену внутрішньою будовою та єдністю цивільного судочинства, шляхом виокремлення загальних і спеціальних властивостей процесуальної форми, придатної для вирішення окремих категорій справ, що розглядаються у порядку цивільного судочинства, з метою виконання його завдання та досягнення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Бобрик В.І. Диференціація цивільного судочинства методологія, стан, перспективи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2020. 636 с.
2. Бобрик В.І. Диференціація цивільного судочинства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ. 2022. 40 с.
3. Коханська М.Л. Ефективність цивільного судочинства та диференціація судових процедур. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. у 2 том. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.). Т. 2, Чернігів : Академія ДПтС. 2020. С. 115–116.
4. Таликін Є.А. Диференціація господарської процесуальної форми як засіб досягнення її адекватності характеру господарських конфліктів. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 251–256 .
5. Черникова А.О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України : дис....канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2016. 225 с.
6. Міщенко О.Є. Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в умовах реформування та економічних перетворень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2011. 19 с.
7. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2016. 547 с.
8. Боровська І.А., Веренкіотова О.В. Принцип концентрації у цивільному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 80–83.
9. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія. Київ. Атіка. 2011. 420 с.

БРОНЕВИЦЬКА О.

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ШТАНГРЕТ М.

доцент кафедри загально правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕОБХІДНА ОБОРОНА В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Це загальновизнаний принцип у національних юрисдикціях, що особа має право застосувати силу, якщо вона зіткнеться з насильством над собою. В англійському кримінальному праві особа, яка зазнала нападу або загрози серйозного фізичного нападу, має законне право відбити такий напад, зберігаючи таким чином своє основне право на життя та/або тілесну недоторканність. Реалізуючи право на необхідну оборону, особа завдає шкоди нападнику, що формально відповідає юридичним ознакам кримінального правопорушення. Але така поведінка не є соціально шкідливою. Навпаки, вона захищає фундаментальні цінності та інтереси, закріплені законом.

В контексті необхідної оборони захисту підлягають сама особа та інші люди. Деякі юрисдикції дозволяють необхідну оборону з метою захисту власності, проте, незрозуміло, який ступінь сили може бути застосований в таких випадках. Право на необхідну оборону виникає тоді, коли особа має розумні підстави вважати, що їй загрожує *безпосередня* небезпека заподіяння шкоди здоров'ю. Така небезпека нападу має об'єктивно існувати в реальному житті; будь-яка уявна загроза ні вписується у межі необхідної оборони. У випадку уявної оборони особу можуть притягнути до кримінальної відповідальності, однак вона може бути звільнена від такої, якщо діяла належним чином щодо оцінки усіх обставин нападу, але помилилася в оцінці небезпеки можливого насильства. Основна мета особи, яка захищається, полягає в тому, щоб знешкодити, а не покарати нападника.

Ступінь відбиття нападу має бути розумним, необхідним і пропорційним тяжкості нападу. Як приклад, навряд чи можна виправдати використання вогнепальної зброї проти неозброєного нападника. Застосування вогнепальної зброї може бути виправдано, якщо особа обґрунтовано вважає, що нападник намагається заподіяти смерть чи тяжкі тілесні ушкодження. Особа повинна діяти розумно, усвідомлюючи те, що існує безпосередня небезпека. Проте особа може і помилятися в своєму усвідомленні. За таких обставин вона може посилятися існування необхідної оборони, якщо вона щиро помилялася щодо обставин. Це дискреційні повноваження суду оцінювати фактичні обставини кожної справи для визначення, чи перевищив підсудний межі необхідної оборони, свідомо помиляючись при цьому щодо обставин нападу.

Необхідна оборона визначена у ст. 31 (I) (c) Статуту МКС. Необхідна оборона визнавалася обставиною, яка виключає притягнення до кримінальної відповідальності, в процесах щодо воєнних злочинів, які проводилися національними судами держав після Другої світової війни. У зв'язку з цим Комісія з воєнних злочинів, дослідивши матеріали понад 2000 таких судових

процесів, зробила висновок, що необхідна оборона може визнаватися обставиною, яка виключає притягнення до кримінальної відповідальності, не лише національними законами, але і міжнародним кримінальним правом. Заява про необхідну оборону може бути подана особою, яка обвинувачується у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень або насильницької смерті іншій особі [1, с. 586– 587].

Право на необхідну оборону передбачено, приміром, Конвенцією про охорону персоналу Організації Об'єднаних Націй та пов'язаного із нею персоналу. Отже, ця норма містить дві вимоги: 1) існування небезпеки відповідного рівня для особи або власності через незаконне застосування сили; 2) пропорційна реакція проти такої сили [6]. Щодо існування небезпеки відповідного рівня, то така небезпека повинна бути об'єктивною (а не лише існувати в уяві особи). Якщо особа за певних обставин вірила, що така небезпека її життю чи майну існує, а її об'єктивно не було, то в цьому разі Суд застосовуватиме як підставу для виключення кримінальної відповідальності помилку у факті або праві замість необхідної оборони [4, с. 156]. Під силою слід розуміти широке поняття, яке охоплює фізичне насильство або погрозу його застосування (психічне насильство); така «сила» повинна бути неминучою, тобто такою, яка от-от розпочнеться, вже розпочалася і ще не закінчилася. Законна необхідна оборона повинна бути ні занадто поспішною, ні запізною [4, с. 158].

«Небезпека» повинна характеризуватися ризиком для життя чи фізичної недоторканості особи або недоторканості майна. Однак щодо можливості застосувати необхідну оборону з приводу майна, то така може застосовуватися в умовах учинення лише воєнних злочинів, де майно є вкрай необхідним для виживання особи-власника чи інших осіб або є необхідним для реалізації воєнної операції [5]. Необхідна оборона повинна бути обґрунтованою, тобто необхідною та мати на меті відвернути наявну небезпеку. Тобто при обґрунтованій обороні агресору може бути заподіяна лише така шкода, яка є необхідною для усунення небезпеки, а засоби захисту повинні відповідати засобам агресора. Окрім цього, необхідна оборона повинна бути пропорційною, тобто право на необхідну оборону від загрози не передбачає можливості заподіяння будь-якої шкоди. Така шкода повинна бути необхідною і достатньою для відвернення загрози. Скажімо, під час захисту свого чи життя іншої особи правомірним визнається позбавлення життя того, хто здійснює напад. Відповідно до другого речення п. с ч. 1 ст. 31 Статуту МКС, проводиться розмежування між індивідуальною необхідною обороною та колективною. Участь у колективній необхідній обороні не є підставою для виключення кримінальної відповідальності, окрім випадку, якщо дії особи охоплюються вимогами індивідуальної необхідної оборони, передбаченими п. с ч. 1 ст. 31 Статуту МКС [2].

Колективна необхідна оборона може існувати у випадку міждержавних або міжнародних конфліктів (де задіяні колективні суб'єкти), а тому право держави (як колективного суб'єкта) захищати свій суверенітет дає змогу застосовувати колективну необхідну оборону. Якщо мовимо про захист окремої особи (чи групи осіб) від нападу кількох осіб, то застосовуються правила індивідуальної необхідної оборони. Можливість застосування такої обставини, як необхідна оборона, за вчинення воєнних злочинів чимало авторів

критикують [3]. Зокрема, вони вказують, що у провадженні у справах про воєнні злочини не може існувати жодних обставин, які виключають притягнення до кримінальної відповідальності, бо це сфера міжнародного гуманітарного права, і тут не може бути жодних виправдань для особи обвинуваченого. Така позиція не є переконливою, адже ми повинні розуміти співвідношення між правами людини та міжнародним гуманітарним правом з однієї сторони та міжнародним кримінальним правом – з іншої. Тут є відмінності у предметі та суб'єктах, до яких застосовуються їх норми (колективна відповідальність держави на противагу індивідуальній кримінальній відповідальності). Всі забороняючі норми міжнародного гуманітарного права найперше адресуються державам, і не обов'язково – окремим суб'єктам. Звісно, що права людини та міжнародне гуманітарне право тісно поєднані з міжнародним кримінальним правом і впливають на нього, однак не слід забувати і про відмінності. Тому навіть у міжнародному гуманітарному праві повинно існувати право якщо не на колективну, то на індивідуальну необхідну оборону.

Список використаних джерел:

1. Bourloyannis-Vrailas M.-C. The Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 44. Part 3. 2000. P. 560–590.
2. Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind on 1996. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf
3. David Eric Principles of the law of armed conflict. Law Faculty of the Free University of Brussels. Brussels: 1994. 792 p.
4. Fletcher G. Basic concepts of Criminal Law. Oxford University Press. USA: 1998. 240 p.
5. Kai Ambos. Defenses in International Criminal Law URL: <file:///C:/Users/%D0%94%D1%96%D0%BC/Downloads/SSRN-id1961533.pdf>
6. Рішення у справі Prosecutor v. Kordic and Cerkez від 26 грудня 2001 р. пар. 451. URL: https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/en/kor-tj010226e.pdf

ВАСЬКІВ В.

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВА ДИТИНИ, ПОРУШЕНІ РОСІЙСЬКИМ АГРЕСОРОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ці тези присвячені роздумам над порушенням прав дитини російською федерацією під час збройної агресії стосовно України.

Особливий статус дітей та необхідність їх правової охорони задекларовано у Загальній декларації з прав людини, Конвенції ООН про права дитини [1].

Діти – це майбутнє будь-якого народу. Саме діти визначають майбутнє

своєї країни, яким шляхом країна буде розвиватися, що буде будувати. Тому право на життя дитини – це фактично право на життя відповідного суспільства відповідної країни. З огляду на зазначене, старше покоління має створити світ, сприятливий для дітей, світ в якому кожна дитина почуватиметься захищеною, де її думка буде поважатися, де немає місця насильству, світ, який би дав змогу виховати здорове, щасливе, досконале покоління .

В сучасних умовах, в умовах збройного нападу російської федерації на Україну, постало питання захисту прав дитини, насамперед в частині права дитини на життя. В довоєнний період, Україна багато чого зробила для забезпечення прав дитини – від належної імплементації в національне законодавство міжнародних норм у цій сфері до удосконалення процедури впровадження цих норм в життя [2]. Однак, «звіряче» ставлення військовослужбовців російської федерації до життя дітей-українців у цій війні, призвело до страждань багатьох дітей.

Право дитини на життя має суттєве значення для України як правової та демократичної держави. Адже згідно ст.3 Конституції України: Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Відповідно до статті 6 Конвенції про права дитини кожен неповнолітній має невід'ємне право на життя, і держави повинні забезпечити, наскільки це можливо, виживання та здоровий розвиток дитини. Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, забороняє насилля над життям і особистістю дитини, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури.

Наголошу на необхідності проведення превентивної діяльності щодо запобігання подальшого порушення прав дітей, а також на важливості посилення евакуаційних механізмів держави, домовленостей про зелені коридори із Росією та її військовими на різних рівнях. Римський статут МКС дозволяє розглядати дії військовослужбовців росії, кваліфікувати їх як воєнні злочини, а саме умисне вчинення діянь, які піддають цивільне населення голоду як способу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено Женевськими конвенціями.

Насамперед росія провела незаконне переміщення дітей, що становить порушення статті 49 розділу 4 Женевської конвенції. Аргументи російської сторони про правомірність евакуації дітей із зони бойових дій з метою їхнього порятунку міг би мати право на існування лише в тому випадку, якби ця евакуація відповідала вимогам, встановленим гуманітарним правом (тимчасовість, забезпечення безпечного та негайного повернення на місце колишнього проживання, інформування). Як свідчить позиція Незалежної міжнародної комісії ООН, «у жодній із ситуацій, розглянутих Комісією, ... переміщення не були виправдані міркуваннями безпеки чи медичними показаннями. Як видається, немає жодних ознак того, що переміщення дітей на підконтрольну українському уряду територію було неможливим». Під час

документування військових злочинів Росії відмічаються численні випадки перешкоджання евакуації цивільного населення на підконтрольну Україні територію, блокування гуманітарних коридорів, обстріл транспорту, на якому жителі зон бойових дій намагалися виїхати у бік України. У таких випадках евакуація у бік Росії було єдино можливою врятуватися [3, р.14-16].

На даний час наша держава не може гарантувати людині, дитині захист від загарбників. Захист прав і свобод громадян в умовах конфлікту - це складне завдання, і вирішення питань може вимагати співпраці з іншими країнами. Однак саме держава має прикласти максимум зусиль для того, щоб повернути переміщених рф дітей в Україну та гарантувати права дитини тим, хто перебуває на території України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини. Міжнародний договір. Генеральна асамблея ООН 20.11.1989 (в ред. від 21.12.1995) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Кривов'яз О.В. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2017. Вип. 27. С. 80-85 URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kryvoviaz_0003.pdf
3. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. United Nations. 19.10.2023. 18 p. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-78-540-AEV.pdf>

ВОЛКОВА Ю.

професор кафедри адміністративного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор,
почесний співробітник University of Liverpool
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЗДОРОВЕ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується визнанням важливості цінностей, притаманних демократичному суспільству. Серед основних цінностей права людини і навколишнє середовище виходять на перший план, як необхідна умова і природна основа існування громадянського суспільства в цілому.

Екологічні права знаходяться в центрі уваги більшості держав світу, оскільки їх реальне дотримання та наявність дієвих механізмів захисту є показником того, наскільки розвиток держави відповідає сучасним потребам суспільства.

Інтенсифікація людської життєдіяльності, розширення використання об'єктів довкілля призводить до заздалегідь непередбачуваних кардинальних і навіть катастрофічних змін у природі. Це покладає на людей обов'язки щодо захисту навколишнього середовища. Як слушно вказав Суддя Верховного суду Великої Британії Роберт Карнват: «...екологічні права не є «правами людини» у звичайному розумінні. Це набагато більше. Вони включають в себе права та обов'язки. Права – це права не лише людей, але й усіх живих істот. Обов'язки –

наші, як виду, який має унікальну здатність впливати на навколишнє середовище на благо чи на шкоду» [1].

Водночас постійно посилюються виклики та загрози світовій цивілізації, серед яких найбільшу небезпеку становлять збройні конфлікти. Воєнні дії порушують функціонування усіх природних систем життєзабезпечення, впливаючи на цілісність взаємозв'язків у біосфері, стан природних ресурсів, темпи їх відновлення тощо [2]. Мінування значних територій викликає виключення земель із складу сільськогосподарських угідь і лісових масивів, загибель рослин і тварин. Створення систем оборонних споруд призводить до зміни структури ґрунту. Дії артилерії та авіації спричиняють значні видозміни ландшафтів. Збройні конфлікти суттєво впливають на річкову систему. У результаті цього страждають природні води не лише тих країн в яких відбуваються конфлікти, але й країн, які мають систему спільну з нею. Отже будь-який збройний конфлікт частіш за все має транскордонні екологічні наслідки. Все наведене зумовлює необхідність оптимального механізму захисту права на здорове довкілля під час збройного конфлікту, в першу чергу міжнародними засобами.

Взагалі процес формування міжнародно-правового механізму захисту здорового довкілля під час збройних конфліктів розпочався ще у ХХ ст. Це було зумовлено тим, що саме у цей час сталися випадки завдання значної екологічної шкоди території однієї або більше держав у ході збройного конфлікту. Так, варто згадати екологічні наслідки бомбардування Хіросіми і Нагасакі у 1945 р, війни в Індокитаї у 1965-1973 років, у Перській затоці в 1990-1991 років, в Югославії у 1999 р, в Афганістані та Іраку тощо. У подальшому ОБСЄ та ЮНЕП оцінювали екологічні наслідки військового конфлікту в Нагірному Карабаху (2006), Грузії (2008), на сході України (2014). У 2017 році різні міжурядові та неурядові організації брали участь в оцінці екологічного впливу бойових дій у Сирії та Іраку.

2022 року розпочалася війна в Україні. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, з початку війни зафіксовано понад 2340 фактів нанесення агресором шкоди довкіллю. Через війну постраждало 20% природоохоронних територій. Понад 23 тис. тонн парникових газів було викинуто в атмосферу через пожежі в результаті ворожих обстрілів. Від воєнних дій постраждали сотні видів тварин і рослин, які мають різний природоохоронний статус. І це ще не кінець.

Безспірно слід визнати, що екологічна ситуація в Україні була кризовою ще до початку війни, проте під час збройного конфлікту перетворилася на катастрофічну. Ситуація погіршується через постійне руйнування (пошкодження) численних промислових підприємств, у тому числі гірничо-металургійних, які є об'єктами підвищеної екологічної небезпеки, а також об'єктів критичної інфраструктури, що забезпечують нормальне функціонування населення.

Варто вказати, що зараз аналіз ситуації в зоні конфлікту здійснюється за обмеженого набору джерел. Сьогодні на частині території не проводиться екологічний моніторинг, відсутня достовірна інформація про характер пошкоджень та їх наслідків тощо. Фахівці передбачають, що збитки від цієї війни для довкілля, можуть сягнути сотні мільярдів доларів США. Проте чи

вдасться стягнути сповна репарації з Росії і які саме процедури притягнення до відповідальності за екологічні злочини будуть застосовані, ці питання залишаються відкритими.

Питання міжнародно-правового захисту довкілля у зв'язку зі збройним конфліктом є предметом регулювання норм міжнародного права навколишнього середовища, міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права тощо. В межах кожної із цих галузей функціонують відповідні міжнародно-правові режими, що формуються на основі відповідних звичаєвих і договірних норм.

Окремі правові положення щодо обмеження впливу на довкілля під час проведення воєнних дій можна знайти в різноманітних за своєю юридичною природою документах, розроблених міжнародними організаціями, урядами тощо. Проте постає питання: чи достатньо вже існуючих інструментів для забезпечення оптимального захисту права на здорове довкілля під час війни? Нажаль ні.

Задля розробки оптимального механізму захисту права на здорове довкілля необхідне зміцнення екологічного співробітництва держав і підвищення ефективності існуючих механізмів цього співробітництва шляхом впровадження серйозних реформ, оскільки боротися з екологічною кризою майбутнього та відвернути (або зменшити наслідки) можна тільки спільними зусиллями всіх держав світу.

Слід згадати, що у підсумковому документі саміту зі сталого розвитку «Перетворюючи наш світ: Порядок денний сталого розвитку до 2030» (2015) відзначається, що не може бути сталого розвитку без миру, а миру – без сталого розвитку. Цілі сталого розвитку базуються на трьох стовпах (економічному, соціальному та екологічному) та поміж іншого декларують захист планети, забезпечення життя під водою та на землі, а також мир та справедливість. Саме тому, доречно звернути увагу на найпростіше правило, без якого людина не може існувати в сучасному світі: людина є частиною природи і навколишнього світу, а не панівним над нею. У наш час стрімких змін, розвитку нових технологій, перенасичення ринку, надмірного споживання, проблем надмірного забруднення навколишнього середовища, особливо під час збройних конфліктів, ми маємо сконцентрувати свої зусилля на розробку оптимального механізму захисту екологічних прав в цілому, та під час збройних конфліктів зокрема.

Крім того задля розробки такого механізму, слід керуватися керівними принципами Ради Європи, в яких зазначається, що ніхто не має права повільно знищувати життя, забруднюючи джерела життя і те, що необхідно для існування людини – воду, повітря, космічний простір, фауну і флору або завдавати шкоди нашому теперішньому і, тим більше, майбутньому благополуччю і щастю. Хоча навколишнє середовище – це ще не все, його вплив є всеосяжним, і більше неможливо затримувати визначення та декларацію прав та обов'язків людини щодо навколишнього середовища, а також поваги до цих прав та обов'язків.

На сьогодні очевидно, що війни завдають шкоди довкіллю та природним ресурсам не тільки у межах національних кордонів однієї держави. Збройні конфлікти завдають шкоди всій екосистемі, глобальним об'єктам та

порушують екологічну рівновагу нашої планети в цілому. Тож і вирішення цих проблемних питань має відбуватися як на національному, так й на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Human Rights and the Environment URL: <https://www.supremecourt.uk/docs/speech-181010.pdf>
2. Conflict and Environmental observatory. URL: <https://ceobs.org/un-lawyers-approve-28-legal-principles-to-reduce-the-environmental-impact-of-war/>

ГАВРИЛЬЦІВ М.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ПАНКЕВИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України є одним з інститутів формування сучасної правової системи, і критерієм перевірки на відповідність законів та інших нормативно-правових актів має бути принцип верховенства права. Реалізуючи функцію правового захисту Основного Закону, Конституційний Суд України здійснює цілеспрямовану, передбачену Конституцією та законами України діяльність щодо вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України та офіційного тлумачення Конституції України. Тим самим Конституційний Суд України запобігає порушенням Конституції України та скасовує правові акти, що є неконституційними.

У випадку визнання Конституційним Судом актів або їх окремих положень неконституційними, вони втрачають силу. У зв'язку з цим, в юриспруденції органи конституційного контролю прийнято називати «негативними законотворцями». Проте, в деяких випадках вони є і «позитивними законотворцями», що також характеризує правову природу Конституційного Суду України, адже його правовим позиціям властивий нормативно-інтерпретаційний, узагальнюючий характер і загальнообов'язковість. Це стосується як рішень про офіційне тлумачення Конституції України, так і висновків про конституційність актів і процедур, які мають прецедентну природу та в своїй сукупності визначають конституційно-правовий простір, в межах якого можуть взаємодіяти суб'єкти правовідносин.

Такий перелік повноважень, насамперед можливість «негативного нормотворення» шляхом визнання неконституційними законів і інших актів вищих органів публічної влади, надає Конституційному Суду України чималої ваги при прийнятті важливих державно-правових рішень [1, с. 16].

Визначальною серед європейських демократичних цінностей є визнання верховенства права основоположним принципом, оскільки без нього неможливо забезпечити ні права людини, ні конституційну демократію. Здійснюючи функцію офіційного тлумачення Конституції, Конституційний Суд

України забезпечує верховенство Конституції України, а також режим конституційності та єдине домінуюче конституційне праворозуміння [2].

Незважаючи на здобуття верховенством права характеру глобального ідеалу, Конституція України не містить чіткого визначення принципу верховенства права і його поняття, на думку багатьох правознавців, досі залишається «суто спірним». Загальної згоди щодо його розуміння не досягнуто, навіть попри намагання роз'яснити поняття верховенства права Конституційним Судом [3, с. 30–31], який дав його загальне тлумачення щонайменше у двох своїх рішеннях.

Зокрема, Конституційний Суд у Рішенні від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 дав офіційне тлумачення принципу верховенства права: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» (п. 4.1 Рішення КСУ у справі про призначення судом більш м'якого покарання).

Також Конституційний Суд України розглянув принцип верховенства права у рішенні від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010 дійшов висновку: «Елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (п. 4.1 Рішення КСУ у справі про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху).

У Рішенні від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 Конституційний Суду України враховує зміст ст. 8 Конституції України та розуміє верховенство права, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади: «Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду... Таким чином, верховенство права означає, що органи державної влади обмежені у своїх діях заздалегідь регламентованими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити заходи, що будуть застосовані в конкретних правовідносинах, і, відповідно, суб'єкт правозастосування може передбачати й планувати свої дії та розраховувати на очікуваний результат» (п. 4 мотивувальної частини Рішення КСУ (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів“).

Зазначені рішення Конституційного Суду свідчать про намагання національної юриспруденції відійти від позитивістського праворозуміння, яке, розглядаючи право як «односторонню проекцію владної волі», ігнорує залежність правової системи від «взаємної відповідальності – уряду перед

громадянами і громадян перед урядом». Розуміння принципу верховенства права органом конституційної юрисдикції не включає всіх елементів, які містить доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права», а це своєю чергою віддаляє Україну від європейських стандартів правозастосування [4, с. 20].

Верховенство права передбачає, що право сприймається критично, піддається сумніву в постійному пошуку «дійсного права», відповідного поняттю про справедливість та інші соціальні цінності, прийнятному на момент його реалізації. Обов'язковою складовою механізму дії верховенства права є фактор конкретного ідеалу, який виступає керівним принципом пошуку, критерієм правильності правозастосування. Цей чинник звертає увагу на природно-правові аспекти розуміння права, його змістовну цінність. Отже верховенство права поєднує нормативні, соціологічні та природно-правові витоки праворозуміння, узгоджуючи їх в одній конструкції [5, с. 86].

Таким чином, беручи участь у виробленні сучасного праворозуміння під призвою принципу верховенства права, Конституційний Суд формує своєрідний правовий світогляд, гармонізуючи різні підходи до праворозуміння, встановлюючи їх певний взаємозв'язок і механізм взаємодії, визначаючи переважні сфери застосування того чи іншого тлумачення. Домінуюче праворозуміння, сформоване Конституційним Судом України, впливає на практику застосування права і розвиток усієї національної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Панкевич О.З., Гаврильців М.Т. Конституційний Суд України: деякі дискусійні питання щодо його місця в сучасному механізмі держави. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 4 (14). С. 12-19.
2. Гаврильців М. Т. Вплив Конституційного Суду України на формування домінуючого вітчизняного праворозуміння. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. №15. DOI: 10.25313/2520-2057-2023-15-9141
3. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. №1–2. С. 30-63.
4. Белікова Д.Б. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2013. №5. С. 18–21.
5. Дем'янова О. Методологічні властивості верховенства права в цивільному судочинстві України. *Історико-правовий часопис*. 2015. №1(5). С. 85-89.

ГАРАСИМІВ Т.

професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
заступник директора Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
(*Національний університет «Львівська політехніка»*)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Війна в Україні зумовила виникнення та зростання цілої низки проблем, пов'язаних з ефективною організацією трудових відносин в Україні, які до цього не існували або ж залишалися поодинокими у довоєнний час, тому

законодавець намагається відповідно до цього адаптувати трудове законодавство задля підвищення ефективності у взаємодії роботодавців та людей найманої праці. На думку законодавця саме це створить умови для належного функціонування підприємств та установ в умовах воєнного часу, шляхом дерегуляції окремих умов трудових відносин, подолання старих законодавчих прогалин та колізій у правозастосуванні, оперативного залучення працівників до виконання роботи з урахуванням забезпечення їх трудових гарантій.

Основоположні права громадян, пов'язані з реалізацією права на працю передбачені статтями 43-46 Конституції України. 22 травня 2022 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 17.05.2022 р., за яким воєнний стан в Україні продовжують з 05:30 25 травня 2022 року строком на 90 діб, – до 22 серпня 2022 р. [1]. На цей період можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини й громадянина, зокрема передбачені статтями 43-44 Конституції України. У період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2]. Положеннями цього Закону права працівників значно звужуються порівняно з мирним часом.

Згідно з п. 3 Прикінцевих положень Закон № 2136-IX Закон діє протягом воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім ч. 3 ст. 13, яка втрачає чинність з моменту завершення виплати державою, що здійснює військову агресію проти України, відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам. Загалом Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» було внесено окремі корективи до процесу організації відносин, що виникають між працівником та роботодавцем у період воєнного стану.

Зауважимо і те, що 12 травня 2022 р. ВРУ розглянула та прийняла в I читанні законопроект №7251 «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» [3]. Основні зміни до законодавства про трудові відносини передбачають: що на час оголошення воєнного або надзвичайного стану усі повідомлення та документи з питань трудових відносин, накази (розпорядження) власника або уповноваженого ним органу можуть здійснюватися та вестися в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій або шляхом відправлення електронних носіїв, на яких записано цей документ, відповідно до законодавства у сфері електронного документообігу. Запровадити додаткову підставу для звільнення працівника – неможливість забезпечувати працівникові умови праці, внаслідок того, що необхідні для виконання роботи зазначеним працівником виробничі, організаційні, технічні потужності, засоби виробництва або майно власника, або уповноваженого ним органу знищені в результаті бойових дій, а також ввести особливу процедуру вивільнення таких працівників. Жахливі наслідки війни та наявність великої кількості її жертв

зумовлюють введення додаткової підстави для розірвання трудового договору - відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці.

Також усувається стара законодавча прогалина щодо порядку припинення трудового договору з працівником або фізичною особою, яка використовує найману працю у разі їх смерті, визнання судом безвісно відсутніми або оголошення померлими. Вводяться норми, покликані прискорити перехід до обліку трудової діяльності працівника в електронній формі, визначається поняття сумісництва, що забезпечить можливість працівникам, які були вимушені покинути свої робочі місця, працевлаштуватися на іншій роботі.

Враховуючи ймовірні труднощі з виплатою заробітної плати, компенсаційних та гарантійних виплат у період дії воєнного стану, коли окремі категорії службовців перебувають у простой, відпустках без збереження заробітної плати, або з ними можуть бути призупинені трудові договори, скасовуються на цей період окремі обмеження, передбачені законодавством у сфері запобігання корупції щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю.

Цим законопроектом врегульовується питання оплати додаткової відпустки окремим категоріям громадян та постраждалим учасникам Революції Гідності, а саме за рахунок коштів підприємств, призначених на оплату праці, або за рахунок коштів фізичної особи, в якій працюють за трудовим договором працівники. Також у зв'язку зі збільшенням категорій осіб, які мають право на використання зазначеної відпустки, пропонується зменшити її тривалість з 14 до 7 календарних днів. Оскільки додаткову відпустку окремим категоріям громадян та постраждалим учасникам Революції Гідності передбачається оплачувати за рахунок коштів роботодавця, то відповідно потребує внесення змін п. 12 ст. 12 та п. 17 ст. 13 Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

З метою справедливого підходу щодо нарахування компенсації за невикористану відпустку пропонується виключити із КЗпП ст. 81 та ч. 3 ст. 83, якими передбачається право працівника при переведенні на інше підприємство, перевести грошову компенсацію за невикористані ним дні щорічної відпустки на інше підприємство, в установу, організацію. Аналогічні зміни також пропонується внести до Закону «Про відпустки».

Частина 6 ст. 83 КЗпП пропонується викласти в редакції, яка б відповідає ст. 1227 ЦКУ, а саме виплати грошової компенсації за невикористані працівником дні щорічних відпусток, а також додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – інваліда з дитинства підгрупи А І групи, яка не була ним одержана за життя, членам його сім'ї, а у разі їх відсутності – входять до складу спадщини. Аналогічні змінам ст. 83 КЗпП пропонуються і зміни до ч. 6 ст. 24 Закону «Про відпустки».

Також встановлюється чітко визначений строк, коли має бути виплачена заробітна плата за час відпустки, а саме не пізніше останнього дня, що передуює дню початку відпустки (з урахуванням норм Конвенції МОП №132). Статтю 9 Закону «Про відпустки» (в частині зарахування стажу роботи, що дає право на

щорічну основну відпустку) доцільно привести у відповідність до ст. 119 КЗпП, щодо працівників, які призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, оскільки ст. 119 КЗпП не містить норми щодо збереження в період військової служби щорічної основної відпустки за вказаними працівниками. Зокрема врегульовуються окремі питання виплати грошової компенсації за невикористані працівником дні щорічних відпусток, а також додаткової батьківської відпустки у разі його смерті, а саме – входження до складу спадщини таких виплат, у разі відсутності спадкоємців.

З метою усунення юридичних невизначеностей та подолання практичних прогалин у правозастосуванні, вносяться зміни до Закону №2136-ІХ. Конкретизовано порядок регламентації робочого часу та часу відпочинку у період дії воєнного часу, зокрема, відносно категорій працівників, яким може бути збільшено тривалість роботи впродовж тижня, відновлено механізм оплати праці за роботу у вихідний день, уточнено порядок надання щорічної основної відпустки. Також акцентовано увагу на тому, що запровадження подовженої тривалості роботи є правом, а не обов'язком роботодавця.

Передбачається відшкодування працівникам та роботодавцям пов'язаних з трудовими відносинами грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії. З цією метою заплановано розроблення окремого механізму. Уточнено порядок та умови застосування механізму призупинення дії трудового договору, враховуючи виявлені непорозуміння щодо підстав та мети його впровадження, а також уникнення можливих ризиків зловживань з боку роботодавців та забезпечення трудових гарантій працівників в умовах воєнного стану. З метою захисту трудових прав працівників вносяться зміни до Закону №2136-ІХ, які дозволять здійснювати позапланові заходи державного контролю за додержанням законодавства про працю.

Разом із тим дія принципу свободи праці в умовах воєнного стану в доктрині трудового права до сьогодні недостатньо досліджена, тим більше порушене питання потребує вивчення з огляду на війну та запровадження воєнного стану в Україні. Також натепер в Україні ще триває реформа трудового законодавства, котра гальмується в результаті деструктивного впливу війни, що негативно позначається й на ринку праці, який не був підготовлений до таких екстраординарних проблем. У зв'язку з цим вважаємо, що правові норми про режим воєнного стану мають бути піддані критичному науковому аналізу на предмет їх життєздатності та відповідності принципу свободи праці, уникаючи можливих проблем із забезпеченням цієї свободи в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні». *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

(дата звернення: 08.11.2023 р.).

2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 08.11.2023 р.).

3. Законопроект №7251 «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин». URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakikh-zakoniv-ukraini-shchodo-optimizatsii-trudovikh-vidnosin> (дата звернення: 08.11.2023 р.).

ГОЛЮК Л.

здобувач вищої освіти

(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Діти, що зростають в умовах війни, захищені нормами міжнародного гуманітарного права як частина цивільного населення. Проте, з огляду на вразливість потреби, пов'язані з дитячим розвитком, діти мають особливий захист. Деякі гарантії, передбачені міжнародно-правовими актами, стали частиною звичаєвого права.

Основні міжнародно-правові акти, що є основою для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту: Основними міжнародними документами, що встановлюють стандарти дотримання прав дітей в умовах збройних конфліктів, є:

1. Конвенція ООН про права дитини 1989 року. Вона гарантує захист прав дітей за будь-яких обставин. [1].

2. Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року. Вони містять норми захисту цивільного населення під час збройних конфліктів.[2].

4. Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб всередині країни 1998 року. Вони стосуються захисту вимушених переселенців, включно з дітьми.[3].

Ці та інші документи встановлюють чіткі стандарти щодо захисту дітей в умовах конфліктів - на етапах активних бойових дій, вимушеного переміщення, повоєнної реабілітації та реінтеграції.

На національному рівні в Україні прийнято ряд законодавчих та нормативно

- правових актів, які захищають права дитини від насильства, а також регламентують діяльність органів державної влади, щодо попередження та захисту прав дитини. Серед основних нормативно

- правових актів України, що регулюють питання захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту є: Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», Постанова Кабінету міністрів України «Порядок про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», а також відомчі правові акти, державні програми.

Також Кабінет міністрів України прийняв постанову №302 від 17.03.2022

«Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». Україна як будь-яка правова держава зобов'язана захищати права та свободи дітей, але в даний період вона знаходиться у стані війни з Росією, тому в Україні існує проблема повної реалізації механізму захисту прав дитини, а сам механізм суттєво послаблений. Діти в умовах збройного конфлікту захищаються нормами міжнародного гуманітарного та національного права. Однак права дітей в Україні в більшій чи в меншій мірою порушені. Так, станом на 8 серпня 2023 року понад 2064 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів 391 дитина загинула та понад 873 поранено. Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [4]. Ці порушення вимагають правового регулювання та захисту з боку як національних, так міжнародних інституцій.

У національному словнику діти визначаються особливою соціально-демографічною групою населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права [2, с. 71]. Конвенція ООН про права дитини у ст. 1 визнає дитиною кожну людську істоту до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше [5], аналогічно визначено у п. С ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство [6]. Разом з тим Конвенція «Про мінімальні норми соціального 64 № 8/2022 ♦ забезпечення 102» у п. Е ст. 1 визначає, що термін «дитина» включає особу, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку, як це може бути встановлено [7]. Тобто, досягнення певного віку є основним критерієм, що відображає поступові зміни на збільшення вікового критерію при визначенні особи «дитиною» (з 15 до 18 років) згідно з цими документами

Одним із головних питань під час військових дій є захист дітей від насильства. Насильство над дітьми або жорстоке поводження з дітьми

Фізичне, психологічне, сексуальне насильство або відсутність виховання та піклування над дітьми батьками, Хоча терміни «жорстоке поводження з дітьми» і «жорстоке поводження з дітьми» часто використовуються як синоніми, деякі дослідники розрізняють їх і зводять проблему жорстокого поводження з дітьми до зневаги, експлуатації та торгівлі людьми. [8].

Наразі виявлено шість грубих порушень щодо залучення дітей до війни.

1) Вбивство дитини.

2) Захоплення дітей у заручники та використання їх як «живого щита» ;

4) Участь у військових діях (зокрема шляхом вербування, заохочення, залякування та експлуатації дітей у підлеглому становищі), використання дітей не лише як солдатів, а і як допоміжного персоналу.

5) Конфіскація навчальних закладів та використання їх як військових об'єктів, розміщення в них об'єктів військової інфраструктури.

6) Участь дітей у проектуванні військових об'єктів.

Наразі експерти зазначають – існують 3 види загрози для дітей, що опинилися безпосередньо в зоні воєнного конфлікту:

1) суто військові ризик безпосереднього залучення дітей до воєнних дій, коли діти беруть участь у вогневих контактах і боях;

2) ураження боєприпасами — коли існує ризик потрапляння під обстріли,

снайперський вогонь, руйнування будинків і промислових конструкцій, травмування або загибель у наслідок підриву вибухонебезпечних пристроїв та потрапляння на мінні поля;

3) залучення до воєнних дій — як комбатантів, медичного чи персоналу обслуги.

Війна призвела до масового порушення прав дітей - загибелі, поранень, травмування. Попри особливий міжнародно-правовий захист, їхні права системно порушуються. Головними завданнями України є термінове посилення механізмів захисту дітей в умовах конфлікту та окупації.

В післявоєнний період пріоритетом має стати фізична й психологічна реабілітація, воз'єднання родин, гарантування освіти, меддопомоги й соцзахисту постраждалим дітям. Це потребуватиме значних зусиль.

Список використаних джерел:

1. Матеріали онлайн. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework>

2. Конвенція ООН про права дитини. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/convention-rights-child>

3. Женевські конвенції та Додаткові протоколи. URL: <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>

4. Ювенальні прокурори. URL: <https://wz.lviv.ua/news/469207-yuvenalni-prokurory-361-dytyna-zahynula-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rf-v-ukraini>

5. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / Український державний центр соціальних служб для молоді України; під ред. А.І. Капської. К., 2000. 260 с.

6. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) Страсбург, від 6 листопада 1997 р. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) від 7 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text

7. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 102 від 28 червня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_011

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 №585 «Порядок про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

ГОРБАНЬ О.

доцент кафедри правознавства,

кандидат філософських наук, доцент

(Полтавський університет економіки і торгівлі)

ЛОГІКА ОБГРУНТУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ І ПРАВОЗАСТОСОВНИХ РІШЕНЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Логіка відноситься до діючих методологічних інструментів правознавства. Однак якою мірою він використовується в Україні? За оцінками дослідників, законодавство характеризується хаотичністю, несистемністю законопроектної роботи та змін до чинного законодавства. Тому закони складно тлумачити, співвідносити один з одним, і з рештою, складно

застосовувати на практиці[1, с. 27]. Серед причин такого стану, називають порушення правил правотворчої техніки та логіки, хибні оцінки об'єктивних соціальних закономірностей і обґрунтування їх правового регулювання [1, с. 27; 2, с. 14].

Ефективність застосування права також має проблеми, залежні від використання логіки. Зокрема, це – паралелізм методологій формальної та неформальної логік у слідчо-пошукових діях унаслідок поляризації концептуальних позицій щодо логіко-методологічних основ розслідування [3, с. 56]; це – цілковита відсутність логіки обґрунтування більшості судових рішень[4].

В науці та вищій юридичній освіті України існують дві взаємопов'язані причини відзначеної проблематики.

По-перше, боротьба наукових шкіл. Традиційна (формальна) логіка пов'язана з позитивістським праворозумінням прихильністю до нормативної «чистоти». Своєю надмірною абстрактністю та відірваністю від юридичної практики вона викликала незадоволеність у наукових та університетських колах при переході від позитивізму до соціологічного праворозуміння і принципу верховенства права. Виникла альтернативна неформальна логіка, зокрема юридична логіка. Їх особливості та емпірична ефективність розкриті в Україні М. Козюброю, І. Матвієнко, О. Тяглом, І. Хоменко, О. Юркевич та ін. за результатами зарубіжного досвіду. Однак «формалісти» не визнають *реального факту працюючої неформальної логіки* із-за некоректності дефініції, предмету тощо.

По-друге, в юридичній освіті виникла тенденція до обмеження викладання формальної логіки, а то й вилучення її з навчальних планів. Автори навчальної літератури конкурують у підходах до предмету викладання: логіка – логіка для юристів – юридична логіка – теорія аргументації – юридична аргументація.

Отже проблеми з логікою обґрунтування правових норм і правозастосовних рішень зумовлені суперництвом теоретиків-філософів з юристами-практиками. Розв'язання конфлікту потребує застосування філософського розуміння двоякої природи істини як поєднання крайностей, а також Соломонового принципу правосуддя «Вислухай і другу сторону». Тобто, не «альтернативні логіки», а поєднання переваг і недоліків кожної на взаємокомпенсаційній основі.

Список використаних джерел:

1. Погорелова З.О. Проблеми удосконалення законотворчої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Вип. 68.* 2021. С. 25–29. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/6.pdf> (дата звернення: 15.11.2023).
2. Іваненко О. Теоретико-правовий аналіз поняття та сутності законотворчої помилки: окремі питання. *Jurnalul juridic national: teoriesipractiva. Februarie* 2018. С. 12–15. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/3.pdf (Дата звернення: 15.11.2023).
3. Гвоздік О.І. Формальні та неформальні аспекти логіки розслідування. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2021. № 2 (22). С. 56–63. URL:

<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/download/1466/1463/>
(Дата звернення: 15.11.2023).

4. Аномальна освіта – Pravo. UA. URL: <https://pravo.ua/articles/anomalna-osvita/> (дата звернення: 15.11.2023).

ГРАБЕЦЬ Б.

аспірант кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДАМИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Із здобуттям Україною незалежності в суспільстві відбувається перебудова ціннісних орієнтирів, відбулася перебудова системи органів державно влади. Проблема верховенства права є однією з найбільш актуальних у правовому житті України та усього світового співтовариства. Існує ряд поглядів щодо розуміння сутності та змісту верховенства права. Так, Венеціанська комісія зазначає, що предметом верховенства права є здійснення влади та відносини між особистістю та державою; поняття «верховенство права» має не тільки формальний, а й матеріальний зміст; необхідними універсальними елементами поняття «верховенство права» є законність, правова визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах, дотримання прав людини, заборона дискримінації та рівність перед законом [2].

Конституційний Суд України визначає, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [3].

Варто зауважити, що судова реформа 2016 р. кардинально змінила усі головні аспекти діяльності судів і суддів – від принципів судоустрою держави, власне системи судів та їхніх повноважень, механізму добору суддів до підстав і порядку їхньої відповідальності, системи забезпечення діяльності судів і засад суддівського самоврядування [4, с.14]. Стаття 55 Конституції України зазначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. З огляду на ст. 23 Конституції України право на судовий захист може бути обмежене у випадках, коли це необхідно для недопущення порушення прав і свобод інших людей, та задля виконання обов'язків особи перед суспільством [1]. Крім того, як неодноразово наголошував Європейський суд з прав людини, будь-яке обмеження прав потрібно застосовувати із урахуванням принципу верховенства права, зокрема його складових.

В Україні вперше характеристику вимог принципу верховенства права здійснено у Рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Відповідно до розуміння Конституційного

Суду «верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо» [3].

Згідно з Конституцією України сфера дії верховенства права не обмежена. Сумнівним був би висновок про те, що здійснення відносин на засадах природної справедливості, невід'ємних прав людини, поваги до людської гідності приписується державі та не обходить інших суб'єктів правового життя. Разом з тим універсальність не виключає особливостей реалізації верховенства права в різних сферах життя суспільства.

Насамперед виникає питання про співвідношення дії верховенства права в приватних та публічних відносинах, оскільки це саме та класифікація, яка в праві країн романо-германської сім'ї базується на ступені участі держави як владного суб'єкта в правовідносинах.

Поділ права на приватне та публічне, незважаючи на походження ще з часів римського права, не одержав єдності критеріїв. Наприклад, характерними ознаками публічних відносин зазвичай називають те, що вони стосуються діяльності держави та місцевого самоврядування, їх учасником є суб'єкт владних повноважень, передбачають нерівність учасників та владно-імперативний метод регулювання. У свою чергу, приватні відносини прямо не стосуються діяльності держави (місцевого самоврядування), виникають між рівними суб'єктами (фізичними та юридичними особами) та регулюються за допомогою диспозитивного методу.

Публічні відносини вимагають застосування заходів щодо упередження зловживання владою, яке потенційно можливе і спокусливе для держави. Верховенство права діє як превенція від зловживання владою та сваволі. Навіть зваживши на тезу англійських правників про рівність держави і особи перед судом, варто прийняти до уваги обставини, що мають місце до виникнення конфлікту, який потрапить на судове вирішення. У владних відносинах діють матеріальні, суспільні, ідеологічні та психологічні чинники нерівності. З урахуванням переважно імперативного методу регулювання публічних відносин та статусу владного суб'єкта, слід визнати відсутність можливості у приватної особи безпосередньо вплинути на ті правила, за якими відбуваються публічні відносини. Приватна особа є стороною, що перебуває в уразливому становищі. Безпосередня реалізація державної влади в публічних відносинах вимагає прямої дії принципу верховенства права як чинника обмеження владного суб'єкта. Верховенство права в публічних відносинах засновується на дії презумпції потенційної загрози зловживання з боку владного суб'єкта та має чітко визначений вектор спрямування – в бік захисту приватної особи.

Щодо приватних відносин, то держава як владний суб'єкт не є їх безпосереднім учасником. Запобігання зловживанню влади та сваволі з боку держави в межах приватних правовідносин втрачає актуальність.

Натомість, на перший план виходять необхідність забезпечення справедливості, правопорядку і стабільного розвитку суспільства, захист більш слабкої сторони, впровадження норм моралі тощо. Правове регулювання приватних відносин відбувається в умовах обмеження державного втручання. Верховенство права в приватних відносинах існує як імператив суспільно-

моральних цінностей, індикатор заперечення зловживань приватного характеру. Його дія характеризується поширенням на усіх учасників приватних відносин, орієнтацією на встановлення рівноваги в суспільстві

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про верховенство права: доклад Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії), прийнятий на 86 пленарному засіданні Венеціанської комісії (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). – п. 66. URL: [http://www.concourt.am/armenian/news/doc/CDL\(2010\)141rev.doc](http://www.concourt.am/armenian/news/doc/CDL(2010)141rev.doc)
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004.
4. Смокович М. Незалежність судді як складова принципу верховенства права. Слово Національної школи суддів України. 2018. № 2(23). С. 14–25. С.14.

ДЕМКІВ Р.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФІНП, кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Виконання судових рішень є невід'ємною частиною судового розгляду у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає право на справедливий суд. Відповідно, внаслідок невиконання чи тривалого виконання таких рішень не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав. Як наслідок – це негативно впливає на систему захисту прав в Україні

Таким чином завершальною та однією за найважливіших стадій судового провадження є виконання судових рішень. Без фактичного виконання будь-яке судове рішення залишається не реалізованим та не досягає мети правосуддя.

Основні зміни щодо реформування виконання судових рішень почалися з 2016 року. У 2016 році було прийнято Закон України «Про виконавче провадження», що регламентує процедуру здійснення виконавчого провадження.

Згідно закону України «Про виконавче провадження» Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, Законом «Про виконавче провадження», іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Закону «Про виконавче провадження», а також рішеннями, які відповідно до

Закону «Про виконавче провадження» підлягають примусовому виконанню [1].

Також було ухвалено новий Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та інших органів», завдяки якому вже за рік в Україні з'явилися приватні виконавці [2]. Крім того затверджено Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження [3] та Порядок автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках [4].

Таким чином, 2016 року в Україні запровадили змішану систему примусового виконання судових рішень – традиційна державна виконавча служба поруч з новим інститутом приватних виконавців, хоча і з нерівними повноваженнями.

Проте наразі змішана система примусового виконання судових рішень в Україні не є повноцінною. Так, приватні виконавці не мають права виконувати рішення, де стягувачем або боржником є держава і державні органи чи боржником є державне підприємство з часткою держави 25 і більше відсотків.

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що виконавче провадження через направлення постанови про арешт майна боржника може відбуватися:

- направлення виконавцем паперового документа постанови про арешт коштів до банку рекомендованим або цінним листом, або особисто виконавцем;
- направлення постанови про арешт коштів у формі електронного документа з накладенням кваліфікованого електронного підпису. Зазвичай це електронна пошта, але деякі банки для такого обміну використовували й інші програмні засоби;

- за допомогою Автоматизованої системи виконавчого провадження, коли до прийняття і підписання постанови, виконавець може відмітити установи банків з переліку долучених до системи, а після прийняття рішення та підписання постанови кваліфікованим електронним підписом, постанова розсилалася до банків, що відмічені виконавцем. Таке розсилання відбувається програмними засобами Автоматизованої системи виконавчого провадження.

Електронний арешт коштів боржників на банківських рахунках є ключовою складовою ефективності виконання судових рішень. Станом на зараз зроблено ряд важливих кроків щодо цифровізації виконавчого провадження, зокрема:

- виконавці отримали доступ до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Єдиного реєстру для ведення автоматизованого обліку сільськогосподарської техніки, Державного земельного кадастру;

- розширено перелік запитів виконавців, на які податковою може бути надана інформація відносно боржника в електронному вигляді;

- скорочено до одного дня отримання інформації про зареєстровані за боржником транспортні засоби та інформації про зареєстровані юридичними особами рахунки в банках;

- надано можливість ознайомлюватися з інформацією про виконавчі провадження та сплачувати в онлайн-режимі заборгованість за виконавчими провадженням через портали електронних послуг «ДІЯ» та «Он-лайн будинок юстиції»;

- запроваджено інформаційну взаємодію з органами (посадовими особами), уповноваженими видавати виконавчі документи у випадках,

передбачених законом, під час пред'явлення ними виконавчих документів, виданих у формі електронного документа;

– прийнято зміни, які передбачають розповсюдження автоматизованого арешту коштів боржника не тільки на виконавчі провадження про стягнення аліментів, а на всі категорії виконавчих проваджень.

Серед основних недоліків електронного виконання судових рішень можна віднести:

– рішення про списання блокування коштів приймає відповідальний співробітник банку, а його внутрішня інформаційна система лише інформує про необхідність це зробити;

– автоматичне списання коштів з арештованого рахунку також не відбувається. Для цього виконавцю як і раніше необхідно надсилати до банку платіжну вимогу;

– до нинішньої і без того неефективної системи арешту коштів підключилися лише близько 15 з 69 банків в Україні;

– вбачається необхідність надання реального, а не декларативного доступу виконавця до отримання необхідної інформації від державних та інших органів й установ;

– існування мораторіїв унеможливорює примусове виконання майнових зобов'язань, зокрема, встановлених у судових рішеннях [5].

Тому, на сьогодні, з технічної точки зору замість повноцінного автоматизованого електронного арешту коштів ми маємо скоріше «електронне листування». Система, яка реалізована сьогодні Міністерством юстиції, передбачає лише інформаційну взаємодію в електронному вигляді між банком і виконавцем за допомогою автоматизованої системи виконавчого провадження Автоматизованої системи виконавчого провадження. Можливо ці проблемні питання можна було б вирішити за допомогою проекту Закону № 5660 «Про примусове виконання рішень».

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.

2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.

3. Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.

4. Порядок автоматизованого арешту коштів боржників на рахунках у банках Наказ Міністерства юстиції України від 16.04.2019 № 1203/5. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.

5. Яких боржників стосується автоматичний арешт коштів та який механізм стягнення. *Урядовий кур'єр* URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yakih-borzchnikiv-stosuyetsya-avtomatichnij-aresht-/>

ДІДИК В.

здобувач вищої освіти

*(Одеський державний університет внутрішніх справ);***Науковий керівник:****АНДРІЄНКО І.**

доцент кафедри цивільно-правих дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із запровадженням воєнного стану на території України – кожна сфера нашого життя зазнала змін. Не є виключенням і судова гілка влади, яка не лише реагує на нові виклики та пристосовується до нових умов буття. Спеціалісти в галузі права наголосили, що незважаючи на відсутність змін до Цивільного процесуального кодексу, які б відповідали умовам воєнного стану, суди повинні пристосовувати чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, але при цьому не порушувати Конвенцію про захист прав та основоположних свобод щодо здійснення справедливого суду [1]. Згідно ст.10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» затверджено, що прискорення скорочення будь – якого судочинства забороняється, зокрема в цивільному судочинстві [2]. Нормативно – правові засади судочинства є непорушними юридичними конструкціями, навіть в умовах воєнного стану.

З юридичної точки зору, режим воєнного стану не повинен впливати на діяльність судочинства України. Однак більшість вчених – юристів стверджують, що сучасні умови захисту порушених прав і свобод, законних інтересів осіб, постійно стискаються з низкою проблем правового, організаційного та політичного характеру. Для розв'язання цих проблем потрібно використовувати різноманітні науково обґрунтовані та практичні позиції оптимізації діяльності цивільного судочинства в період воєнного стану, завдяки певним змінам, які полягають у:

- 1) зміні територіальної підсудності справ;
- 2) поновленні процесуальних строків;
- 3) діджиталізації цивільного судочинства.

Пошук відповідей на вказані проблеми, слід розпочати зі зміни територіальної підсудності справ. Адже, перешкодою для звернення суб'єкта до суду є неможливість здійснення правосуддя судами, які знаходяться в зоні активних бойових дій. Варто зазначити, що головним завданням судової гілки влади є забезпечення права на захист осіб, що гарантоване ст. 55 Конституції України. На жаль, зараз, коли в країні діє режим воєнного стану, цивільне правосуддя може бути припинено, окрім невідкладних справ. Для забезпечення здійснення правосуддя на територіях, де суди вимушені припинити свою роботу, Верховний Суд затвердив «Перелік судів, територіальна підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час

воєнного стану». Проблема, яка склалася внаслідок зміни територіальної підсудності судів, є втрачені провадження. Громадяни не мають можливості отримати копії судових рішень у відповідних справах.

Також виникає і проблемне питання, яке полягає в неможливості вивезення судових справ з окупованих територій або територій активних бойових дій. Адже за відсутності матеріалів справу не можливо розглянути. Верховний Суд надав рекомендації працівникам судів на випадок захоплення населеного пункту чи суду або безпосередньої загрози. Відповідними рекомендаціями є: а) вивезення судових справ та передачу до суду, на який покладається відповідна юрисдикція; б) у разі відсутності – забезпечити зберігання справ у сейфах приміщення суду. Втрачене судове провадження може бути відновлене із заявою учасника справи або за ініціативою суду, за умови, що така справа буде закінчена ухваленням рішення або провадження у ній було закрито, відповідні дії регламентовано Розділом X ЦПК. Якщо ж було втрачено матеріали справи не завершеного судового провадження та подавати новий позов. У такому позові варто зазначити про втрачене судове провадження з посиланням на номер справи (дані з ЄРДСР) [3].

Наступним, не менш важливим, є питання, що пов'язане з поновлення та продовження строків процесуальної дії у зв'язку з їх пропуском у період воєнного стану. Стаття 127 Цивільного процесуального кодексу вказує, що процесуальний строк може бути продовжено та поновлено за заявою учасника справи – все залежить від того чи встановлений він законом, чи судом. Відповідно до роз'яснень Верховного Суду, підстава буде вважатися поважною, якщо процесуальний строк, встановлений законом, був пропущений у зв'язку з введенням воєнного стану на території України. Проте, суди поновлюють строк, посилаючись на лист Ради суддів України. Кожний конкретний випадок вимагає від учасника цивільного процесу, надавати суду докази та обґрунтування причин пропуску. До причин пропуску відносять обставини непереборної сили та обставини, що не уможливають вчинення процесуальної дії у відповідний строк, а саме перебування позивача у лавах Збройних Сил України; активні бойові дії, що загрожують життю та здоров'ю працівників апарату суду. Рада суддів України в своїх рекомендаціях зазначила, що процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до кінця воєнного стану. Відповідно до науково – правничого аналізу ч.2 ст.127 Цивільного процесуального кодексу вбачається, що заява про продовження процесуальних строків має бути подана до закінчення цього строку [4].

Що стосується діджиталізації цивільного судочинства, напрацьований досвід під час пандемії тепер застосовується в умовах воєнного стану, а саме в аспекті поглиблення можливостей цифровізації під час доступу до правосуддя. Так, в ДП «Центр судових сервісів» було запроваджено нову модель відеоконференцзв'язку, який відповідає за спрощення процедури трансляції судових засідань. Також почав працювати сервіс «Електронний кабінет», який надає можливість надсилати документи іншим учасникам перед відправкою до суду з отриманням підтвердження про доставлення. Фахівці звернули увагу, що направлена до суду заява повинна містити електронний цифровий підпис.

Також зазначила, що подання документів в електронній формі не має підстав вимагати додання їх копій. А також судовий збір можна сплачувати онлайн у кабінеті клієнта банку, а квитанція, що надходить на електронну адресу як підтвердження сплати судового збору [5].

Також в умовах війни актуальним є питання повідомлення учасників судового процесу про розгляд справи. ЄСПЛ вважає належним повідомити в електронній формі учасників справи щодо прийнятого рішення. Відповідна практика застосування закріплена законодавством, передбачувана та доступна для чималої кількості людей. Але водночас потрібно врахувати й конкретні обставини: комп'ютерна неграмотність, не має доступу до комп'ютера чи мережі «Інтернет». Верховний Суд дійшов висновку, що виклик відповідача, третьої особи, свідка через оголошення на офіційному вебсайті судової влади України (ч. 11 ст. 128 ЦПК України) можливий лише у випадку, коли невідоме зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи особи. Також не можна застосовувати відповідну норму до позивача. Крім того, повідомлення відповідача про судові засідання телефонограмою не може вважатися способом, встановленим у ст. 128 ЦПК України.

Отже, діюче процесуальне законодавство на момент введення воєнного стану не було достатньо пристосованим до такого особливого часу, тож суди мали керуватися в більшості аналогією права та закону. Однак, не зважаючи на сучасні виклики здійснення правосуддя в Україні не зупинилося. Відповідно до сучасних умов воєнного стану відбулася пришвидшена адаптація системи правосуддя. Громадяни не обмежені в праві звернення до судових органів за захистом своїх прав, однак строк розгляду таких справ буде «розумний» з врахуванням конкретних обставин, які виникли в тому чи іншому регіоні.

Список використаних джерел:

1. Луспеник Д. Цивільний процес в умовах воєнного стану у фокусі уваги юристів, які працюють у сфері БПД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286728/> (дата звернення: 20.10.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

3. Рекомендації Ради Суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2023. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsuopublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 20.10.2023).

4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 20.10.2023).

5. Наталя Сакара. Діджиталізація цивільного судочинства та забезпечення права на доступ до правосуддя в умовах військового стану. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Didgitaliz_dostup_pravosud.pdf (дата звернення: 20.10.2023).

ДУТКО А.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Сім'я – первинний та основний осередок суспільства, автономний, заснований на традиційних сімейних цінностях союз осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, наділені відповідними правами та обов'язками, несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання сімейних обов'язків, поєднані моральною та матеріальною допомогою і підтримкою [1, с. 718].

Як зазначається в Концепції державної сімейної політики [2], в усьому світі визнано, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу. Поняття соціального інституту відображає значення сім'ї у взаємодії з іншими соціальними інститутами та соціальними процесами. Характерним для сім'ї як соціального інституту є її стабільність, споконвічність, можливість зберігати та передавати від покоління до покоління норми і цінності, які панують в суспільстві.

Сім'я є унікальним соціальним інститутом, посередником між особою і державою, транслятором цінностей від покоління до покоління. Сімейні цінності - це явища, пов'язані з сім'єю як особливим соціальним інститутом, соціальною групою суспільства, і які визнаються найважливішими, значимими, найбільше цінуються.

Такими сімейними цінностями, безумовно, є:

- 1) сім'я як первинний та основний осередок суспільства; материнство, батьківство та дитинство;
- 2) шлюб;
- 3) найкращі інтереси дитини; сімейне виховання дітей;
- 4) турбота про непрацездатних членів сім'ї;
- 5) взаємодопомога та взаємопідтримка [1, с. 715].

На важливості державної сімейної політики та її ролі у розвитку інституту сім'ї наголошується у нормативно-правових актах, концепціях, програмах та інших документах.

Відповідно до широкого розуміння, сімейна політика може охоплювати всі напрями державної політики, що стосуються благополуччя сім'ї. Це і політика у сфері допомоги сім'ям з пенсіонерами, і політика зайнятості, і сімейне законодавство, і соціальні послуги, і освіта, і охорона здоров'я, і просвітницькі заходи тощо. Іншими словами, все, що робить уряд, впливаючи на сім'ю, потенційно може відноситися до сфери сімейної політики [3].

Основні завдання держави є підвищення рівня народжуваності та розвиток сім'ї. У цьому напрямку пріоритетними завданнями є формування сприятливого соціально-психологічного клімату у суспільстві для утворення

сім'ї та позитивної налаштованості громадян на сімейні цінності; зміцнення шлюбу, запобігання його розірванню, зниження рівня розлучень; збереження традицій багатодітності там, де вони ще існують, та формування у батьків настанов на дводітну родину; активна пропаганда через засоби масової інформації сімейних цінностей, свідомого ставлення до сімейних обов'язків; створення економічних передумов для задоволення потреби сім'ї в дітях, поліпшення якості життя сімей; розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [4].

І.Чеховська визначає сімейну політику як цілеспрямовану діяльність державних органів і інших соціальних інститутів, покликану створювати оптимальні умови для виконання сім'єю її функцій, гармонізувати відносини між особою, сім'єю і суспільством [5, с.471]. Водночас, державна сімейна політика визначається як самостійний напрям соціальної політики, система комплексної діяльності держави, яка спрямована на соціальний інститут сім'ї з метою збереження, укріплення і розвитку, захисту інституційних прав та інтересів, активізації суб'єктної ролі, забезпечення суверенітету та добробуту сім'ї на підставі правового регулювання її відносин з державою.

Таким чином, в цілому державну сімейну політику можна визначити як заходи держави та інших суб'єктів політики, спрямовані на утвердження чи зміну сімейних відносин, сім'ї як соціального феномену і які обумовлені політичною ідеологією щодо сімейних цінностей. В свою чергу, сімейна політика соціальної держави – це політика, спрямована на створення необхідних умов для успішного функціонування сім'ї, добробут, укріплення і розвиток сім'ї як важливого соціального інституту суспільства та основи стабільності політичної системи [3].

Основними напрямками державної сімейної політики є: *сприяння життєдіяльності сім'ї та її стабільному розвитку; поліпшення охорони здоров'я членів сім'ї шляхом: забезпечення доступності медичної допомоги на основі поєднання безоплатної допомоги і платного медичного обслуговування; заохочення сімей, особливо молодих, мати дітей; підтримки і створення засад для безоплатного лікування і штучного запліднення жінок у подружжях, які бажають народити дитину; розвиток системи соціально-консультаційної допомоги сім'ям шляхом: розширення мережі регіональних центрів сім'ї з метою надання всебічної консультативної допомоги та вжиття конкретних заходів щодо забезпечення функціонування сім'ї на всіх етапах її життєдіяльності; сприяння сім'ям у вихованні дітей та їх всебічному розвитку шляхом: забезпечення охорони прав і свобод дитини в усіх сферах її життєдіяльності; формування у дітей високогуманних уявлень про сім'ю та її історію, традиції, соціальну спрямованість у конкретних історичних умовах розвитку країни; удосконалення взаємодії органів у справах сім'ї та молоді, внутрішніх справ, освіти, охорони здоров'я у запобіганні бездоглядності, правопорушенням та злочинності серед неповнолітніх; заборона всіх видів пропаганди культу насильства, жорстокості та порнографії, особливо у засобах масової інформації, а також створення умов для дозвілля, культурного відпочинку і оздоровлення всієї сім'ї шляхом: формування індустрії всебічної просвіти населення на основі використання найвищих досягнень людства та історико-культурних надбань Українського народу із залученням до цього*

засобів масової інформації [2].

Отже, сім'я є найважливішим соціальним інститутом; держава повинна допомагати сім'ї; державна сімейна політика є комплексною системою.

Список використаних джерел:

1. Дутко А. Проблеми правового регулювання сімейних відносин в Україні. *Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах оновлення цивільного законодавства України* : колективна монографія. За ред. проф. І.В. Красницького та проф. Ю.М. Юркевича. Львів, ЛьвДУВС. 2023. 868 с.

2. Про Концепцію державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 № 1063-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text> (дата звернення 01.12.2023)

3. Деріга В.В. Соціальна і гуманітарна політика URL: <https://buklib.net/books/35821/> (дата звернення 01.12.2023)

4. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 24.06.2006 № 879 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.12.2023)

5. Чеховська І.В. Співвідношення соціальної і сімейної політики: деякі теоретичні і практичні аспекти. *Право та управління*. 2011. № 1. С. 465-474.

ЄСИМОВ С.

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

КАТЕГОРІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА НОРМАТИВНІ НОВЕЛИ

На всіх історичних етапах розвитку управління можна відзначити прагнення держави використовувати сучасні для цього часу технології для реалізації своїх функцій. Говорячи про державне управління, виходитимемо з того, що це діяльність уповноважених державних органів, спрямована на реалізацію повноважень у різних сферах: економічної, соціально-культурної та адміністративно-політичної. З винаходом телеграфу, телефону, радіо вони практично негайно використовувалися з метою підвищення ефективності управління. Така ефективність насамперед пов'язана з такими критеріями як кількісні та якісні показники можливостей інформаційного обміну; прийняття управлінських рішень з урахуванням аналізу великих обсягів даних; прозорість; зниження рівня бюрократизації; зниження витрат та ін.

Ключовим чинником у питанні виступає поява електронних обчислювальних машин. З цього моменту отримує розвиток автоматизація управління зі створенням автоматизованих робочих місць з урахуванням електронних обчислювальних машин. Початковою метою автоматизації слід вважати зниження ручної праці і зниження собівартості управлінського рішення.

Наступний знаковий етап у технологічній трансформації державного

управління – це інформатизація. На законодавчому рівні інформатизація як організаційний соціально – економічний та науково-технічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб та реалізації прав громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування, організацій, громадських об'єднань на основі формування та використання інформаційних ресурсів було визначено в законі України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації».

Цей етап відрізняється від попереднього орієнтацією використання інформаційних ресурсів на користь публічних органів і фізичних та юридичних осіб, громадських об'єднань як наслідок формування нових демократичних цілей і структури управління.

Розглянутий законодавчий акт втратив чинність у зв'язку з прийняттям закону від 01.12.2022 р. «Про Національну програму інформатизації» [1]. Щодо предметної галузі, що розглядається у законі, інтерес представляє означення категорії «інформатизація» через категорією «інформаційні технології», змістом якої виступають процеси, методи пошуку, збору, зберігання, обробки, надання, поширення інформації та способи здійснення таких процесів та методів. Це має не формальний характер – використання категорії «інформаційні технології» передбачає конкретизацію засобів здійснення інформатизації.

Сучасний етап розвитку управління характеризується переходом до цифровізації, тобто. впровадженням цифрових технологій у моделі державного управління. У науковій та навчальній літературі, у засобах масової інформації поряд із категорією «цифровізація» використовуються «цифрова економіка» та «цифрова трансформація».

Офіційно цифрова економіка визначена у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки як господарська діяльність, в якій ключовим фактором виробництва є дані у цифровому вигляді, обробка великих обсягів та використання результатів аналізу яких у порівнянні з традиційними формами господарювання дозволяють суттєво підвищити ефективність різних видів виробництва, технологій, обладнання, зберігання, продажу, доставки товарів та послуг [2].

Навіть поверховий погляд на розглянуте положення дозволяє зробити висновок про зміщення акцентів від використання інформаційних (цифрових) технологій взагалі у бік використання даних у цифровій формі подання та розроблення цифрових технологій, спрямованих на здійснення аналізу таких даних та використання його результатів.

Цифрова трансформація виступає засобом цифровізації, та водночас її результатом. Розкриття цього поняття є у Національній економічній стратегії на період до 2030 року [3]. Це сукупність дій, що здійснюються державним органом, спрямованих на зміну державного управління та діяльності державного органу щодо надання адміністративних послуг та виконання державних функцій за рахунок використання даних в електронному вигляді та впровадження інформаційних технологій у діяльність. У Розділ II. «Стратегічний курс економічної політики до 2030 року» у Напрямі 8. Інформаційно-комунікаційні технології Національної стратегії сформульовані цілі цифрової трансформації.

Поряд із згаданими цілями використання інформаційних і комунікаційних технологій у державному управлінні слід звернути увагу на такі як створення умов для підвищення збирання доходів та скорочення тіньової економіки за рахунок цифрової трансформації; підвищення рівня інформаційної безпеки та надійності інформаційних систем і інформаційних технологій від загроз, що забезпечується використанням обладнання та програмного забезпечення прийнятого в країнах Європейського Союзу та НАТО.

Говорячи про розвиток категоріального апарату в сфері, що розглядається, не можна залишити без уваги реформування державного управління. Формалізованого певного поняття наразі не існує. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 передбачає реалізацію трьох ключових напрямів: забезпечення задоволеності громадян якістю надання масових соціально значущих адміністративних послуг в електронному вигляді з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг; цифровізація процесів надання адміністративних і інших публічних послуг та виконання державних функцій державними органами влади; стимулювання громадян щодо отримання адміністративних послуг в електронному вигляді з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг Єдиного порталу адміністративних послуг одночасно [4].

Як послідовний етап реалізації Стратегії реформування державного управління виступає внесення змін у Стратегію Розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 23 грудня 2022 року № 1199-р щодо цифрової трансформації державного управління, що передбачає впровадження в державне управління технологій штучного інтелекту, великих даних та Інтернету речей.

Стратегічний напрям спрямовано на виконання таких державних функцій: державне регулювання і вироблення державної політики у галузях економіки та соціальній сфері; надання публічних послуг; здійснення контрольної та наглядової діяльності; управління державним майном; забезпечення безпеки держави та громадян. Одночасно сформульовано проблеми та виклики цифрової трансформації у сфері державного управління.

Йдеться про перехід від Концепції електронного урядування до концепції цифрового уряду. Практична реалізація концепції електронного урядування як форми організації виконавчої влади розпочалася із затвердження Концепції розвитку електронного урядування в Україні та затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні [5].

Як базова складова концепції електронного урядування слід розглядати створення системи міжвідомчого інформаційного обміну в електронній формі та формування механізму надання адміністративних послуг в електронній формі. Цифрове урядування, маючи в основі реалізовані положення Концепції електронного урядування, спирається на створення цифрових платформ, сервісів, аналітичних та інформаційних систем органів державної влади та недержавних організацій, що об'єднуються в екосистему.

Список використаних джерел:

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства

України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>

4. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>

5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 617-р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D1%80#Text>

ЗАБЗАЛЮК Д.

завідувач кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗНАЧЕННЯ ХРЕСТОНОСНОГО РУХУ ДЛЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПИ

Основою Хрестоносного руху доби Середньовіччя являється ідеологічне підґрунтя, котре є першопричиною даного феномена і обумовлює його доктринальний зміст.

Фундаментом Хрестоносного руху та його концептуальним змістом на початковому етапі являлось паломництво, як невід’ємна частина християнської релігії в епоху Середньовіччя. Оцінюючи концептуальний зміст паломництва, констатуємо, що його зародження та розвиток пройшов декілька етапів, протягом яких зазнав певних трансформаційних змін. Головним каталізатором таких змін виступав саме Хрестоносний рух, який видозмінив саму ідею паломництва, вплинув на її ідейний зміст та мотиваційну складову – від суто духовних подорожей-прощ до ведення релігійних воєн проти іновірів.

Хрестоносний рух на Близький Схід здійснив величезний вплив на становлення та формування усього християнського світу, включаючи Західну та Східну Європу, Візантійську імперію, а також і на Києво-Руську державу, представники якої брали активну участь у Хрестових походах. Щоправда, в основному це були представники духовенства та звичайні прочани-паломники, котрі не були активними учасниками саме військової кампанії. Констатуємо, що Православна Церква, перебуваючи у гострому релігійному протистоянні із Римом, не змогла знайти у собі сили знайти правильний посил щодо свого ставлення до місії хрестоносців на Сході і не спромоглася виробити концептуальну ідею щодо об’єднання із західними братами-християнами, а також не зробила кроків по подолання релігійних протиріч 1054 року.

Ідейною основою Хрестоносного руху було звільнення Єрусалиму від мусульман, можливість вільного здійснення духовних подорожей-прощ та інших заходів сакрального характеру, розширення сфери впливу Римської

церкви на Схід та підняття її авторитету, надання допомоги східним християнам у їх боротьбі із турками, захоплення нових територій задля досягнення економічних інтересів, а також такі стратегічні завданнями, як створення всесвітньої християнської монархії на чолі із Папою та об'єднання (возз'єднання) Західної та Східної Церков.

Відзначаємо, що у середині XI століття стався досить відчутний перелом в європейській колективній свідомості, що не могло не позначитись на формуванні колективного світогляду тогочасного соціуму. Саме в той період у Європі відбувалися процеси щодо утворення нових територіальних утворень, формувалась доктрина консолідованого захисту від зовнішньої агресії, утверджувалась концепція єдиної європейської спільноти. Формувалась і система європейських цінностей, в якій не останнє місце займала ідеологія лицарського стану, покликаною стати моральним стрижнем суспільства, еталоном духовності.

Стверджуємо той факт, що саме у другій половині XI століття західний християнський світ як ніколи був близьким до схвалення ідеї Хрестоносного руху на Схід. Римське Папство, являючись по-суті виразником політико-правової доктрини Хрестових походів, почало усвідомлювати необхідність військової експансії на Схід, закликаючи християн стати активними учасниками такого руху в обмін на певні преференції у вигляді духовних винагород. Зокрема, відомою була «доктрина застосування священного насильства», запропонована Папою Григорієм VII і розвинута Папою Урбаном II на соборі у Клермоні 1095 року.

Без сумніву, головним ідеологом Хрестоносного руху була Католицька церква. Вона допомагала світським феодалам об'єднати зусилля і дала Хрестовим походам ідеологічне обґрунтування, проголосивши їх благочестивою справою. Папство сповна використало військову силу середньовічного лицарства для встановлення свого панування над усім християнським світом і для створення на Сході нових володінь, підконтрольних апостольському престолу.

В основі політичного ладу держав хрестоносців лежала феодальна ієрархія. Першим серед сеньйорів вважався король Єрусалимський. У васальній залежності від нього знаходилися три інших государя, але фактично вони були самостійні. Вся територія поділялася на лицарські феоди різної величини, власники яких були пов'язані відносинами васалітету. Васали повинні були нести військову службу і виконувати волю сюзерена. При цьому на відміну від західноєвропейських звичаїв король мав право вимагати її протягом усього часу, так як держави хрестоносців постійно перебували в стані війни з сусідами. Барони і інші васали зобов'язані були брати участь в засіданнях феодальної ради – Асизі або куріях. Королівська курія – «висока палата», що складалася з великих феодалів, одночасно була і феодальним судом, і військово-політичною радою. Вона обмежувала королівську владу; без її згоди король не міг прийняти жодного скільки-небудь важливого рішення. Всі ці положення були зафіксовані в «Єрусалимських Асизах» – судебнику, де були зазначені і регламентовані феодальні звичаї Єрусалимського королівства. У цих «Асизах» детально описувались права сеньйорів і обов'язки васалів, порядки феодального суспільства тощо.

В результаті Хрестоносного руху XI – XIII століття справжній ренесанс стався у європейській науці, зокрема, математиці та геометрії, величезний прорив зробила європейська медицина, яка дуже відставала у лікарському мистецтві від східної, небувалою розвинутою зазнала астрономія, адже Схід був колыскою цієї науки, колосального розвитку зазнало середньовічне мистецтво, архітектура, література, поезія тощо. У відомих інтелектуальних центрах значно збільшився випуск книжок, формувались бібліотеки, університети.

Відзначаємо величезний вплив Хрестоносного руху і на збільшення авторитету Католицької Церкви в Європі. Спочатку вона витягла з цього руху значні вигоди, так як папство завдяки походам на Схід в XII ст. значно підняло свій авторитет. Однак до кінця XIII ст. цей авторитет став згасати, особливо після остаточної втрати усіх християнських володінь на Сході.

Хрестові походи вплинули і на подальший суспільно-політичний та державно-правовий розвиток Західної Європи, оскільки вони прискорили ті процеси в житті феодального суспільства, які розпочалися ще до них. Зокрема, паломництво на Схід найвойовничіших елементів лицарства, а також найбільш войовничих сеньйорів, які претендували на політичну самостійність у себе на батьківщині, сприяв посиленню централізації в тих країнах Європи, де ця тенденція намітилася.

ЗАГУМЕННА Ю.

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Аналіз нормативно-правової бази провідних держав міжнародної спільноти дозволяє зробити висновок про наявність різних підходів зарубіжних законодавців до проблем забезпечення національної безпеки. Більш того, сам термін «національна безпека» в законодавчих актах різних країн має неоднозначне трактування. У даній публікації спробуємо дати аналіз сучасного стану законодавчого забезпечення національної безпеки однієї з найбільш розвинутих країн світу – Німеччини [1, С.43].

В основному законі Німеччини питанням національної безпеки приділено більше уваги, хоча сам термін у ньому також не вживається. Так, ч. 2 ст. 11 Конституції Німеччини передбачає обмеження свободи пересування на всій території Федерації в тих випадках, коли це необхідно для запобігання небезпеки, що загрожує існуванню або засадам вільного демократичного ладу Федерації або однієї з земель [2].

Стаття 24 Конституції Німеччини передбачає можливість Федерації для підтримання миру приєднання до системи взаємної колективної безпеки. Але в цьому випадку Німеччина може погодитися на обмеження тільки таких суверенних прав, які призведуть до становлення і підтримання мирного та сталого порядку в Європі і в стосунках між народами всього світу [2].

Для збереження або відновлення публічного порядку або безпеки в

особливо важливих випадках землі (адміністративно-територіальні одиниці) можуть вимагати направити їм для допомоги сили і підрозділи федеральної прикордонної охорони (ст. 35 Конституції Німеччини). Якщо стихійне лихо або катастрофа загрожують території більш ніж однієї землі, Федеральний уряд може надати урядам земель вказівки про надання поліцейських сил у розпорядження інших земель, а також використовувати формування федеральної прикордонної охорони і збройних сил для підтримання сил поліції. Крім того, Федерація має виняткову законодавчу компетенцію у сфері оборони і захисту цивільного населення (ст. 73 Конституції Німеччини). Федерація і землі співпрацюють у питаннях захисту вільного демократичного ладу, існування і безпеки Федерації або землі (конституційний захист), захисту від застосування сили або підготовки її застосування, яке загрожує зовнішнім інтересам Німеччини [2].

Німеччина для своєї оборони утримує збройні сили – Бундесвер. В умовах стану оборони або напруженості збройні сили володіють повноваженнями щодо захисту цивільних об'єктів і вирішення завдань, пов'язаних з урегулюванням руху в тій мірі, в якій це необхідно для виконання їх завдань щодо захисту. У період стану оборони або напруженості на збройні сили може бути покладено завдання щодо захисту цивільних об'єктів, що проводиться в порядку підтримання поліцейських заходів. У цьому випадку збройні сили діють спільно і в контакт з компетентними органами.

Для запобігання небезпеки, що загрожує існуванню або вільному демократичному ладу Федерації або однієї з земель, Федеральний уряд Німеччини може використовувати збройні сили для надання допомоги поліції і федеральній прикордонній охороні в захисті цивільного населення і для боротьби з організованими і збройними угрупованнями. Дії збройних сил повинні бути припинені, якщо того зажадає Бундестаг (конституційний та законодавчий орган на федеральному рівні в ФРН) або Бундесрат (верхня палата парламенту ФРН, представництво федеральних земель на рівні федерації) (ст. 87-а Конституція Німеччини) [2].

Згідно з Конституцією Німеччини, для запобігання небезпеки, що загрожує існуванню або вільному демократичному ладу Федерації або будь-якої землі, остання може задіяти поліцейські сили інших земель, а також особовий склад і матеріальні кошти федеральної прикордонної охорони та інших установ. Якщо земля, якій загрожує небезпека, сама не підготовлена або не в змозі протистояти небезпеці, Федеральний уряд Німеччини може підпорядкувати собі поліцію тієї землі і поліцейські сили інших земель, а також використовувати підрозділи федеральної прикордонної охорони (ст. 91 Конституції Німеччини)[2].

Бундестаг може зі схвалення Бундесрату оголосити стан оборони. Бундесрат може зажадати, щоб Бундестаг розглянув цей питання. Стан оборони має бути негайно скасовано, якщо перестали існувати умови, що передували його введення. Порядок повернення до нормального стану регламентується федеральним законом (ст. 115-1 Конституції Німеччини) [2].

Аналіз зарубіжного законодавства, що регламентує сферу забезпечення

національної безпеки, свідчить про те, що в значній мірі воно базується не стільки на конституціях держав, скільки на концепціях, доктринах, стратегіях і посланнях.

Правовим актом Німеччини, що регулює питання забезпечення національної безпеки, крім Основного закону є «Біла книга з питань політики безпеки Німеччини та перспектив розвитку збройних сил» (затверджена федеральним канцлером ФРН 24 жовтня 2006 р.); «Основні напрямки політики Німеччини в галузі оборони» (прийняті міністром оборони ФРН 18 травня 2011 р.); «Концепція Бундесверу» (прийнята міністром оборони ФРН 9 серпня 2009 р.); «Директива генерального інспектора з подальшого розвитку збройних сил» (прийнята генеральним інспектором бундесверу 1 березня 2004 р.) і «План оснащення бундесверу озброєнням і військовою технікою» (план уточнюється щорічно) [3]. Вони передбачають загальні і приватні завдання, сили і засоби Бундесверу, які послідовно визначаються з урахуванням прогнозованої обстановки в галузі безпеки і зобов'язань Німеччини як партнера в питаннях безпеки в рамках НАТО і ЄС. Важливо, що в документах, незважаючи на ст. 87 Конституції Німеччини, яка передбачає створення збройних сил виключно для цілей оборони, відзначається також необхідність їх участі в запобіганні конфліктів і криз, в спільних діях щодо врегулювання криз та відновленню інфраструктур [2]. Інакше кажучи, оборона більш не обмежується національними кордонами, а передбачає участь в забезпеченні безпеки в усіх випадках, коли вона опиняється під загрозою. Конституційний суд і парламент Німеччини підтвердили законність цих завдань Бундесверу в контексті колективної безпеки Німеччини.

Крім того, згадані документи визначають принципи формування оборонної політики, пріоритетні завдання та параметри потенціалу збройних сил у рамках загального обов'язку держави вживати превентивних заходів щодо забезпечення національної безпеки. Нормативно-правові акти, що регулюють питання забезпечення національної безпеки Німеччини передбачають можливість проведення військових операцій тільки спільно з союзниками і партнерами в рамках ООН, НАТО і ЄС.

До основних ризиків національної безпеки Німеччини документи, що регламентують питання забезпечення національної безпеки відносять: релігійний екстремізм і фанатизм у поєднанні з поширенням у всьому світі міжнародного тероризму; поширення зброї масового враження; конфлікти із застосуванням насильства на національному та етнічному ґрунті; регіональні кризи, особливо кризи на південній та південно-східній периферії континенту; політичні, етнічні, релігійні, економічні та соціальні конфлікти в поєднанні з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю. Особливе місце серед ризиків займає вразливість сучасного інформаційного суспільства і комунікаційних систем. Свобода доступу і застосування, а також недосконалі засоби захисту підвищують ступінь ризику, якому піддаються держави, суспільства та їх інфраструктура, полегшують ведення інформаційної війни в будь-яких формах [1, С.47–48].

Для документів, що регулюють питання забезпечення національної

безпеки Німеччини характерно, те, що в них забезпечення національної безпеки Німеччини ґрунтується на нормах міжнародного права і, зокрема, на положеннях Статуту ООН.

Аналіз цих документів свідчить про те, що головна мета політики Німеччини в галузі забезпечення національної безпеки полягає в захисті населення країни. Для досягнення цієї мети Німеччина може вдатися до допомоги існуючих глобальних і регіональних міжнародних організацій, діяльність яких пов'язана із забезпеченням міжнародного миру і безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС). Різноманітність завдань вимагає наявності цілісної національної політики в галузі забезпечення національної безпеки, що передбачає використання гнучких і скоординованих інструментів, які в середньостроковій перспективі повинні бути об'єднані в рамках національної концепції безпеки. У зв'язку з цим у згаданих документах зазначається, що безпеку неможливо гарантувати переважно або виключно військовими засобами. Превентивна політика безпеки повинна включати в себе політичні і дипломатичні ініціативи, дії в сфері економічної політики та політики розвитку, а також конституційні, гуманітарні та соціальні заходи.

Зі змісту нормативно-правових актів у галузі забезпечення національної безпеки Німеччини витікає, що основою національної безпеки Німеччини є трансатлантичне партнерство; європейська зона стабільності посилюється за рахунок широкої, ефективної, заснованої на співробітництві політиці ЄС у галузі безпеки і оборони; Німеччина бере активну участь в діяльності міжнародних організацій з метою зміцнення власної національної безпеки, забезпечення дотримання прав людини і норм міжнародного права в усьому світі, сприяння сталому економічному та соціальному розвитку.

Аналіз нормативно-правових документів Німеччини, що регулюють питання забезпечення національної безпеки, свідчить про те, що при зовнішніх відмінностях конституцій, законів, концепцій, доктрин, стратегій і послань, так і в цілому законодавства у галузі забезпечення національної безпеки, в основі кожної з них лежать національні інтереси конкретної держави. У зв'язку з цим певні протиріччя в розумінні доктринальних національних інтересів України, Німеччини та інших держав, все ж таки неминучі.

Список використаних джерел:

1. Zahumenna Yu. O. Comparative and legal characteristics of the norms of positive law in the field of the national security of Ukraine, USA and Federal Republic of Germany. *Legal Science and Praxis*. 2021. № 2. P.43–48. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/15913>.

2. Конституція Федеративної Республіки Німеччина: прийнята Парламентською радою 23.05.1949. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constitution/germany/german-r.htm#sub_para_N_101010 (дата звернення: 18.10.23);

3. Ліпатов А. Воєнна доктрина Німеччини / Мілітарний. MIL.IN.UA. URL: <https://mil.in.ua/uk/voienna-doktryna-nimechchynu/> (дата звернення: 18.10.23).

ДО ПИТАННЯ ФІДУЦІАРНОГО АСПЕКТУ У ПРАВОВІДНОСИНАХ

У сучасних умовах цивільне право стикається з низкою нових завдань. Вирішення цих завдань вимагає від учасників цивільних правовідносин нових прийомів і стратегій. Таким чином, для ефективного функціонування ринкової економіки кожна держава повинна привести своє внутрішнє законодавство у відповідність до міжнародної правової бази. Повноваження суб'єктів права, які беруть участь у цій діяльності, виходять за межі національних кордонів і держави.

За своєю правовою природою узгодження внутрішньодержавного (національного) права з міжнародним правом являє собою упорядкування національно-правових систем, виходячи із сутності права взагалі і загально визначених загальних людських цінностей. Зокрема, узгодження внутрішньодержавної правової системи з міжнародною правовою системою передбачає узгодження не тільки норм права національної правової системи, а й узгодження у сферах правовідносин і правосвідомості [1, с. 427].

Таким чином, відштовхуючись від цієї тези, можна зробити такий висновок про те, що під час цивільно-правових правовідносин можливі варіанти застосування спеціальних правових конструкцій, які використовуються в міжнародних цивільних правовідносинах, але при цьому не суперечать національній правовій системі. Таким прикладом юридичної конструкції може виступати фідучіарна конструкція як форма цивільних правовідносин.

Отже, у процесі певних правовідносин, мінливість фідучіарних принципів дає змогу застосовувати їх до найрізноманітніших фактичних ситуацій і настільки ж широкого спектру взаємодій. Фідучіарне право сприяє цілеспрямованому розширеному розумінню зобов'язань, що існують між сторонами, що відповідає важливості їхньої взаємодії і виходить за суворі рамки загального права. Той факт, що як політичне обґрунтування фідучіарної концепції, так і інтереси, які вона захищає, доволі сильно відрізняються від більшості тих, що існують у загальних цивільних правовідносинах [2, р. 11].

Фідучіарний засновник, виходячи зі своєї віри в довірчого управителя, передає свої майнові права довірчому управителю і дозволяє йому відповідно до волі засновника і від імені довірчого управителя управляти або розпоряджатися цим майном в інтересах вигодонабувача або для будь-яких намічених цілей. Майно, передане в довірче управління має бути відокремлене від іншого майна, що не передане засновником у довірче управління [3, р. 138].

Так, у статті 2011 Цивільного кодексу Франції визначається, що фідучія є вид договору, за яким компанія (засновник) передає активи або права іншій особі (довірчому управителю), що управляє ними окремо від свого власного майна в інтересах одного або декількох бенефіціарів.

Так, у процесі застосування фідучіарної правової конструкції, право власності не обов'язково повинно бути передано довірчому управителю. Засновник (constituant) передає існуючі або майбутні активи, права або цінні

папери в довірче управління (*fiduciaire*), який управляє ними в інтересах одного або декількох бенефіціарів. Французьке законодавство не класифікує правового статусу довірчого управителя, він не вважається ані агентом, ані адміністратором, а лише управителем (*agissant, actor*) довірчої власності (*patrimoine fiduciaire*). Довірчий управитель, як правило, є законним власником, що володіє правовим титулом, але він зобов'язаний управляти майном окремо від свого власного, тобто він стає подвійним суб'єктом. Бенефіціар має тільки право *in personam* на фідучіарну власність. Ця правова конструкція багато в чому розсовує рамки традиційних догм приватного права в континентальній Європі. По-перше, ця конструкція допускає тимчасове передання права власності, а по-друге, дає змогу управляти активами і правами окремо від власності довірчого керуючого. Примітно те, що доходи і прибуток від фідучіарного майна оподатковуються самостійно [4, р. 63].

Таким чином, згідно з основною ідеєю фідучіарної теорії приватного права, виходить, що під час використання дискреційної влади над матеріальними, практичними та юридичними інтересами інших, повинно бути обмежено зобов'язаннями, покликаними узгодити інтереси агентів і принципалів. [5, р. 245].

Довірчі правовідносини, які передбачають обов'язок діяти на засадах добросовісності, розумності, чесності та розсудливості, мають фідучіарний характер [6, с. 72].

Так, наприклад, професор Я. Емеріх визначає, що французька фідучія закріпила фідучіарну власність, яку можна створити за договором, але багато наслідків якої є реальними і, більше того, засновані на власності. Французька фідучія, яка лише нагадує концепцію *patrimoine d'affectation*, за своєю суттю ґрунтується на фідучіарній власності, яка може розглядатися як різновид цивільно-правової власності, але в основі якої лежить загальне право. Хоча фідучіарні відносини можуть виникнути з договору, це не повинно призводити до того, що фідучія буде розглядатися як договір [7, р. 52].

Водночас, згідно зі статтею 5 Закону Люксембургу від 27 липня 2003 року зазначено, що під час виникнення довірчих цивільно-правових правовідносин щодо передання майна в управління, ці відносини можуть бути оформлені на основі фідучіарного договору, де зазначається, що фідучіарний договір - це договір, за яким одна особа, засновник, домовляється з іншою особою, довірчим управителем, про те, що останній, за умови виконання визначених сторонами зобов'язань, стане власником майна, що утворює фідучіарну масу [8, Art. 5].

Так, відповідно до Закону Люксембургу "Про передачу майна в заставу" від 1 серпня 2001 року прямо передбачено, що передача права власності в порядку забезпечення може здійснюватися на основі фідучіарних правовідносин [9, Ст.1]. Таким чином, законодавчо підтверджено можливість використання фідучіарного договору як безпеки забезпечувальної фідучіарності [10, р. 786].

Отже, проаналізувавши фідучіарну правову конструкцію, ми дійшли висновку, що вона кидає виклик традиційним догмам континентально-європейського приватного права в різних аспектах. Зокрема, вона допускає можливість тимчасового переходу права власності та відокремленого

управління майном і правами від майна довірчого управителя.

Також ми визначили, що у фідучіарних цивільно-правових відносинах формування допустимих дій щодо ввіреного майна, що перебуває в управлінні, ґрунтується на договірних засадах.

Список використаних джерел:

1. Плавич В. П. Системне застосування міжнародного права у внутрішньому (національному) правопорядку України. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 425-434.
2. Rotman L. Fiduciary duties and relationship fiduciarity. *McGill law journal*. 2017. Vol. 62:4. 68 p.
3. Hofri A. Shapeless trusts and settlor title retention. *Loyola Law Review*. Vol. 58. 2012. P. 135-177.
4. Sándor I. Trust regulations in some continental european countries. *International academic conference on law, politics & management*. Vilnius, Lithuania. May 28-29, 2015. P. 56-77.
5. Valsan R. The no-conflict fiduciary rule and the rule against bias in judicial review: A comparison. *European Journal of Comparative Law and Governance*, vol. 6, №. 3. 2019. P. 233-272.
6. Буяджи Г. В. Траст: історія, сучасність, перспективи : монографія / Г. В. Буяджи. – Київ : Алерта, 2018. – 552 с.
7. Emerichl Y. Les fondements conceptuels de la fiducie Francaise face au trust de la common law: entre droit des contrats et droit des biens / *Revue internationale de droit compare*. 1-2009. P. 49-71.
8. Loi Luxembourgeoise «Relative aux trusts et aux contrats fiduciaires» du 27 juillet 2003. La loi est entrée en vigueur le 7septembre 2003. *MémorialA*, № 124 du 3septembre 2003, p.2619.
9. Loi Luxembourgeoise «Relative au transfert de propriété à titre de garantie» du 1-er août 2001. *Mémorial A* du 31 août 2001, p. 2183.
10. Hoss Ph., Santer P. *Le contrat fiduciaire en droit Luxembourgeois*. l'Univerrsité du Luxembourg, 2004, P. 782-856.

ЗДРЕНИК І.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна прагне стати європейською демократією, де права людини є пріоритетом. Однак, міжнародне та національне право дозволяють державі обмежувати права людини в умовах надзвичайних обставин, що становлять загрозу життю нації.

Сучасна Україна стикається з геополітичними викликами, зокрема з повномасштабним вторгненням Росії. Війна спричинила низку проблем, зокрема зіткнення між дотриманням прав людини та необхідністю забезпечити національну безпеку. Однак, існує ризик того, що ці обмеження можуть бути

використані для придушення демократії та порушення прав людини. Наприклад, держава може використовувати війну як привід для запровадження цензури, обмеження свободи асоціацій або затримання політичних опонентів.

У зв'язку з цим, обмеження прав людини під час війни є складною проблемою, яка має як правові, так і етичні аспекти. З одного боку, держава має право захищати своїх громадян від загрози збройної агресії. З іншого боку, обмеження прав людини може призвести до порушення демократичних цінностей та правової держави.

У контексті прав людини термін «обмеження» може використовуватися для позначення як юридичних меж прав, так і фактичних обмежень, які можуть бути накладені на ці права. Ця концепція обумовлена різними обставинами, такими як рівень економічного, соціального, духовного і культурного розвитку суспільства, індивідуальні особливості власників прав.

Варто погодитися з думкою Большакової О. В. про те, що обмеження прав людини і громадянина можливе лише у випадках, прямо передбачених Конституцією держави та міжнародним правом. Якщо ці умови дотримані, обмеження прав вважаються законними [1].

Так, у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні на цей період можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [2].

Однак забороняється обмежувати права і свободи, які є невід'ємними і гарантуються державою, навіть у воєнний час. Такі права і свободи є такими, які: забезпечують життєдіяльність людини і громадянина; необхідні для забезпечення основоположних прав людини і громадянина; не можуть бути обмежені ні за яких обставин.

Відповідно, всі інші конституційні права та свободи людини і громадянина, які не зазначені в вищезазначеному переліку та передбачені Конституцією України, можуть бути обмежені у період дії правового режиму воєнного стану, але тільки в тій мірі, в якій це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає наявний стан [2].

Крім цього, більшість прав, які закріплені у міжнародному праві, не є абсолютними і можуть підлягати обмеженням у випадках, коли це необхідно для забезпечення суспільного добробуту або захисту прав інших осіб. В умовах збройного конфлікту обмеження прав людини можуть бути необхідними для захисту життя та безпеки людей, забезпечення громадського порядку та безпеки, а також для перешкоджання вчиненню злочинів [3].

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) у своїх рішеннях визначив три критерії допустимості обмежень прав людини: законність - обмеження повинні бути встановлені законом і визначені достатньо чітко, щоб особа була обізнана про свої права та обов'язки; необхідність в демократичному суспільстві - обмеження повинні бути необхідними для досягнення законної мети, наприклад, захисту життя або безпеки суспільства; пропорційність - обмеження не повинні бути надмірними або дискримінаційними [4].

Важливо звернути увагу на те, що принцип пропорційності відіграє роль механізму збалансування, забезпечення «рівноваги» між необхідністю здійснення

державою заходів, спрямованих на захист публічних інтересів, виконання державних завдань, регулювання суспільних відносин у публічних інтересах, та дотриманням прав, свобод, законних інтересів особи. Пропорційність тим самим виступає певною гарантією, що, з одного боку, дає змогу державі забезпечувати досягнення суспільно необхідних цілей за допомогою застосування державно-владних заходів і водночас забезпечує запобігання свавіллю з боку державної влади у застосуванні обмежень прав людини . [5].

Отже, можна зробити висновок, що в умовах війни обмеження прав людини можуть бути виправдані, виключно якщо вони відповідають цим критеріям.

Так, наприклад, у справі «Зана проти Туреччини» ЄСПЛ визнав допустимим обмеження свободи вираження політичного діяча, який висловив підтримку забороненої терористичної організації в умовах збройного конфлікту. Суд врахував, що висловлювання було зроблено в умовах жорстоких нападів терористів на цивільне населення, і могло мати значний вплив на громадську думку. Однак суд також визнав, що такі обмеження повинні бути пропорційними і не перешкоджати обміну інформацією та ідеями [6].

Таким чином, відповідно до українського законодавства та європейської практики, в період дії воєнного стану можуть обмежуватися лише ті права людини, які не є невід'ємними і не можуть бути обмежені ні за яких обставин. Обмеження прав людини в період дії воєнного стану повинні бути законними, необхідними в демократичному суспільстві та пропорційними. Крім цього, важливо, щоб обмеження прав людини в умовах війни застосовувалися винятково для забезпечення національної безпеки та захисту прав інших осіб. А також такі обмеження повинні бути прозорими та підлягати судовому контролю.

Список використаних джерел:

1. Большакова О. В. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану: законодавче врегулювання, межі, закордонний досвід. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 374- 376
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Рада Європи. Конвенція, Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Silver and others v. the United Kingdom від 18.03.1983. Р. 33: URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57577>
5. Кубко А. Є. Пропорційність обмежень прав людини: особливості в умовах воєнного стану. *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. Випуск 34. Київ, 2023. С. 101-111.
6. Zana v. Turkey. Заява № 69/1996/688/880. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-7806>

ЗІНЧУК С.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

КОЛИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА

Право на недоторканність житла є актуальною темою сьогодення. Воно гарантує кожному громадянину захист від незаконного проникнення та посягання на особисте володіння особи, а його дотримання може забезпечувати й інші основоположні права на життя, особисту недоторканність.

Вперше право на недоторканність житла в офіційних документах було згадано в “Декларації прав людини і громадянина” 1789 р. (Франція). У ній йшлося про те, що люди народжуються вільними й рівними в правах, проголошувалася свобода слова, думки, совісті, віросповідання, вибору будь-яких занять і недоторканості приватної власності. Відповідно до ст.17 цієї Декларації, власність є правом недоторканим і священним [1, с. 21, 22].

Загальна декларація прав людини, яка прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, визначає право на недоторканність житла у ст. 12: Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайнємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань [2].

В Україні право на недоторканність житла вперше затверджено Конституцією України 1996 р. (ст. 30) [3].

Термін «недоторканність житла» роз’яснено в Цивільному кодексі України та Кримінально-процесуальному кодексі України. Житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них [4, ст. 379].

Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом [5, ч.2 ст. 233].

Ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. зазначає, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Описуючи поняття "житло", Конвенція включає в нього не лише місце проживання фізичних осіб, деяких випадках воно також включає офіси фізичних та юридичних осіб [6].

Відповідно до Конституції України, кожному гарантується недоторканність житла [3]. А отже, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за

вмотивованим рішенням суду.

Фізична особа не може бути виселена або іншим чином примусово позбавлена житла, крім випадків, встановлених законом [4].

Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [3].

Незважаючи на те, що Конституція України гарантує недоторканність житла, існують випадки, коли необхідно проникнути до приміщення задля усунення небезпеки. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [4]. Проникнення можливе також у випадку добровільної згоди особи, яка володіє житлом, або на підставі ухвали слідчого судді. Про це йдеться у ч.1, ст. 233 КПК.

Ухвала слідчого судді дозволяє проводити обшук житла лише один раз і з дотриманням загальних вимог до судових рішень, а також містити відомості про:

- 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;
- 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук [5]

До спеціальних вимог щодо проведення С(Р)Д у житлі особи віднесено такі: специфічність мети проведення; особливості реквізитів клопотання слідчого чи прокурора на проведення С(Р)Д, а також ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення; порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи (ухвала слідчого судді, добровільна згода, невідкладні випадки); строк розгляду слідчим суддею клопотання про проведення С(Р)Д та закриття при цьому судового засідання; обов'язковість участі слідчого чи прокурора при розгляді слідчим суддею відповідного клопотання; часове обмеження строку дії ухвали слідчого судді на проведення С(Р)Д; кількісне обмеження права проникнення до житла чи іншого володіння особи; особливості участі інших осіб під час проведення С(Р)Д; особливості визнання недопустимими доказів, що були отримані під час виконання ухвали про дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи (у зв'язку з недопущенням адвоката; не проведення повної технічної фіксації судового засідання при прийнятті рішення про проведення С(Р)Д; у разі відмови прокурора погодити клопотання слідчого або відмови слідчого судді в задоволенні клопотання про проведення С(Р)Д).

Доведено, що проведення слідчої (розшукової) дії у житлі особи є

складним та трудомістким процесом, ефективність якого безпосередньо залежить від правильного визначення складу його учасників й розподілу їх обов'язків. У зв'язку з цим слідчий, прокурор для участі в проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії має право запросити спеціалістів. Спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями, залучають до участі в слідчій (розшуковій) дії у житлі особи, у порядку, установленому кримінальним процесуальним законодавством, за необхідності відчинити житло, інше приміщення у випадку відмови власника чи за його відсутності, у разі виявлення предметів, схожих на вибухові пристрої, або речовини, схожої на вибухівку, для сприяння у виявленні, закріпленні та вилученні речей і документів, забезпечення безпосередньої технічної допомоги (складення схем, планів, креслень, фотографування тощо), роз'яснення властивостей й особливостей виявлених предметів, проведення попереднього дослідження виявлених об'єктів, надання слідчому консультації з питань правильного поводження з виявленими предметами, допомоги під час пошуку схованок, правильного опису в протоколі вилучених предметів тощо [7].

У випадках, коли особа здійснює незаконне проникнення, пошкодження чи обшук житла, яке не належить їй, вона зобов'язана нести кримінальну відповідальність. Існує чотири види посягань на недоторканність житла: 1) незаконне проникнення до житла; 2) незаконне проведення в них огляду чи обшуку; 3) незаконне виселення; 4) вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла осіб.

Кримінальний кодекс України зазначає, що незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років [9].

Існує ще один вид відповідальності за порушення права на недоторканість житла, який описано в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Відповідно до ст. 151 Кодексу України про адміністративні правопорушення: Самоправне зайняття жилого приміщення у будинках державного або громадського житлового фонду чи фонду житлово-будівельних кооперативів-тягне за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [10].

Отже, право на недоторканість житла досліджується ще з давніх часів і посідає особливе місце в нашій державі. Кожному громадянину України гарантується захист від незаконного посягання на житло, проникнення, обшуку, огляду чи інших дій без належних підстав чи дозволу. Відповідальність за порушення цього права карається відповідними правовими санкціями, передбаченими Кримінальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Бердичевський Я. М., Щупак І. Я., Морозова Л. В., Всесвітня історія: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Запоріжжя: Прем'єр, 2009. 320 с.
2. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний

документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Цивільний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

6. Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Тарасюк Т. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення конституційних прав особи при проведенні в її житлі чи іншому володінні слідчих (розшукових) дій. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14646>

8. Чупринський Б. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. С.109-113.

9. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

ІВАНОВА М.

здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

КИЯН В.

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти,

кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

В результаті російського вторгнення на територію України соціально-трудова сфера, так само як і інші аспекти суспільного життя, зазнала серйозного руйнування. Тимчасова анексія територій, зруйнування підприємств, втрата робочої сили та людського потенціалу (через еміграцію або внутрішні переміщення, укладання контрактів з ЗСУ і т.д.), зменшення виробництва в країні та зростання безробіття - всі ці фактори суттєво вплинули на трудові відносини в Україні.

За даними Держприкордонслужби, більше 8,2 мільйонів українців виїхали за кордон у зв'язку з початком широкомасштабної збройної агресії. Згідно з ООН, більше 6,2 мільйонів українців, що покинули країну під час вторгнення, і досі перебувають за кордоном. Приблизно 8 мільйонів осіб стали

внутрішніми переселенцями. З працездатного віку від початку війни втратили роботу близько 5 мільйонів людей. Отже, збереження та відновлення людського та трудового потенціалу, забезпечення стабільної функціонування трудової сфери та ринку праці стають одними з основних завдань перед Україною у найближчому майбутньому.

Україна активно прагне підвищити свої зв'язки з Заходом та наближається до євроатлантичних інтеграційних структур, таких як Європейський Союз та НАТО. Цей процес впливає на всі аспекти життя в країні, включаючи трудові відносини. Перспективи розвитку трудових відносин в Україні в умовах євроатлантичних інтеграцій відкривають широкі можливості, але вимагають системних змін.

28 лютого 2022 року Україна, в особі Президента, Прем'єр-міністра та Спікера Верховної Ради, офіційно подала заявку на вступ до Європейського Союзу. Починаючи з березня того ж року, розпочалася процедура вступу, і до червня 2022 року Україні було надано статус кандидата на членство в ЄС. Цей етап вступу став приводом для розгляду питання адаптації національного законодавства до європейських стандартів. З метою виконання цієї мети необхідно, передусім, впровадити відповідні механізми координації та контролю за виконанням європейського законодавства, які передбачені Угодою про асоціацію з Європейським Союзом.

Процес адаптації законодавства України до стандартів ЄС передбачає приведення нормативно-правової бази у відповідність до європейських стандартів. Це охоплює не лише вдосконалення та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, але й розробку нових проектів законодавства враховуючи положення європейського законодавства. Зміни в національному законодавстві здійснюються не тільки для політичного та економічного розвитку, але й для удосконалення сфер повсякденного життя громадян, таких як культурна, соціальна, підприємницька тощо. Однак важливо розуміти, що зміни, необхідні для ефективного функціонування української нормативно-правової бази у контексті європейського законодавства, вимагають відповідних реформ.

Система реформ, безумовно, повинна охоплювати всі сфери нормативно-правових актів, а, зокрема, ті, що вказані в Угоді про партнерство й співробітництво. Що стосується пріоритетності цих реформ, то найвагомішими є зміни, що стосуються зміцнення економічних зв'язків України та країн Європейського Союзу, а також країн Заходу.

Головне завдання, у даному випадку, яке постає перед нашою державою є, передусім, не повернення до показників довоєнного рівня забезпечення реалізації трудових прав відносин, а досягнення нового, більш високого рівня функціонування соціально-трудої сфери.

Розглядаючи перспективи розвитку трудових відносин в умовах євроатлантичних процесів, перш за все, доцільно зауважити з приводу трансформації змісту, характеру та форми організації праці.

Зміст, характер та форми організації праці змінюються, безумовно, під впливом науково-технічного прогресу, глобалізації та інших факторів.

Розглядаючи позитивні аспекти такої зміни, то можна виокремити, зокрема:

- підвищення рівня інтелектуалізації праці, оскільки працівники все більше займаються розумовою працею, а не фізичною;
- зменшення частки важкої, монотонної праці та стереотипних операцій, оскільки така зміна передбачає, що роботи, які раніше виконувалися людьми, тепер виконуються машинами;
- полегшення і прискорення процесів обробки інформації виявляється у тому, що комп'ютери та інші технології допомагають працівникам працювати швидше та ефективніше;
- розширення можливостей для професійної та творчої самореалізації, саморозвитку, що означає, що працівники мають більше можливостей для розвитку своїх навичок та знань.

Проте, як можна зауважити, є й негативні аспекти, серед них:

- суттєве зростання вимог до необхідних навичок, оскільки сучасні працівники повинні мати широкі знання та навички, особливо що стосується цифровізації;
- ризики для працівників, які не мають необхідних навичок, оскільки вони можуть втратити конкурентоспроможність на ринку праці та позбутися роботи;
- атомізація робочого простору – працівники все частіше працюють дистанційно, що може призвести до руйнування колективних зав'язків.

Європейський Союз, як і інші країни Заходу, вживають певні заходи для пом'якшення негативних наслідків трансформації праці. Вони, передусім, включають:

- розвиток системи освіти та навчання для підвищення кваліфікації працівників;
- запровадження заходів для підтримки працівників, які втратили роботу через автоматизацію або інші причини;
- запровадження регулювання для захисту прав працівників в умовах дистанційної та платформної праці [1, с. 126].

Щодо інших перспектив розвитку українських трудових відносин згідно євроатлантичних процесів, то інтеграція в євроатлантичний простір може стимулювати роботодавців до поліпшення умов праці, збільшення заробітних плат, надання більше соціальних гарантій своїм працівникам. Це передбачає, зокрема, створення ефективної системи захисту прав працівників від дискримінації та інших порушень трудових прав, передусім, шляхом посилення контролю за дотриманням трудового законодавства, створення ефективної системи оскарження рішень роботодавців та інших заходів [2, с.79].

Окрім цього, євроатлантичні стандарти передбачають високий рівень соціального захисту. Воно включає в себе медичне страхування, відпустки, страхування на випадок безробіття тощо. Україні доведеться удосконалити свою систему соціального захисту, щоб відповідати цим стандартам, особливо у сфері запровадження ефективної системи соціального захисту працівників, які втратили роботу, зокрема, шляхом створення системи страхування від безробіття, підвищення рівня пенсійного забезпечення та інших заходів.

Ще однією перспективою розвитку є збільшення обсягу інвестицій у нашу країну, що може сприяти розширенню нових галузей та створенню нових підприємств. Особливу увагу слід звернути на розвиток сфери послуг, зокрема,

в галузі ІТ, яка визначається як одна з найбільш динамічних та прибуткових у світі і може призвести до створення додаткових робочих місць.

Безумовно, для впровадження всіх цих змін необхідно внести зміни та адаптувати відповідне законодавство до європейських вимог. Однією з нагальних завдань є ухвалення нового Трудового кодексу України, який повинен бути гармонізований із стандартами Європейського Союзу. Цей кодекс має забезпечити виконання міжнародних стандартів щодо захисту прав працівників, включаючи право на колективні переговори, справедливу винагороду, соціальне забезпечення та інші аспекти.

Отже, Україна активно працює над інтеграцією в євроатлантичний простір, що включає адаптацію законодавства до стандартів ЄС та НАТО, зокрема в галузі праці. Ця адаптація сприяє встановленню сучасних та прозорих правил і умов для працівників та роботодавців. Крім того, Україна має потенціал створення передових, справедливих та конкурентоспроможних трудових відносин, які відповідають євроатлантичним стандартам. Систематичні реформи та розвиток відкритого та підтримуючого оточення для всіх учасників трудових відносин є ключовими завданнями у цьому контексті.

Список використаних джерел:

1. Белікова С.О. Удосконалення національного законодавства – шлях до його адаптації із законодавством Європейського Союзу. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2018 р. / за ред. проф. Р.С. Мельника. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 380 с.

2. Новікова О.Ф., Остафійчук Я.В., Новак І.М. (). Зміни трудового та податкового законодавства України в умовах воєнного стану: проблеми і перспективи вдосконалення. *Економіка промисловості*. № 2 (98). 2022. С. 75-90.

ІВАНЧИШИН А.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

ГАВРИЛЬЦІВ М.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА

Одним важливих проблем сьогодення є питання, пов'язане із правами дітей, захистом їх прав під час збройної агресії російської федерації проти України. Діти – найменш захищена особи в суспільстві та водночас найбільш вразливі учасники конфліктів, адже в умовах війни та окупації, вони зазнають багато болю та страждань, розлуки з сім'ями, катувань, фізичного чи психічного болю, каліцтва, контузій, сексуального насильства тощо.

Дитина – це кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2]. Правовий статус дитини має визначатися на основі та з урахуванням

концептуальних підходів, розроблених у багатьох галузях юридичної науки: теорії держави і права, конституційному, цивільному, сімейному, кримінальному, адміністративному праві.

Захист прав дітей, регулювання збройних конфліктів у відповідному порядку передбачений багатьма міжнародними конвенціями з міжнародного гуманітарного права. В яких, тим чи іншим шляхом забезпечено гуманні методи ведення війни. Лише після Другої світової війни було введено правовий захист дітей в міжнародне гуманітарне право.

Рудиментарні норми міжнародного гуманітарного права закріплено в Женевській конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни, де вперше було зазначено правовий захист дітей в міжнародному гуманітарному праві. Цю конвенцію було прийнято завдяки зусиллям Міжнародного Комітету Червоного Хреста [1].

Ст. 38 Конвенції про права дитини [2], зобов'язує держав-учасниць поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання, та вживати всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

У відповідності до чинного національного законодавства, можна спертись на Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Про пряме забезпечення прав дитини там не згадано, візьмемо за основу пункти, що теоретично можуть зачепити права дитини. Згідно з ч.ч. 19 і 20 ст. 8, передбачають евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації або воєнних дій, у разі необхідності населення буде забезпечене продовольчими та непродовольчими товарами [3].

У ст. 5 Римського Статуту Міжнародного кримінального Суду зазначається, що деліктоздатність суб'єкта можлива тільки у випадках ратифікації ним цього статуту та при вчиненні ним геноциду, злочину проти людяності, вчинення воєнного злочину й агресії. Трактуювання термінології «злочин проти людяності» передбачено ст. 7 Римського Статуту: вбивство (напад спрямований на винищення будь-якого цивільного населення); винищення (навмисне створення негідних умов життя); оборнення в рабство (торгівля людьми); депортація та насильницьке переміщення; ув'язнення, позбавлення фізичної свободи; катування; сексуальне насилля (в будь-якому розумінні); переслідування будь-якої групи/спільноти що можна характеризувати за спільною рисою; насильницьке зникнення людей; злочин апартеїду (расова дискримінація).

Оскільки правовою основою введення воєнного стану є збройна агресія, напад, конфлікт, то відповідно до порушеної теми, права дитини регулюються Римським статутом Міжнародного кримінального Суду [3; 4].

Варто звернутись до Конвенції ООН про права дитини, й акцентувати увагу на тому, що нормами передбачено, що держави-учасниці воєнного конфлікту повинні утримуватись від втягнення у конфлікт осіб, які не досягли віку 18-ти років [2].

Дещо ширше права дітей забезпечуються Законом України «Про захист дитинства» [5]. На рівні із Конвенцією ООН про права дитини, наше

законодавство передбачає унеможливлення участі дітей у військових діях та збройних конфліктах. Оскільки в Конвенції згадано тільки про безпосередню участь дитини в конфлікті, то в Законі України заборонене навіть опосередкована участь дитини в подіях війни. Ст. 30-1 встановлює, що держава зобов'язана надати догляд за дітьми що постраждали в наслідок конфлікту, зайнятись їх пошуком, повернути з полону, та возз'єднати їх із сім'єю у разі розлучення.

Законом передбачено, що в разі надзвичайної ситуації, дітей першочергово відселюють від потенційних зон бойових дій, разом з їхніми батьками або законними представниками. Варто зауважити що передбачено й соціальний пакет, для дітей які постраждали від бойових дій, який видається центральним органом виконавчої влади з питань сім'ї та дітей [5].

Висновки. Підсумовуючи, звернемо увагу, що забезпечення прав дитини під час дії правового режиму воєнного стану є головною засадою гуманної війни, запобігання участі дітей в збройному конфлікті – основне завдання держави та міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
2. Конвенція про права дитини 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Римський Статут Міжнародного кримінального Суду 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n1085
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

КАПТАН О.

доцент кафедри права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський національний університет

ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького)

ІНСТИТУТ АДВОКАТУРИ У СИСТЕМІ ПРАВОЗАХИСНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ЛЮДИНИ

Правова захищеність громадян передбачає собою наявність надійних гарантій прав і свобод особистості, що є однією із визначальних ознак правової держави, де діяльність адвоката набуває важливого значення. Інститут адвокатури є, безперечно, одним із основних елементів механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, якому відведена особлива роль у правовому бутті, вона є своєрідним індикатором демократії в суспільстві. Її роль зумовлена тим, що головна місія, фундаментальне призначення адвокатури – це захист прав людини.

Захист відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зокрема ч. 5 ст. 1 – це вид адвокатської діяльності, що полягає в

забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [1].

Слушно відзначають вчені, що адвокат за своїм статусом – основна персона в механізмі надання кваліфікованої юридичної допомоги. Якщо говорити про лікаря, він відповідає за здоров'я пацієнта, то адвокат може вплинути на все подальше життя людини – долю, професію, добробут тощо [2, с. 126].

Розглядаючи норми чинного національного законодавства, слід зазначити, що згідно з п. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені чинним законодавством, адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту; адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [1].

Представництво – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні. Відповідно, клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність [1].

Частина 6 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що іншими види правової допомоги є: види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення; договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [1]. Відтак саме адвокат спроможний домогтися неухильного дотримання процесуальних прав громадянина та реалізувати право на захист.

Розбудова правової держави неможлива без створення гарантій для

захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура. Адвокат безпосередньо реалізовує правозахисні гарантії прав людини. При цьому слід наголосити на його функції щодо правових установ, правосуддя, які можна назвати контрольно-стимулюючою, адже участь адвоката в різноманітних процесах змушує їх учасників працювати більш доброякісно, виважено, відповідно до букви і духу закону. До того ж, сама наявність інституту адвокатури створює можливості для надання широкого кола правових послуг усім верствам населення, особливо тоді, коли без втручання кваліфікованого юриста не обійтись [3, с. 242].

Із вищезначеного можемо визначити основні види адвокатської діяльності для реалізації правозахисних гарантій, а саме:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань [1].

Вважаємо, що саме через адвокатуру, як інститут громадянського суспільства, правова держава забезпечує своїм громадянам можливість реально відчувати свої права і свободи. Адвокатура виступає як інститут, що покликаний забезпечити конституційні гарантії громадян на кваліфіковану юридичну допомогу.

Можемо стверджувати, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить принципи основи адвокатської діяльності в Україні і, згідно з оцінкою незалежних експертів, дає можливість існувати та розвиватись адвокатурі як окремому інституту з метою реалізації правозахисних гарантій, передбачених нормами чинного законодавства.

Адвокатура України, що є професійно-правовим правозахисним інститутом, являє собою системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Адвокатура є основою, фундаментом правової держави та громадянського суспільства, без професійної діяльності якої, насамперед на засадах абсолютної незалежності, взагалі ставиться під сумнів їх існування. Рівень розвитку адвокатури безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві.

Розглядаючи правозахисні гарантії прав людини в Україні, які визначають сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на забезпечення й реалізацію її прав, обов'язків, свобод та інтересів, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення, можна стверджувати, що саме адвокатура дає можливість їх реалізації, оскільки є частиною механізму захисту прав людини в Україні.

Якщо правозахисні гарантії прав людини в Україні розглядати як систему засобів, способів, умов, завдяки яким забезпечується ефективна реалізація людиною свого права на захист, то саме звернення за правовою допомогою до адвоката є гарантією на відновлення порушеного права. На нашу думку, головне призначення правозахисних гарантій прав людини в Україні полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для захисту прав за допомогою адвоката.

Таким чином, роль та значення адвокатури в тому, що адвокат допомагає людині реалізувати норми чинного законодавства, що містять правозахисні гарантії прав людини. У свою чергу, вони створюють максимум можливих на даному етапі розвитку суспільства і держави умов для реальної реалізації права людини на захист своїх порушених прав.

Гарантованість прав людини визнано змістом та спрямованістю діяльності держави. Тому держава і все суспільство разом повинні бути заінтересовані у забезпеченні реалізації прав громадян на захист у разі їх порушення, розвиваючи адвокатуру як окремий інститут правової держави, якою є Україна.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. ст. 282. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 11.09.2022 р.).
2. Чорнописька В. Теоретико-методологічні основи дослідження моральних засад інституту адвокатури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Т. 7. № 3. 2020. С.125–132.
3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти): навч.-метод. посіб. Київ, 2000. 376 с.

КАЧМАРИК О.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВИЙ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку України визначено одним із напрямів її внутрішньої політики відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [1].

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальності перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

Роль та місце молоді у розвитку сучасної держави є одним з основоположних факторів, який варто розглядати в якості потужного рушія суспільних змін, що має належним чином відобразитися в державній молодіжній політиці сучасної України, оскільки саме молодь є найбільш мобільною суспільною силою процесів державотворення та стабільного розвитку держави. Проте цей фактор та сила може мати й негативний потенціал, набуваючи дестабілізуючого з точки зору розвитку держави змісту, адже, у тому числі й в силу своєї мобільності, а також сутності, підпадає значному впливу з боку різноманітних тенденцій суспільного розвитку, вбираючи в себе та відображаючи як позитивні, так і негативні процеси. Розуміючи це, більшість дослідників звертає увагу на молодіжну політику як самостійне явище, що відображає певні тенденції розвитку суспільства та молоді як його невід'ємної складової.

Специфіка ж державної молодіжної політики як правило залишається у цьому випадку поза увагою – як виключення можна розглядати спроби зарубіжних та вітчизняних науковців досліджувати окремі аспекти реалізації державної молодіжної політики, яка, як об'єкт наукового дослідження, залишається головним чином в межах питань інституціоналізації державної влади, розвитку системи інституційної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, які представляють інтереси молоді у суспільно-політичній сфері.

Синтезування підходів у межах державного управління дозволяє науковцям досліджувати державну молодіжну політику з точки зору одного з найважливіших аспектів – поєднання змісту та форми реалізації державної політики. Зокрема, оскільки роль державної політики полягає не тільки у забезпеченні поступового розвитку суспільства, але й у забезпеченні, стабільності, стійкості суспільних відносин, без чого неможливо домогтися впорядкованості суспільного життя, саму державну політику потрібно розглядати не тільки як форму державного управління, але й як організаційний ресурс. Головне джерело для наповнення організаційної структури державної

політики – соціальні інтереси суспільства, ступінь його захищеності й задоволеності.

Успішне впровадження політики залежить від комплексної підтримки заходів, прогнозування і передбачуваності усіх негараздів та перешкод.

Загалом державне управління у сфері молодіжної політики здійснюється суб'єктом управління, яким, зокрема, є: державні органи – центральні органи виконавчої влади; місцеві органи державної виконавчої влади зі своїми структурними підрозділами по роботі з молоддю; органи місцевого самоврядування; соціальні служби для молоді, які виробляють і ухвалюють рішення, здійснюють керуючий вплив на об'єкти управління.

Об'єктом державного управління є молоді громадяни віком від 14 до 35 років, їх об'єднання, а також процеси в молодіжному середовищі, відносини у сфері суспільного життя, пов'язані з молоддю, на які спрямовано направляючі, організуючі та контролюючі дії відповідних суб'єктів.

Суб'єкт і об'єкт взаємодіють у процесі управління для досягнення головної мети державної молодіжної політики – створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Розуміння цього відображається на законодавчому рівні закріплення основних принципів вироблення та реалізації державної молодіжної політики.

Молодь, у свою чергу, є не тільки об'єктом впливу, вона бере участь у провадженні молодіжної політики, що забезпечує створення та функціонування зворотного зв'язку, реакцію на здійснювану державними органами політику. Таким чином, у межах реалізації державної молодіжної політики відбувається взаємодія різних елементів управління [2].

Відтак, ураховуючи законодавчо-правовий рівень представленості інтересів суспільства і держави в державній молодіжній політиці відбувається формування організації державного управління у відповідній сфері. Організація державного управління у сфері державної молодіжної політики здійснюється через систему державних органів по роботі з молоддю, соціальні служби та молодіжну інфраструктуру. Завдання цієї політики, закріплені законодавством України та нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність і обумовлюють функції органів по роботі з молоддю, впливають на їх внутрішню структуру, зумовлюючи її ієрархічний розподіл. Разом з тим органи управління, реалізуючи свої функціональні повноваження у процесі діяльності, здійснюють вплив на молодь, її об'єднання, процеси у молодіжному середовищі. Їх практичні дії пов'язані з прийняттям державних рішень, зі створенням економічних, політичних, організаційних, правових умов здійснення цієї політики на всіх рівнях держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
2. Метьолкіна Н.Б. Шляхи підвищення ефективності державної молодіжної політики в Україні URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/2/12.pdf>

КЕЛЬМАН М.

професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

В березні цього року мені довелося виступати на форумі Ліги студентів Асоціації правників України де були запрошені молоді вчені, аспіранти. І я був приємно здивований рівнем підготовки, ініціативності, допитливості, творчості молодих людей за якими я переконаний майбутнє.

І тоді я зрозумів, що *саме молоді ми повинні передати високовольтну лінію духу. І для цього зробити все, що в наших силах...*

Не дивлячись на те, що ми в ситуації коли за словами Шекспіра : «Чума на два вуха». Маю на увазі коронавірус, який не відступає і війна.

Звісно на першому місці війна. І кожний сам дає відповідь на складні питання які ставить життя, сам обирає пріоритети, сам обирає міру свободи, щастя..., або ілюзій...

І тут постає питання, якими сьогодні маємо бути ми, ті хто на науковій ниві. Відповідь однозначна – воїнами. Воїнами світла. Роль воїнства світла – боротися із темрявою і злом, боротися усіма можливими засобами. Такими як : спілкування, свідчення і служіння. Тут можна додати – два «М» - мучеництво – миротворець. Після перемоги – миротворець надважлива для воїнів світла.

Сьогодні потрібні люди, які б захищали, вчили жити в таких умовах. Адже завтрашній день непередбачуваний. Наступна секунда – непередбачувана. Звичайно ми не всесильні, проте очікувати чогось бездіючи – значить обманювати себе.

«Якщо не я для себе, то хто для мене». Але якщо я тільки для себе, то нащо я? Але якщо не я, то хто? І якщо не зараз, то коли? Ця формула Гіллеля (засновника фарисейської школи) має на моє переконання увійти в плоть і кров, кожного із нас.

Наша мета – готувати юристів із ціннісним світоглядом, який формуватиметься на основі глибокого вивчення та розуміння професійної етики правника, верховенства права та прав людини.

Розуміння правничої професії як інструменту для досягнення спільного блага.

Для нас важливо, щоб люди, які приходять у професію, мали не тільки потужну теоретичну базу юридичних знань, а й етичний і ціннісний фундамент.

Отже, досить давати в Україні начебто добрий фаховий вишкіл (Мирослав Маринович) без твердої ціннісної основи і цим самим виховувати лише вправних фальсифікаторів права, які утверджували в країні верховенство сваволі. Лише спираючись на два крила – високий професіоналізм і вірність цінностям – зможе птах добротної правничої освіти в Україні злетіти і впевнено ширяти у висотах. Лише так зможемо відновити в суспільстві справедливий лад, бо «так говорить Господь: Чиніть правосуддя та правду, і рятуйте грабованого від руки гнобителя, чужинця ж, сироту та вдову не гнобіть.

Перш ніж перейти до непростих питань проблем юридичної науки, доцільно розглянути питання, які дуже важливі для молодих науковців, і не тільки.

Маємо усвідомити що:

1. Первинним елементом суспільства є людина.
2. Первинний генезис права корениться не в державі, а в реальному житті.
3. Право не продукт діяльності держави, а самостійна, історична, соціальна і культурна цінність.
4. Право – це явище, яке нерозривно пов'язане з простором і часом, тобто з конкретним людським буттям.
5. Право і держава є підсистемами більш складної системи (СУСПІЛЬСТВА).
6. Творцем права є людина.
7. Предметом науки про право - правознавства є ПРАВО.
8. Предметом науки про державу є ДЕРЖАВА.
9. Будь-яка наука може мати лише один предмет. Предмет потребує уточнення, а інколи й істотного переосмислення. Юриспруденція не є у цьому відношенні винятком.
10. Право - це феномен, що тісно поєднує в собі елементи як науки, так і мистецтва.
11. Право слід вивчати як людський феномен (воно є «людським» «олюдненим»).
12. Право і держава виникають не одночасно.
13. Право може існувати без держави і поза нею.
14. Держава є винятковим творцем закону, а не права. Держава має монополію на законотворчість, а не на правотворення.
15. Держава як і право бере свій початок в людині.
16. Визначальне джерело права не в конституціях, законах, а в правах людини.
17. Центральним елементом Системи права є людина.

Проблеми у сфері загальнотеоретичного правознавства на сьогодні є одним з факторів як гальмування його розвитку, так і, навпаки, переходу його у якісно новий стан, оскільки вони активізують критичне мислення української юридичної еліти і зумовлюють, в кінцевому рахунку вихід на нові засоби пізнання правової реальності.

Проникнення в таємниці правових явищ передбачає:

1. Осмислення того, яким закономірностям вони підпорядковується.
2. Яким способом досягнуті їх результати.
3. Які перспективи подальшого розвитку.

Вирішення окреслених проблем зумовлює потребу враховувати не тільки теоретичну думку, а й методологію, внаслідок чого саме вчення у вигляді певної сукупності ідей, теорій, концепцій, поповнюється сукупністю прийомів, методів наукового мислення, що управляють пізнавальним процесом. Останнє й відображає аксіологічну роль методології у пізнавальному дослідженні, оскільки саме по собі правове вчення до розуміння і опису його з точки зору певного методу, за вдалим висловом Л. Петрової, «це лише алогічний

матеріал». Щодо методології то слід зазначити, свого часу відомий філософ зазначав наступне...

Проблеми перед юридичною наукою зумовлені:

по-перше, монопольним пануванням в юридичній науці протягом десятиліть догматичного позитивізму, розробленого ідеологами радянського тоталітарного режиму;

по-друге, з Дня Незалежності України так і не відбулося дискусії з фундаментальних правових проблем (про сутність права, методологію юридичної науки, праворозуміння, юридичну мову та аргументацію, правозастосування тощо), включення в науковий обіг всього теоретико-правового доробку українських вчених-правників;

по-третє, загальнотеоретична наука уперто стоїть на старому предметному полі;

по-четверте, плюралізмом процесів глобалізації у праві та необхідністю їх адекватного осмислення;

по-четверте, пошуком шляхів, вибору способу дій, виокремлення стратегії, тактики, засобів і підходів до досліджуваного об'єкта;

по-п'яте - фактична відсутність перекладу праць сучасних пострадянських теоретиків права на європейську мову, що є свідченням про недостатність оригінальних ідей, і, як наслідок зарубіжного зацікавлення до вітчизняних концепцій;

по-шосте, відсутність послідовних правових реформ, орієнтованих на якомога повніше втілення у національну правову систему загальнолюдських і європейських цінностей, браком належної волі до таких реформ у вищих ешалонах влади, інертністю доктринального мислення тощо.

Це далеко не вичерпний перелік чинників, які негативно впливають на сучасну юридичну науку в Україні, обумовлюючи ситуацію, коли вчені: не впливають на процеси законотворення та реформування державних інститутів; не створюють науково-теоретичну основу стратегії розвитку правової системи держави, роблячи її заручником ситуативних конфігурацій політичних сил репрезентованих в парламенті.

Деякі роздуми:

1. Ми перебуваємо сьогодні в принципово новій ситуації.
2. Поточні реформи висувають перед юридичною спільнотою низку проблем, ефективне розв'язання яких залежить від філософської та методологічної спроможності правової науки.
3. Нам потрібна юриспруденція, котра б інтегрувала всі три традиційні шляхи (позитивізм, теорія природного права, соціальна теорія права), і на підставі цього формування філософсько-методологічного плюралізму.
4. Важливо щоб це була саме методологія науки. І у цьому виборі бере участь лише один "цензор" – професійна культура вченого, а оцінює його лише один "суддя" сама наука в особі наукового співтовариства.
5. Наша наукова правосвідомість сприйняла (реформи в країні) більше як політичні і державні завдання, а не як проблему наукову.
6. До сьогодні в науці про державу і право панує єдина методологія.
7. Наука, як система наявних знань або як діяльність для отримання наукових знань.

8. Серед правознавців, побутує думка, що правова наука – це насамперед система знань, і поза увагою залишається її другий аспект-діяльність.

Заяви, про те, що радянська теорія права не була наукою, можуть даватися або з кон'юктурних помислів, або особами, які не здатні до серйозного аналізу наявних наукових знань.

9. Логіка і історія розвитку науки переконливо показують просту істину, що будь-яке питання "допрацювати", "удосконалити", "розв'язати" колишню теорію або створити якісно нову виявляються реальними у тій мірі, в якій дослідникам вдається удосконалити методологію наукового пізнання. У сфері загальної теорії спостерігається прямо протилежна картина дослідників, які бажають внести радянську теорію права на передові рубежі сучасної політико-правової думки, є доволі багато, тоді як бажаючих займатися методологією правопізнання практично немає.

10. Сучасному правознавству притаманні наявність не окремо взятого підходу до дослідження правових явищ, а їх система. Лише плюралізм наукових підходів дає змогу здійснити всебічне дослідження права, і його різних вимірів.

КЕЛЬМАН Р.

аспірант кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРАВОВА ЗАБОРОНА ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Заборона це складне поняття, що використовується у всіх сферах суспільного життя. Розвинені дискурси гуманітарного знання в якості синонімів заборони надають нам релігійний закон, юридичну догму, моральний імператив, естетичну норму і так далі. Заборона серед них - поняття родове, оскільки інші означають «заборона, освячене авторитетом пророка», «заборона, писана для жителів певної території», «неписана, але суб'єктивно важлива заборона», «заборона на надмірності, визнані потворними, низькими і нудними» і так далі. З точки зору змісту настільки ж широко і ведичне поняття «ṛta», яке можна перевести як «те, що визначено, приведено в порядок, приладнані один до одного». У християнській традиції заборона пов'язана з всеосяжним поняттям гріха. Заборона є результат гріха (помилки) існування, благодать - вказівка шляху виправлення цієї помилки. Релігійна заповідь є заборона, обґрунтована тільки вірою у Благодатне джерело цього знання. Августин писав, що благодать одна може врятувати особистість від гріховної інерції. На думку Отців Церкви, «розумне роблення», негативна діяльність розуму спрямована на створення і затвердження єдиної заборони для так званого тваринного світу.

Філософи Нового часу (Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є та інші) вважали заборону необхідним інструментом соціального будівництва та забезпечення політичної свободи. Ідея закону як «неминучого, але меншого зла» звучить у роботах Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж. - Ж. Руссо. Причому «природному праву» віддається пріоритет перед правом юридичним. Надалі І. Кант також поставив моральний імператив або, інакше кажучи, заборона за внутрішньою

переконаністю, в основу своєї етичної концепції.

Заборона як насильство вітається прихильниками радикальних соціальних перетворень. Так, К. Маркс закликав до заборони приватної власності шляхом встановлення диктатури пролетаріату. Ф. Ніцше піддав радикальній критиці цінності (заборони) християнської цивілізації. Ця критика була спрямована проти реально існуючих суспільних відносин на користь «природного потоку життя» та пов'язана з культом сили і романтичною ідеєю «людини майбутнього». На думку У. Ешбі, фундаментальним поняттям кібернетики є розрізнення. Заборона, зрозуміла як мінімально можлива визначеність, дозволяє таке розрізнення проводити. Універсальний логічний принцип заборони (заперечення) є мостом між соціальними науками і сучасною теорією інформації [1,с.89].

Отже, враховуючи наведені приклади заборони як поняття, необхідно перейти до аналізу історичних передумов виникнення саме правових заборон, а також необхідно навести приклади основних позицій визначення правових заборон. Оскільки сучасні правові генези стануть, у процесі дослідження, для нас відправною точкою для порівняння, розуміння природи правових заборон. Отже, правові заборони - це є встановлені державою, імперативні вимоги щодо утримання від вчинення певних або конкретних дій. Саме тому їх необхідно розглядати та досліджувати як категорію, яка входить до сфери права. Встановлення правових заборон означає встановлення юридичного обов'язку не здійснювати дій, які знаходяться під захистом держави, та дії які безпосередньо вказані законодавцем, як такі, що є негативними. У результаті, можна сказати, що будь - який обов'язок у висновку стане «потрібним з точки зору закону або моралі»[2,с.46-56].

Традиційним тлумаченням правових заборон є - покладення на особу обов'язку утримуватися від вчинення визначених дій. Основним елементом даного методу виступає саме правова заборона. Існує позиція, що правова заборона відноситься разом із покаранням, обов'язком та іншими негативними засобами до правових обмежень. У даному випадку під заборонаю розуміється державно - владний засіб, який під загрозою відповідальності повинен запобігати можливим небажаним, протиправним діям, які завдають шкоди як особистим, так і загальносуспільним відносинам та інтересам [3,с.55-60].

Також, правові заборони можна віднести до однієї із форм впливу права на загальносуспільні відносини. Виходячи з цього, П. Яковлев, розкриває сутність правової заборони у евентуальному обов'язку будь - кого та кожного утримуватися від порушення правових заборон[4,с.232.].

Для повного розуміння вищезазначеного тлумачення правових заборон, необхідно надати роз'яснення поняття «евентуальний». Отже, евентуальний, - це можливий за певних умов, та за відповідних обставин [5,с.452]. Тобто, навіть виконання встановлених правових заборон, має бути у межах відповідних обставин. На думку, українських дослідників О.Дзьобаня та Б.Жданенко : «... тут мається на увазі, що хоч правові заборони є всезагальні, але на практиці певна кількість правових заборон відноситься лише до певної групи суспільства, наприклад, правові заборони встановлені для посадових осіб не можуть поширюватися на звичайних громадян, так як вони не мають цього спеціального статусу (статусу посадової особи, яка здійснює функції по

забезпеченню діяльності державного органу або апарату в цілому).

Є й інші позиції щодо розгляду правових заборон, до прикладу можна навести позицію, яка передбачає потребу розгляду правових заборон як способу правового регулювання, а також як норму права. Оскільки правова заборона визначає обумовлену соціальною необхідністю державно - владну, імперативну велич, яка вказує на обов'язок особі утримуватися від дій, які завдають суттєву шкоду інтересам іншій особі та суспільству в цілому. На думку ., особливу групу серед загальних юридичних обов'язків складають саме правові заборони, які встановлюють необхідність утримання від певних дій. Соціально - правове призначення заборон полягає у охороні загальних інтересів, благ, цінностей, а також захисту життя, здоров'я, честі та гідності особи» [6,с.9-10]. Особливу групу серед загальних заборон юридичних обов'язків складають правові заборони, які встановлюють обов'язок утриматися від вчинення певних дій. Соціально правове значення правових заборон на думку С. Кравчук, полягає у тому, що встановлення правових заборон покликане насамперед захистити загальні права, цінності та блага громадян, а також у захисті життя та здоров'я, честі та гідності особи. Також, С.Кравчук зазначав, що заборони є найбільш зручним попереджувальним прийомом, завдяки якому досягається ефективний захист загальносуспільних відносин [7,с. 31].

Розглядаючи історичні передумови появи та розвитку феномена «правових заборон», на нашу думку доцільно визначити цілий ряд специфічних аспектів проблем «правових заборон». У першу чергу необхідно дати визначення заборони як соціального явища, тим самим розкрити та доказати дієвість заборони ще у додержавний період. На доказ цьому припущенню можна навести думку Р.Демківа, який зазначає, що: «природне право здатне на створення норм, визначень, цінностей, які існують у кожному з соціальних «его», які й формують суспільство»[8,с. 20]. Соціальна природа норм, у тому числі заборон, в умовах первісного ладу, та родинно - племінного устрою суспільства виражалася у примітивній але автономній системі соціального регулювання, що має природний характер. У підручнику «Загальна теорія держави і права» М.Кельман, О.Мурашин зазначають важливість встановлення заборон як соціальних норм, «соціальні норми (тобто суспільні) необхідні для підтримання мирного співіснування та/і співпраці людей» [9, с.28].

Але для повного розкриття правових заборон як соціальної норми, та як соціального явища, необхідно розкрити їх поняття. Отже, соціальне явище - одне із засадничих понять соціології та соціальної філософії, означає елемент соціальної реальності, що володіє всією повнотою соціальних властивостей та ознак; це будь - який вияв відносин чи взаємодії людей або навіть окрема подія чи випадок; все те у соціальній дійсності, що проявляє себе, існує, є. Соціальні явища - це явища взаємодії людей, здійснювані в соціальному просторі: безпосередньо у контактній групі або опосередковано, через причетність індивідів до спільнот, через соціальні організації, інститути. Виходячи із генезису соціальних явищ, можна чітко сказати, що правові заборони, точно є соціальними явищами, оскільки вони застосовуються у соціальному просторі, та покликані врегульовувати різні форми суспільних відносин. Соціальними явищами можуть виступати предмети, люди, їх відносини, дії, думки й почуття, іншими словами - матеріальні та духовні продукти людської діяльності,

соціальні інститути, установи, організації, потреби, інтереси, окремі сторони процесів тощо. Багато соціальних явищ носять латентний характер і виражають не тільки очевидні характеристики соціальної дійсності, але й більш глибокі її процеси, зв'язок яких з даним соціальним явищем безпосередньо не спостерігається. Виявлення цього зв'язку здійснюється у соціальній практиці, у тому числі й за допомогою соціологічних досліджень, коли використовуються певні прийоми, процедури, підходи та методи отримання інформації про соціальне явище. Розрізняють два основних різновиди соціальних явищ:

- 1) явища, які виражають другорядні, випадкові зв'язки і відносини;
- 2) явища, котрі свідчать про сутнісні характеристики соціальних об'єктів.

Із сукупності соціальних явищ соціологія виокремлює найчастіше останні, тобто ті, які характеризують стійкі, повторювані (масові) й типові зв'язки та відносини соціальної дійсності. Будь-яке соціальне явище може розглядатися як соціальний факт, якщо його повторюваність, масовість, типовість, суспільна значущість встановлені, тобто якщо зафіксовані його ознаки та властивості. У складному процесі вивчення соціального життя суспільства соціальне явище виступає, з одного боку, певним етапом на шляху пізнання його суттєвих характеристик, а з іншого - найбільш простим і безпосередньо спостережуваним елементом цього процесу, вихідним пунктом руху соціального пізнання від простого до складного, від багатоманітності властивостей прояву соціального життя до його основних характеристик [10].

Отже, правовим заборонам притаманні ознаки соціального явища, так як вони є повторювальними, типовими у застосуванні до певних ситуацій, регулюють відносини у суспільстві, масовими, важливими для існування та розвитку соціуму в цілому.

Список використаних джерел:

1. Припхан І.І. Моральні аспекти судового правозастосування в Україні. Прикарпатський юридичний вісник 2014. №1. С.46-56.
2. Краковська В.Т. Дія правових стимулів та обмежень в механізмі правового регулювання. Часопис Київського університету права. 2009. №1. С.55-60.
3. Ждиняк Н. П. Забороняюча кримінально-правова норма: проблеми змісту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. № 3. С. 10-13.
4. Яковлєв П. (2020). Правові заборони як засіб державного регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (29), 232-237.*
5. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 1980.
6. Дзьобань О.П., Жданенко Б. В. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. Інформація і право. 2020. № 2(33). С. 9-23.
7. Кравчук С Т. Теоретико-правові аспекти регулювання суспільних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2022. Серія Право. Випуск 61. С.29-36.
8. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти

розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19–23.

9. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К.: Кондор, 2002. 609 с.

10. Соціальне явище. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5.

КІРІЄНКО Т.

аспірантка кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету 1 ІФПНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У сучасному світі міцно укоренилася така соціальна цінність, як пріоритет прав і свобод людини. Проте одним з головних викликів людської цивілізації у XXI столітті є саме забезпечення фундаментальної безпеки людини, що передбачає гарантований захист її життя та інтересів в умовах широкого спектру загроз та ризиків. Право на безпеку визначається як найважливіше право людини. Це право є невід'ємною складовою частиною життя людини, суспільства та держави, воно являє собою «основоположний кластер їх соціального розвитку» [1, с. 50]. Право на безпеку має змішану, інтегровану природу, що виражається у здатності, по-перше, виступати умовою та гарантією для інших прав і свобод; по-друге, поширюватись і на індивідуальних (людина), і на колективних суб'єктів (носіїв) права (народ, населення, майбутні покоління та інші категорії соціальних груп та спільностей).

З початку 2022 року Україна зіткнулася з проблемою порушення її безпеки та прав людини з боку Російської Федерації. Початок повномасштабного вторгнення наочно проілюстрував, що порушення територіальної цілісності держави тягне за собою порушення прав і свобод особи, зокрема права на життя тощо. А грубе порушення прав і свобод громадян призводить до порушення демократичного режиму й конституційних засад [2, с. 64].

Нагадаємо, що Президент України своїм указом від 25 березня 2021 р. № 121/2021 ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 25 березня 2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» [3]. Стратегія визначає цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, які спрямовані на захист життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі і стримування збройної агресії проти України, запобігання або стримування противника від повномасштабного застосування воєнної сили проти України, припинення незаконної окупації РФ частини території України, захист її

суверенітету і територіальної цілісності в межах державного кордону України, насамперед шляхом здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів [3]. Документ передбачає запровадження комплексного всеосяжного підходу до оборони України в умовах воєнної загрози національній безпеці, пов'язаної з використанням гібридних методів. Всеосяжна оборона України відповідає закріпленому Статутом ООН суверенному невід'ємному праву кожної держави на самооборону від агресії та не має на меті досягнення воєнного паритету з РФ, що призвело б до надмірної мілітаризації держави, а передбачає підтримання балансу та поєднання воєнних і невоєнних засобів для забезпечення воєнної безпеки України [4, с. 55].

Право безпеки – це система принципів та норм права, спрямованих на забезпечення захищеності держави, суспільства, людини та інших суб'єктів права від різних загроз і викликів їх існуванню та розвитку. Предмет цієї галузі вирізняється широким міжгалузевим охопленням різних сфер життєдіяльності – військової, політичної, правової, економічної, гуманітарної, екологічної, соціальної та ін. Щодо останньої складової, то варто зазначити, що війни, навіть масштабні, меншою мірою турбують населення, аніж їх соціальна захищеність. Так, 2022 року дослідження громадської думки показували, що на тлі великого військового конфлікту в Європі, загроз перетворення його на третю світову чи ядерну війну європейці та американці більшою мірою стурбовані соціальними проблемами та внутрішньою політикою (зростанням цін та загрозою бідності), ніж війною [5; 6]. За таких умов обґрунтування війни ускладнюється. Суспільства готові прийняти невеликі, нетривалі військові дії з незначними чи нульовими втратами.

Соціальна захищеність людини – це здатність і готовність держави, суспільства та особи захистити себе від небезпек і загроз життю, здоров'ю, основним суспільним цінностям – правам і свободам людини. У сучасних демократичних країнах поняття «людська безпека», «соціальна безпека людини» набирають обертів. По суті, це своєрідний перехід від дуже вузького до широкого розуміння безпеки. Відсутність війни чи інших загроз життю та здоров'ю громадян, низький рівень злочинності ще не означає безпечного середовища в сучасному світі. По-перше, вона формується на різних рівнях: від особистої безпеки, безпеки життя конкретної спільноти до національного та міжнародного рівня. По-друге, безпека розкладається на різні складові, і лише їх сукупність визначає, наскільки безпечним є середовище, в якому перебуває людина [7, с. 12]. З огляду на це, серед пріоритетних цілей, які сприяють підвищенню безпеки людини в умовах війни в Україні на підставі аналізу чеської організації People in Need, у рамках ініціативи SOS Ukraine варто назвати: врахування в національних та локальних нормативних актах балансу між безпекою та свободою; запровадження чіткого розподілу повноважень органів військового та цивільного управління; здійснення поточного моніторингу оцінки безпекових загроз; врахування під час реалізації заходів цивільної безпеки особливих потреб вразливих груп та різний вплив воєнного чинника на їхнє становище; розробка національних та регіональних програм з

розмінування територій та контролю за обігом зброї; врахування в просторовому плануванні громад та містобудуванні вимог цивільного захисту із застосуванням нових сучасних технологій; проведення інформаційно-просвітницьких та навчальних програм з безпечного поводження тощо [8].

Саме принцип своєчасності реагування на загрози, зокрема й воєнні, передбачає вживання раціональних, ефективних та достатніх заходів протидії надзвичайним ситуаціям, що дозволяють їх попереджати, регулювати, долати та вирішувати. Утім, аналіз наявної системи реагування на загрози миру та безпеці, на жаль, дає підстави для невтішних висновків. Практично щоразу, коли виникає нова загроза, світова спільнота виявляється до неї не підготовленою, тому і не вдається запобігти їй чи локалізувати, контролювати або ліквідувати її на ранніх стадіях розвитку, уникнувши великих людських та матеріальних втрат. На нашу думку, для вдосконалення механізму забезпечення безпеки людини необхідно розробити такі юридичні процедури, які, з одного боку, допомагали б виявляти загрози, виклики та ризики, а з іншого – давали б можливість перекласти будь-яку з них на правову сферу, тобто надати їм регульований характер. Усе це загострює проблему забезпечення безпеки людини. І для її вирішення важливо, серед іншого, якнайширше залучати соціологічну науку, як науку про суспільство, адже воєнна агресія – це і руйнація позитивних соціальних установок, базових цінностей, орієнтацій, відносин, зміна їх інтересами, які притаманні тим чи іншим антисоціальним елементам.

Список використаних джерел:

1. Самбор М. Права людини у сучасності людства. *Право України*. 2022. № 12. С. 37–52.
2. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії Російської Федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 61–67.
3. Стратегія національної безпеки України : затвердж. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіц. інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 07.11.2023).
4. Глущенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. Вип. 1. С. 53–56. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2023.10>
5. Europeans Concerned by Cost of Living Crisis and Expect Additional EU Measures. *News European Parliament*. 2023. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230109IPR65918/europeans-concerned-by-cost-of-living-crisis-and-expect-additional-eu-measures> (viewed on 07.11.2023).
6. Most Important Problem. *Gallup*. URL: <https://news.gallup.com/poll/1675/most-important-problem.aspx> (viewed on 07.11.2023).
7. Varnalii Z., Cheberyako O., Miedviedkova N., Human Social Security

Under the War: Current State and Ways of Provision. *Економіка і регіон. Національний університет ім. Юрія Кондратюка*. 2022. № 3 (86). С. 6–14. URL: <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2641/2172> (дата звернення: 07.11.2023).

8. Безпека та правопорядок в умовах воєнного стану в громадах поза бойовими діями. *Українська Гельсінська спілка з прав людини* : офіц. вебсайт. 2022. 28 жовт. URL: <https://www.helsinki.org.ua/publications/bezpeka-ta-pravoporядok-v-umovakh-voennoho-stanu-v-hromadakh-poza-boyovymy-diyamy/> (дата звернення: 07.11.2023).

КОВАЛІВ М.

завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

ПАРТИКА А.

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Соціально-економічний розвиток держави та суспільства диктує необхідність зміни парадигми управління соціально-економічними процесами і управлінськими ресурсами з урахуванням ціннісно-орієнтованого підходу до організації життя суспільства. Певне значення набуває формування правової моделі державного управління, яка повинна опосередковувати інструменти, принципи, методологію, систему суб'єктів, функції, об'єкти, систему критеріїв. Одним з інструментів державного управління є державна регуляторна політика.

Державна регуляторна політики є одним з інструментів державного управління, що дозволяє сформулювати мету правового регулювання та ефективного досягнення доцільного результату. Державна регуляторна політика визначає стратегії трансформації інститутів національної правової системи у парадигмі реформування соціально-економічної та політичної систем, заснованої на відповідності комплексу правових засобів для досягнення поставленої мети. Зазначене знайшло відображення у Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [1].

Ключовим моментом державної регуляторної політики виступає критерій ефективності щодо оптимізації та підвищення якості стратегій і технологій державного управління. Важливість державної регуляторної політики детермінована фундаментальним протиріччям між рухом до сталого розвитку і зростанням ризику життя. Ризик-рефлексія є сформованим атрибутом сучасного соціально значимого мислення, а зниження ризику – важливим компонентом побудови державних стратегій, актуальних і підлеглих громадським інтересам. Конструювання державної регуляторної політики має проводитися способом на основі множинності суб'єктів, тобто за групами інтересів, що забезпечує соціально розподілену експертизу напрямам регуляторної політики за рахунок різних об'єднань та подолання протилежності між ними шляхом політичного діалогу.

Суб'єктами державної регуляторної політики повинні виступати публічно-владні структури, громадські об'єднання, наукове співтовариство та громадяни. Це дозволить визначити її стратегії шляхом діалогу, визначаючи взаємну адаптацію громадських, державних і приватних інтересів, формування їх балансу. Стійкість патерналізму в суспільній свідомості, орієнтовану на модель виняткових прерогатив держави у політико-правовій сфері, дефіцит комунікативних компетенцій відповідного змісту у певних публічних суб'єктів, недостатність активності та соціальної відповідальності громадян можуть призводити до дефектів ідентифікації належних суб'єктів формування моделі державної регуляторної політики, з огляду на рівень складності та правила інтерпретації відповідної правової інформації.

У контенті реформування державного управління важливим є оптимальний вибір суб'єктів, здатних транслювати правову інформацію необхідного змісту, результатом взаємодії яких, стане система програмних нормативних актів, що визначають правову основу державної регуляторної політики, забезпечуючи ефективне державне управління в Україні в окремих сферах життєдіяльності суспільства.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони охоплює різні напрями реформування національного законодавства, водночас не охоплює усі аспекти регуляторної політики. Реалізуючи Угоду про асоціацію з Європейським Союзом проводиться адаптація національної регуляторної політики у відповідності до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка є одним з наддержавних інститутів координації соціально-економічної політики.

Результати діяльності ОЕСР з питань соціально-економічного розвитку визначаються міжнародними угодами та договорами [2]. Сфера інтересів організації поступово розширюється, включає різні аспекти фінансової політики, підприємницької діяльності, соціального захисту, державного управління тощо. ОЕСР керується принципом доступності для держав, переваг глобалізації та науково-технічного прогресу на основі максимальної відкритості світових ринків.

Принципово важливою складовою регуляторної політики є практика у сфері застосування права та перевірок, заснована на інтеграції правотворчості та застосування права у частині контрольної-наглядової діяльності, виділяючи відповідний специфічний інструментарій (персоніфікація профілів ризику, ризик-орієнтованість, пропорційність тощо). Цей напрям діяльності підлягає у моніторингу і оцінці ефективності та результативності.

Стрімко підвищується значимість у державній регуляторній політиці інструментарій державно-приватного партнерства щодо якого ОЕСР висуває вимоги чіткої, передбачуваної та законної основи, результативності, ефективності, прозорості, підзвітності, мінімізації бюджетних ризиків. З позиції ОЕСР якість державної регуляторної політики та державного управління в кількісному вимірі оцінюється на основі критеріїв регулюючого впливу, фактичного впливу та залучення зацікавлених сторін.

Якісні оцінки державної регуляторної політики розглядаються з позиції ефективності та результативності державного управління щодо інструментарію досягнення стратегічних цілей держави для забезпечення сталого соціально-

економічного зростання, що визначено у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року [3].

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>

2. Угода між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку про відновлення дії Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва від 29 грудня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-21#n2

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

КОВАЛЬ І.

здобувач вищої освіти ІПФНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

ЗДРЕНИК І.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФНП,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Українська державність має глибокі історичні корені, її розвиток та утвердження часто пов'язані з боротьбою за незалежність. Останнім часом, Україна активно працює на зміцнення свого суверенітету та поглиблення зв'язків з міжнародним співтовариством. Історія України – це історія національно –визвольної боротьби українського народу за свою державу. Ця боротьба була спрямована на визволення українського народу з – під іноземного панування та здобуття національної державної незалежності.

В умовах війни українська державність знаходиться під великим випробуванням. Ключовими факторами для збереження її цілісності є міцна оборонна система, національна єдність, ефективне керівництво, соціальна та економічна стійкість та підтримка з боку міжнародної спільноти. Розглянемо кожний з факторів детально. [1]

Міцна оборонна система передбачає сучасні військові технології, високий рівень підготовки військовослужбовців, ефективні командно-контрольні структури та забезпечення високою технічною базою. Важливо також розвивати систему реагування на загрози та взаємодію з іншими гілками влади для забезпечення комплексного захисту країни. Під час війни це один із важливих чинників збереження державності України. Протягом війни на сході України, країна вдосконалювала свою оборонну систему. Здійснювались реформи в армії, впроваджувалися нові військові технології, та підвищувалася ефективність командування. Значна увага була приділена підготовці та

екіпіруванню військовослужбовців. Крім того, важливою стала співпраця з партнерами з міжнародної спільноти для отримання підтримки та необхідної технічної допомоги.[2]

Національна єдність - це об'єднання громадян країни навколо загальних цінностей, ідентичності та інтересів. Національна єдність грає важливу роль в умовах війни. В Україні вона проявилася як важливий фактор в опозиції агресору. Зміцнення національної єдності включає у себе підтримку населення, залучення громадян до оборони країни, та розбудову спільного патріотизму для подолання труднощів.

Ефективне керівництво - це здатність лідера адаптувати стратегії до змінюючихся обставин, приймати виважені рішення, ефективно комунікувати та мобілізувати команду. У військовому контексті це також означає високий рівень координації між різними військовими частинами та здатність адаптувати стратегії до тактичних потреб на передовій.

Підтримка з боку міжнародної спільноти грає важливу роль в забезпеченні безпеки та стабільності в умовах війни. Це може включати економічну, політичну та військову допомогу, а також дипломатичну підтримку. Міжнародна співпраця сприяє утвердженню суверенітету та консолідації зусиль у боротьбі проти загроз.[3]

Соціальна та економічна стійкість є ключовими для збереження державності в умовах війни. Забезпечення базових потреб громадян, підтримка економіки та соціальної сфери допомагають утримати стабільність в країні та підтримують національну єдність. Це може включати програми соціальної підтримки, зусилля з економічного відновлення та стратегії для забезпечення зайнятості населення.

Умови війни можуть негативно вплинути на українську державність через кілька способів, а саме територіальні втрати, економічні труднощі, соціальна напруженість, втрата довіри до влади, ці аспекти можуть взаємодіяти, ускладнюючи ситуацію та ставлячи під загрозу стабільність та державність України в умовах війни.

Народ може грати критичну роль у збереженні державності України в умовах війни, а саме такими факторами: національна єдність, громадська оборона, інформаційна свідомість, допомога, патріотична освіта, активна громадська участь. Національна єдність допомагає створити міцний фундамент для відстоювання державності в умовах війни, сприяючи взаєморозумінню та спільним діям громадян. Оскільки, вона створює міцну підтримку, зміцнює мораль, створює стійкість до внутрішніх конфліктів, формує солідарність, запобігає зовнішньому впливу. Громадянська оборона відіграє важливу роль у збереженні державності через певні аспекти: локальний захист, тренування населення, система попередження та реагування, підтримка військових, моральна підтримка, ці аспекти підтримують активну участь громадян у заходах захисту. Інформаційна свідомість, критичне мислення, усвідомленість та участь у поширенні правдивої інформації. Інформаційна свідомість є важливим інструментом для ефективного функціонування суспільства та збереження державності. Добровільництво та допомога, участь у добровільницьких організаціях, а також матеріальна та моральна підтримка військовослужбовців та потерпілих. Патріотична освіта, збереження та передача патріотичних цінностей через освіту молодому поколінню. Активна

громадянська участь, участь у громадському житті, політиці та висловлення власних поглядів для формування ефективної державної політики. Ці дії взаємодіють, утворюючи міцний фундамент для української державності в умовах війни.[4]

28 липня 2023 року Україна вдруге відсвяткувала День Української Державності, яке має на меті закріплення зв'язку між сучасними українцями та їхніми предками, які протягом багатьох поколінь будували державу для українського народу. Це свято призначено для виховання у всіх громадян України розуміння того, що наш народ має багатовіковий досвід у державотворенні, власну культуру, самобутність та український характер. Святкування Дня Української державності – це протидія спробі агресора привласнити українську історію державотворення.

Отже, українська державність визначається не лише територією, а й національним об'єднанням, культурною самобутністю та волею громадян за незалежність. Україна пройшла численні випробування, але її державність продовжує зміцнюватися завдяки рішучості народу та національній ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Роль національної історії держави і права в умовах сучасної війни росії проти України: URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2322%3A14122022&catid=300%3A7-102022&Itemid=369&lang=en
2. Контури української оборони майбутнього: URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/921329-amp.html>
3. Підтримка України під час війни : URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/peace>
4. Джерела української нації та державності : URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-polytics/3754114-dzerela-ukrainskoi-nacii-ta-derzavnosti.html>

КОВАЛЬ І.

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

СЕРЕДНИЦЬКА І.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Тема доказування є однією з найважливіших у теорії та практиці цивільного процесу. Це пояснюється тим, що успішне здійснення правосуддя та захист порушених або оспорюваних прав, свобод чи інтересів учасників цивільних правовідносин залежить від справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення таких справ судом у встановленому законами України порядку згідно з ЦПК України. Досягнути зазначеної мети можна

тільки в тому разі, коли буде встановлено істину в цивільній справі.

Здійснення правосуддя в цивільних справах полягає у застосуванні судом закону до фактичних обставин справи, які встановлюються під час судового розгляду. Правильний розгляд та вирішення цивільної справи означає з'ясування фактичних обставин справи, правову кваліфікацію цих обставин, встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів, а також висновок суду - винесення законного і обґрунтованого судового рішення.

Згідно з ЦПК України, кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Це доведення здійснюється на підставі поданих до суду доказів, отриманих з відповідних засобів доказування, які є інструментом доказової діяльності осіб, що беруть участь у цивільних справах. Доказова діяльність спрямовується на пізнання певних обставин, які обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інших обставин, що мають значення для вирішення справи. ЦПК України наголошує на необхідності встановлення в ході судового розгляду по кожній цивільній справі певних обставин - предмета доказування.[1]. Правильне визначення предмета доказування має велике значення для цивільного судочинства, забезпечує його законність, оперативність.

Проаналізувавши сучасну правову доктрину з цього питання, можна дійти висновку, що у сучасній процесуальній літературі точиться гостра дискусія щодо визначення самого поняття предмета доказування, котра обумовлена неоднозначним закріпленням легального поняття предмета доказування в ЦПК України. Питанням предмета доказування присвячено цілу низку робіт. Серед них заслуговують на увагу роботи таких учених, як Дунас Т.О.; Захарова О.С.; Комаров В.В.; Грошевий Ю.М.; Пінчук М.Г.; Фурса С.Я.; Андрушко А.В.. Ці вчені провели ґрунтовні наукові дослідження сутності та змісту цієї категорії, значення її в механізмі доказової діяльності.

Згідно з ч.1 ст. 179 ЦПК предметом доказування під час судового розгляду є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення [1].

У науці цивільного процесуального права питання про склад фактів, що входять у предмет доказування, вирішується неоднозначно. Можна відокремити два основних підходи до визначення предмета доказування, які відповідають його розумінню у вузькому та широкому сенсі.

У вузькому сенсі предмет доказування визначається як сукупність юридичних фактів матеріально-правового характеру, тобто фактів, з якими закон пов'язує виникнення, зміну й припинення правовідносин між сторонами та на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень. Даний склад фактів визначається нормою права, що регулює спірні правовідносини.

У широкому сенсі предмет доказування включає не тільки юридичні факти, що обґрунтовують вимоги та заперечення сторін, але й інші обставини, без встановлення яких неможливе правильне вирішення справи та виконання судом інших завдань цивільного судочинства[2].

До предмета доказування в широкому сенсі можна віднести наступні групи фактів: 1) юридичні факти матеріально-правового характеру; 2) доказові факти; 3) юридичні факти процесуально-правового характеру (що визначають

наявність у особи права на пред'явлення позову та здійснення інших процесуальних дій); 4) факти, що сприяють правильній оцінці доказів (наприклад, факт фальшивості письмового доказу); 5) факти, встановлення яких необхідно суду для виконання запобіжних і виховних завдань цивільного судочинства.

Одержання достовірного знання про обставини, що становлять матеріальний предмет доказування, тягне вирішення конкретної цивільної справи по суті. [3]

Достатнє знання про обставини, що становлять процесуальний предмет доказування, забезпечує рішення численних процесуальних питань, пов'язаних з порушенням цивільної справи, її зупиненням, а також реалізацією процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, і тим самим забезпечує правильне вирішення цивільної справи.

Таким чином, предмет доказування - коло фактів матеріально- правового і процесуального характеру, які підлягають встановленню для вирішення цивільної справи по суті. Предмет доказування необхідний насамперед для суду, який у своїй пізнавальній діяльності прямує від припущення про існування фактів до достовірного знання про них. Доти, поки суд не має достовірного знання про які-небудь події або дії, вони трактуються як обставини, тобто припущення про існування фактів. [4]

Обсяг юридичних фактів, що входять до предмета доказування, для кожної цивільної справи різний. Суд визначає його, виходячи зі змісту заявлених вимог і заперечень сторін, керуючись при цьому нормами матеріального права, які повинні бути застосовані в цьому випадку.

Сторони можуть неправильно (наприклад, внаслідок юридичної непоінформованості) визначити підставу своїх вимог або заперечень, а отже, і предмет доказування у справі. У цьому випадку юридичні факти, не зазначені сторонами, включаються до предмета доказування в справі.

При визначенні предмета доказування суд не зв'язаний юридичними фактами, зазначеними сторонами. Тому, якщо сторони для обґрунтування своїх вимог або заперечень посилаються на факти, які не мають юридичного значення для справи, що розглядається, суд не включає їх до предмета доказування. [5]

У процесі розгляду спору предмет доказування може змінюватися. Позивач має право доповнити або змінити підставу позову, відповідач - надати до обґрунтування своїх заперечень додаткові юридично значущі факти. За згодою позивача суд має право змінити підставу позову. Суд також має право вказати позивачеві на необхідність встановлення факту, що має матеріально-правове значення, на який позивач не посилався в позовній заяві, і потребу надання необхідних доказів.

Отже, правильне визначення предмета доказування в кожній справі має важливе практичне значення. Воно дозволяє визначити коло фактів, з'ясування яких необхідно для успішного виконання судом завдань, що стоять перед ним. Якщо необхідні для вирішення справи юридичні факти не включені до предмета доказування, це призводить до винесення судом незаконного й необґрунтованого рішення. З іншого боку, включення до предмета доказування юридичних фактів, що не стосуються до справи, веде до ускладнення процесу

непотрібними матеріалами, даремного витрачання часу, сил і коштів суду та юридично заінтересованих у вирішенні справи осіб.

Список використаних джерел:

1. Цивільно-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.04.2012р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/card5#Links>(дата звернення 18.11.2023 р.)
2. Черниш Т.В., Волкова Д.М. Доказування в цивільному процесі: теоретичний аспект. *Юридичний електронний юридичний журнал*. 2021. № 11 С.252-254. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=144> (дата звернення 18.11.2023 р.)
3. Самілик Л. О. Особливості інституту доказування в цивільному судочинстві. *Ірпінський юридичний часопис*: науковий журнал. 2019. № 1. С.44-51. URL: https://drive.google.com/file/d/1-3cDZDeKX3bO0jzPOhjO5pJeUEi_sIkS/view (дата звернення 18.11.2023 р.)
4. Гриценко Л. Докази та доказування. Формування стратегії в цивільному процесі.. Вища школа адвокатури НААУ. 14.08.2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/dokazy-ta-dokazuvannya-formuvannya-strategiyi-v-tsyvilnomu-protsesi> (дата звернення 18.11.2023 р.)
5. Сокара. Н. Докази і доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану у практиці Верховного Суду: доповідь судді КЦС ВС. Судова практика. *ligazon*. 23 листопада 2022. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjvnLnMoeyCAxWMbPEDHZ8KDzcQFnoECB44QAQ&url=https%3A%2F%2Fjurliga.ligazon.net%2Fnews%2F215582_dokazi--dokazuvannya-u-tsyvilnomu-protses-v-umovakh-vonnogo-stanu-u-praktits-verkhovnogo-sudu-dopovd-sudd-ktss-s&usg=AOvVaw0wkNW5e4V2Cu4b_anQeeEl&opi=89978449 (дата звернення 18.11.2023 р.)

КОГУТ Я.

завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Соціально-психологічний стан українського суспільства сьогодні може бути характеризований як складний, з певними характеристиками, які впливають на індивідуальні та групові уявлення та поведінку людей. На даний момент українське суспільство знаходиться на стадії підвищеної напруги і стресу. Це можна пояснити такими факторами:

1. Геополітичні зміни: Україна розташована у складному регіоні, межує з державами із різними світоглядами. Це створює загрозу безпеці та спричиняє емоційний стрес для населення.
2. Економічна криза: В Україні протягом останніх років спостерігається

економічна нестабільність та зменшення рівня життя. Ці фактори також впливають на психологічний стан суспільства.

3. Соціальні проблеми: Україна має свої особливості у сфері соціально-економічного розвитку. Зокрема, корупція, проблеми судової системи та інші соціальні проблеми створюють незадоволеність і стрес серед громадян.

Усі ці фактори спричиняють підвищену напругу, стрес та незадоволеність серед українського суспільства. Однак, важливо зауважити, що рівень стресу може варіюватися в залежності від конкретних життєвих обставин кожної людини.

Адаптація українського суспільства до умов воєнного стану була необхідною для забезпечення безпеки та захисту громадян. Як і в багатьох інших країнах, воєнний стан потребує особливої уваги та пильності з боку населення. Деякі зміни, такі як обмеження свободи пересування, викликають незручності та невдоволення, але вони обумовлені потребою забезпечити безпеку та захист. У той час як адаптація може бути викликана тимчасовими змінами у повсякденному житті громадян, українське суспільство продовжує працювати та функціонувати. Незважаючи на складнощі, пов'язані з воєнним станом, українські громадяни здійснюють свою звичну роботу, займаються своїми справами та намагаються впоратися з наслідками війни.

Однак важливо зазначити, що адаптація українського суспільства до умов воєнного стану – це безперервний процес, який може вимагати додаткових зусиль та ресурсів. Уряд та місцеві органи влади повинні забезпечити відповідну підтримку та допомогу громадянам, щоб допомогти їм впоратися з викликами, пов'язаними з війною.

Під час війни держава повинна займатися не тільки фізичним, економічним і військовим захистом населення, але й забезпеченням його належного соціально-психологічного стану. Ось кілька заходів, які можуть бути вжиті для покращення соціально-психологічного стану суспільства під час війни:

1. Надання психологічної допомоги: створення служб психологічної підтримки для населення, яке постраждало внаслідок війни. Це можуть бути консультаційні центри, телефонні гарячі лінії або психологічні групи підтримки.

2. Здійснення інформаційної роботи: забезпечення населення достовірною інформацією про хід військових дій, передача найважливішої інформації щодо безпеки його членам, які перебувають на передовій лінії, а також до всього суспільства для зменшення паніки та поширення міфів.

3. Організація культурних заходів: проведення адекватних культурних заходів із врахуванням особливостей воєнного стану. Це допоможе підтримувати позитивний настрій та сприяти відволіканню від воєнних страхів.

4. Забезпечення соціального захисту: забезпечення доступу до основних соціальних послуг та підтримки для людей, які постраждали внаслідок війни - економічно незахищених родин, ветеранів війни, родичів загиблих і ветеранів, та підтримка роботодавців у залученні цієї категорії людей до праці.

5. Розвиток засобів комунікації та систем попередження: створення широкомасштабної системи оповіщення та попередження цивільного населення перед можливими атаками, що допоможе знизити психологічну напруженість.

6. Стимулювання морально-психологічного розвитку: організація лекторіїв, тренінгів, майстер-класів, які сприяють саморозвитку громадян.

7. Забезпечення належного житлового комфорту: підтримка у відновленні зруйнованих житлових приміщень та інфраструктури, надання тимчасового проживання тим, хто втратив своє житло.

Ці заходи мають на меті зниження психологічного стресу, підтримку моральної стійкості та соціального благополуччя громадян під час війни.

Усвідомлення того, що війна в Україні буде тривати довго, може впливати на психологічний стан суспільства наступним чином:

1. Збудження тривоги: Інформація про тривалість війни може призводити до збільшення рівня тривоги серед населення. Люди можуть почувати себе загроженими і нестабільними, оскільки невизначеність майбутнього та тривалість конфлікту створюють почуття небезпеки та безпорадності.

2. Втома та стрес: Тривалість війни може призвести до втоми та стресу в суспільстві. Неприятливі умови перебування в зоні конфлікту, постійні загрози безпеці та втрати близьких можуть викликати емоційне виснаження і негативний вплив на загальний психологічний та фізичний стан людей.

3. Зменшення віри у майбутнє: Тривала війна може підірвати віру суспільства в прогрес та майбутні можливості. Люди можуть втрачати надію на поліпшення ситуації і перестають вірити, що їхнє життя може покращитися після закінчення конфлікту.

4. Вплив на міжособистісні стосунки: Тривалість війни може мати негативний вплив на міжособистісні стосунки. Стрес, постійний страх і тривога можуть призвести до зростання конфліктів та зниження рівня співпраці та спілкування між людьми.

5. Емоційне виснаження і втрата мотивації: Довготривала війна може призвести до емоційного виснаження та втрати мотивації у людей. Неперервний стан тривоги і напруги може викликати виснаження ресурсів та емоційний вигорання.

Збереження стабільного психологічного стану під час війни є дуже важливим. Війна може бути травматичним і стресовим досвідом, спричиняючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривогу та інші психологічні проблеми навіть не перебуваючи в зоні бойових дій. Збереження стабільного психологічного стану допомагає людині залишатися зосередженою, приймати обґрунтовані рішення та діяти ефективно в складних ситуаціях. Крім того, це може покращити стійкість до стресу і допомогти уникнути негативних наслідків для психічного та фізичного здоров'я.

Управління в кризових умовах війни має бути ефективним, координованим і орієнтованим на досягнення важливих стратегічних цілей. Основні принципи управління в цьому контексті включають:

1. Лідерство: Необхідно мати сильне та компетентне лідерство, яке здатне приймати швидкі та мудрі рішення, комунікувати їх і робити відповідні кроки для їх реалізації. Лідер повинен бути витриманим, впевненим, але також готовим слухати та враховувати думки та рекомендації своїх підлеглих.

2. Зрозумілість: Управління в кризових умовах війни повинне бути гнучким та оперативним. Координація дій, аналіз ситуації, прийняття швидких

рішень та реагування на нові виклики є ключовими. Команди повинні бути готовими швидко адаптуватися до непередбачуваних обставин та змінювати свою стратегію в реальному часі.

3. Комунікація: Якісна комунікація є надзвичайно важливою в управлінні в кризових умовах війни. Наявність чіткої та ефективної системи комунікації допомагає забезпечити швидку передачу інформації між командами і різними рівнями управління. Вона також допомагає зберегти впевненість та зближення серед команд працівників.

4. Співробітництво і координація: Управління в кризових умовах війни вимагає тісного співробітництва та координації між різними підрозділами, допомагаючи досягати важливих стратегічних цілей та оптимізувати використання ресурсів.

5. Проактивність: Управління в кризових умовах війни вимагає постійного моніторингу ситуації та передбачення можливих ризиків та загроз. Це може включати проведення аналізу, розробку сценаріїв, тестування готовності та тренування з протидії кризам.

6. Етика: Управління в кризових умовах війни повинне ґрунтуватися на високих стандартах етики. Це означає, що всі дії та рішення повинні враховувати гуманітарні принципи та забезпечувати мінімальне обмеження прав людини.

Список використаних джерел:

1. Психологія управління: практичний посібник / О. Г. Угрин. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 164 с.

2. Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. / ГО "Асоц. дослідн. держ. упр.", ГО "Одес. ін-т соц. технол." Одеса, 2023. Вип. 29. 445 с.

КОГУТ Я.

завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ПЕТРЮК О.

здобувач вищої освіти ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ УВАГИ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Для майбутніх працівників поліції розвиток такого когнітивного процесу як увага є надзвичайно важливим для виконання в подальшому ним службових завдань та обов'язків. Як наголошує Т. М. Малкова, процес професійного розвитку поліцейського розпочинається на етапі навчання у навчальному закладі [1]. Завдяки увазі у нашій свідомості відображаються окремі об'єкти, що дає підстави розглядати її як внутрішню умову функціонування людської психіки. Вона вибіркова, тому що дозволяє на чомусь сконцентруватися, і водночас відволіктися від усього іншого. Хороший керівник чи наставник може вміло залучити когось до навчання чи роботи. Тут відіграє роль безліч

особистісних факторів наставника. Але заволодіти повністю увагою людини та змусити її концентруватися на якійсь справі неможливо. Все залежить від майбутнього працівника. Часто виходить, що він усе «уважно» слухає, але не чує, дивиться, але не бачить. Увагу можна описати як промінь прожектора. Людина спрямовує його на певний предмет, а вся периферія (те, що поза зоною уваги) не висвітлюється.

Така когнітивна архітектура людської уваги – це те, що дозволяє не перевантажитися від великої кількості вхідної інформації. Відволікти може будь-що: хтось увійшов до аудиторії посеред лекції, упустив ручку, пролунав телефонний дзвінок, раптово прийшла якась думка або виникла емоція. І тоді ваш мозок звертає «прожектор» на цей стимул, залишаючи інші процеси в тіні. Саме тому багатозадачність не працює: людина думає, що виконує кілька завдань одночасно, але насправді просто переводить прожектор швидко з одного на інше, і від цього втомлюється. Одне з досліджень показало, що студенти, які виконують кілька завдань одночасно (листується в соц. мережах паралельно з основною справою), мають гіршу успішність та витрачають на виконання домашнього завдання більше часу, у порівнянні з іншими. Поліцейський повинен завжди пам'ятати, що одночасне завантаження внутрішньої та зовнішньої уваги може призвести до втрати пильності, до загроз особистій безпеці, до зниження спостережливості при виконанні важливих службових завдань[2].

Тренуємо увагу: попросимо кого-небудь залишити на столі кілька предметів – нехай їх спочатку буде 5. Поглянути навколо, запам'ятовуємо, відвертаємося і просимо один прибрати. Повертаємося і називаємо предмет, якого не стало. Поступово доводимо кількість предметів до 30. Зведемо щоденник і півгодини в день приділимо записів: опишемо будь-яку подію дня, що справило на нас найбільше враження, звертаючи увагу на деталі. Або інший варіант робити це подумки. Також можна півгодини в день приділити малювання: малюємо все, що спаде на думку, наприклад, як сьогодні виглядала наша колега. Така вправа розвиває уважність, спостережливість, креативність, пам'ять і дає можливість зосередитися протягом двох-трьох хвилин розглядаємо картину або фотографію. Закриваємо очі і подумки перемо зберігся образ. Робимо так кілька разів, аж до 50. Далі картину не стираємо, а відтворюємо в пам'яті, намагаючись не упустити ніяких деталей. Відкриваємо очі, звіряємо закарбоване в пам'яті зображення з оригіналом, відзначаючи, які деталі були упущені. Знову проробляємо те ж саме, поки образ не вдасться подумки відтворити з максимальною точністю. Попередження: не слід тренувати концентрацію уваги безпосередньо під час відповідальних справ. Чому? Будь-яку нову справу, тим більше на тлі напруги, заважає основному заняттю. Розділіть ці речі: коли ви зайняті справою, займайтеся справою і не відволікайтеся на концентрацію уваги. Якщо ж ви тренуєте концентрацію уваги (правильно!), не займайтеся більше нічим іншим. Основний масив вправ для розвитку концентрації уваги - це тренування керування променем уваги. Вправ, що тренують управління променем уваги - десятки і сотні, ми пропонуємо тільки найпростіші, для прикладу.

Вправа «Лінія» Завдання - на чистому аркуші паперу з допомогою олівця, дуже повільно і плавно, ведете лінію і зосереджуєте всі думки і увагу тільки на

ній. Як зловили себе на відволіканні - робите маленький пік наверх, як на кардіограмі, і продовжуєте. За підсумками неважко підрахувати кількість відволікань. Хороший рівень концентрації, якщо за три хвилини немає жодного піку.

Вправа «Колір» При зовнішній простоті це досить складна вправа. Називайте вголос при читанні наступного кольорового тексту кольору слів. Саме кольору, а не те, що написано. Добре, якщо після тренування вам в принципі це вдалося зробити без помилок.

Міцне психологічне здоров'я запобігає ризику виникнення широкого кола емоційних і психічних проблем. Тому це важливо для загального здоров'я та благополуччя людини, а також для розвитку уваги. Від добросовісного виконання професійних обов'язків і майстерності працівника поліції залежать не лише результати професійної діяльності, але і життя та здоров'я людей. З огляду на це, правоохоронна діяльність залежить не тільки від знань, умінь і навиків поліцейських, але і від їхніх особистісних психологічних якостей [4]. .

Список використаних джерел:

1. Малкова Т. М. Професійне становлення особистості (на прикладі вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України): монографія. Київ, 2012. 395 с.
2. Професійно-психологічна підготовка поліцейського: навчальний посібник/ Я.М. Когут, Ю.Ц. Жидецький, Ю.І. Кіржецький, та ін.; за заг. ред. Я.М. Когута. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404с.
3. Бедько І. В. Сучасні тенденції формування професійнофахових якостей особистості. Формування професіоналізму молоді в системі безперервної освіти. Київ.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. С. 9–11.
4. Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. *Науковий журнал «Габітус»*. 2022. Випуск 39. С. 239-243.

КОЛИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ФІЛОСОФІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Дослідження соціальної філософії права Тараса Шевченка зосереджується на аналізі філософських ідей поета. Для цього використано різноманітні методи дослідження, зокрема історичний аналіз, філософський аналіз поглядів на право та суспільство, а також метод екстраполяції для здійснення порівняльного аналізу з сучасними проблемами українського правового простору.

Для детальнішого поглиблення питання, варто зазначити, що ж означає термін «соціальна філософія». Ми індифікуємо його, як галузь філософії, що досліджує відносини між правом і суспільством. Вона спрямована на аналіз взаємодії правової системи з іншими соціальними системами, а також на вивчення ролі правової системи у формуванні суспільства.

Соціальна філософія права дозволяє зрозуміти, які соціальні проблеми можуть виникати у зв'язку з правовою системою та як вони можуть бути вирішені. Вона також допомагає розкрити взаємодію між правом і іншими аспектами соціальної дійсності, такими як політика, економіка, культура, моральність та інші.

Оскільки соціальна філософія права є мультидисциплінарною галуззю, її дослідження потребує знань різних напрямів, таких як право, соціологія, політика, економіка та інші [2, с.335]. Тому вивчення соціальної філософії права може сприяти розширенню знань та розумінню різних аспектів суспільного життя. Аналіз розвитку філософії України XIX ст. – одне з основних завдань для майбутніх істориків, філософів, правників, психологів, науковців і тд..

Сучасний правовий простір України, як і будь-який інший, не зародився автономно. Він виокремився у процесі розвитку суспільства та залежить від багатьох чинників, серед яких важливе місце посідає філософія права. Філософським питанням стає лише тоді, коли воно набуває прямого зв'язку з проблемою сутності й сенсу буття людини. Філософія є мудрістю, вона здатна творити світогляд.

Філософія й наука розглядають світ з різних аспектів. Результатом філософського осмислення є образ світу, як сфери людського буття. Це світ, в центрі якого завжди – людина. Існування будь-якої національної філософії реалізується як прояв філософії духу [3, с.414].

На початку XIX ст. український народ створює філософію, у центрі якої є людина з її внутрішнім світом, який перебуває в гармонійній єдності з умовами її самореалізації. Це не просто людина, а передусім людина Землі, яка критерієм істини має свою власну діяльність, розглядає своє буття через єдність чуттєвого і раціонального.

Українська філософія – це оригінальна система, в основі якої постає філософський дух українського народу, як органічна єдність віри, надії і любові у вічному прагненні до втілення їх у свободі, яка й скеровує людське життя [1, с.408].

Шевченко вважав, що народ повинен мати свої права і свободи, і це повинно бути головною метою правової системи. Він вірив у принципи рівності перед законом, причому "праведного закону", як він неодноразово наголошував. "Праведний" закон, на його думку, це той, який можна ототожнювати з традиційними поняттями "правда", "воля", "справедливість". Т. Шевченко чітко показав, що закон, прийнятий експлуаторською владою, не можна сприймати як "справедливий", тому що він не відповідає людським цінностям.

За Т.Шевченком, права народу повинні бути захищені та розширені, адже народ є джерелом влади та повинен мати можливість контролювати дії уряду та правоохоронних органів. Філософія поета, з позиції народу, спрямована на захист та розвиток прав саме народу, що є важливою складовою будь-якої демократичної та справедливої суспільної системи.

Минуле не протистоїть сучасному, є «тепер і тут» у вигляді своїх фатальних наслідків. Якщо трагічним є сучасне, то не менш трагічне і минуле України. «Я ридаю, як згадаю діла незабутні дідів наших. Тяжкі діла». Гострий

біль за минуле рідного краю переповнює поезію Шевченка. «Мій краю прекрасний, розкішний, багатий! Хто тебе не мучив? Якби розказати про якого-небудь одного магната історію-правду, то перелякати саме б пекло можна» [4]. Відчуття прокляття, злої долі, що нависла над Україною, – одна з провідних тем творчості Шевченка.

Чи не найбільш принизливим у людському середовищі є рабство у будь-яких його формах і проявах. Однією з таких форм і було, за своєю суттю, кріпацтво в царській Росії. Згадаймо, що й сам Тарас до 24 років був безправним кріпаком панів, а потім таким же підневільним солдатом у царській армії, засланим самодержавного режиму, але аж ніяк не вільним громадянином. Попри це, згадується мужність і незламна воля поета. Наприклад, у таких віршованих рядках: «Караюсь, мучусь, але не каюсь», які й стали його життєвим кредо.

Усе своє свідоме життя найбільше він цінував те, у чому його особисто весь час обмежували та позбавляли, свободу, волю і життя, та закликав «і живих, і ненароджених» до боротьби проти поневолення та ганебної експлуатації людини людиною.

Влада карала його за вірші і навіть не приховувала цього. Імператор Микола I знав, якими небезпечними можуть бути поезії. І уявляв, що може бути з імперією, коли українці згадують про козаків та гайдамаків. Шевченківська творчість пронизана вірою в незнищенність людини, вірою в те, що людина ніколи не змириться з безправством, а рабство ніколи не визнає за норму існування.

Але не забуваємо про філософію. Ми вважаємо, що філософський подвиг Т.Шевченка, вся вибухова сила його творчості полягає в тому, що він зумів серед мертвої тиші, ненависті, підозри, посіяти надію. І це можна розуміти в декількох аспектах. Але ми виокремимо два: зміну суспільних умов і поліпшення життя. У своїх творах він відкриває проблеми соціальної нерівності, кріпацтва, знущань, а також відображає красу української природи та народної культури. Його твори відображають народну душу і глибокі соціальні проблеми, які потребують вирішення.

І як вклад українського поета в національне відродження та боротьбу за свободу України, його поезії стали символом національного відродження, боротьби за права українського народу та його культури, виступу проти заборон на українську мову та культуру. Тому, можемо вважати, що Т.Шевченко посіяв надію на повноцінне існування української нації та її культури.

Взагалі, його поезія пробуджувала спогади про героїчне минуле українців. Поет оповивав крилом слави українську історію. Він завжди пам'ятав, хто він є і якого роду, ніколи не цурався простого люду, для нас був, як пророк який наважився говорити своїми віршами на заборонені раніше теми та не боявся писати рідною мовою. Тарасова велич духу, його жага і незламна воля до життя й сьогодні є прикладом для вивчення та наслідування. Саме Шевченко, його щира та безмежна любов до України і його твори навіть у найважчі часи нашої історії давали і дають сили українству боротися за свою віру, мову і державу та залишатися, попри всі намагання ворогів і недругів, нацією.

Він мислив набагато ширшими категоріями і писав так, що воно резонує

нам і досі. Його слова слугують нам і сьогодні дороговказом. Вивчення філософських поглядів видатного поета є надзвичайно важливим у сучасному контексті, де виникає необхідність у поглибленому розумінні соціальних проблем та глибоких трансформацій правового простору України.

Список використаних джерел:

1. Бичко І. (2002) Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. 2. вид., стер. К. : Либідь. 408с.
2. Білодід Ю. (2006) Філософія : Український світоглядний акцент: Навчальний посібник. К.: Кондор. 355 с.
3. Сморгж Л. (2004) Філософія : Навчальний посібник. К.: Кондор. 414 с.
4. Шевченко Т. Г. (2001) Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. К.: Наукова думка. 650 с.

КОСАР С.

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

КОЛИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ

Право на свободу пересування має вагомий роль у системі прав людини, що закріплені у Конституції. Значення такого права полягає насамперед в тому, що воно впливає на реалізацію інших конституційних прав, але існує певне обмеження щодо здійснення особою свого права на свободу пересування, яке фактично унеможлиблює втілювати ряд інших прав. Питання стосовно дослідження права на свободу пересування є досі актуальним і потребує детального вивчення, що пов'язано з невизначеністю в юридичній термінології, що спостерігається у законодавчому закріпленні такого права в Україні та інших державах.

Право на свободу пересування закріплюється у законодавстві України, а саме: Конституції України [1], Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [2], Законі України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [3].

Значення інституту свободи пересування полягає у затвердженні в нормативно-правових актах можливості фізичної особи вільно пересуватись у межах міста, всієї території держави, а також у можливості виїзду за її межі та повернення в будь-який час. Юристи-теоретики пропонують розуміти свободу пересування у вузькому та широкому значеннях.

У вузькому значенні свобода пересування є конституційно-правовою категорією, яка полягає у самостійному виборі фізичною особою варіанту здійснення будь-якого переміщення. Це означає, що особа має право вільно обирати маршрут, засіб пересування та мету свого переміщення, і ніхто не

може незаконно обмежувати чи втручатися у це право.

У широкому понятті свобода пересування охоплює не лише переміщення, але й вибір місця проживання в межах держави, право вільно залишати територію держави, в тому числі відмовлятися від свого громадянства чи переїжджати в іншу державу. Такий підхід розширює поняття свободи пересування на всі аспекти, пов'язані з вибором місця проживання та виїзду за межі країни [4, с.102].

У статті 33 Конституції України зазначено: кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [1].

Стаття 3 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» закріплює поняття «свобода пересування» – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Дана стаття також зазначає таке поняття як «вільний вибір місця проживання чи перебування», що означає право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати [2].

Відповідно до статті 1 ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну [3].

Відповідно до законодавства України та поглядів юристів-теоретиків, можемо вказати, що елементами права на пересування є:

- право вільно пересуватись в межах однієї держави;
- право на вибір місця перебування;
- право на вибір місця проживання;
- право на вільний виїзд за межі України;
- право на вільний в'їзд на територію України[4, с.102].

Законодавство України встановлює певні обмеження права на свободу пересування. Відповідно до указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України [5]. Оскільки право на свободу пересування регламентується ст. 33 Конституції України, можна зробити висновок щодо законних підстав його обмеження в умовах воєнного стану. Згідно з указом, введення воєнного стану створює ситуацію, у якій держава може тимчасово обмежити певні конституційні права, зокрема право на свободу пересування. Це може бути обумовлено потребою вжиття заходів для забезпечення безпеки та збереження порядку в умовах кризи чи загрози національній безпеці. Такі

обмеження, введені у зв'язку з воєнним станом, є тимчасовими та обумовленими конкретною ситуацією, забезпечуючи баланс між необхідністю захисту національної безпеки та збереженням основних прав і свобод громадян.

З 24 лютого 2022 року, у день введення воєнного стану, призупинено можливість перетину державного кордону України чоловіками віком від 18 до 60 років. Цю інформацію оголосила Державна прикордонна служба України.

Разом із розглядом правових основ прийняття рішення щодо заборони виїзду чоловіків за кордон, почало з'являтися значне зацікавлення в тому, як чітко визначити категорії чоловіків, яким залишено невідмежене право на перетин кордону. Це цілком обґрунтовано, оскільки існують різні групи громадян, які, з різних причин, не можуть бути залучені до мобілізації і, отже, їх виїзд за кордон не буде впливати на погіршення обороноздатності України.

Це дозволяє врахувати специфіку різних категорій чоловіків, які можуть мати обставини чи статус, які роблять їх виїзд за кордон безпечним та несуперечливим інтересам національної оборони. Такий підхід сприяє точному обмеженню заборон та збереженню балансу між потребами оборони та гарантіями прав громадян [6, с.60].

Стаття 12 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» зазначає, що Свободу пересування відповідно до закону може бути обмежено:

- у прикордонній смузі;
- на територіях військових об'єктів;
- у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом;
- на приватних земельних ділянках;
- на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан;
- на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності;
- на тимчасово окупованих територіях.

А також ця стаття встановлює, що свобода пересування обмежується щодо:

- осіб, до яких відповідно до процесуального законодавства застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі;
- осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі;
- осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, яким заборонено виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації;
- осіб, які згідно із законодавством перебувають під адміністративним наглядом;
- осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню;
- осіб, які звернулися за наданням їм статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує

додакового захисту;

- іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України;
- осіб, яких призвано на дійсну строкову службу до Збройних Сил України та інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань;
- іноземців, які перебувають у складі військових іноземних підрозділів і які мають статус військового [2].

Отже, право на свободу пересування є забезпеченим конституцією та міжнародними нормативно-правовими актами громадянам, іноземцям та особам без громадянства, які знаходяться на території країни на законних підставах. Це право дає змогу їм вільно та на власний розсуд та без потреби отримання спеціальних дозволів пересуватися по території країни у будь-якому напрямку, будь-яким способом, у будь-який час, а також залишати територію країни, за винятком обмежень, які розташовуються виключно в законах. Ефективне здійснення цього права є ключовою гарантією свободи особистості і є необхідною для повноцінного розвитку кожного індивіда. Право на свободу пересування закріплено в міжнародних і національних правових актах. Втім, в Україні існують обмеження, які містяться в різних нормативно-правових актах. Закон України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" є законом, який керує ці питання, але не містить ґрунтового переліку таких обмежень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
2. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 21.11.2023)
3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року. № 3857-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
4. Дзюма В. І. Інститут свободи пересування територією України. Механізм функціонування громадянського суспільства: зб. тез Всеукр. Наук. конференції здобувачів вищої освіти (20 листопада 2020 року). Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 101-104.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
6. Марущак А. Обмеження права на пересування в умовах військового стану: практика України. Юридичний вісник: НУ «Одеська юридична академія». Одеса: ВД Гельветика, 2022. С. 58-63.

КОСТРА Д.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДІТЕЙ, СПРИЧИНЕНІ ПОВНОМАСШТАБНИМ ВТОРГНЕННЯМ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Триває другий рік повномасштабної війни після вторгнення рф до України.

Саме повномасштабність привернула увагу до тих порушень прав людини та воєнних злочинів, які нерідко ігнорувалися після російського вторгнення у 2014 р. Як приклад, можна, зокрема, згадати в'язницю «Ізоляція», умови утримання в якій становлять таке порушення.

З лютого 2022 року російські агресори вчинили дії, які привернули увагу світової спільноти та світових ЗМІ саме своєю жорстокістю та безглуздістю. Ряд воєнних злочинів агресора вчинених на території України уже зафіксовано як українськими, так і міжнародними органами та організаціями.

До них належать: убивства цивільного населення, обстріли дитячих садочків, шкіл, лікарень, застосування крилатих ракет, численні згвалтування та пограбування цінного майна з житлових будинків, жорстоке поводження з військовополоненими на тимчасово окупованих територіях. Все це неповний перелік воєнних злочинів, вчинених рф проти населення України. І все це свідчить про порушення законів та звичаїв війни, і для того, щоб сучасне міжнародне право могло продовжувати існувати, винні повинні бути притягнуті до юридичної відповідальності. Інша проблема, яка виникає внаслідок воєнних злочинів, це питання відшкодування збитків, заподіяних внаслідок вчинення міжнародних злочинів, як окремим людям, які постраждали та їхнім родичам, так і компенсація державі на відновлення території. Хоча, звичайно, втрачені людські життя не повернути.

Зазначимо, що сам термін «воєнний злочин» з'явився лише в 1945 році у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі. Там зазначалося, що такими слід вважати порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [1, с.121].

В подальшому правове регулювання воєнних злочинів було закріплено в Римському статуті міжнародного кримінального суду, а так само в національному законодавстві, перш за все в кримінальних кодексах.

Які ж дії російських військових варто віднести до воєнних злочинів? Спробуємо розглянути найбільш резонансні з них. Воєнні злочини, учинені російськими окупантами в Бучі, є прикладом того, що реальність може бути

жахливішою за будь-який фільм жахів.

Як заявила Зеленська О.: «Тільки в Бучі та Бучанському районі постраждали 89 дітей. З яких загинули 37. Майже половина. А 52 отримали різного ступеню ушкодження. А всього за офіційними даними, росіяни вбили в Україні 466 дітей. І це точно не всі наші жертви, бо ми не знаємо, що відбувається на окупованих територіях. Це дуже лякає. А ще викрадено та вивезено до Росії понад 19 тис. дітей. Наразі Україна наполегливо працює над їх поверненням. Але ми змогли повернути тільки 327 дітей» [2].

14 лютого 2023 року на пресбрифінгу Державного Департаменту США речник відомства Нед Прайс сказав: «Оскільки ми наближаємося до річниці широкомасштабного вторгнення росії в Україну, масштаби, розмах і жорстокість зусиль росії підкорити країну продовжують жахати світ. У звіті, оприлюдненому сьогодні Лабораторією гуманітарних досліджень Єльського університету за допомогою програми Conflict Observatory, яка підтримується департаментом, детально описано систематичні зусилля російського уряду щодо остаточного переселення тисяч українських дітей до територій, які контролюються російським урядом, через мережу з 43 таборів та інших об'єктів. У багатьох випадках росія нібито тимчасово евакуювала дітей з України під виглядом безоплатного літнього табору, щоб потім відмовитися повертати дітей і припинити будь-які контакти з їхніми родинами. Очевидно, що такі дії матимуть серйозні довгострокові наслідки для розвитку цих дітей. Мережа закладів, куди відправляють цих дітей, величезна: від окупованого росією Криму до самої росії, від Чорноморського регіону до далекого сходу. У звіті вказується, як до цих зловживань причетні чиновники та інші особи на всіх рівнях російського уряду»[3].

Переміщення частини чи всього населення окупованої території як в межах відповідної території, так і за її межі становить воєнний злочин за ст. 8 (2) (b) Римського статуту. Ст. 11.Конвенції про права дитини зобов'язує «держави-учасниці вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

Як відомо, Міжнародним кримінальним судом в Гаазі був виданий ордер на арешт президента рф Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини рф Марії Львової-Белової [4]. Йшлося саме про викрадення дітей, яке імовірно можна вважати геноцидом.

Ще до початку повномасштабного вторгнення росія насильно вивозила українських дітей з окупованих територій. Однак після повномасштабного вторгнення це вивезення стало масовим. Більше того, переміщення українських дітей на території рф супроводжувалося поміщенням їх до відпочинкових таборів, в яких відбувалося «політичне перевиховання» на користь рф [5].

В Українській Гельсінській спілці з прав людини зазначають: депортація та примусове переміщення цивільних осіб на окупованій території заборонені міжнародним гуманітарним правом і можуть вважатися воєнними злочинами або злочинами проти людяності – відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.[6]

Підбиваючи підсумки зазначимо, особливо гостро постає питання захисту прав дитини, що потребує щільної уваги з боку правників, розробки новітніх підходів та забезпечення практичного застосування чинних правових норм, які

покликані захищати дитину. На жаль, навіть у сучасному функціонуванні та розвитку світової спільноти, проблема захисту прав постраждалих під час війни не втрачає своєї актуальності.

Список використаних джерел:

1. Репецький В. М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_15
2. Стешенко А. Лише в Бучі та Бучанському районі окупанти вбили 37 дітей, — Олена Зеленська. *LB.ua*. 31.03.2023 URL: https://lb.ua/society/2023/03/31/550645_lishe_buchi_buchanskomu_rayoni.html
3. Поліщук В. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України. *АрміяInform*. 21.02.2023. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyromomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/>
4. Богданьок О. Історичне рішення: Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав міжнародний ордер на арешт Путіна. *Суспільне*. 17.03.2023. URL: <https://suspihne.media/417522-miznarodnij-kriminalnij-sud-u-gaazi-vidav-miznarodnij-order-na-arest-putina/>
5. Железняк А., Богданьок О. "Табори перевиховання". Як РФ намагається перетворити українських дітей на ворогів України. *Суспільне*. 30.10.2023 URL: <https://suspihne.media/605893-tabori-perevihovanna-ak-rf-namagaetsa-peretvoriti-ukrainskih-ditej-na-vorogiv-ukraini/>
6. Примусове переміщення громадян України: чи правомірні дії окупаційної влади та як діяти якщо таке порушення мало місце? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 29.03.2022. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/prymusove-peremishchennia-hromadian-ukrainy-chy-pravomirni-dii-okupatsiynoi-vlady-ta-iaak-diiaty-iaakshcho-take-porushennia-malo-mistse/>

КРИВА С.

здобувач вищої освіти

(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ);

Науковий керівник

АЛЕКСЄЄНКО А.

викладач кафедри загальноправових дисциплін

(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ)

ЕТАПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Нормативна гармонізація є важливим етапом у підготовці країни до вступу до Європейського Союзу [1, с.31]. Цей процес передбачає адаптацію національного законодавства до норм, стандартів та принципів ЄС. Основною метою нормативної гармонізації є створення єдиної правової простору, яка б дозволила ефективно функціонувати в європейському економічному та правовому просторі.

Процес нормативної гармонізації включає у себе аналіз і перегляд національних законів та нормативів для забезпечення їх відповідності стандартам ЄС. Це може охоплювати різні галузі, включаючи економіку, соціальні справи, права людини, середовище тощо.

Одним із ключових аспектів нормативної гармонізації є принцип взаємного визнання. Це означає, що якщо продукція, послуга чи кваліфікація є правомірною на одному з ринків ЄС, то вона повинна бути визнана як така й на інших ринках ЄС. Під час процесу нормативної гармонізації країна-кандидат повинна також приділяти увагу забезпеченню відкритості та участі громадськості у прийнятті та впровадженні нового законодавства. Це сприяє демократизації процесу та забезпечує більшу легітимність нових норм. Загалом, нормативна гармонізація є складним, але важливим етапом у підготовці країни до вступу до ЄС, оскільки вона дозволяє забезпечити відповідність національного законодавства європейським стандартам та нормам, що є основним умовою для успішного членства в ЄС.

Політична та економічна гармонізація з нормами та стандартами Європейського Союзу має значущий вплив на країну-кандидата, яка прагне вступити до ЄС [2].

З політичної точки зору, гармонізація норм дозволяє підняти стандарти демократії, прав людини та правової держави. Це стимулює розвиток політичної культури, забезпечує більшу відкритість та прозорість у владі, а також сприяє боротьбі з корупцією. Крім того, вступ до ЄС може забезпечити країні геополітичну стабільність та захист від можливих загроз ззовні.

З економічної точки зору, гармонізація дозволяє країні-кандидату відкрити нові можливості для економічного зростання та розвитку. Інтеграція у єдиний ринок ЄС надає можливість підприємствам країни отримати доступ до більшого ринку, збільшити обсяги торгівлі та привабити інвестиції. Крім того, стандарти ЄС щодо середовища та соціальних справ можуть сприяти покращенню якості життя населення.

В цілому, політична та економічна гармонізація є стратегічно важливим етапом у підготовці країни до вступу до ЄС, оскільки вона сприяє політичній стабільності та розвитку, а також відкриває нові можливості для економічного зростання та підвищення рівня життя населення. Правова гармонізація в контексті підготовки до вступу до Європейського Союзу має значний вплив на права громадян країни-кандидата [3, с.69]. Вона включає в себе адаптацію національного законодавства до стандартів та норм ЄС, а це може суттєво вплинути на гарантії та обсяги прав громадян.

Одним з ключових аспектів є забезпечення відповідності національного законодавства нормам ЄС у галузі прав людини. Це може включати в себе питання захисту особистої свободи та безпеки, захисту від дискримінації, прав на справедливий суд, свободу слова та інші. Гармонізація забезпечує більш високий рівень гарантій для громадян у цих сферах. Крім того, правова гармонізація може вплинути на соціальні аспекти, такі як соціальні права та захист працівників. Нормативи ЄС у цих галузях можуть визначити мінімальні стандарти, які повинні дотримуватися усіма членами ЄС. Це сприяє покращенню умов праці та соціального захисту.

Загалом, правова гармонізація має важливий вплив на права громадян

A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%D0%9C%D0%98.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 30.11.2023).

4. Право Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти. *Національна академія внутрішніх справ*. 2020. URL: <https://arm.naiiau.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення 30.11.2023)

КУЛКОВА А.

здобувач вищої освіти

(*Національна академія внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

ПЕТРОВСЬКИЙ А.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

(*Національна академія внутрішніх справ*)

ПРАВОЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ

Внаслідок введення воєнного стану на території України в правовому просторі спостерігається значна кількість змін. Все більшого значення набувають прогресивні інформаційні технології та інноваційні проекти в різних сферах суспільних відносин.

В даному контексті інститут правочину відіграє важливу роль, адже щодня ми стикаємося з необхідністю вчинити той чи інший правочин, а воєнний стан (що є специфічним та новим для кожного з нас) іноді потребує ще більш швидкого реагування та прийняття рішення про вчинення правочину (як, наприклад, укладення договору дарування, складання заповіту, довіреності тощо) [1, с.114].

Необхідно зазначити, що в умовах рекодифікації Цивільного кодексу було піднято питання про формування нової концепції «правочину», тобто трансформації розуміння даного поняття [2].

Законом України «Про електронну комерцію» було закріплено ряд понять, зокрема «електронна торгівля», «електронний правочин», «електронний договір» тощо [3]. Тим самим, це вплинуло на умови та порядок вчинення правочинів, визначення їх сторін, наслідки невиконання, проте практично не змінило розуміння їхньої сутності. Аналізуючи дані поняття можна дійти висновку, що змінився лише характер взаємодії сторін, вимоги до оформлення документів тощо. Науковці стверджують, що мова йдеться про формування саме нової категорії правочинів [1, с.115].

Пропонуємо розкрити детальніше поняття «Blockchain» та смарт-контракти», оскільки вважаємо, що вони є основною зміни традиційного поняття правочину та такими, що змінює форму та характер їх укладення.

Blockchain, як інструмент реалізації різних важливих проєктів не лише в сфері бізнесу, але й державному регулюванні (зокрема, для боротьби з корупцією в державному секторі, банківській сфері та ін.) знаходиться на початку свого шляху. За твердженням розробників дана система виключає

крадіжку, шахрайство, порушення майнових прав тощо. Факти, що зберігаються в Blockchain не можуть бути загублені. Таке стрімке входження технологічних рішень в наше щоденне життя дає можливість однозначно стверджувати, що перспективи розвитку та застосування таких технологій як Blockchain є невідворотнім та єдиним перспективним напрямком розвитку суспільства. Хоч, звичайно, нині можна зустріти велику кількість недоліків таких технологій, як, наприклад, «незрілість», невизначений нормативний статус тощо [1, с.116].

Щодо «смарт-контрактів», то це контракт на даних розподіленого реєстру Blockchain, де основою його реалізації є програмування з використанням принципу «якщо..., то...», тобто умова прямо визначена в контракті [4].

Метою смарт-контракту є передача інформації та забезпечення учасниками виконання своїх домовленостей. Якщо надати більш юридичне визначення, то воно звучатиме таким чином: це комп'ютерна програма, пов'язана з виконанням зобов'язань сторонами, які її використовують. В юридичному сенсі смарт-контракт може виконувати одну з двох функцій: безпосередньо виконувати закладені у код умови зобов'язання або відстежувати виконання чи порушення волі сторін, узгодженої у правочині, який сторони заклали у коді контракту. Смарт-контракти надають можливість безпечно обмінюватися грошми, частками у власності на нерухоме майно, цінними паперами та іншими активами напряму, тобто без участі посередників [5, с.184].

Ключовий ефект та головна цінність смарт-контрактів у тому, що вони дозволяють зробити зобов'язання «самовиконуваним», тобто автоматизувати виконання обумовлених сторонами зобов'язань. Завдяки такій властивості, смарт-контракт виводить виконання зобов'язання поза межі волі сторін, яка може бути спрямована на не виконання або неналежне виконання [5, с.185].

Такі технології на думку науковців дадуть можливість зменшити обсяги паперової роботи та час їх виконання тим самим скоротивши витрати та підвищать ефективність. Також, ще однією перевагою використання даних технологій є їх зручність та прозорість для всіх учасників правочину, оскільки інформація постійно оновлюється в єдиному реєстрі, що підвищує безпеку і зменшує ризики шахрайства.

Проаналізувавши чинне законодавства щодо поняття «договір», що закріплений в Цивільно-процесуальному кодексі України та «електронний договір», під яким розуміється домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі.

Щодо дійсності електронного договору, то вона визначається традиційними та особливими умовами. Традиційні умови регламентуються в Цивільному кодексі в статті 203, зокрема особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності, волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі тощо. До особливих умов можна віднести такі умови, які впливають із суті саме електронного договору (це, зокрема: електронна форма вчинення, використання відповідних засобів ідентифікації, електронна форма представлення інформації,

спеціальні засоби безпеки тощо). Таким чином, слід констатувати, що електронний договір, крім визначених Цивільним кодексом України істотних умов для відповідного виду договору, може містити інформацію про: технологію (порядок) укладення договору; порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору; можливість та порядок внесення змін до умов договору; спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту); порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов'язань; технічні засоби ідентифікації сторони тощо [6].

Також, вважаємо, що особливою умовою укладення електронного договору є його підписання, за допомогою ідентифікації особи. Під такою ідентифікацією законодавець розуміє процедуру використання ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, в результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи, де ідентифікаційними даними особи є унікальний набір даних, який дає змогу однозначно встановити фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи [1, с.118-119].

Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» схема електронної ідентифікації повинна встановлювати високий, середній або низький рівні довіри до засобів електронної ідентифікації, що використовуються в них. Нині генерування електронного підпису може зайняти декілька хвилин, що досить зручно та позитивно впливає на швидкість вчинення відповідних юридичних дій. Така ситуація дала можливість розширити перелік ситуацій, де може бути застосовано електронний підпис [7].

Отже, аналізуючи вищевикладене можна стверджувати, що використання нових технологій та систем для вчинення правочинів є реальністю, це надає можливість фізичним та юридичним особам можливість укладати правочини в різних формах, скорочуючи час на підготовку відповідних документів, не прив'язуватись до місця укладення тощо. Зазначимо, що в умовах воєнного стану це є хорошим інструментом для підтримки економіки, розвитку цифрових суспільних спільних відносин та правових сфер, які їх регулюють.

Список використаних джерел:

1. Харитонova Є.О. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану. Одеська юридична академія. Фенікс, 2023.
2. Давидова І. В. Формування нової концепції правочину в умовах рекодифікації цивільного законодавства. Рекодифікація цивільного законодавства в умовах євроінтеграційних процесів: моногр. Київ: Норма, 2020. С. 68-81.
3. Закон України «Про електронну комерцію» від 09 вересня 2015 року № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 01.12.2023)
4. Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2

грудня 2021 р. О. А. Баранов ; упоряд.: В. М. Фурашев, С. О. Дорогих. Київ-Одеса : Фенікс, 2021. 324 с.

5. Сизоненко В. Смарт-контракти: з чим вони смакують. Юридична Газета. 2018. №46. С. 1, 16 – 17.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

7. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 01.12.2023).

КУЧЕР В.

завідувач кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ШЕМЧУК В.

професор кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП, доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ЄВХУТИЧ І.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року [1] ветераном війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До них належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

З початком російської агресії проти України у 2014 році з'явилася нова категорія осіб, які мають статус ветерана – учасники бойових дій, що безпосередньо захищають територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України.

За прогнозами центральних органів виконавчої влади після перемоги над російським агресором кількість ветеранів війни в Україні перевищить 2 мільйона громадян [2].

Частина учасників бойових дій повернеться на свої робочі місця, які відповідно до законодавства зберігаються за ними до закінчення воєнного стану, частина – продовжить службу в сферах національної безпеки та оборони держави.

Даватимуться в знаки руйнування економіки України та необхідність її розбудови на принципово інших засадах. Скоріше за все значна частина демобілізованих буде перенавчатися новим професіям.

Україна та суспільство потребують участі нинішніх військовослужбовців у процесі післявоєнного відновлення держави, – враховуючи їх патріотизм та безумовну відданість країні. Зокрема, затребуваним є працевлаштування демобілізованих українців в органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Крім того, Міністерство економіки України передбачає, що 10% зможуть стати підприємцями та працевлаштувати інших ветеранів. За словами заступниці Міністра економіки України, Уряд працює над наданням можливості Захисникам та Захисницям України започаткувати власне підприємництво, працевлаштовуючи побратимів. Так, в розробці знаходиться грантова програма, яка передбачає отримання 1 мільйону гривень на розвиток бізнесу, за умови працевлаштування 4 осіб, двоє з яких – учасники бойових дій. Фінансування цих програм здійснюватиметься за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. На 2023 рік відповідні видатки заплановані у розмірі близько 200 млн. грн. [2].

Ситуація, яка склалася, вимагає нових підходів до вирішення викликів часу та створення новітніх підходів. Учасники слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів 05.04.2023 року наголосили, що одним з головних пріоритетів сьогодення має стати *нова ветеранська політика*.

Нова державна ветеранська політика повинна передбачати безпекову, економічну, соціальну та міжнародну складові.

Безпекова складова: ветеран – активний громадянин, готовий до оборони та національного супротиву (у разі ескалації військової загрози). Забезпечення єдиного обліку колишніх військових всього силового блоку, підтримки готовності повернення до військової служби, залучення до військовопатріотичного та національно-патріотичного виховання.

Економічна складова: ветеран – це працевлаштований громадянин, платник податків, конкурентоспроможний на ринку праці. Ветеранський бізнес – це нові робочі місця, актуальні напрями діяльності. Створення умов отримання цивільної спеціальності відповідно до потреб ринку праці за місцем проживання. Впровадження програм заохочення роботодавців, які працевлаштовуватимуть ветеранів.

Соціальна складова: єдина система обліку отриманих послуг ветераном; підтримка фізичного та ментального здоров'я; адаптація до цивільного життя, інтеграція в суспільство, родину, громаду, трудові колективи; підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; концепція забезпечення житлом.

Міжнародна складова: впровадження стандартів ЄС та НАТО; розвиток ветеранської дипломатії; залученість до міжнародних ветеранських спортивних спільнот [3, с. 3-4].

Окремим напрямом соціальних послуг щодо сприяння працевлаштуванню ветеранів – учасників бойових дій є професійна орієнтація, соціальна та професійна адаптація, мотивація їх на отримання нової професії, зайняття підприємницькою діяльністю, професійне навчання, перенавчання, підвищення кваліфікації.

Професійна адаптація до цивільного життя має включати відновлення та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, набуття та/або вдосконалення загальних (ключових) та або/фахових компетентностей, підготовка до трудової діяльності.

Потребує вдосконалення робота щодо реалізації програм реабілітації у сфері охорони здоров'я, програм психологічної допомоги. Протезування та забезпечення допоміжними засобами реабілітації в першу чергу спрямоване на надання ветеранам війни можливості повернення в соціум та проведення активної життєдіяльності. Відкритим має бути швидкий та безкоштовний доступ до кваліфікованої психологічної допомоги на трьох організаційних рівнях: соціально-психологічна підтримка та супровід; психологічна реабілітація; комплексна медико-психологічна реабілітація [3, с. 12].

Національною радою з відновлення України від наслідків війни розроблено проект плану відновлення України, в якому одним з напрямів визначено «Захист прав ветеранів» [4].

Ключовими викликами державної політики з захисту прав ветеранів через широкомасштабне військове вторгнення російської федерації до України визначено:

стрімке зростання кількості ветеранів та сімей загиблих захисників, які потребують соціальної підтримки та виплат.

дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення всіх виявлених потреб ветеранів, їх сімей та членів сімей загиблих захисників;

неможливість спрогнозувати кількість ветеранів, які матимуть право на державну підтримку після завершення війни;

прогресування масштабу необхідної соціальної підтримки та адресних потреб у сфері захисту прав ветеранів, зокрема у невідкладній психологічній та медичній допомозі, реабілітації серед військовослужбовців з числа ветеранів, членів сімей загиблих захисників;

виявлення численних порушень на місцях при процедурі мобілізації (поверхневий розгляд документів, формальне проходження військово-лікарських комісій), а також відсутність чи неякісне навчання мобілізованих без військового досвіду, що підвищує ризик бути травмованим чи загинути;

відсутність дієвих інструментів для переходу від військового до цивільного життя;

формування запиту у суспільстві на оновлення визначення поняття «ветеран» та відповідних йому критеріїв, у тому числі, для набуття і реалізації права на соціальний захист;

потреба у визначенні внеску цивільних осіб у протидію сучасній загрозі (волонтерів, цивільних розміновувачів, рятувальників тощо), із відмежуванням від внеску ветеранів;

Тому система державної соціальної підтримки ветеранів має бути оновлена відповідно до потреб сьогодення та уніфікована для усіх осіб, які мають право на ветеранський статус. Для цього попередньо необхідно провести всебічне дослідження, аналіз і прогнозування потреб ветеранів, їх сімей та сімей загиблих, які також можуть постійно змінюватись у зв'язку з суспільно-

політичною ситуацією в країні. Державою має бути створено можливості ветеранам безбар'єрно реалізувати свій професійний потенціал для власного розвитку та економічного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
2. У Комітеті обговорили економічну незалежність ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період. URL: https://komspir.rada.gov.ua/news/main_news/75822.html
3. Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів - учасників бойових дій у післявоєнний період», схвалені рішенням Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (Протокол №147 від 05.04.2023). URL: <https://komspir.rada.gov.ua/uploads/documents/31763.pdf>.
4. Проект Плану відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/protection-of-the%20rights-of-war-veterans.pdf>

ЛЕВКО А-М.

здобувачка вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ ЗАХИСТУ ТВАРИН: БЕЗПРИТУЛЬНІ ТВАРИНИ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Безпритульні тварини є глобальною проблемою, яка має серйозні соціальні, економічні та екологічні наслідки. Ці тварини часто страждають від голоду, спраги, хвороб, травм і жорстокого поводження. Вони також становлять загрозу для здоров'я людей і навколишнього середовища.

Важливо розвивати довгострокові стратегії роботи з безпритульними тваринами. Це потрібно не тільки для того, щоб захистити людей від контакту з цими тваринами, а й для захисту здоров'я та добробуту самих тварин. В західних країнах, де переважає концепція «володіння тваринами», яка потребує багатосторонньої, скоординованої програми реєстрації власників, екологічного управління, обов'язкових за законом реєстрації і ідентифікації, управління розмноженням тварин. Всі ці елементи мають бути доповнені ефективними нормативно – правовими актами.

Для вирішення проблеми безпритульних тварин необхідні комплексні

заходи, які включають в себе законодавче регулювання, контроль за дотриманням законодавства, освітню роботу та соціальні програми.

Для свого дослідження я обрала Канаду та порівняла дані про цю країну з існуючими нормами в Україні.

В Канаді майже немає безпритульних тварин, якщо порівнювати статистику по безпритульним тваринам в Україні. Закони для захисту тварин в Канаді регулюються на федеральному, провінційному та місцевому рівнях. На федеральному рівні основним законом є Закон про охорону довкілля [1]. Кримінальний кодекс Канади закон забороняє жорстоке поводження з тваринами, включаючи безпритульних.

У кожній провінції та території Канади діє власне законодавство про захист тварин. Це законодавство може містити додаткові заборони та вимоги, наприклад, вимогу щодо стерилізації безпритульних тварин.

На місцевому рівні також можуть діяти правила та положення про захист тварин, які встановлюються органами місцевого самоврядування.

До прикладу в Торонто- провінція Онтаріо, встановлені правила заведення та утримання домашніх тварин у межах міста, є *Animals Bylaw* (підзаконний акт про тварин) [2], де прописані всі основні вимоги і правила для власників тварин. Чітко встановлені правила утримання тварин, тому люди можуть одразу дізнатись, як вони повинні утримувати тварину. Це законодавство має жорстокі покарання за його порушення, що зупиняє людей причиняти шкоду та викидати на вулицю тварину.

Також в Канаді діє обов'язкова кастрація вуличних тварин, що значно допомагає зменшити популяцію таких тварин. Зазвичай безпритульні тварини забираються до притулків впродовж 3 діб, де їх уже каструють та шукають новий дім.

Важливим є те, що оголошення про оренду не може включати положення про заборону утримання домашніх тварин, і якщо це так, цей розділ оренди є недійсним. Але є виняток - це кондомініуми. Орендодавці можуть отримати *pet rent deposit*, який дорівнює оренді до одного місяця. Однак, цей депозит не може бути заставою (a security deposit).

Дуже ефективним є те, що домашні тварини (живі або померлі) можуть здаватися їх власниками. Ви не повинні залишати свою тварину десь на вулиці, ви можете залишити її в притулку, де про неї потурбуються та знайдуть новий дім.

Всі ці дії є ефективними та зменшують популяції безпритульних тварин буквально до одиниць.

Так, хоча законодавство Канади є досить суворим, але воно спрямоване на підвищення відчуття відповідальності у власників тварин. Законодавство Канади зобов'язує державні органи та органи місцевого самоврядування створювати сприятливі умови для тварин та їх власників.

Якщо порівнювати ситуацію в Україні, то ситуація є значно гіршою. Кількість безпритульних тварин в Україні рахується сотнями тисяч.

В Україні теж діє закон про захист від жорстокого поводження з тваринами [3] але він все ще не дає усіх чітких визначень прав та свобод

тварин, в тому числі і безпритульних, читаючи цей закон, люди не до кінця розуміють усі аспекти пов'язані з тваринами. Також цей закон не дуже жорстоко карає людей які жорстоко ставляться до тварин.

Також великою проблемою, є необов'язкова кастрація усіх вуличних тварин, це значно підвищує збільшення таких популяцій. Україна, внаслідок російської агресії, зараз знаходиться в умовах економічної нестабільності та її бюджет не може виділяти великих коштів на кастрацію такої кількості безпритульних тварин.

В Україні кожен орендодавець може сам встановлювати правила, чи має він бажання здавати в оренду своє житло людині з тваринами, чи немає. Жоден закон це не регулює. У орендодавців зазвичай існує припущення, що тварина створюватиме шум, чи навіть агресивно нападе на інших жильців будинку.

На жаль в Україні всі притулки переповнені, тому власники просто так не можуть віддати свою тварину, Безліч власників робить свій вибір в сторону викидання тварини на вулицю.

Таким чином, Україна повинна переглянути та удосконалити свої закони пов'язані з тваринами, відповідно до чинних міжнародних стандартів поводження з тваринами.

Список використаних джерел:

1. Canadian Environmental Protection Act, 1999 (S.C. 1999, с. 33). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-15.31/>

2. Animal Bylaw Review. *toronto.ca*. URL <https://www.toronto.ca/community-people/animals-pets/enforcement-assistance/animal-bylaw-review/#:~:text=Effective%20April%201%2C%202023%2C%20feeding,wildlife%20and%20the%20broader%20ecosystem.>

3. Про захист тварин від жорстокого поводження. Закон України. № 3447-4 від 08.08.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

ЛЕПІСЕВИЧ П.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат історичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА 1648-1649 РОКИ ТА СТАВЛЕННЯ ДО НЕЇ ДЕРЖАВ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У різних країнах Західної і Центральної Європи реакція на Національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького була різною. Ставлення західних держав до подій в Україні великою мірою залежало від їх поділу на два ворожі табори: католицький і протестантський.

Держави першого з них – Австрія, Іспанія та князівства Південної Німеччини підтримали свого союзника (шляхетську Польщу) і відразу ж зайняли негативну позицію щодо визвольної боротьби українського народу. Навпаки, протестантський табір, до якого належали Англія, Голландія, Швеція

й князівства Північної Німеччини, виявляли небезкорисливий інтерес до розвитку подій в Україні, бо вони вели до ослаблення Речі Посполитої, а отже, і всього католицького блоку.

Найбільш співчутливе ставлення до Великої козацької війни спостерігалось в Англії. Так, англійська газета «The Moderate Intelligencer» - фактичний орган партії левелерів – у 1648-1650 рр. давала докладні повідомлення про визвольну козацьку війну, про дипломатичну активність «козацького генерала» Б. Хмельницького.

До Великого повстання українського народу прихильно ставився Кромвель. І не дивно, адже англійська революція відбувалася під антикатолицькими релігійними гаслами, своїм безпосереднім ворогом вона вважала всеєвропейську систему контрреформації, тому боротьба українського народу проти шляхетської Польщі і католицизму сприймалася в революційній Англії як боротьба проти спільного ворога – «латинників» і «папістів». Зберігся лист від урядових кіл Англії (дехто з дослідників його автором вважає Кромвеля) до козаків, в якому Б. Хмельницький титулувався як «генералісімус війська і стародавньої грецької релігії і церкви, володар всіх запорозьких козаків, страх і знищувач польської шляхти, завойовник фортець, викорінювач римських священиків, переслідувач язичників». Отже, бачимо прихильне ставлення революційної Англії до козацького гетьмана.

Лорд-протектор Кромвель стежив за ходом Великого повстання, вбачаючи в ньому важливу ділянку загальноєвропейського антикатолицького фронту. У 1656 р. він направив до Бранденбурга генерала Джефсона, який повинен був з допомогою протестантського курфюрста на-лагодити зв'язки з Б. Хмельницьким. Кромвель виношував плани створення «великої антиримської, антигабсбурзької і антиконтрреформаційної коаліції», до якої на Сході Європи мали увійти Швеція, Росія і Україна. Але на шляху цього задуму стало загострення шведсько-російських суперечностей, які в серпні 1656 р. вилилися у війну між цими двома державами, рятівну для Речі Посполитої.

Франція як католицька держава й разом з тим ворог Габсбургів займала щодо визвольного руху українського народу негативну позицію, зумовлену її гегемоністичною політикою на континенті (після Вестфальського миру 1648 р.). У цій політиці Франція важливе місце відводила Польщі як своєму «природному союзнику».

Ще у 40-х рр. XVII ст. зміцнюються франко-польські зв'язки, які в 1646 р. були закріплені шлюбом Владислава IV з принцесою Марією-Луїзою Гонзага (настроєною проти Габсбургів). Регент Мазаріні підтримував постійний зв'язок з коронним канцлером Є. Оссолінським. Французький уряд погодився надати допомогу Речі Посполитій у придушенні козацького «бунту», але завадила Фронда і небажання порушувати дружні зв'язки з Швецією, яка бажала ослаблення Польщі.

Немає даних про спроби Франції зв'язатися з Б. Хмельницьким, але в 1656 - 1657 рр. французький посол у Швеції де Терлон мав стосунки з Ю. Немиричем, послом Хмельницького (було бажання наwerbувати для Франції 4-тисячний загін козаків).

Папський Рим проявляв постійну неприязнь, вів активну політику щодо визвольного руху українського народу. В реляціях нунція І. Торреса за 1648 - 1652 рр. дії польсько-шляхетських військ постійно характеризуються як «наші перемоги», «наші невдачі», а справа польського короля небезпідставно ототожнюється зі справою католицької релігії. В реляції папі про битву під Жовтими Водами нунцій писав: «Кажуть, що козаки, які повстали проти республіки (Речі Посполитої.— Л. М.) числом в сорок тисяч... вирубали два полки республіки, а шість інших її полків об'єдналися з козаками». В реляції від 8 червня 1648 р. він зазначав: «Спершу здавалося, що можна не надавати важливого значення бунту козаків проти цього королівства, але він розгорявся все більше, і дійшло вже до того, що коли Господь нам не допоможе, боюся, станеться така катастрофа, яку нелегко описати».

Ватикан застерігав польський уряд від найменших поступок козакам і вимагав найрішучішої боротьби з ними — до їх повного знищення. Нунцій Д. Торрес енергійно виступав проти Зборівської угоди як надто шкідливої для католицької релігії, а папа Інокентій X 12 листопада 1649 р. надіслав королю і сейму такий різкий протест проти її укладення, що Ян Казимір не наважувався оголосити цей документ сеймові. Папа заспокоївся лише тоді, коли польський уряд дав йому зрозуміти, що Зборівська угода — це тільки вимушений маневр і серйозно виконувати зобов'язання Річ Посполита не збирається.

Папа закликав католицькі держави подати допомогу Польщі. Але табір контрреформації ослаб після поразки в Тридцятилітній війні.

Іспанія в першій половині XVII ст. остаточно вступила в смугу безнадійного занепаду, до того ж її сили поглинала боротьба із Францією.

У тяжкому становищі (після Тридцятилітньої війни) перебувала Австрія, з якою шляхетська Польща підтримувала тісні зв'язки. Габсбурги прагнули зберегти свій вплив у Польщі, але не мали можливостей для збройного виступу на її боці. В Чехії ще залишались шведські війська. В разі втручання Австрії в польські справи вони рушили б на Відень (інтересам Швеції не відповідало посилення впливу Австрії в Польщі). Правда, Габсбурги подавали Польщі дипломатичну підтримку. В 1648 р. було дозволено набирати солдатів для Речі Посполитої в австрійських володіннях.

Та все ж імператор Фердинанд II в 1649 р. не наважився послати спеціальний військовий загін на допомогу королю Яну Казиміру.

Позитивну політику щодо України здійснювала Венеціанська республіка; за традицією з кінця XVI ст. Венеція вбачала в українському козацтві потенціальну антитурецьку силу, якою можна було скористатися у власних інтересах. Цій позиції Венеція залишалася вірною й під час Великого повстання українського народу в середині XVII ст., яке збіглося в часі з її Критською війною проти турків.

Після Зборівської угоди ожили наміри венеціанських правлячих кіл на створення антитурецького союзу з козаками. Улітку 1650 р. до Хмельницького прибуло посольство Альберто Віміні. Сподівання на союз були марними, бо виступ козаків проти Туреччини в тій ситуації був би самогубним. Хмельницький, однак, не поривав стосунків з Венецією.

Ворожу позицію щодо українського народу займали католицькі князівства Німеччини, а більш урівноважену — протестантські. Об'єктивно склалося так, що визвольна боротьба українського народу, послабивши Польщу, сприяла піднесенню Пруссії (курфюрст Бран-денбурзький Фрідріх-Вільгельм в середині 50-х рр. анулював васалітет Пруссії від Польщі). Радники Фрідріха-Вільгельма рекомендували йому скористатися послабленням Речі Посполитої. Тому він не виконував своїх васальних обов'язків — виступати на боці короля. Очікував. Але й не йшов на контакти з Б. Хмельницьким, бо як феодальний монарх не співчував антифеодальному повстанню.

Великою державою у XVII ст. була Швеція. Саме позиція Швеції в 1648-1651 рр. утримувала Австрію від подання прямої допомоги шляхетській Польщі. Влітку 1648 р. уряд Швеції наказав командуючому її військами в Німеччині Карлу-Густаву через Сілезію і Саксонію підтягнути свої головні сили до польського кордону, з таким розрахунком, щоб вторгнутися в Польщу, як тільки це буде визнано вигідним для шведських інтересів. Б. Хмельницький передбачав, що Швеція може почати війну з Польщею, і бажав дістати шведську допомогу у визвольній боротьбі українського народу. Тому вже в 1649—1652 рр. він прагнув встановити контакти з шведським урядом, але останній утримався. Водночас Швеція уважно стежила за подіями в Україні.

Продовжувалися зв'язки Б. Хмельницького з Росією. Наприкінці 1649 р. в Чигирин було відправлено нове російське посольство в складі Г. Неронова і Г. Богданова із завданням: в'яснити становище в Україні, роз'яснити позицію російського уряду, обговорити питання взаємин з Кримом і Польщею.

Посли доповідали в Москву: в Україні розруха, в містах городяни скаржаться на те, що від війни й розгорнення гинуть люди і ллється кров, що за війною нікому вирощувати хліб і косити сіно, що люди помирають з голоду.

У зв'язку з загрозою нападу кримського хана на Росію послы просили Хмельницького не підтримувати хана. Хан, як доповідали Неронов і Богданов, тричі присилав до гетьмана послів з вимогою спільно виступити проти Москви, але Хмельницький (хоч і був союзником Криму) рішуче відмовився.

Список використаних джерел:

1. Дьомін О. Б. Запорозьке козацтво в європейських міжнародних відносинах кінця 1580-х років у висвітленні англійських дипломатичних джерел: Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури: матеріали міжнародної наук.-практич. конференції м. Запоріжжя, 2-4 жовтня 1997р.; Секція 1, 2. Запоріжжя, 1997. С. 140-145.
2. Маковський В.І. Становлення основ української державності у середині XVII ст. та причини її ліквідації. Дніпродзержинськ, 1995. 245 с.
3. Музиченко П. П. Українська держава та право в роки Визвольної війни 1648-1654 рр.: загальний історичний огляд: навч. посіб. рек. МОНУ / П.П. Музиченко. К., 2007.
4. Смолій В.А. Українська державна ідея XVII-XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи. 1997. 367 с.
5. Смолій В.А. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676

pp.) / Валерій Смолій, Валерій Степанков. К.: Києво-Могилянська академія, 2009. 447 с.

6. Страхов М. Основні риси зовнішньої політики Української козацької держави Богдана Хмельницького (1648-1657 pp.). *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3. С. 60-66.

7. Терлюк І.Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: Нарис історії української державної ідеї. Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. 300 с.

МАЗУР А.

здобувач вищої освіти

(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ);

Науковий керівник

АЛЕКСЄЄНКО А.

викладач кафедри загальноправових дисциплін

(Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Незважаючи на наявність міжнародних і національних нормативно-правових актів, що покликані вирішувати проблеми гендерної нерівності на ринку праці, міжнародні організації і далі наголошують на актуальності гендерної проблематики в Україні. Брак послідовності, системності та злагодженості спільних зусиль державних інституцій і організацій громадянського суспільства перешкоджає досягненню значних зрушень у подоланні гендерної нерівності.

Гендерну нерівність можна також визначити як характеристику соціального устрою, за якої соціальні групи жінок і чоловіків мають стійкі соціальні відмінності й відповідні до них нерівні можливості в суспільстві. А існування гендерної рівності можливе тоді, коли жінки та чоловіки як громадяни матимуть рівні можливості, права та обов'язки.

У воєнний час така тенденція значно погіршилась, оскільки на тлі воєнних дій і значного зростання кількості та складності побутових питань (зокрема відсутності електричної енергії, води, зв'язку, руйнації житла тощо) жінки змушені віддавати перевагу справам, що пов'язані із виживанням домогосподарств, а це часто призводить до відмови від власної кар'єри та інших способів самореалізації. Зазначене стосується передусім тих сімей, які залишилися в Україні й в яких чоловіки мобілізовані, загинули чи отримали тяжкі травми. Гендерна рівність на ринку праці сприятиме швидшому відновленню економічного зростання, підвищенню стабільності економіки, активізації повоєнного відновлення, поліпшенню умов та якості життя громадян України [1].

Формування та розвиток національного рівня нормативно-правової бази державної гендерної політики в Україні відповідно до правових умов дії воєнного стану в Україні необхідної та достатньої нормативно-правової бази,

тобто її реалізація втілюється поетапно, а розробка необхідних нормативно-правових документів у зазначеній сфері дозволяє впорядкувати вже розроблений масив нормативно-правових актів різної юридичної сили. Законірно, що забезпечення гендерної рівності є обов'язковим компонентом майже усіх міжнародних документів, орієнтованих на людину та забезпечення її основоположних прав. Саме тому, органи державної влади зобов'язані використовувати соціальні та економічні ресурси, сприяти національному, політичному, соціальному, економічному і культурному розвитку, а також рівному праву для жінок і чоловіків мати однакову винагороду за свою діяльність.

Україна не нехтує соціальною сферою та гендерною політикою в умовах війни та володіє численними досягненнями у сфері забезпечення належного рівня гендерної рівності: ухвалення законів про запобігання домашньому насильству, внесення змін до законодавства щодо кримінальної відповідальності стосовно домашнього насильства, введення у законодавство поняття гендерно зумовленого насильства, прийняття низки державних стратегій та національних планів, ратифікація міжнародних конвенцій та декларацій. Гендерна рівність є ідеологічною складовою державної політики та державного управління та знаходить своє матеріальне втілення у сукупності усіх організаційних і правових засобів, заходів і способів, спрямованих на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життя суспільства, політиці, що базується на справедливому підході до місця та ролі особистості жінки і чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках, можливостях і відповідальності за вчинки. Гендерна політика характеризується наскрізністю та інтеграційно визначена як політика, яка є складовою державного управління у будь-якій сфері. За умов дії правового режиму воєнного стану в Україні видається неможливим подолати усі гендерні нерівності. Життя українців змінилось і дискурс навколо гендерних питань змінився також. Реалії війни та щоденні воєнні дії утворюються нові гендерні нерівності, які впливають на сьогоденне життя та функціонування механізму усієї держави, але й будуть впливати далі на гендерну культуру суспільства після перемоги. Гендерну політику держави в умовах дії правового режиму воєнного стану необхідно розглядати як сукупність усіх організаційних і правових засобів, заходів і способів, спрямованих на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у сферах життя суспільства, політиці, що заснована на справедливому підході до місця та ролі особистості жінки та чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках, можливостях і відповідальності за вчинки. Усі рішення органів влади загальнодержавного та місцевого рівня необхідно приймати попередньо аналізуючи та враховуючи дію правового режиму воєнного стану, корегувати із часом, залучаючи експертів та вивчаючи суспільну думку, аналізуючи результати соціологічних опитувань та враховуючи різноманітність наукових думок [2].

Вивчення психології особистості та гендерної рівності в умовах воєнного часу є дуже важливим завданням. Воєнний конфлікт має серйозний вплив на психологічний стан людей, особливо на особистість. Воєнна ситуація може призводити до стресу, тривоги, депресії та інших психологічних проблем.

Одна з ключових проблем, пов'язаних з психологією особистості в умовах

воєнного часу, - це посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Це стан, який розвивається після досвіду травматичної події і супроводжується такими симптомами, як повторні спогади про травму, гіперактивність, тривожність та інші. Люди, які пережили воєнний конфлікт, особливо вояки, можуть страждати від ПТСР, що впливає на їхню психологічну стабільність та якість життя.

Гендерна рівність також є важливою проблемою в умовах воєнного часу. Жінки і чоловіки можуть стикатися з різними викликами та обмеженнями у воєнний період. Жінки часто стикаються з дискримінацією та насильством, а також можуть бути обмежені у своїх можливостях. З іншого боку, чоловіки можуть бути підвержені соціальному тиску та очікуванням, пов'язаним з мужністю та обов'язком захищати країну.

Отже, проблема психології особистості та гендерної рівності в умовах воєнного часу потребує уваги та подальшого дослідження. Необхідно розробляти програми психологічної підтримки для людей, які пережили воєнний конфлікт, а також працювати над забезпеченням рівних можливостей та прав для всіх гендерних груп в цих умовах.

Список використаних джерел:

1. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny> (дата звернення: 30.11.2023).
2. Гендерна проблематика в умовах дії правового режиму воєнного стану: аналіз ідеологічної складової державної політики та державного управління. *Юридичний науковий електронний журнал* : № 4/2023. Ст. 385–386. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/94> (дата звернення: 30.11.2023).

МАКОВІЙ В.

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НОВЕЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Договірні відносини є однією з вагомих рушійних сил цивільного обороту, оскільки опосередковують переміщення низки благ немайнового та майнового характеру в межах цивільного та господарського обороту. Наведене чітко простежується у статистичних даних різних міжнародних та національних інституцій в залежності від сфери використання відповідного цивільно-правового договору.

Так, у сфері інтелектуальної власності правова конструкція договору доволі вагомо зарекомендувала себе у розрізі реалізації змісту поняття комерціалізації, в сутності якої простежується можливість максимального вилучення прибутку від використання результатів творчої та інтелектуальної діяльності в рамках цивільного та господарського обороту [1, с. 117-119]. За даними Українського інституту інтелектуальної власності (Укрпатент) у 2021

році було укладено та зареєстровано 2134 договори щодо розпорядження правами промислової власності щодо об'єктів, тоді як у 2020 році – 1987 договорів, тобто фактично майже на 7,5 % більше. У той час як щодо об'єктів авторського права у 2021 році зареєстровано 495 договорів, що більше ніж на 6,2 % від показника 2020 року (447 реєстрацій) [2].

Більш традиційною для застосування договорів є сфера речових відносин, де зазначені правові інструменти надають змогу привнести забезпечити переміщення відповідного майна. З урахуванням специфіки правового режиму нерухомого майна й імперативного підґрунтя для легітимації процедури зміни його власника на підставі договору про відчуження нотаріальною статистикою забезпечується кількісне супроводження цього процесу. Так, у 2021 році в Україні було укладено 546085 договорів про відчуження нерухомого майна, окрім земельних ділянок, що у порівнянні з 2020 роком більше на 17,2 % (465763 договорів). При цьому, найбільшій питомої ваги у числі різних договорів цієї групи займають договори про відчуження квартир та житлових будинків шляхом купівлі-продажу або дарування (512038 у 2021 році та 435959 договорів у 2020 році). Відповідно, щодо земельної ділянки різного цільового призначення, у тому числі й земельних часток (паїв), у 2021 році було укладено 379437 договорів, а у 2020 році – 277101 договір, тобто на 36,9 % більше. У видовій структурі останніх договорів договори купівлі-продажу та дарування теж зайняли привілейоване місце (376323 у 2021 році та 273787 договорів у 2020 році).

Серед договорів з передачі майна у тимчасове користування, що підлягали нотаріальному посвідченню, превалювали у вказаний період часу договори оренди, яких було укладено 37204 у 2021 році та 37940 у 2020 році. У той же час із зазначеної категорії договорів позички було укладено 3087 у 2021 році та 2822 у 2020 році. Питому вагу договорів з передачі майна у тимчасове користування (найму та позички) займають договори щодо транспортних засобів (33643 у 2021 році та 34694 у 2020 році).

На забезпечення цивільно-правових зобов'язань щодо рухомого та нерухомого майна було укладено 57547 договорів застави у 2021 році та 42429 договорів у 2020. Інші договори у структурі нотаріально посвідчених договорів складають у 2021 році 185729, а у 2020 році 166109 [3].

Наведені показники констатують кількість різноманітних договорів, які були нотаріально посвідчені. З урахуванням того, що українське законодавство лише щодо частини договорів містить імперативну вимогу нотаріального посвідчення, то викладене лише частково позначає глобальність охоплення цивільно-правовими договорами сфери задоволення приватних інтересів за допомогою зазначеної правової конструкції.

Безумовно, наведені види договорів сприяли цивільному та господарському обороту через переміщення відповідного майна, що представляє певну цінність, а отже сприяють розвитку економіки країни. Окрім того, від нотаріального посвідчення будь-якого із зазначених договорів були отримані кошти у вигляді державного мита, податків, збору до Пенсійного Фонду, плати за вчинення нотаріальних дій, що теж корелюється із певними економічними показниками.

З урахуванням предмету даного дослідження необхідно звернути на

відповідні показники поширення трудового договору у сфері реалізації права людини на працю. Міжнародне законодавство, на прикладі Загальної декларації прав людини, чітко визначає пріоритет договірної форми реалізації такого права у контексті складових його змісту, що простежується й у положеннях Конвенцій, укладених під егідою ІЛО, на прикладі Конвенції про трудові договори моряків № 22. В межах змісту останнього нормативно-правового акта досить детально регламентовано процедуру укладення трудового договору, його значення для відносин працівника з роботодавцем і власником судна та низка інших положень, що є у тому числі необхідними умовами такого виду контракту. За національним українським законодавством ст. 21 Кодексу законів про працю України трудовий договір визначено як основну форму реалізації права працівника на працю, що більш детально унормовано в інших положеннях даного нормативно-правового акта.

Згідно даних Державної служби статистики України по країні зафіксовані такі показники щодо працівників, які працюють за трудовими договорами: у 2020 році загальна кількість складала 7254386 осіб, у той час як у 2017 році таких було 6575898 осіб, що свідчить про зростання на 10,3 % [4].

При цьому наявні дослідження підтверджують значимість укладених договорів, які засновують трудові відносини, для економіки тієї чи іншої країни сучасності через різні соціально-економічні та правові конструкції. Так, вагомий вплив на існування відповідної національної економіки мають податки та збори, які стягуються з роботодавця та найманого працівника у межах трудових договірних відносин. На прикладі особливостей стягнення соціальних внесків у деяких постсоціалістичних країнах здійснено дослідження впливу трудових відносин на економічні показники певної країни та особливостей розподілу обов'язку їх сплати кожною із сторін трудового договору, за наслідками чого постає висновок про значущий вплив кількості та якості подібних договорів на існування економіки країни та реалізації соціальної складової її змісту [5, с. 9-10]. Наведена позиція дійсно має право на існування з доповненням в частині, що стосується належного рівня культури сторін трудового договору та відповідного нормативного забезпечення існування таких взаємин й реалізації наведеного обов'язку в залежності від країни його застосування.

Порівнюючи соціально-економічні показники існування договірних взаємин у цивільно-правовій площині та сфері реалізації права на працю необхідно відзначити таке. Цивільно-правовий договір разом із трудовим створює умови для розвитку економічних процесів у кількісній та якісній складових завдяки залученню в якості засобу до переміщення матеріальних та нематеріальних благ у цивільному та господарському обороті. Разом з тим, цивільно-правовий договір завдяки широкій варіативності та безпосередньому залученню до тих чи інших економічних процесів створює більш вагомий передумови до прогресу у економічному просторі, що проявляється у нових видах та формах договорів цього виду. Трудовий договір у своїй складовій має на меті, перш за все з розглянутої позиції, забезпечення соціальної складової у реалізації змісту права на працю через гарантування певних соціальних, у тому числі у економічному сенсі, стандартів. Тому останній здійснює вплив на економіку країни опосередковано й у доволі меншій питомій вазі на відміну від

цивільно-правового.

Викладене, безумовно, у повній мірі обґрунтовує потребу у адаптації нормативно-правового підґрунтя договірних відносин у сфері приватного права, на прикладі цивільно-правового та трудового договорів, що сприяє новелізації низки відповідних правових інститутів. З чого слідує потреба у подальшому вивченні цього питання не тільки у правовій площині, а як комплексного явища, зокрема у безпосередньому зв'язку з економічним розвитком відповідного суспільства як в межах певної країни, так і міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Medvedenko, S., Vitvitskyi, S., Arapaki, M. (2022). Economic and legal principles of commercialization of intellectual property in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(5), pp. 117-126.
2. Звіт Укрпатенту за 2021 рік. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/zvit-ukr-2021.pdf> (дата звернення: 03.12.2023).
3. Звіт про роботу державних та приватних нотаріусів. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zvit-pro-robotu-derjavnih-ta-privatnih-notariusiv-9678> (дата звернення: 03.12.2023).
4. Економічна статистика. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. Веб-сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm (дата звернення: 03.12.2023)
5. Іванчук Н.В. Соціальні податки у постсоціалістичних країнах ЄС. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2012. Вип. 6(2). С. 3-11.

МАКСИМОВА О.

здобувач вищої освіти

(Черкаський державний університет ім. Богдана Хмельницького)

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У сучасному світі, зважаючи на швидкі темпи життя та зростання у зв'язку з цим вимог до професійного виконання завдань, особливо актуальною (і важливою для теорії та практики психологічної науки) постає проблема емоційного вигорання. Дослідження даного феномену дозволяє розглядати його як індивідуальний процес, розвиваючи фактори, що призводять до вигорання на різних рівнях особистості.

Емоційне вигорання все більше стає поширеним явищем серед робітників. У зв'язку з особливими вимогами та високою відповідальністю, працівники під час виконання своїх професійних обов'язків часто стикаються з унікальними труднощами, які можуть призвести до емоційного виснаження.

Процес державотворення вимагає високого рівня відданості, відповідальності та стресостійкості від працівників. Зіставлення невпинно змінних вимог суспільства та політичних реалій може призвести до емоційного вигорання серед працівників державних установ.

Причинами, які призводять до виникнення емоційного вигорання є:

надмірний тиск та виконання термінових завдань; тривала робота в напруженому темпі; високі навантаження, зокрема емоційні; «важкий» колектив і контингент людей; відсутність належної винагороди за роботу; криза цінностей.

Всесвітня організація охорони здоров'я вважає роботу корисною для психіки, але негативні умови праці можуть призвести до проблем із фізичним й емоційним здоров'ям.

Водночас ВООЗ вважає «емоційне вигорання» не хворобою, а професійним явищем, що впливає на стан здоров'я людини, викликаючи фізичну та психологічну втому [1].

До основних факторів, що призводять до формування емоційного вигорання, належать:

1) особистісний (емоційна ригідність, низька самооцінка, дуже висока або дуже низька мотивація до успіху, високий рівень емпатії, реакція на стресові ситуації, вік, досвід роботи);

2) рольовий (невизначена роль, невдоволення професійним та особистісним зростанням, низький соціальний статус);

3) організаційний (нестабільна заробітна плата, графік роботи нерегулярний, конфлікти з колегами та керівництвом) [2].

Визначення симптомів є етапом у розпізнаванні емоційного вигорання.

Основними симптомами емоційного вигорання, на які варто звернути увагу, є:

- постійне відчуття втоми або млявості (викликає порушення сну, проблеми з концентрацією та роботою імунної системи);

- падіння професійної ефективності (викликає підвищену дратівливість та тривожність, відчуття зниження власних здібностей та неспроможності);

- відстороненність від роботи (викликає зниження продуктивності, негативні відчуття щодо питань, пов'язаних з роботою, відсутність мотивації).

У ході проведених досліджень нами було виділено такі три типи людей, які входять в групу ризику щодо виникнення синдрому емоційного вигорання.

Перший тип – педантичний. Основними характеристиками цього типу є: сумлінність, зведена до абсолюту, надмірна, хвороблива акуратність, прагнення в будь-якій справі домогтися зразкового порядку (навіть на шкоду собі). Люди першого типу часто бувають надто прив'язані до минулого; у них основні симптоми перевтоми – апатія, сонливість.

Другий тип – демонстративний. Люди цього типу прагнуть першості в усьому та завжди бути на видноті. Разом із цим, їм властивий високий ступінь виснаженості при виконанні кропіткої, рутинної роботи. У людей другого типу перевтома виражається в зайвій дратівливості, гнівливості. На цьому тлі підвищується тиск, виникають проблеми із засинанням.

Третій тип – емотивний. Емотики нескінченно, протиприродно чутливі й вразливі. Їхня чуйність та схильність сприймати чужий біль як власний граничить із патологією, із саморуйнуванням, і все це при явній недостатці сил пручатися будь-яким несприятливим обставинам. Люди третього типу при стресах страждають безсонням, появою підвищеної тривожності [2].

Таким чином, приходимо до висновку, що представники професії типу «людина–людина», найбільше схильні до розвитку синдрому емоційного

вигорання, що, в свою чергу, призводить до психічного дискомфорту, зниження задоволеності професійною діяльністю, появи психосоматичних порушень, які безпосередньо впливають на якість життя працівників [3].

Розвиток цього синдрому призводить до втрати важливих компонентів в структурі професійно-особистісних компетенцій до фінальної депресивної невротизації особистості [4]. Чим більше людина впевнена у своїй компетентності, здатна ефективно виконувати конкретні дії у певній галузі, справлятися з несприятливими життєвими ситуаціями і долати їх, тим менше вона вигорає на своєму робочому місці.

Отже, емоційне вигорання може перерости у професійне вигорання – глобальний деструктивний феномен, що поширюється на всю професійну діяльність особи. Тому збереження психологічного здоров'я працівників є надзвичайно актуальним завданням для суспільства в цілому.

Серед шляхів подолання емоційного вигорання виокремимо наступні.

Узяти перерву: найочевидніший, але досить дієвий варіант. Емоційне вигорання – це, перш за все, виснаження інтелектуальне, емоційне та фізичне. Незважаючи на факт обожнювання своєї роботи і прокидання вранці з думками про неї, перерва потрібна всім. Може допомогти і стати корисною повноцінна активна відпустка.

Необхідно піклуватися про себе: бувають нестерпно дратівливі та несприйнятливі до хороших порад, тому кожна особа самостійно повинна відшукати найбільш дієвий спосіб позбутися стресу на робочому місці в максимально короткий термін (приміром, за 5 хвилин). Корисними стануть чашка трав'яного чаю, прослуховування улюблених пісень, заняття медитацією. Необхідно уважно прислухатися до власних відчуттів.

Необхідно якомога частіше займатися улюбленою справою. Саме бажане і приємна робота (хобі) добре допомагає уникнути вигорання. Адже головне в цьому процесі – не лише уникати стресових ситуацій, а й навчитися відновлювати сили, заряджатися енергією.

Емоційне вигорання – це стан, який може з'явитись в будь-якої людини. Тому не потрібно себе звинувачувати у випадку вичерпання власної енергії.

Необхідно бути уважним. У деяких випадках, коли людина перебуває у стресовому стані, головною проблемою є не сам факт переживання, а нестача усвідомлення, що саме відбувається і що стало причиною неспокою. З «холодною головою» у вас з'явиться більше часу для роздуми та розв'язання проблем. Життя кожної людини іноді буває некерованим, але і повернути над ним контроль в змозі лише людина.

Достатній сон (7–8 годин) – необхідна умова профілактики емоційного вигорання. Необхідно пам'ятати: варто лише раз порушити звичний режим, як мозок буде кілька днів відходити, а тіло почуватиметься виснаженим.

Одна з причин емоційного вигорання полягає, як не дивно, у відсутності регулярних фізичних навантажень. Особливо це стосується працівників, які працюють в офісі за комп'ютером. Вітається, якщо фізичні вправи пов'язані з хобі (наприклад, катання на велосипеді, вигул домашніх тварин на пробіжці або біг по квартирі за домашнім улюбленцем). Зміни будуть відчутні вже після декількох занять.

Крім того, працівнику, який відчуває емоційне виснаження, рекомендується спробувати поспілкуватися з однодумцями або працівниками

такої ж професії чи роду діяльності, які, напевне, проходили через ідентичні стадії емоційного вигорання. Відповідних категорій працівників можна знайти через інтернет-ресурси або в онлайн-спільнотах.

Не буде перебільшенням рекомендація звернутися до фахівця: причини, що лежать в основі емоційного вигорання, іноді важко зрозуміти без професійної допомоги. Терапія – це такий самий спосіб підтримання здорового духу, як і походи до спортзалу, що допомагають тримати у формі. Емоційне вигорання не лише є ознакою стресу на робочому місці, а й може стати причиною нових проблем [1].

Дотримання наведених вище рекомендацій та підтримка психологічного здоров'я особливо важливі у воєнний час, коли психіка особи зазнає додаткових стресових навантажень, тому корисним також є звернення до технік та засобів, які здатні зберегти енергоресурси особи та зробити її психіку стійкішою.

Список використаних джерел:

1. Емоційне вигорання на роботі. 8 способів впоратися з синдромом. URL: <https://suspilne.media/7544-emosijne-vigoranna-na-roboti-8-sposobiv-vporatisa-z-sindromom/> (дата звернення: 02.10.2023)
2. Зайчикова Т. В. Вплив синдрому «емоційного вигорання» на професійне становлення педагога. *Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С. Д. Максименка* (17–18 грудня 2001 р., м. Київ). Т. 4. К.: Міленіум, 2002. С. 131–135.
3. Думанська Г. Синдром емоційного вигорання у педагогів. *Психолог.* 2010. № 45. С. 3–5.
4. Дудяк В. Емоційне вигорання. К. : Главник, 2007. 128 с.

МАЛОВА Ю.

здобувач вищої освіти Інституту права та безпеки
(Одеський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

МИРЗА С.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ЗДІЙСНЕННЯ ОПКИ НАД ДІТЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Протягом останніх років в Україні виникає безліч соціально-політичних, економічних та інших чинників, які негативно впливають на можливість забезпечити належний соціальний захист свого населення, особливо дітей. Ці обставини також призводять до зростання числа дітей, які залишаються без батьківського піклування.

Серед основних чинників, які, за твердженням Я.І. Тростянчука, впливають на збільшення кількості такої категорії дітей, поряд з традиційними (алкоголізм та наркоманія у батьків, їх асоціальна поведінка), можна виділити й ті, що пов'язані з періодом проведення активних реформ в суспільстві

(безробіття, бідність, зростання злочинності, економічна нестабільність) [1, с. 137].

На жаль, війна, яку розпочала росія проти України щодня забирає життя військових та цивільних людей. Чимало дітей втратили батьків через бойові дії та залишилися сиротами. У зв'язку з цим у багатьох людей, а особливо у родичів дітей, що втратили батьків, постає питання, якою буде їх подальша доля, як оформити опіку над ними та чи можливо це зробити в умовах війни.

Здійснення опіки над дітьми в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою та складною справою, оскільки воєнні конфлікти завжди негативно впливають на життя та добробут дітей. Важливо забезпечити їхню безпеку, психологічний комфорт, освіту та медичну допомогу.

Невтішною в Україні була і статистика щодо кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування й до 2014 року. Ще більше на зростання кількості таких дітей вплинули загарбницькі дії РФ, які спочатку призвели до проведення антитерористичної операції на сході України, а потім 24 лютого 2022 року переросли в повномасштабне вторгнення росії на територію України. Так, за даними Національної соціальної сервісної служби України у період з початку військових дій РФ до 1 квітня 2023 року було виявлено понад 8500 дітей, які залишилися з різних причин без батьківського піклування в умовах війни, з яких майже 1500 стали сиротами. На жаль, ці події мали негативний вплив і на кількість усиновлених дітей з інтернатів та дитячих будинків (якщо за 2014 рік було усиновлено 1358 дітей, то за 2022 рік та перший квартал 2023 – лише 435) [2, с. 127].

Наразі, в період воєнного стану в Україні діє спрощена процедура оформлення опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування. Це зумовлено тим, що під час евакуації із зони бойових дій чи внаслідок тимчасової окупації українських територій почастишали випадки, коли батьки гинуть, зникають безвісти, і діти, травмовані війною, потребують опіки.

Опіка не дорівнює усиновленню. Обидва інститути є формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але у кожного є відмінності. Усиновлення – це складна та довго тривала процедура прийняття дитини в сім'ю на правах рідної, з приводу якої рішення виносить суд. У свою чергу, опіка – це прийняття дитини в сім'ю, але без отримання батьківських прав. Опікуни повинні забезпечувати дитину, представляти її інтереси, але усі їх дії контролюють органи опіки і піклування.

Опікуном може стати будь-яка повнолітня дієздатна особа. Але переважне право встановити опіку над дитиною мають родичі дитини та хрещені. Важливо те, що опікуном може стати тільки одна особа.

У мирний час для отримання статусу опікуна необхідно було пройти складний процес, включаючи збір багатьох документів, зокрема довідки про відсутність судимості. Однак умови воєнного конфлікту роблять цей процес значно складнішим через обмежений доступ до державних реєстрів. З цієї причини спрощенням є те, що тепер від кандидатів в опікуни не вимагають таких довідок. Замість цього особа, яка бажає стати опікуном дитини, може подати заяву, в якій зазначає, що вона не має судимості. Однак важливо пам'ятати, що кандидат в опікуни не може довільно вказувати неправдиву

інформацію в заяві. Вона несе відповідальність за достовірність поданих даних, і у разі виявлення неправдивої інформації, ця особа буде притягнута до відповідальності і може бути позбавлена статусу опікуна. Також важливо зауважити, що після закінчення воєнного стану правила отримання статусу опікуна будуть такими ж, як і перед війною. Це означає, що опікунам знову доведеться представляти довідку про відсутність судимості. У разі виявлення факту подання недостовірної інформації опіку, піклування може бути скасовано протягом місяця.

У постанові Кабінету Міністрів України №866 від 24.09.2008 року у частинах 37, 39, 40 затверджено порядок, термін, список документів, які повинні подати потенційні опікуни і ті, хто має пройти курс навчання з проблем виховання таких дітей (за винятком осіб, які бажають усиновити дитину) в центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Водночас у розділі «Особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану» цієї постанови у пункті 79 зазначено наступний пакет документів, котрий надають опікуни під час воєнного стану у міську Службу у справах дітей: заяву; копію паспорта громадянина України; документи, що підтверджують сімейні, родинні зв'язки особи з дитиною; довідку від нарколога та психіатра про відсутність перебування на обліку; довідку про наявність чи відсутність судимості, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС за місцем проживання заявника або через Портал «Дія». У разі неможливості її отримання, кандидат в опікуни, піклувальники подає заяву про відсутність притягнення його до кримінальної відповідальності відповідно до статей Кримінального кодексу України, зазначених у пункті 10 частини першої статті 212 Сімейного кодексу України [3].

Наразі існує чат-бот «Дитина не сама», який дає можливість українським сім'ям та іноземним організаціям подати заявку службам у справах дітей про свою готовність тимчасово влаштувати дитину. Також особи які працюють над цим проектом інформують, як допомогти дітям, які втратили батьків, потребують прихистку, загубилися або чий права були порушенні під час війни.

На сайті «dity.msp.gov.ua» проекту «Дитина не сама» у розділі «Правова база» кожна особа може ознайомитися з чинним законодавством що стосується регуляції правових основ захисту прав дітей, дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування на державному та міжнародному рівні [4].

Таким чином, загальна мета написання даної наукової роботи полягає в тому, щоб стисло проаналізувати процедуру здійснення опіки над дітьми, тим самим забезпечуючи безпеку та добробут дітей під час воєнного конфлікту, зберегти їхні права та нормальний розвиток. Це вимагає спільних зусиль суспільства, урядів, громадських організацій та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Тростянюк Я.І. Сімейний патронат у системі захисту і підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: сутність та особливості. *Magisterium*: збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за матеріалами студентського науково-практичного круглого столу, 3 груд. 2020 р.

Тернопіль: Вектор, 2020. С. 136-144.

2. Відніченко Л.І. Проблема психічної депривації дітей, які залишились без батьківського піклування. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості* : зб. наук праць за матеріалами VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, 7 квітня 2023 р. Херсон: ХДУ, 2023. С. 197-202.

3. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів від 24 вересня 2008 р. №866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

4. Дитина не сама: «Інструкція з турботи» : веб-сайт. URL: <https://dity.msp.gov.ua/about> (дата звернення: 27.11.2023).

МЕЛЬНИК Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФНП,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року та ведення бойових дій проти українського народу стала переломним моментом для всього українського народу та вплинула на всі сфери суспільного життя. В цей час Україна вперше за роки своєї незалежності опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю її територію та став причиною обмежень прав і свобод людини. Україна перебуває на одному із найважчих етапів її незалежного періоду соціального та економічного розвитку – в умовах воєнного стану. Людство на основі тривалого історичного досвіду усвідомило величезну значущість прав людини для нормальної життєдіяльності суспільства, держави та громадянина [1, с. 20].

Права і свободи людини та громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, автономію та розвиток кожної особи. Вони формують основу для становлення та соціалізації індивіда, дозволяючи останньому вільно виражати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі та способи їх досягнення. Воєнний стан відображає такий стан суспільства, коли країна стикається з великими загрозами безпеці або переживає внутрішню чи зовнішню агресію. За таких умов виникає питання, як забезпечити безпеку нації, не порушуючи основні права та свободи людей.

Першочерговим обов'язком держави є захист життя людини як найбільшої цінності кожної держави. Дотримання гарантій прав людини та її захисту закріплені як у національних, так і в міжнародних нормативних актах. Згідно з міжнародним звичаєвим правом, право на життя визнається основним правом людини. Тому, очевидно, що в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) це право розглядається як одне з найбільш її фундаментальних положень. У Конвенції, як і в Міжнародному

пакті про громадянські і політичні права право на життя належить до числа тих, відхилення від якого неприпустимі навіть у надзвичайних ситуаціях.

Держава, як учасник соціально-економічних відносин, несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а, отже, зобов'язана забезпечувати захист прав і свобод громадян, створювати умови для їх розвитку. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави незалежно від умов, навіть у воєнний стан [2, с. 96–97]. Отже, як бачимо, саме на державу покладається обов'язок забезпечувати права людини про, що нам говорить ст. 3 Конституції України [3, ст. 3].

Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 на території України ведено особливий правовий режим воєнного стану, який передбачає певні обмеження конституційних прав і свобод людини [4, с. 46].

Держава може встановлювати певні обмеження прав і свобод лише зазначених у Конституції України і міжнародно-правових документах. Підставами можуть бути загроза державній і громадській безпеці, основам конституційного ладу, здоров'ю населення, правам і законним інтересам інших осіб [1, с. 21].

Потрібно зазначити, що термін застосування обмежень не може перевищувати терміну тривання надзвичайного або воєнного стану. Це означає, що після закінчення такого режиму повинна відновлюватися повна дія конституційних прав і свобод. Важливо, щоб будь-які обмеження прав людини, застосовані під час воєнного стану, були обґрунтованими, пропорційними та необхідними для досягнення легітимних цілей безпеки та захисту держави [2, с. 96].

У сучасній теорії прав людини, передбачено поділ прав на абсолютні та відносні, де за основу взято критерій можливості чи неможливості їх обмеження. За такого поділу абсолютними є такі права, які неможливо обмежити за жодних умов [5, с. 81]. Згідно зі ст. 64 Основного Закону України визначено перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану [3, ст. 64].

Розглядаючи особливості захисту прав людини в умовах воєнного стану, потрібно зазначити, що забезпечення та реалізація захисту прав людини – це важливий показник для правової держави, а виконання завдання щодо захисту прав людини залежить насамперед від рівня досягнень країни та механізмів, що існують на національному рівні.

Реалізація захисту прав людини трактується як створення умов для здійснення цих прав. Тобто, прописавши цей обов'язок, держава зобов'язала себе створити конкретні установи для захисту прав людини, серед яких: суди усіх інстанцій, прокуратура, інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини тощо [1, с. 20].

Беручи до уваги захист прав людини в умовах воєнного стану, потрібно зауважити, що ст. 55 Конституції України передбачає, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ

чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна та ст. 9 Конституції України, де зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України. Якщо національний механізм захисту прав людини виявився недостатнім і особа не захистила відповідним чином свої права, відтак вона має право застосувати міжнародний механізм захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 2 (30). С. 19–23.
2. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 95–99.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 із змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 3. С. 45–49.
5. Кучук А. М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

МИХАЙЛІВ О.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ І ВІЙНА: ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ ДЛЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОСОБИ, ЩО ЗАЗНАЛА УШКОДЖЕННЯ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Повномасштабна агресія РФ в лютому 2022 року поставила питання про зміну та удосконалення чинних правових статусів та появу нових правових статусів.

Зокрема, воєнні дії загострили проблему отримання цивільними особами, що потрапили під ворожі обстріли, статусу особи з інвалідністю внаслідок бойових дій. Значна кількість таких випадків призвела до змін в законодавстві, однак юридична практика все ще відстає, зокрема відсутні підзаконні акти, які регулюють це питання. Нерідко, в медичних документах у таких осіб пишуть

навіть що інвалідність отримана внаслідок «загального захворювання».

Яким же чином, цивільна особа, яка зазнала ушкоджень внаслідок бойових дій може набути статусу особи з інвалідністю внаслідок бойових дій?

Спробуємо розглянути цю процедуру.

1. Перший крок для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок бойових дій – це похід до лікаря. Потрібно зафіксувати поранення і отримати виписку або медичну документацію.

2. Написати заяву про поранення в поліції. Для чого? Потрібно отримати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, його можуть отримати тільки учасники кримінального провадження, а для цього потрібне звернення в поліцію.

3. Наступним кроком буде похід в МСЕК і отримати копію висновку про групу та причину інвалідності. З собою потрібно мати:

- паспорт або ID картку з витягом з Єдиного державного демографічного реєстру щодо реєстрації місця проживання;
- направлення на МСЕК (форма №088/о);
- виписку лікаря або іншу медичну документацію;
- копію ідентифікаційного коду;
- інші додаткові документи у разі необхідності підтвердження тієї чи іншої причини інвалідності. [1]

Після отримання висновку МСЕК потрібно уважно подивитись на причину, можливий такий варіант, що МСЕК вказує у документі причину – загальне захворювання. У подібній ситуації потрібно звернутись до суду задля встановленням причинно-наслідкового зв'язку отримання інвалідності внаслідок війни.[2]

Після набрання чинності рішенням суду про факт отримання поранення внаслідок війни його варто подати разом з іншими документами, які стосуються набуття інвалідності (заява особи, висновок МСЕК) до Міжвідомчої комісії при Міністерстві у справах ветеранів України.[2]

Документи розглядає і ухвалює рішення Міжвідомча комісія з питань встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, проведення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.[3]

В тому ж випадку, коли вказаний порядок не дозволить отримати бажаний результат, у заявника залишається звернення до суду.

Список використаних джерел:

1. Які документи необхідні для проходження МСЕК. МОЗ. Сайт Кабінету Міністрів України. 26.01.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yaki-dokumenty-neobkhidni-dlia-prokhozhenia-msek>

2. Як цивільному отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни: пояснення юристів УГСПЛ. Українська Гельсінська спілка з прав людини.

17.08.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-tsyvilnomu-otrymaty-status-osoby-z-invalidnistiu-vnaslidok-viyny-poiasnennia-iurystiv-uhspl/>.

3. Найдюк Н. Для цивільних: як отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни. МАРТ. URL: <https://mart-ngo.org.ua/uncategorized/dlia-tsyvilnykh-ia-otrymaty-status-osoby-z-invalidnistiu-vnaslidok-viyny/>

МОНАСТИРСЬКИЙ М.

аспірант кафедри кібербезпеки та інформаційного забезпечення
(Одеський державний університету внутрішніх справ)

ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ ВРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Закон «Про правовий режим воєнного стану» забороняє проведення будь-яких виборів під час воєнного стану: парламентських, президентських, місцевих і до Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1]; але не «забороняє» демократію і не змінює конституційний лад в Україні. Згідно Основного Закону, Україна є демократичною і правовою державою [2]. Отже, ці вибори - необхідні.

Крім того, згідно Основного Закону, «єдиним джерелом влади в Україні є народ» [2, ст. 5]. Закрити джерело влади в умовах цієї війни було нормальною реакцією нашої держави на агресію. Але ніхто не знає, на як довго вистачить нашій державі сил чинити опір цій агресії без єдиного джерела влади. Є ризик падіння нашої демократії перед ворогом до кінця цієї війни. Цей ворог назавжди. Це джерело влади в демократії не може бути закритим завжди.

Метою цієї доповіді є філософсько-правове та теоретико-історичне обґрунтування однієї з можливостей проведення позачергових парламентських виборів під час цієї війни.

Оскільки Закон забороняє лише те, що передбачає, Закон «Про правовий режим воєнного стану» забороняє проведення лише тих виборів, які передбачені законодавством України, а ті вибори, які не передбачені, відповідно, не забороняє. Отже, ми маємо свободу знайти спосіб відкрити джерело влади – знайти можливість проведення позачергових парламентських виборів вже зараз, під час цієї війни.

Україна є демократичною державою і є республікою [2]. Класична Афінська Демократія і класична Римська Республіка мали дещо спільне між собою щодо політичних прав своїх громадян. І там, і там громадянин, якій мав право обирати і обиратися на вищі державні посади, був головою своєї родини. І там, і там родина була основною формою економічної діяльності. В класичній демократії і класичній республіці повноправним громадянином був голова основної економічної одиниці – родини.

В сучасній Україні громадянин, якій має право обирати і обиратися на вищі державні посади, не є представником інтересів основної економічної форми існування українського народу. Родина не є суб'єктом господарювання в Україні [3]. В нашій державі, як і в будь-якій іншій сучасній державі з ринковою економікою, основною формою ведення приватної економічної діяльності є юридична особа.

Отже, маємо філософсько-правові та теоретико-історичні підстави висунути припущення, що обрання Верховної Ради України є правом

юридичних осіб також. Це відкриває одну з можливостей адаптації нашої демократії до умов нескінченної війни з агресором – відкриває єдине джерело влади в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2023 р. № 389-VIII : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Господарський кодекс України Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/436-15>.

МОТИКЕВИЧ Є.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

КОЛИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ПРАВО НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА
ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Свобода об'єднання є одним з фундаментальних прав людини, що закріплене в багатьох міжнародних документах та конституціях демократичних держав. Воно передбачає можливість людей на добровільних засадах створювати різноманітні організації для захисту своїх інтересів, досягнення спільних цілей, реалізації громадянської позиції. Особливе значення має свобода об'єднання у політичні партії та громадські організації. Адже саме вони є важливим інструментом формування громадянського суспільства та забезпечення демократії. За допомогою партій і громадських організацій громадяни можуть впливати на владу, контролювати її, брати участь в управлінні державними та суспільними справами. Дослідження цієї теми має важливе теоретичне і практичне значення для розвитку громадянського суспільства та утвердження демократії в Україні.

Свобода об'єднання – це право людини, що є життєво необхідним для функціонування демократії та є важливою передумовою для реалізації інших основоположних свобод.

Об'єднання відіграють важливу позитивну роль у досягненні суспільно важливих цілей – у сфері прав людини, демократичних реформ, миру та безпеки, соціально-економічного розвитку. Об'єднання беруть участь у розгляді та вирішенні нагальних суспільних проблем.

Міжнародні документи визнають важливість об'єднань для демократії і прав людини, зокрема документи ООН, ОБСЄ, Ради Європи. ЄСПЛ підкреслює, що рівень демократії вимірюється ставленням держави до свободи

об'єднання. Профспілки сприяють демократичним реформам, гендерній рівності. Політичні партії є ключовим елементом демократії. Отже, свобода об'єднання має вирішальне значення для демократії, прав людини та суспільного прогресу.

Право на свободу об'єднання належить як окремим особам, так і самим об'єднанням. Воно тісно пов'язане з іншими правами – на свободу переконань, вираження, зібрань, думки, совісті, релігії. Свобода об'єднання є інструментом реалізації цих прав як індивідуально, так і колективно.

Об'єднання мають користуватися іншими правами людини - на мирні зібрання, правовий захист, справедливий суд, захист майна, приватності, від дискримінації. Міжнародні договори гарантують ці права фізичним особам, але свобода об'єднання поширює їх і на самі об'єднання. Держава має поважати і гарантувати права як фізичних осіб, так і об'єднань.

Основні принципи законодавства щодо права на свободу об'єднання:

- Презумпція на користь законності об'єднань. Існує презумпція законності створення, цілей і діяльності об'єднань незалежно від формальних вимог.

- Обов'язок держави не втручатися у права об'єднань.
- Свобода створення і членства.
- Свобода визначення цілей і діяльності.
- Рівне ставлення та недискримінація.
- Право на свободу вираження поглядів і переконань.
- Право на пошук, отримання і використання ресурсів.
- Належне управління у сфері законодавства і практики щодо об'єднань.
- Правомірність і законність обмежень.
- Пропорційність обмежень.
- Право на ефективний правовий захист [3].

Із змісту частини третьої статті 36 Конституції України випливає, що всі професійні спілки, які утворені і діють згідно з їх статутами на підприємствах, в установах, організаціях, мають гарантовані Конституцією України рівні права для захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів своїх членів, в тому числі й для надання згоди на розірвання трудового договору з працівником - членом професійної спілки відповідно до Кодексу законів про працю України [1].

Конституційний Суд України виходить з того, що право громадян України на свободу об'єднання у громадські організації відповідно до статті 36 Конституції України, включаючи і конституційне право на утворення професійної спілки, не може бути обмежене ні законодавством, ні на практиці такими вимогами щодо реалізації названого права, які виключають можливість утворення професійної спілки як такої, якщо цих умов (вимог) об'єктивно не можна виконати, тобто фактично є частковою забороною реалізації права громадян на об'єднання у відповідну професійну спілку. В даному випадку Конституційний Суд України вбачає неконституційне обмеження права громадян на свободу об'єднання у тому, що це право не можна здійснити, добровільно об'єднавшись в іншу профспілку такого ж статусу за ознакою того

самого (одного) фаху чи професії в конкретній області, містах Києві та Севастополі, якщо вже існує відповідна професійна спілка, котра об'єднала більшість членів профспілки, які працюють за даною професією чи фахом в області, містах Києві та Севастополі [2].

У разі виникнення спору щодо порушення об'єднаннями громадян, їх посадовими і службовими особами прав і свобод громадянина, останній має право на підставі статті 55 Конституції України звернутись за їх захистом до суду [1]. Визначення належності питань до внутрішньої діяльності або виключної компетенції об'єднання громадян у кожному конкретному випадку вирішує суд в разі оскарження громадянином актів і дій таких об'єднань.

Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них. Згідно з частиною четвертою статті 36 Конституції України ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян [1].

Громадські об'єднання як інститути громадянського суспільства є природним фундаментом конституційної демократії у забезпеченні політичного розвитку українського суспільства та держави, сприяють самореалізації громадян, надають їм можливість самотійно або разом з іншими реалізовувати та/або захищати свої права, свободи та інтереси, що визначаються та гарантуються Основним Законом України, а також брати участь у вирішенні суспільно важливих справ на місцевому чи загальнодержавному рівні.

Наділення відповідно до законодавства України окремих громадських об'єднань або їх представників певною компетенцією у сфері формування або забезпечення виконання їх повноважень органами державної влади або органами місцевого самоврядування свідчить про набуття такими об'єднаннями громадян та їх представниками публічного характеру їх діяльності. Тобто представники громадськості у процесі реалізації своїх передбачених законодавством можливостей брати участь у проведенні чи реалізації публічної політики можуть реально впливати на ухвалення органами державної влади їх рішень. У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає, що держава має право запроваджувати у таких випадках відповідний контроль за діяльністю об'єднань громадян та їх представників з метою запобігання виникненню і в їх діяльності корупційних ризиків, недопущення неправомірного набуття матеріальних або нематеріальних благ, вчинення інших зловживань при реалізації наданих їм прав щодо участі в публічному управлінні.

Будь-які обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі покладання на громадян додаткових обов'язків у зв'язку з реалізацією цього конституційного права, повинні встановлюватися законом (доступним, передбаченим і сформульованим з достатньою точністю), переслідувати одну чи кілька легітимних цілей, а також повинні бути потрібними у демократичному суспільстві, тобто обумовленими „нагальною суспільною потребою“, відповідати принципу пропорційності [4].

Отже, право на свободу об'єднання є фундаментальним політичним правом, необхідним для функціонування громадянського суспільства і

демократії. Це право гарантується національним законодавством та міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. Існують певні прогалини та недоліки у правовому регулюванні та забезпеченні свободи об'єднання в Україні.

На практиці громадяни та організації стикаються з перешкодами у реалізації цього права, зокрема, складна процедура реєстрації, обмеження діяльності окремих об'єднань тощо. Для усунення цих проблем необхідно вдосконалити законодавство та практику його застосування відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Реалізація наведених рекомендацій сприятиме створенню сприятливих умов для здійснення громадянами права на свободу об'єднання в Україні. Це матиме позитивний вплив на розвиток громадянського суспільства та демократичних процесів в нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності. Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1045-14>
3. Керівні принципи щодо свободи об'єднань. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. 2015. 170 с.
4. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України. Право на свободу об'єднання. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/432-pravo-na-svobodu-obyednannya>

МОТИКЕВИЧ Є.

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої цьому праву шкоди. Також гарантується право на вільний доступ та поширення інформації про стан довкілля. [1]

Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги визнано в Конституції обов'язком української держави.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є природним правом людини, що вимагає дотримання еколого-правових норм як з боку громадян, так і з боку держави.

Існують різні погляди на визначення поняття та структури права на

безпечне довкілля, проте воно тісно пов'язане з правом на життя і здоров'я та має переважно немайновий характер.

Право на безпечне довкілля є фундаментальним і невід'ємним правом людини, тому воно закріплене на конституційному рівні. Інші екологічні права виступають засобами його реалізації.

Захист конституційного права на безпечне довкілля є важливим завданням України як правової держави.

Військові дії Росії в Україні спричиняють широкомасштабну та довготривалу шкоду довкіллю. Постраждали всі компоненти природного середовища: флора, фауна, ґрунти, вода, повітря.

Знищено та пошкоджено значну частину природно-заповідних територій України, що відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття. Під загрозою опинилися рідкісні види флори і фауни.

Масштабні лісові пожежі завдали непоправної шкоди лісовим масивам України, особливо на Сході та Півдні. Це призведе до негативних кліматичних змін та ерозійних процесів.

Забруднення довкілля відбувається внаслідок вибухів боєприпасів, витоків нафтопродуктів, руйнувань промислових об'єктів тощо. Йдеться про радіоактивне, хімічне та біологічне забруднення.

Існує загроза техногенних та ядерних катастроф через бойові дії на території АЕС та захоплення станцій російськими військами. Саме на ці загрози вказує ухвалена 23 лютого 2023 р. Генеральною Асамблеєю ООН Резолюція ES-11/6 «Принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, що лежать в основі досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні»[2]

Екологічні наслідки війни матимуть не лише локальний, а й регіональний масштаб через транскордонне забруднення водних ресурсів та атмосфери.

Для запобігання екокатастрофи потрібні спільні зусилля науковців, громадськості та міжнародних організацій. Наслідки війни потребуватимуть десятиліть для подолання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine. Resolution ES-11/6. Adopted by the General Assembly on 23 February 2023. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4004933?ln=en>

НАКОНЕЧНА А.

асистент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету,
кандидат юридичних наук
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реалізація права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом *в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам*, про що йдеться у ч.3 ст.34 Конституції

України.

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73 [1] серед іншого встановлено перелік відомостей, розголошення яких може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, а саме:

- найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування;
- чисельність особового складу військових частин (підрозділів);
- кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання;
- та інше.

На нашу думку, розглядаючи обмеження права особи на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, слід виходити із того, що погляд, думка, слово, переконання особи може мати у своєму змісті (коли його особа виражає для іншої особи чи кола осіб) відомості які становлять загрозу національній безпеці України. В цьому випадку йде мова про виникнення в держави охоронюваного законом інтересу, оскільки в більшості випадків такі відомості вже виражені та поширені особою. Важливим аспектом для держави постає питання доведення того, чи насправді такі відомості порушують інтереси національної безпеки. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73 покликаний на врегулювання цього питання, але на практиці цього не достатньо. Ряд інших нормативно-правових актів, також, не визначають всіх відомостей, які можуть загрожувати національній безпеці України. Тому, на нашу думку, в держави виникає юридичне прагнення, яке є відносно визначене у нормі права або ж взагалі може не мати зовнішньої форми вираження, а тому потребує доведення та закріплення своєї реалізації через судові органи.

Здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей, що впливає із ч.2 ст.35 Основного Закону.

Так, згідно з Указом Президента України від 26 листопада 2018 року № 393 [2] на період воєнного стану дозволяється у разі потреби тимчасово обмежувати конституційне право громадян на мирні зібрання, під яке підпадають вуличні релігійні заходи чи процесії. Крім цього, релігійні діячі та віруючі можуть зазнати обмежень у праві на свободу пересування, що може стосуватися місіонерської чи іншої діяльності на території, де введено воєнний стан.

Прикладами такої необхідності можуть слугувати події у Вінниці та Чернігові цього року. У Вінниці під час Великодніх Свят загинуло багато людей, оскільки під час освячення пасок у центрі міста був здійснений цілеспрямований потужний ракетний удар.

Також, у Чернігові в день Яблунового Спасу під час церемонії освячення

яблук у центрі міста було здійснено декілька ракетних ударів, що призвело до численних жертв.

Тут виникатиме у держави, так званий, інтерес за замовчуванням з метою подальшого збереження інтересів суспільства та держави. Погодимось, що підставою для такого правообмеження законний та охоронюваний законом інтерес за своєю правовою природою не може бути. Доцільно застосовувати складне терміно-поняття «інтерес за замовчуванням з метою подальшого збереження інтересів суспільства та держави». Оскільки юридичної можливості (діюча заборона, яка розкривається у нормативно-правовому акті та впливає із підстав, чітко визначених у Законі) та юридичного прагнення (яке, по суті, є наслідком введення правообмеження) держава немає, то доцільно говорити, що держава вводить таке обмеження прав особи з метою подальшого недопущення наслідків. На нашу думку, такий складний інтерес повинен бути чітко передбачений у нормативно-правовому акті та встановлений для чіткого переліку правообмежень держави, через те, що такий підхід може привести до подальшого різноманітного його тлумачення та створювати загрозу інтересам особи.

Список використаних джерел:

1. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73.
2. Указ Президента України від 26 листопада 2018 року № 393 «Про введення воєнного стану в Україні».

НІКОЛАЙЧУК Д.

здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

ЧОРНА А.

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З моменту початку російської агресії на Україну було зафіксовано значну кількість воєнних злочинів, які включають масові вбивства мирного населення, викрадення представників місцевої влади, катування полонених та цивільних осіб, зґвалтування, а також авіаудари по цивільних об'єктах. Ці дії являють собою серйозне порушення міжнародного гуманітарного права та є визнаними воєнними злочинами.

Українське законодавство відображає положення Женевських конвенцій та Римського статуту [1]. Кримінальне законодавство України визначає відповідальність за злочин агресії, геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності [2]. Однак є питання, як саме національне законодавство регулює притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, передбачені

міжнародними стандартами.

Національне законодавство було змінено з метою врахування особливих обставин та вчинення злочинів, які порушують права, гідність та свободу особи. Однією з таких змін став прийнятий 14 квітня 2022 року Закон України № 2191-IX “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин”. Цей закон вносить зміни до III розділу Кримінального кодексу України, зокрема, до статті 146-1 “Насильницьке зникнення”.

Стаття 146-1 Кримінального кодексу України розглядає вчинення дій, що співпадають із злочинами, передбаченими статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Зокрема, ця стаття включає в себе дії, які визнаються міжнародним співтовариством за найважливіші порушення прав людини, такі як депортація або насильницьке переміщення населення, переслідування за політичними, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними ознаками, а також насильницьке зникнення осіб.

Частина 1 статті 146-1 конкретизує дії, що вважаються насильницьким зникненням, такі як арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини, вчинені представником держави, із подальшою відмовою визнати факт таких подій або прихованням даних про долю такої людини чи місце її перебування [2].

Місто Маріуполь стало епіцентром болю для всієї України, переживаючи невимовні страждання під окупаційною владою. Тисячі місцевих мешканців були вивезені до фільтраційних таборів в Новоазовську та Донецьку, що наступило за кримінальними діями окупаційної влади. Після цього їх розподіляли на благонадійні та неблагонадійні місця та відправляли на територію Російської Федерації.

Урядовий портал вказує, що частину громадян направляли до віддалених міст на території Росії, таких як Таганрог, Томськ, Ростов-на-Дону, Вороніж. При цьому проводилося обов’язкове перевіряння телефонів та відбирання паспортів, а взамін видавали документ-розпорядження, яке обмежувало свободу особи на два роки і зобов’язувало працевлаштуватися на певне місце роботи [5-6].

Маріупольська міська рада інформувала, що окупанти силоміць вивезли в невідомому напрямку медичний персонал та пацієнтів, а також інших місцевих мешканців, які шукали притулок від обстрілів та перебували в підвалах лікарні. Також стало відомо про випадок примусового переміщення дітей без батьків до окупованого Донецька, які були вивезені з Маріуполя.

Згідно з даними на кінець 2022 року, з території України було примусово вивезено 7013 дітей, створюючи трагедію, яку неможливо недооцінити. Ці факти свідчать про надзвичайні випробування, які зазнало населення, та потребу в негайних заходах для відновлення прав людини та захисту їхнього гідного існування.

Велика кількість кримінальних порушень, вчинених військовими країни-агресора, відрізняються від інших за своєю суб’єктивною стороною, зокрема, в мотивації та цілях. Ці злочини спрямовані на приниження гідності людини, знищення нації та її пригноблення, а також на встановлення панування однієї

нації над іншою. Наприклад, вважаючи незалежну Україну “малоросією” та частиною держави-агресора, а громадян України — не визнаючи їх самостійною нацією.

Зараз законодавство України не містить конкретних статей, які б кваліфікували злочини проти людяності відповідно до статей 7 Римських статутів. Тим не менше, аналіз Кримінального кодексу України вказує на готовність нашої держави притягати осіб до кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, використовуючи відповідні розділи, такі як “кримінальні правопорушення проти життя та здоров’я”, “кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи”, “кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” і т.д.

Однак можливість дублювання статей з різних розділів Кримінального кодексу в XX розділі може ускладнити коректну кваліфікацію кримінальних правопорушень, що створює конкуренцію норм і не вирішує жодного питання.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.:Знання України, 2014. Т. 2. 812 с. ISBN 966-316-045-4 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (Дата звернення: 25.11.2023).

2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. (Редакція станом на 19.08.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 25.11.2023).

3. Український інститут національної пам’яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-prodeportaciyu-krymskotatarskogo-narodu-1944-roku> (Дата звернення: 26.11.2023).

4. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, «Примусова евакуація росією маріупольців – злочин проти цивільного населення, Ірина Верещук». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/primusova-evakuaciya-rosiyeyu-mariupolciv-zlochinproti-civilnogo-naselennya-irina-vereshchuk> (Дата звернення: 26.11.2023).

5. Radio Svoboda, «У Маріуполі військові РФ насильно вивезли лікарів та пацієнтів із лікарні – мерія». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mariupol-likarnia-vyvezennia/31772060.html> (Дата звернення: 26.11.2023).

6. Укрінформ, «У лікарні окупованого Донецька перебувають діти з Маріуполя без батьків – очевидці». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3440844-u-likarni-okupovanogo-donecka-perebuvaut-diti-z-mariupola-bez-batkiv-osevidci.html> (Дата звернення: 27.11.2023).

7. Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochato-43-kryminalni-provadhennia-za-faktamy-seksualnykh-zlochynivvchynenykh-okupantamy-kateryna-pavlichenko> (Дата звернення: 27.11.2023).

ОГОРОДНИК А.

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

МАКОВІЙ В.

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*)

ЗНИЩЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ

Сьогодні громадяни України зіткнулися з проблемою збройного вторгнення російської федерації. Вибухи, постріли, пожежі пошкодили та знищили надзвичайно велику кількість об'єктів нерухомого майна. Серед приватних прав, які зазнали серйозних порушень поряд із немайновою сферою, є житлові об'єкти. За рік повномасштабного вторгнення в Україну були знищені тисячі будинків, серед яких перш за все квартири, які забезпечують громадянам право на житло та соціальний захист. Сума прямих збитків, завданих житловому фонду України в результаті повномасштабної війни, станом на кінець травня 2023 року становить понад \$54 млрд. [1]

Невтішна статистика щодо кількості знищеного приватного майна на території України визначає нагальну потребу цивільного населення в отриманні допомоги з боку органів державної влади. Надання житла або виплата компенсації на придбання нового чи відшкодування вартості ремонту пошкодженого будинку – способи допомоги громадянам.

Недосконалість профільного закону в частині компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, спричинених збройною агресією російської федерації проти України сприяла розробці відповідного законопроєкту.[2]

Розвиток законотворчої ініціативи відіграє значну роль у відновленні та відбудові України. Деякі варіанти компенсації вже реалізуються в державі. Забезпечити грошову компенсацію всім постраждалим українцям буде неможливо, тому необхідним стало надання будівельних послуг та фінансової допомоги.

Проаналізувавши зміни до закону варто зауважити, що з'являється новий спосіб компенсації у вигляді надання коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача для виконання робіт пов'язаних з будівництвом на пошкодженому об'єкті або перерахуванням коштів за придбану будівельну продукцію та виконані ремонтні роботи. Таким чином, особа може отримати кошти за зруйноване або пошкоджене майно, а не лише компенсацію у вигляді виконання будівельних робіт.

Порядок надання таких компенсацій передбачено законодавством України.

По-перше, необхідно подати заяву в електронному або письмовому вигляді до спеціально створеної Комісії. Під час воєнного стану це можна зробити будь-коли, але для кожного об'єкту нерухомості потрібно подавати

окрему заяву. Окрім цього необхідно зібрати додатково пакет документів, що підтвердить факт збитків. Варто враховувати, що держава невідразу зможе допомогти деяким громадянам, оскільки існує Реєстр пошкодженого та знищеного майна, і є особи, які мають пріоритет на отримання компенсації.

По-друге, громадяни, нерухомість яких знаходилася на тимчасово окупованих територіях до повномасштабного вторгнення не можуть претендувати на компенсацію за пошкодження або знищення майна відповідно до законодавства. Більшість таких осіб сьогодні є внутрішньо переміщеними або біженцями.[3,с.13-17]

Українці могли б сподіватися на репарації з боку рф, але стягнення "повної" вартості війни малоімовірна подія для громадян. Міжнародне суспільство однозначно визнає підстави репарацій, проте впливу на їх реалізацію не робиться. Міжнародне право не визнає індивідуальне право на відшкодування, тому українці можуть очікувати допомоги лише від своєї держави. Для кращого доступу та оперативнішої допомоги постраждалим доречно було б організувати порядок надання компенсації через органи місцевого самоврядування, але варто зважати, що фактично на окупованих територіях влада не чинна.[4]

Попри зміни, у законодавстві недоліки все-таки наявні. За словами Андрія Швадчака, розмір компенсації залежить не від виду майна, яке буде придбаватися чи від вартості знищеного майна, а від оцінки приміщення Комісією з розгляду питань щодо надання компенсації. Навіть після купівлі нового житла отримувач компенсації не зможе вільно ним розпоряджатися — заборона відчуження буде накладатися на п'ять років. Обмеження застосовується не через те, що майно особи знищено внаслідок бойових дій, а через те, що особа користується державною підтримкою для відновлення порушеного права у вигляді фінансування на отримання житла. Досі не врегульовано належним чином порядок формування Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації. [5]

З наведених вище аргументів можна сформулювати висновок, що законодавча ініціатива сприяє захисту прав громадян на житло та працю, але в реаліях війни залишається безліч беззахисних осіб. Навіть під час збройної агресії постраждалому необхідно пройти тернистий шлях паперової бюрократії, щоб реалізувати своє право. Зміни законопроекту не передбачають порядку компенсації особам, житло яких було зруйноване на окупованих територіях, загиблим особам. Доречно було б законодавчо закріпити порядок компенсації за нежитлові приміщення та передбачити моральну шкоду громадянам України. В час, коли продовжуються бойові дії, важко сподіватися на репарації. Зацікавленість міжнародного співтовариства може сприяти захисту прав українців від жорстокої агресії рф.

Список використаних джерел:

1. Інформаційне агентство Уніан. В Україні підрахували збитки житлового фонду через РФ: цифра шокує. URL: <http://surl.li/nrcup> (дата звернення 01.10.2023).
2. Мамчур Л. В., Тульчевська М. М. Особливості відшкодування шкоди, завданої майну фізичних осіб під час проведення АТО/ООС. Юридичний електронний науковий журнал. 2021. № 1. С. 92–95. URL:

<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/20> (дата звернення 01.10.2023).

3. Анісімова А. Відшкодування збитків, завданих пошкодженням або знищенням житла внаслідок збройного конфлікту. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 7. С. 13–17.

4. Тихонюк С. Висновок на проект Закону України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації": до реєстр. № 7198 від 24.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1251060> (дата звернення 01.10.2023).

5. Компенсація за пошкоджене та зруйноване майно: аналіз законопроекту №7198. Андрій Швадчак. URL : <https://ti-ukraine.org/news/kompensatsiya-za-poshkodzhene-ta-zrujnovane-majno-analiz-zakonoprojektu-7198/> (дата звернення 01.10.2023).

ОНИШКО О.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП, кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Найкращі інтереси дитини є головною цінністю при вирішенні питання про усиновлення. Не інтерес і задоволення емоційних і сімейних потреб усиновлювачів, а лише найкращі інтереси дитини є визначальним критерієм для прийняття рішення про усиновлення. Встановлення факту, чи усиновлення відповідає найкращим інтересам дитини, вимагає проведення низки перевірок та заслуховування зацікавлених сторін, а також, якщо можливо, і самої усиновленої дитини.

Від початку воєнного стану, введеного в Україні з 24.02.2022, будь які процеси в системі державно-гуманітарної політики призупинилися, або перелаштувалися відповідно до нових умов. Не винятком став і процес усиновлення, оскільки, на сьогоднішній день, усиновлення можливе лише в тих регіонах, де відсутні активні бойові дії і повноцінно працюють відповідні державні органи у сфері усиновлення. Крім того, відсутність реєстрації дитини як кандидата на усиновлення в місцевих службах у справах дітей унеможлиблює початок процесу усиновлення. Важливим також залишається той факт, що в силу повномасштабного вторгнення Росії на територію України діти, батьки яких пропали без вісти не мають чітко вираженого правового статусу, і не можуть бути офіційно зареєстровані як кандидати для усиновлення.

Для усиновлення дитина має мати чіткий правовий статус, а саме: бути сиротою, позбавленою батьківського піклування, мати в наявності письмову згоду біологічних батьків на усиновлення. Також дитина має перебувати на обліку з усиновлення, який ведуть місцеві служби у справах дітей та Національна соціальна сервісна служба. До усиновлення дитина може перебувати під патронатом (тимчасовий догляд, виховання та реабілітація

дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин) або в прийомній сім'ї (сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування) [1].

Під час надзвичайного або воєнного стану на території України рішення про взяття дитини на первинний облік приймається службами у справах дітей районних, районних у м. Києві держадміністрацій (районних військових адміністрацій), виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (військових адміністрацій населених пунктів) за місцем походження або виявлення дитини. Рішення про надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, приймається районними, районними у м. Києві держадміністраціями (районними військовими адміністраціями), виконавчими органами сільських, селищних, міських рад (військовими адміністраціями населених пунктів) за місцем походження або виявлення дитини [2]. Обліку у вищевказаних органах державної влади підлягають: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, батьки яких надали згоду на усиновлення. Таким чином, якщо дитина не перебуває на обліку у встановленому законом порядку, вона не може бути усиновлена [3].

Якщо служби у справах дітей районних, районних у м. Києві держадміністрацій (районних військових адміністрацій), виконавчих органів сільських, селищних, міських рад (військових адміністрацій населених пунктів) за місцем походження чи виявлення дитини не здійснюють своїх повноважень, рішення про взяття дитини на первинний облік, надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, приймається: за місцем проживання (перебування) чи тимчасового влаштування дитини; за місцем тимчасового переміщення (евакуації) дитини - щодо дитини, яка тимчасово переміщена (евакуйована) до іншої адміністративно-територіальної одиниці України; за останнім відомим місцем проживання (перебування) дитини на території України до евакуації - щодо дитини, яка тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України [2].

Якщо територію, на якій дитина повинна бути взята на первинний облік і отримати статус дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, визначити неможливо, Нацсоцслужба визначає адміністративно-територіальну одиницю, на території якої будуть прийняті відповідні рішення.

У разі коли свідоцтво про смерть або загибель батьків відсутнє або смерть чи загибель батьків не зареєстрована відповідними уповноваженими органами, дитині встановлюється статус дитини, позбавленої батьківського піклування, до моменту документального підтвердження смерті або загибелі батьків.

Безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а також стосовно здійснення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей покладаються на служби у справах дітей районних, районних у мм. Києві та Севастополі

держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад [4].

Після припинення або скасування надзвичайного або воєнного стану статус дитини повинен бути підтвердженим або спростованим за процедурами та на підставі документів, передбачених законодавством.

Що стосується випадків усиновлення за кордоном, то судова практика зазначає, що воно є раціональним і доцільним в основному в тих випадках, коли усиновлення в Україні неможливе, оскільки необхідно враховувати, що дитина буде передана в чуже середовище в соціальному, мовному та моральному аспектах.

Діти-сироти які знаходяться за межами України разом із усім дитячим будинком, повинні перебувати разом зі своїми вихователями, оскільки зараз вони утворюють маленьку громаду, де вони знають одне одного. Так як діти і так потрапили в стресову ситуацію внаслідок екстреної евакуації з зони бойових дій, їхнє перебування потрібно максимально наблизити до звичного. Проходження наступних процедур, навіть якщо це означатиме покращення їхніх умов життя, не гарантуватиме загального покращення їхнього стану, в т.ч. і психічного. Таким чином, запровадження максимально спрощених процедур усиновлення цих дітей чи передачі їх на виховання в інших країнах цілковито не гарантує їх майбутній добробут та безпеку з однієї сторони, а з іншої – сприятиме відтоку національного генофонду України.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну було внесено низку змін щодо прав усиновлювачів, які розпочали процес усиновлення до введення в Україні воєнного стану. Так, у разі коли усиновлена дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану, усиновлювачі зобов'язані забрати дитину в присутності посадової особи консульської установи України після пред'явлення:

- копії рішення суду про усиновлення та документів усиновлювачів, що посвідчують їх особу;

- письмового погодження Нацсоцслужби, узгодженого із службою у справах дітей, яка готувала висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, або у разі, коли у такої служби у справах дітей відсутні технічні можливості внаслідок бойових дій виконувати свої повноваження, - із службою у справах дітей обласної, Київської міської військової адміністрації за місцем взяття дитини на місцевий облік. Письмове погодження надається Нацсоцслужбою за зверненням усиновлювачів протягом трьох робочих днів з дня його надходження;

- зобов'язання усиновлювачів, справжність підпису на якому засвідчено нотаріально, адресованого консульській установі України в державі тимчасового перебування (евакуації) дитини, щодо забезпечення взяття дитини на консульський облік в такій державі протягом семи робочих днів після передання їм дитини, в іншій іноземній державі (із зазначенням держави та обґрунтування необхідності тимчасового переміщення до неї) протягом семи робочих днів після переїзду, у разі, коли усиновлювачі з дитиною планують повернення в Україну після припинення чи скасування надзвичайного або

воєнного стану, із наданням його копії Нацсоцслужбі (для громадян України, які постійно проживають на території України);

– зобов'язання усиновлювачів, справжність підпису на якому засвідчено нотаріально, адресованого консульській установі України (для громадян України, які проживають за межами України, та іноземців) [3].

Факт передачі усиновленої дитини усиновлювачам підтверджується складанням акту (у 3-х примірниках) про передання усиновленої дитини за присутністю представника консульської установи, усиновлювачів, особи яка була відповідальна за догляд за дитиною до усиновлення. Один з примірників вказаного акту передається до Нацсоцслужби та службі у справах дітей за місцем подальшого перебування дитини.

В силу розвитку цифрової трансформації в Україні поряд із доступом до інших процесі у сфері надання послуг, було удосконалено і процес усиновлення, зокрема цифровізовано процедуру подачі документів на усиновлення, та створено єдиний електронний банк дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і даних про сім'ї потенційних усиновлювачів [5]. Таким чином, з вересня 2022 року на порталі Дія можна подати заяву на отримання статусу кандидата на усиновлення [6].

Чинне законодавство України передбачає і можливість усиновлення іноземцями громадян України, які проживають за її межами. Для цього потрібно отримати дозвіл Нацсоцслужби дозвіл на усиновлення та подати низку документів для усиновлення (копії паспортів усиновлювачів, висновок про можливість бути усиновлювачами, дозвіл другого з подружжя на усиновлення, довідку з роботи про доходи, тощо).

Ст. 1 Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 встановлює вимогу, що усиновлення повинно здійснюватися в найкращих інтересах дитини. Ст. 3 вказаної Конвенції зазначається, що у всіх діях, які стосуються дітей державними чи приватними соціальними службами, судами, адміністративними чи законодавчими органами, найкращі інтереси дитини мають бути на першому місці [7]. Держави-учасниці Конвенції, які визнають та дозволяють систему усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини завжди були першочерговими, і що вони зобов'язуються визнавати, що міждержавне усиновлення може бути визнано альтернативним способом піклування про дитина, якщо: дитина не може бути влаштована в прийомну або прийомну сім'ю або не може отримати відповідний догляд у країні походження дитини; Це означає, що якщо держава визнає або дозволяє систему міжнародного усиновлення як альтернативний спосіб догляду за дитиною, її можна розглядати лише після вичерпання варіантів можливості усиновлення в державі, звідки походить дитина.

Однак, за роз'ясненнями Мінсоцполітики діти, які тимчасово евакуйовані за межі України та отримали статус біженця не можуть бути усиновлені, оскільки в більшості випадків вони не є сиротами, або переважно відсутні документи, які підтверджують їх статус. На сьогодні Нацсоцслужба не розглядає справи та не надає дозволи на усиновлення громадян України, які проживають за її межами. Існує великий ризик зловживань з боку шахраїв чи

торгівців людьми, оскільки ретельно перевірити документи, умови проживання, інші дані іноземних усновлювачів та дитини в силу активних бойових дій на території України не є можливим [8].

Таким чином, національні органи законодавчої влади прийняли низку рішень, що стосуються усиновлення в умовах воєнного стану. Такі зміни не стосуються спрощення процедури, оскільки врахування інтересів дитини є першочерговим завданням для органів державної влади і якісна перевірка майбутніх усиновителів має пріоритетне значення, а стосуються спрощення бюрократичних процедур та можливостей швидкого доступу до самого процесу усиновлення, як от реєстрація кандидатів на усиновлення та подача документів он-лайн.

Запровадження спрощених процедур усиновлення дітей іноземцям чи передачі їх на виховання в інші країни цілковито не гарантує їх майбутній добробут та безпеку з однієї сторони, а з іншої – сприятиме відтоку національного генофонду України.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. Закон України від 10.01.2002. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 576. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/518919__746473
3. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 № 905. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP080905>
4. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#n15>
5. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. Наказ Міністерства національної політики України від 28.12.2015 № 1256 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#Text>
6. Міністерство цифрової трансформації. Звернення. Заява. Усиновлення. URL: <https://thedigital.gov.ua/community/appeal>
7. Конвенція про захист дітей та співпраця у галузі міжнародного усиновлення від 29.05.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
8. Міждержавне усиновлення в умовах воєнного стану – роз'яснення Мінсоцполітики. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

ОНИШКО О.

доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

САВАРИН С.

здобувач вищої освіти ІПФПНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Право на інформацію є важливим аспектом для формування та існування свідомого і демократичного суспільства. Однак, варто взяти до уваги і те, що реалізація цього права не повинна порушувати прав та інтересів інших громадян, а також інтересів держави, тому реалізація цього права може бути обмежена відповідно до чинного законодавства з метою забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, а також для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, або в цілях підтримання авторитету і неупередженості і правосуддя.

Кожному гарантується невід'ємне право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації у будь-якій із форм чи то в усній, чи у письмовій або в інший спосіб - на свій вибір (ст. 34 Конституції України) [1].

В демократичній державі, якою є Україна, кожен громадянин право брати участь у прийнятті найважливіших рішень, які мають політичне та суспільне значення. Громадяни можуть впливати на дії державної та місцевої влади, приймати рішення щодо планів регіонального розвитку згідно з нормами Конституції та інших нормативно-правових актів. З цією метою кожен громадянин має право на отримання інформації про діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Ніхто не може здійснювати обмежень щодо вибору особами форм та джерел отримання інформації, крім випадків, передбачених чинним законодавством [2].

Різновидом інформації за способом оприлюднення є публічна інформація. В Законі України «Про доступ до публічної інформації» є визначення, що це така інформація, яка висвітлена та задокументована будь-якими засобами та способами, на будь-яких носіях інформації, яка була отримана та створена суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, або, яка перебуває у розпорядників публічної інформації, тобто у органів державної влади та муніципальних органах [3].

Загалом, публічна інформація є відкритою, крім випадків, передбачених чинним законодавством, а саме інформація з обмеженим доступом. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості: про стан довкілля, якість харчових продуктів, про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, стан освіти, культури, незаконні дії органів державної влади, про факти порушення прав і свобод людини і

громадянина.

Чинне законодавство не дає чітких обмежень в доступі до публічної інформації саме у період воєнного стану, застосовуються лише загальні обмеження. Для попередження зловживань щодо інформації з обмеженим доступом та захисту права громадян на доступ до інформації відповідно до ч.2 ст.6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» встановлено трискладовий тест - це алгоритм визначення того, чи потрібно обмежувати доступ до цієї інформації при надходженні певного запиту. Цей тест передбачає відповідну послідовність запитань, на які носій інформації повинен відповісти, для того, щоб визначитися, чи може він відмовити у наданні та публікації цієї інформації, а саме:

– чи загрожує оприлюднення цієї інформації інтересам національної безпеки та територіальній цілісності?

– чи завдасть розголошення цієї інформації істотної шкоди цим інтересам? Якщо так, то яким саме? Що може статися? Яка ймовірність, що таке станеться?

– чи шкода від розголошення переважає суспільний інтерес і чому?

Лише проаналізувавши вищевказані питання можна точно визначитися із відповіддю на запит громадян та забезпечити їм законне право на доступ до публічної інформації.

Зараз, переглядаючи сайти соціальних мереж, пересічний користувач отримує інформацію про всі поточні події, такі як політична ситуація в державі та світі, новини з фронту, розслідування найбільш резонансних злочинів та притягнення винних до відповідальності, подробиці життя найважливіших людей у світі тощо. Однак, поряд з активними бойовими діями на сході та півдні України, наша держава веде й інформаційну війну. Одним з потужних механізмів інформаційної війни є фейкова інформація. Це такий вид новин, що включає в себе спотворення правдивої інформації або взагалі надання вигаданої неправдивої інформації [4, с. 146-151].

Основними джерелами фейкових новин є соціальні мережі та Інтернет. Загальноновизнано, що ці дані правдиві і не повинні викликати підозр. Причиною створення фейкових новин є: таблоїдизація ЗМІ, необхідність володіти інформацією, брак часу для її перевірки. Крім того, це некомпетентність творців тексту, бажання досягти політичних цілей, маніпулювати громадською думкою, впливати на підсвідомість громадян. Фейкові новини, зазвичай, описують конкретну подію, яка є суперечливою або політичною. З початку повномасштабного вторгнення Росія, завдяки інтернет ресурсам, веде потужну дезінформацію населення. Звісно, що більшість сайтів блокують українські спецслужби та небайдужі громадяни, які компетентні у комп'ютерних технологіях, проте, все ж таки отримати порцію фейкових новин вірогідність залишається великою [5].

Щоб відрізнити фейк від достовірної інформації та не дати ворогу можливості посіяти паніку та ворожнечу у суспільстві потрібно дотримуватися простих правил:

1. Не звертати увагу на крикливі та шокуючі заголовки. Доволі часто їх

використовують для привернення уваги.

2. Перевіряти URL адресу, порівнюючи її з адресою офіційного сайту того чи іншого інтернет ресурсу. Інколи в них може відрізнятись лише одна літера.

3. Детально проаналізувати сайт: чи виглядає він достовірним, чи професійно підготовлений, чи відомі автори, чи відомі джерела фінансування сайту, на якому домені існує веб-сайт (чи адреса незвичайна, чи домен не з екзотичних країн).

4. Отримувати інформацію з офіційних сайтів, так як найбільше неправдивої інформації в телеграм каналах.

5. Перевіряти джерела, на які посилається автор та структуру статті. Стаття не повинна містити емоційні наративи, викладені факти не мають бути відокремлені від думок автора, заголовки має відповідати змісту статті, текст не повинен відтворювати стереотипи та спрощення. Зазвичай, у достовірних статтях міститься аналіз інформації, отриманої з кількох джерел [6].

Для більш ефективної боротьби з фейками потрібно на рівні нормативно-правового акту створити єдине визначення фейкових новин, яке має чітко вказувати на суть явища, тобто навмисне чи ненавмисне введення в оману. Крім того, процедура має поширюватися і на тих людей, які не зазнали прямої шкоди від публікації, але повірили в її зміст. Зроблений вибір виявився несприятливим, оскільки інформація вводила одержувача в оману. Постправа і фейкові новини існують у своєрідному симбіозі, вони не існують одне без одного і підживлюються людською байдужістю [7].

Ефективне рішення влади що застереження суспільства від фейків має, передусім, передбачати навчання громадян і заохочення їх до саморефлексії проаналізованої публікації. Тільки тоді можна розраховувати на дії споживача, який сам перевірить поданий інформаційний контент. Дії модераторів соціальних мереж або спеціальних алгоритмів мають бути лише допоміжними. Прогрес руху вперед повинен бути заснований на ініціювання публічної дискусії, наголошення на існуючій проблемі та необхідності швидкого подолання окреслених ускладнень з достовірністю інформації, що надходить. Нормативно-правові акти національного законодавства діють, коли автор публікації відомий. Інакше легальний шлях притягнути до відповідальності винних у розміщенні в інформаційному просторі фейкової інформації залишається значно складнішим.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, слід зауважити, що прозорість суспільного життя є основним досягненням демократичної держави. Це дозволяє контролювати чиновників, перевіряти обґрунтованість прийнятих ними рішень та підтримувати рівень ініціативи громадян. Правильне розуміння та реалізація права на доступ до публічної інформації призводить до підвищення рівня соціальної освіти шляхом підвищення довіри громадян до чиновників та їхніх рішень. Це дуже важливо з точки зору як суспільства, так і держави. Підвищується участь громадян у суспільному житті, відповідальність за власні дії та рівень місцевих ініціатив. Таким чином будується необхідне для демократії громадянське суспільство. Право на доступ до публічної інформації

здійснюється з урахуванням певних вимог та обмежень. Закінчується воно саме там, де розпочинається право інших людей. Громадяни можуть реалізовувати своє право, якщо воно не порушить права та інтереси інших осіб та інтереси держави. Державні службовці не повинні забувати про трискладовий тест та зобов'язані розглянути законні запити осіб в межах своєї компетенції та не відмовляти безпідставно в реалізації громадянами своїх законних прав та інтересів, зокрема права на доступ до інформації. А громадянам, у свою чергу, необхідно у такий нелегкий для усіх час, відстоюючи свої права та інтереси, з розумінням відноситися до обмежень, встановлених законодавством, стосовно інформації з обмеженим доступом.

Для уникнення впливу фейкової інформації яка стосується, функціонування громадянського суспільства та його інститутів, то перш, за все держава повинна створити стандарти та механізми їх визначення та розповсюдження. Крім того, необхідне проведення профілактичної діяльності, громадських платформ, слухань, публічних діалогів на предмет розпізнання фейків, способів їх виявлення та боротьби з вже існуючими, адже метою фейків є дезорієнтація, розпалювання ворожнечі, пропаганда, створення загрозливого середовища. Це хороший спосіб маніпуляції людською свідомістю, і не лише від держави, а й від громадського суспільства та самих громадян залежить чи піддатися черговим фейкам та маніпуляціям.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року №254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Про інформацію. Закон України від 27 липня 2023 року № 2657-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 08 жовтня 2023 року № 22939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Obacz Piotr. Kategoria post-prawdy a teoria polityki : kilka uwag o problematycznym statusie modnego konceptu. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Wydawnictwo Adam Marszalek. S. 146-151. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/athena/5171-aps2019209>
5. Хмельницька Віра. Як відрізнити фейк від правди: правила медійної грамотності. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yak-vidrizniti-feyk-vid-pravdi-pravila-mediynoyi-gramotnosti-2371843.html>
6. Waszak Marcin. Postprawda i fake news czy weryfikacja treści i źródeł informacji? Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. № 16, jesień–zima 2017. S. 176-188. URL: http://refleksje.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/07/re_2017_16_12.pdf
7. Миколайчук Богдан. Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як «вакцинуватися» Центр демократії та верховенства права. July 22, 2021 URL:<https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiyi/>

ПАНКЕВИЧ О.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ГАВРИЛЬЦІВ М.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЄВРОПЕЙСЬКА РЕГІОНАЛЬНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ: ДЕЯКІ ЗАУВАГИ

Як відомо, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [1] та протоколи до неї не містять жодної згадки про екологічні права. Така «прогалина» останніми десятиліттями викликає серйозне обґрунтоване занепокоєння у вищих керівних інституцій Ради Європи.

Зокрема, 4 листопада 1999 року постійний комітет від імені Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) прийняв Рекомендацію 1431 (1999) «Майбутні дії, яких має вжити Рада Європи у сфері охорони навколишнього середовища», в якій говориться, що «[в] світлі мінливих умов життя та зростаючого визнання важливості проблем навколишнього середовища... Конвенція могла б включити право на здорове та придатне для життя довкілля як *основне право людини*» (п. 8) [2].

2003 року Парламентська асамблея прийняла Рекомендацію 1614 (2003) «Довкілля та людські права», у п. 3 якої зазначено: «з огляду на розвиток міжнародного права як у сфері навколишнього середовища, так і людських прав, а також європейського прецедентного права, особливо ЄСПЛ, настав час розглянути правові шляхи, якими система захисту прав людини може сприяти захисту навколишнього середовища» [3].

Задля виконання цього завдання у рекомендації містився заклик до Комітету міністрів «розробити додатковий протокол до [Конвенції] щодо визнання індивідуальних процесуальних прав, спрямованих на посилення захисту навколишнього середовища, як це викладено в Орхуській конвенції» [3].

Доречно зауважити, що положення згаданих вище рекомендацій були наведені в одному з рішень Страсбурзького суду з «екологічної проблематики» – у справі «*Ivan Atanasov v. Bulgaria*» (пп. 56-57) [4].

Пізніше ПАРЄ прийняла ще дві рекомендації – 1885 (2009) «Розробка проекту додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини щодо права на здорове довкілля» [5] та 2211 (2021) «Закріплення права на здорове довкілля: необхідність активізації дій з боку Ради Європи» [6], в яких знову наполегливо звертала увагу Комітету міністрів на необхідності доповнення «каталогу» євроконвенційних прав правом на безпечне навколишнє середовище.

Ба більше: в останній Рекомендації в якості додатку міститься проект протоколу до Конвенції щодо зазначеного права, в Преамбулі якого зазначається: «...право на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля вимагає виходу за рамки підходу, заснованого *лише на правах особистості*; ...

вирішуючи визначити право на здорове довкілля як автономне *право людства*» [6].

Не можемо не зауважити, що виділені фрагменти свідчать про певну еволюцію поглядів ПАРЄ – від ліберального до комунітаристського – розуміння права на безпечне навколишнє середовище (через призму проблеми співвідношення індивідуальних/колективних прав) [7, с. 134-135].

Достатньо показовою також є відповідь Комітету міністрів на згадані рекомендації, в якій він наголошує, що «система Конвенції вже опосередковано сприяє захисту навколишнього середовища *через певні конвенційні права та їх тлумачення Європейським судом з прав людини в його прецедентному праві, таким чином пропонуючи захист у зв'язку з екологічними проблемами*» [8]. І це при тому, що як вже зазначалося, «жодна стаття Конвенції не спрямована конкретно на забезпечення загального захисту навколишнього середовища як такого» [8]!

Проте, аналіз практики Страсбурзького суду переконливо свідчить про можливість звернення до нього за захистом екологічних прав [9; 10]. Така можливість ґрунтується, на наш погляд, на одному з найфундаментальніших принципів, «викристалізованих» ЄСПЛ за весь період своєї діяльності у такому, вже аксіоматичному, формулюванні: «Конвенція є «живим інструментом», котрий повинен тлумачитися у *світлі сучасних умов*» (див., зокрема «*Airey v. Ireland*», «*Loizidou v. Turkey*»). Безсумнівно, що екологічна ситуація з 1950 року – часу підписання Європейського білля людських прав, коли потреба в охороні навколишнього середовища ще не була такою очевидною – відчутно погіршилася в подальші десятиліття, а відтак, значно *актуалізувалась* проблема захисту довкілля і всього спектру екологічних прав, що, вочевидь, було взято до уваги й ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.11.2023).
2. Future action to be taken by the Council of Europe in the field of environment protection. Recommendation 1431 (1999). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/pdf/5ffd8263cc5919f835757882b742d27ba26a955976d8b7d6c29a91d46868d440/rec.%201431.pdf> (accessed: 03.11.2023).
3. Environment and human rights. Recommendation 1614 (2003). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/pdf/977d37382fb51f335915da199a8b080f377304f233843f8bd929168345dea8e2/rec.%201614.pdf> (accessed: 03.11.2023).
4. Judgment in the Case of «Ivan Atanasov v. Bulgaria» (Application no. 12853/03), 02.12.2010. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-101958%22\]}:~:text=https%3A//hudoc.echr.coe.int/fre%3Fi%3D001%2D101958](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-101958%22]}:~:text=https%3A//hudoc.echr.coe.int/fre%3Fi%3D001%2D101958) (accessed: 03.11.2023).
5. Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment. Recommendation 1885 (2009). Parliamentary Assembly. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref->

XML2HTML-en.asp?fileid=17777&lang=en (accessed: 04.11.2023).

6. Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe. Recommendation 2211 (2021). Parliamentary Assembly. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29501/html> (accessed: 03.11.2023).

7. Панкевич О. Колективні людські права: деякі філософсько-правові та загальнотеоретичні аспекти (до ювілею Загальної декларації прав людини). *Право України*. 2018. № 9. С. 124–139.

8. Committee of Ministers. Doc. 15623 04 October 2022 Reply to Recommendation (Adopted at the 1444th meeting of the Ministers' Deputies (27 September 2022): Recommendation 2211 (2021). *Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe*. URL: <https://pace.coe.int/pdf/a936c959236832f39371e62bcdb87f64476ecd6002df00ab9761c3829a8e26f/doc.%2015623.pdf> (accessed: 03.11.2023).

9. Панкевич О.З. Справи екологічного характеру: деякі правові позиції Європейського суду з прав людини. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період*: матеріали наукового семінару (23 червня 2023 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 156–158.

10. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України*. 2023. № 6. С. 51–68.

ПАРАСЮК В.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФІНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ГАРАНТУВАННЯ РЕЧОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Нерухоме майно завжди відіграло ключову роль в соціально-економічному розвитку будь-якої країни, виступаючи фундаментом для будівництва та стабільності в суспільстві. У контексті сучасних трансформацій, пов'язаних з постійним розвитком інфраструктури та містобудівництва, питання гарантування речових прав на об'єкти нерухомості, які будуть споруджені в майбутньому, стає надзвичайно важливим. Особливо в Україні, де законодавство щодо цього питання постійно еволюціонує, актуалізується питання про забезпечення прозорості, стабільності та справедливості у відносинах між суб'єктами нерухомого ринку.

В даному контексті важливо розглянути аспекти гарантування речових прав, зокрема прав власності, на об'єкти, які плануються будуватися у майбутньому згідно із чинним законодавством України. Це передбачає аналіз правового фундаменту, механізмів регулювання та захисту прав інтересів різних сторін в контексті нерухомого майна, яке може бути створене в подальшому. Такий підхід відкриває шлях до розуміння не лише сучасних викликів у галузі нерухомості, але і враховує перспективні зміни, що можуть виникнути в майбутньому у зв'язку з економічними, соціальними та

технологічними зрушеннями.

Однією із новел, яка відбулася у чинному цивільному законодавстві та була прийнята в умовах воєнного стану в Україні, є прийняття Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 15 серпня 2022 року № 2518-IX (далі – Закон про гарантування речових прав) [1]. Розробники проєкту цього закону стверджують, що існуючі законодавчі можливості для інвестування та фінансування будівництва об'єктів нерухомості не повною мірою захищають права інвесторів будівництва та забезпечують прозоре залучення капіталу. Ними зверталася увага на те, що ринок будівництва ще не до кінця розвинутий і може зробити будівельний ринок непривабливим для будівельних інвесторів.

Крім того, вони лише декларативно захищають права інвесторів від недобросовісних забудовників.

Закон про гарантування речових прав вперше вводить у цивільний обіг нове поняття «спеціального майнового права», яке є різновидом майнового права на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості. Ще до прийняття Закону про гарантування речових прав, правова природа «спеціального майнового права» уже визнавалася спірною. Д.С. Спесівцев висловлює позицію про «динамічну» конструкцію спеціального майнового права, яке матиме зобов'язально-правовий характер, проте наповнюватиметься речово-правовим змістом залежно від виконання кожною зі сторін своїх зобов'язань. Як наслідок, на стадії будівництва інвестор матиме можливість застосовувати такі правові способи захисту, як розірвання договору, переведення на себе прав і обов'язків за договором купівлі-продажу спеціальних майнових прав (якщо недобросовісний відчужувач винайде спосіб обходу встановлених заборон), відшкодування завданих збитків, а після фактичного створення відповідної нерухомої речі – речово-правові способи, як-от усунення перешкод у володінні річчю, визнання права власності на відповідне майно [2, с. 99].

Верховний Суд України у постанові від 30 січня 2013 року у справі № 6-168цс12 визначає, що майнове право є складовою частиною майна як об'єкта цивільних прав, яке можна визначити як «право очікування». Майнове право – це обмежене речове право, за яким власник цього права наділений деякими, але не всіма правами власника майна, і яке свідчить про правомочність його власника отримати право власності на нерухоме майно або інше речове право на певне майно в майбутньому [3]. Послугуючись доктринальними цивілістичними положеннями Велика Палата Верховного Суду відзначає, що під майновими правами розуміється, зокрема: 1) у широкому значенні речового права суб'єктивне цивільне право як таке, що стосується майнових цінностей і має грошову оцінку, наприклад, право власності на похідні права, зобов'язальні права (права з договорів, що укладаються з приводу передання майна у власність або користування), майнові права інтелектуальної власності, корпоративні права, тощо; 2) у вузькому значенні – як суб'єктивне право, яке здатне бути самостійним об'єктом обороту; тобто у разі передання майнового права набувач отримує його як можливість претендування на майно або вчинення власних дій відносно майна [4].

Верховний Суд у постанові від 23 лютого 2023 року у справі № 824/151/22

висловлює правову позицію про те, що об'єктами права власності здатні виступати не всі майнові права, а лише такі, що наділені певними ознаками: входять до складу майна особи, передбачають набуття реального майна (речей, грошей) у власність у майбутньому; щодо них особа (правоволоділець) наділена майново-розпорядчою самостійністю – має розпоряджатися ними. Об'єктом права власності може бути майнове право, яке є зобов'язальним і в майбутньому трансформується у реальне благо (річ), зокрема, право грошової вимоги [5].

Особливий правовий режим спеціального майнового права обумовлюється специфічними характеристиками об'єктів цього права. Такими об'єктами визнаються: 1) неподільні об'єкти незавершеного будівництва; 2) подільні об'єкти незавершеного будівництва; 3) майбутні об'єкти нерухомості. Для тлумачення законодавчих положень, у тому числі й ст. 1232-1 ЦК України, необхідно звертатися до ст. 1 цього Закону, відповідно до якої терміни вживаються у таких визначеннях [1]:

– майбутній об'єкт нерухомості – передбачена проектною документацією на будівництво складова частина подільного об'єкта незавершеного будівництва, яка після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта стане самостійним об'єктом нерухомого майна;

– неподільний об'єкт незавершеного будівництва – об'єкт нерухомого майна, який буде споруджено в майбутньому (будівля, споруда), щодо якого отримано право на виконання будівельних робіт та який не прийнято в експлуатацію, за умови що у складі такого об'єкта відсутні майбутні об'єкти нерухомості.

З огляду на особливості об'єктів, які можуть ще навіть не перебувати у певному фізичному стані як-то, наприклад, майбутній об'єкт нерухомості стає все більше зрозумілою саме зобов'язально-речова природа спеціального майнового права. Закон про гарантування речових прав передбачає спадкування відповідних речових прав та/або обтяжень, які належали власнику спеціального майнового права на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості та/або особи, на користь якої зареєстровано обтяження речових прав на вказані об'єкти. Однак, вказаний закон обходить питання спадкування прав та обов'язків, які виникають у зв'язку із укладенням договору купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості.

Первинними власниками спеціального майнового права на об'єкт незавершеного будівництва/майбутній об'єкт нерухомості стають замовник будівництва та/або девелопер з моменту відповідної державної реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. З цього моменту у вказаних власників виникає право першого відчуження об'єкта незавершеного будівництва або майбутнього об'єкта нерухомості. При цьому предметом договору про відчуження може бути саме неподільний об'єкт будівництва/майбутній об'єкт нерухомості. Такі договори укладаються у письмовій формі та підлягають нотаріальному посвідченню.

Істотні умови та порядок укладення договорів купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж) визначаються ст. 13 Закону про гарантування речових прав. Сторонами такого договору є відповідно продавець, яким може

бути замовник будівництва, девелопер будівництва, управитель фонду фінансування будівництва, а також покупець. Якщо ж покупець – фізична особа, то встановлюється вимога, що такий договір не може містити умови, які є несприятливими згідно із Законом України «Про захист прав споживачів».

Відповідно до Закону про гарантування речових прав покупець отримав право вимагати від продавця ознайомлення із цілою низкою відомостей та документів як про самого забудовника, так і підтвердження правомочностей щодо користування земельною ділянкою, на якій споруджується об'єкт будівництва, наявними містобудівними умовами, проектною документацією, звітом про результати експертизи проектної документації, фінансовою звітністю про господарську діяльність тощо.

На відміну від ст. 20 Закону про гарантування речових прав, цивільне законодавство встановлює перехід до спадкоємців усіх прав та обов'язків за договором купівлі-продажу неподільного об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості (перший продаж). Думається, що саме цивільно-правове регулювання передбачає важливу гарантію захисту прав спадкоємців, які матимуть можливість безперешкодно отримати у нотаріуса свідоцтво про право на спадщину, на підставі чого зреалізують своє право на заміну сторони договору без звернення за судовим захистом. Таким чином, спадкоємці ще до державної реєстрації спеціального майнового справа отримують право виконувати умови договору, які передбачені укладеним спадкодавцем із забудовником, а також користуватися правом вимоги від забудовника виконання установлених договором умов.

Захист прав покупця-інвестора за договором купівлі-продажу майбутньої нерухомості є важливою проблемою на ринку нерухомості України. Аналізуючи чинне законодавство України, можна зробити висновок, що держава прагне забезпечити захист прав покупців-інвесторів, однак, в практиці діють багато проблемних питань, які стосуються виконання умов договору купівлі-продажу майбутньої нерухомості.

У зв'язку з цим, важливо проводити дослідження у цій сфері та вносити пропозиції щодо поліпшення законодавства та практики захисту прав покупців-інвесторів на ринку нерухомості. Враховуючи високий рівень інвестування в нерухомість в Україні, необхідно приділяти достатню увагу проблемам, що пов'язані з захистом прав покупців-інвесторів за договором купівлі-продажу майбутнього об'єкта нерухомості, для забезпечення правової охорони їх інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2518-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#n436>
2. Спасівцев Д.С. Спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості: проблеми правової природи та захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 99-102.
3. Постанова Верховного Суду України від 30 січня 2013 року у справі № 6-168цс12 / Верховний Суд України. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/DF7B0F694375DD61C2257B20003533D3](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/DF7B0F694375DD61C2257B20003533D3).

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 грудня 2021 року у справі № 344/16879/15-ц, провадження № 14-31цс20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221949>.

5. Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 824/151/22 провадження № 61-12352ав22 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303028>.

ПЕТКЕР І.

здобувач вищої освіти Інституту права та безпеки
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*);

**Науковий керівник:
БРЮХОВЕЦЬКА М.**

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*)

УКЛАДАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільний кодекс України зазначає що фізична особа незалежно від віку та стану здоров'я має право на сім'ю.[1] Поняття сім'ї невід'ємно пов'язано зі шлюбом, оскільки можна вважати що, шлюб породжує нову сім'ю. Шлюб, в свою чергу є давнім правовим інститутом, який еволюціонує досі. Правова природа шлюбу визначається Сімейним кодексом України, що набув чинності 1 січня 2004 року, там вперше дається законодавче поняття шлюбу.

На думку докторів юридичних наук, професорів Є. О. Харитонова, О.І. Харитонової та доктора юридичних наук, доцента К. Г. Некіт шлюб – це вільний, моногамний, рівноправний союз чоловіка і жінки, що укладається в установленій державою формі. [1]. Також частина вчених дотримуються думки, що шлюб – це укладений у встановленому порядку з дотриманням вимог закону добровільний і рівноправний союз чоловіка і жінки, який спрямований на створення сім'ї та породжує взаємні права й обов'язки [2].

Усі поняття мають щось спільне і не суперечать одне одному, тож якщо об'єднати головне, то шлюб є сімейним союзом, між чоловіком та жінкою, які досягли шлюбного віку та з метою створення сім'ї, на умовах добровільності, одношлюбності, за відсутності перешкоджаючих обставин зареєстрували його у визначеному законом порядку.

В Україні в основу регулювання шлюбу покладена концепція «набуття статусу». Набуття статусу подружжя породжує виникнення спільних прав та обов'язків. У шлюбі права та обов'язки подружжя можуть регулюватися на основі правочинів між ними. Причому наявність договорів, які б регулювали відносини між чоловіком і дружиною, не є обов'язковим елементом шлюбу, він може існувати і без таких договорів, а відповідні права та обов'язки існуватимуть у подружжя на основі закону. За умов припинення шлюбу, припиняються й особисті немайнові та майнові відносини подружжя, разом з тим вони втрачають частину своїх прав та обов'язків.

Сімейним законодавством передбачено право на укладання та відповідно розірвання шлюбного договору, в умовах воєнного стану це може бути

ускладнено або неможливо. З урахуванням обставин, спричинених збройною агресією російської федерації, громадяни України не можуть або не мають бажання очікувати. Це питання частково вирішує постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213, згідно з нею, якщо одним з наречених є військовослужбовець, поліцейський, особа рядового і начальницького складу інших правоохоронних органів (СЦЗ, ДБР, ДКВС, НАБУ, БЕБ) або працівник закладу охорони здоров'я, Акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із наречених, хто відсутній, або з обома відсутніми нареченими [3].

Для осіб що не належать до перерахованих вище, на порталі Дія є можливість подати заяву про державну реєстрацію шлюбу й одразу обрати місце, час, формат та зал, де пройде церемонія. Зручність та доступність онлайн-подачі заяви про реєстрацію шлюбу відкриває нові можливості для осіб, які планують одружитися і бажають використовувати сучасні технології для спрощення процесу. Це позитивний крок у напрямку удосконалення сімейного законодавства та покращення життя громадян [4].

Отже, в умовах воєнного стану активно вирішується проблема укладання шлюбу за надзвичайних обставин для громадян (військовослужбовців, поліцейських тощо) та інших груп населення, які виявили бажання укласти шлюб, що позитивно впливає на можливість громадян реалізовувати свої права.

Умови воєнного стану в Україні можуть впливати на процес припинення шлюбу. Збереження шлюбу має сенс лише у випадках, коли подружжя цього бажає, вони мають здорові та міцні стосунки, де атмосфера стосунків заснована на взаємній повазі та любові. При цьому, держава у своїй діяльності має на меті забезпечити право на розірвання шлюбу навіть в умовах воєнного стану, обмежень у діяльності судів, органів реєстрації актів цивільного стану тощо. Задля забезпечення цього права держава не обмежує громадян і процедура не відрізняється.

Спільна заява подружжя, яке не має дітей, чи заява одного з подружжя у визначених законом випадках подається до відділу ДРАЦС за місцем проживання подружжя або одного з них. Сама державна реєстрація розірвання шлюбу проводиться через місяць. Якщо один (одна) з подружжя не можуть прийти до відділу органу РАЦС, завжди залишається можливість нотаріально посвідчити заяву.

Для осіб які зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, а зараз перебувають на підконтрольній території діє правило-відповідно до пункту 14 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, та змінам до наказу від 26 лютого 2022 року № 606/5, можуть оформити розлучення у будь-якому органі РАЦС, що працює, а не за місцем реєстрації [5].

Для осіб які перебувають на тимчасово окупованих територіях, поки не існує чіткої процедури, окрім як виїхати на підконтрольні Україні території і подати заяву у найближчий орган РАЦС.

Отже, укладання та припинення шлюбу в умовах воєнного стану представляють складні виклики, вимагаючи уваги науковців у цій сфері. У контексті воєнного конфлікту важливість вільної реалізації своїх прав набуває

особливого значення, оскільки воєнний стан може суттєво впливати на правові процеси, включаючи укладання та розірвання шлюбу: зміни в законодавстві, обмеження доступу до суду та інші впливи можуть ускладнити реалізацію цих прав.

Україна активно працює над забезпеченням можливості реалізації своїх прав громадянами, враховуючи вище викладене, Кабінет Міністрів України вже 7 березня 2022 року, оприлюднив постанову, що регулює можливість військовослужбовців та інших категорій, які зазначались, укласти шлюб за один день та без присутності одного або двох наречених. що свідчить про зацікавленість уряду у рівні життя населення. Громадяни, маючи можливість вільно користуватися своїми правами, забезпечують економічний та соціальний розвиток, формуючи сильне громадянське суспільство. Активна участь в реалізації прав сприяє формуванню правової держави, забезпечуючи гармонію та рівність. Це не лише сприяє особистому добробуту, але й підтримує загальний прогрес та сталість суспільства.

Список використаних джерел:

1. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновної, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23423> ISBN 978-966-928-846-2
2. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*: наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія». Одеса: ПП «Фенікс», 2015. Вип. 21. С. 28–32.
3. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 213. Кабінет Міністрів України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.11.2023)
4. Реєстрація шлюбу - Гід онлайн. Офіційний веб-портал “Дія”. URL: <https://guide.diiia.gov.ua/view/derzhavna-reiestratsiia-shliubu-097b2fa9-2c83-4ea9-988f-b5c6b48f71fe> (дата звернення 26.11.2023)
5. Про внесення змін до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 26.02.2022 № 606/5. Міністерство юстиції України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-22#Text>

ПЕТРОВСЬКИЙ А.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ІНСТИТУТ СПРОЩЕНИХ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Конституцією України гарантується право кожного на судовий захист своїх прав і свобод як один із видів державного захисту прав і свобод людини, громадянина (ст. 55) [1]. Судово-правова реформа, зумовлена рухом України до євроінтеграційного простору, торкнулася і цивільного процесуального

законодавства, що, у свою чергу, сприяло забезпеченню оптимізації порядку здійснення правосуддя, підвищенню ефективності цивільного процесу з метою вирішення спорів між громадянами.

Однією з нагальних проблем сучасного цивільного процесу є проблема ефективності, оперативності та доступності судочинства. Через збільшення кількості справ і значне навантаження на судову систему виникла потреба в удосконаленні процедур розгляду справ і забезпеченні більш ефективної та швидкої юстиції. Таким чином, постала необхідність запровадження спрощеного, прискореного судочинства по окремих категоріях цивільних справ і у правовому механізмі цивільного судочинства відбулося спрощення провадження безспірних за своєю суттю справ.

Можливість спрощення і скорочення процедури у встановлених законом випадках підвищила ефективність правового захисту й дозволила звільнити суди від розгляду за повною процедурою справ, що ґрунтуються на безспірних фактах. Відтак, інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України спрямований на забезпечення ефективності й доступності судочинства, спрощення процесу розгляду справ і мінімізації витрат на здійснення правосуддя, забезпечуючи при цьому збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Інститут спрощених судових процедур у цивільному процесі України як доволі нове явище в цивільному судочинстві є малодослідженим. Попри наявність у юридичній науковій літературі значної кількості визначень понять «спрощене провадження», «спрощені судові процедури», «спрощене позовне провадження», «наказне провадження», «прискорене провадження» тощо, поміж науковців досі немає єдності думок щодо визначення правової природи спрощеного провадження та виокремлення його характерних рис. Ототожнюючи «спрощені провадження» зі «спрощеними судовими процедурами», окремі науковці [2] визнають спрощення як модель процедури здійснення правосуддя, що дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства.

Відтак, вітчизняні вчені одноставно наголошують на необхідності запровадження спрощеного, прискореного судочинства по окремих категоріях цивільних справ, зокрема справ, у яких для ухвалення судового рішення достатньою є наявність скороченого складу юридичних фактів і обов'язкових процесуальних дій [3, с. 117].

На нашу думку, окреслення ознак спрощених судових процедур у цивільному процесі України можливе лише завдяки сукупному аналізу чинного законодавства та наукової літератури.

З прийняттям у 2004 р. Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України розпочалася розробка й застосування спрощених проваджень у цивільному процесуальному законодавстві. Метою введення інституту спрощених судових процедур у цивільний процес України є пришвидшення розгляду цивільних справ, зменшення судових витрат сторін, пов'язаних з розглядом справ, зменшення робочого навантаження на судів.

З внесенням у 2017 р. змін до ЦПК України інститут спрощених судових процедур остаточно закріпився у цивільному процесі України. Ухвалений того часу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального

кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII [4] став втіленням у судочинство України рекомендацій Ради Європи щодо запровадження спрощених, прискорених проваджень [5].

З приводу спрощеного позовного провадження учені-процесуалісти виокремлюють загальні ознаки, що притаманні позовному провадженню та спеціальні, що відрізняють спрощене позовне провадження від загального [6]. Загальними особливостями позовного провадження є спір про право та наявність двох сторін (позивача і відповідача) [7, с. 90–96].

До основних ознак спрощеного позовного провадження в цивільному процесі науковці відносять: процесуальну доступність і простоту, прискорений характер, добровільність застосування, документарне провадження, специфічну дію принципів цивільного судочинства та особливий порядок оскарження [8].

Цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження (ч. 2 ст. 19 ЦПК України) [9]. Відтак, спрощене провадження можна вважати окремим видом позовного провадження, що має за мету забезпечення ефективності цивільного процесу шляхом спрощення розгляду окремих категорій справ, що, своєю чергою, сприяє зменшенню судових витрат і дотриманню принципу розгляду справ у розумні строки.

На думку науковців, у порівнянні із загальним позовним провадженням, спрощене позовне провадження є простішою формою, перевагою якого є саме швидкість, а також одним із варіантів диференціації позовного провадження цивільного процесу, що зумовлена необхідністю послаблення завантаженості суду [10].

Главою 10 чинного ЦПК України визначено порядок розгляду справ у порядку спрощеного провадження. Так, у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються: 1) малозначні справи; 2) справи, що виникають з трудових відносин; 3) справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд [9].

На переконання науковців [11], спрощене провадження в справах з невеликою ціною позову не варто вважати альтернативним до позовного провадження способом судочинства, тому що воно має застосовуватись на безальтернативній основі у разі відповідності позову встановленим критеріям допуску до спрощеного провадження.

Важливо зазначити, що спрощене позовне провадження не є універсальним рішенням для всіх видів цивільних справ. Деякі складні справи вимагають більш детального та ретельного розгляду доказів та аргументів, тому в таких випадках спрощене позовне провадження може бути неефективним.

Важливим кроком у розвитку інституту спрощеного провадження є використання електронних технологій та онлайн-сервісів для подання позовних заяв і документів, що значно спрощує та прискорює процес розгляду справи. Ще одним напрямом розвитку інституту спрощеного провадження є

використання електронної юстиції, яка передбачає використання інформаційних технологій та електронних засобів для забезпечення ефективності та доступності правосуддя. Окрім того, електронна юстиція може допомогти забезпечити більшу прозорість і відкритість процесу судочинства, що є важливим фактором для забезпечення довіри громадськості до судової системи.

Загалом, розвиток електронної юстиції та її поєднання зі спрощеним провадженням можуть значно підвищити ефективність і доступність правосуддя та сприяти розвитку інноваційних підходів у цивільному процесі.

Важливо забезпечити високий рівень професійної підготовки та підтримки для забезпечення ефективного застосування нових правових інструментів. Крім того, професійність і компетентність суддів, які розглядають справи в рамках спрощеного провадження, допоможе уникнути помилок і прийняття неправильних рішень.

У зв'язку зі зростанням потреби у спрощеному провадженні та забезпечення доступності й ефективності правосуддя, очікується подальший розвиток правового регулювання та практики застосування інституту спрощеного провадження у цивільному процесі, зокрема, з використанням новітніх технологій та інноваційних підходів.

Важливим аспектом розвитку спрощеного позовного провадження є забезпечення можливості взаємодії з електронною системою судового адміністрування. Це означає, що сторони мають можливість подавати позовні заяви, а також інші документи та матеріали у судову установу електронним шляхом. Це сприяє зменшенню часу на оформлення та розгляд справ, а також забезпечує збереження та захист інформації у електронному вигляді. Крім того, це дає можливість сторонам отримувати актуальну та інформативну інформацію щодо стану справи у будь-який час.

Окрім того, ще одним напрямом розвитку спрощеного провадження є введення можливості укладення угоди про спрощене провадження. Це означає, що сторони можуть укласти домовленість про те, що провадження буде здійснюватися за спрощеною процедурою, яка передбачає меншу кількість документів і процедур. Така угода може бути корисною для сторін, які бажають швидко та ефективно вирішити свої спори, а також для суду, який зможе зосередитись на розгляді складніших справ. Укладення угоди про спрощене провадження може стати особливо корисним у випадку, коли сторони мають чітко визначену позицію щодо суті спору та не мають бажання проводити тривалі процедури цивільного процесу.

Однак, необхідно зазначити, що в разі укладення угоди про спрощене провадження, сторони можуть втратити певні права, які передбачені у звичайному позовному провадженні. Тому варто ретельно оцінити всі ризики та переваги такої угоди перед її укладенням.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного інститут спрощеного провадження у цивільному процесі України призначений для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення.

Перевагою спрощеного провадження є зменшення термінів розгляду справ, зменшення витрат на проведення процесу та забезпечення більш ефективного

доступу до правосуддя для громадян з меншими матеріальними та інтелектуальними ресурсами, а обмежений обсяг доказів дозволяє зменшити кількість судових засідань і прискорити процес. При цьому необхідно забезпечувати збереження принципів справедливості та захисту прав та інтересів сторін у спорі.

Відтак, інститут спрощеного провадження є важливим елементом реформи цивільного процесу, який спрямований на поліпшення якості та ефективності правосуддя. Загалом розвиток спрощеного провадження покликаний забезпечити доступність та ефективність правосуддя і сприятиме забезпеченню правової впевненості й стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Зуб О. Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Вип. 131. С. 62–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_131_9
3. Васильев С. В. Гражданский процесс: курс лекций. Харьков: Эспада, 2010. 866 с.
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. Редакція від 26 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
5. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. К., 2015. 708 с.
6. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження законодавча регламентація та проблеми судової практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 85–89. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/16.pdf>
7. Боровська І. А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 65. С. 90–96.
8. Зелінська С. А. Ознаки спрощеного позовного провадження у цивільному процесі. 2022. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3955/>
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Редакція від 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
10. Коломієць Я. Л., Комісарова Д. О., Сиротенко Я. В. Спрощене провадження: особливості та порядок розгляду цивільних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 11. С. 188–192. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/48.pdf
11. Бобрик В. І. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 4–9. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/2.pdf>

ПИНДА Н.

аспірант кафедри загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДШКОДУВАННЯ УКРАЇНИ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Україна досить тривалий час, а саме понад вісім місяців, перебуває в умовах особливого політико-правового режиму – воєнного стану. З кожним днем Україна та громадяни України зазнають руйнівних обстрілів. Більша частина населення вимушена покинути свої домівки, які були знищені росією. Страждає також і бізнес і, відповідно, економіка нашої держави. Крім того, ушкоджено великий відсоток критичної інфраструктури, яка забезпечує нормальне функціонування нашої держави. Режим воєнного стану змусив законодавчі органи приймати швидкі та виважені рішення щодо правильного механізму збирання доказів воєнних злочинів РФ та забезпечити в подальшому ефективний механізм відшкодування шкоди, завданої нашій державі.

Основними механізмами відшкодування шкоди державі, яка є постраждалою стороною, можна назвати репарації та контрибуції. Репарація – форма матеріальної відповідальності суб'єкта міжнародного права за збитки, спричинені в результаті вчиненого ними міжнародного правопорушення іншому суб'єкту міжнародного права, зокрема відшкодування (за мирним договором або іншими міжнародними актами) державою, що розпочала агресивну війну, збитків, заподіяних державі, що зазнала нападу. Об'єм та характер репарацій повинні визначатися відповідно до нанесених збитків. Контрибуція – примусові платежі або вилучення майна, що здійснюються державою, яка перемогла у війні, в іншій переможеної держави або в її населення. Застосування репарацій чи контрибуцій можливе після завершення війни та підписання відповідних документів – мирна угода або акт про капітуляцію. Зазвичай їх стягують з країни-агресора. Найчастіше за відновлення територій та відшкодування збитків платить сторона, що програла війну [1].

Зазвичай, такі стягнення відбуваються у досить великих сумах. Так, після поразки у Першій світовій війні західні союзники висунули переможеній Німеччині репараційні вимоги в сумі 226 млрд. золотих, не інфляційних марок. Цю суму вона повинна була виплачувати протягом 42 років, тобто щорічні виплати мали складати 5,3 млрд. золотих марок. До того ж Німеччина мусила кожного року віддавати переможцям 12% свого експорту. При цьому поточний дохід країни за той же час дорівнював лише 3 млрд. золотих марок. Відмова від виконання репараційних вимог була неможливою [2, с. 14].

Після закінчення Другої світової війни у вигляді репарацій на користь лише СРСР із Німеччини вивезли 3,5 тис. заводів і фабрик, 4 мільйони одиниць промислового обладнання, 96 електростанцій, 202 тис. електромоторів, 339 тис. верстатів, 10 тис. турбін, 3 тис. парових котлів тощо [2, с. 14].

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації. Вказаною постановою міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади розробити і

затвердити у шестимісячний строк методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 року № 423 [4] було внесено зміни до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2017 року № 257.

Зазначеними змінами було розповсюджено дію Порядку на проведення обстеження пошкоджених внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів об'єктів з метою прийняття рішення про можливість подальшої експлуатації та розроблення заходів із відновлення.

Тобто, для того, щоб стягнути відшкодування збитків, необхідно провести певні дослідження з метою виявлення розміру таких збитків, що буде ефективним для прийняття справедливого та співмірного рішення щодо відшкодування.

Наразі в Україні продовжується вдосконалення та регулювання внутрішнього законодавства з метою подальшого стягнення відшкодування на користь нашої держави та її громадян, які постраждали внаслідок військової агресії рф.

Список використаних джерел:

1. Шевченко А. Відшкодування шкоди, завданої воєнними діями. Стаття онлайн. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG220012?an=20> (дата звернення 18.11.2022).
2. Возний К.З. Війна: від економічних мотивів до наслідків. Економічний часопис – XXI. Львів. Вип. 9-10, 2010. С. 12-18.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
4. Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва» від 5 квітня 2022 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.11.2022).

ПОВАЛЕНА М.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Імплементация європейських цінностей в законодавство України в контексті його конституціоналізації є складним, але важливим процесом, якийключає в себе узгодження законів та норм з міжнародними стандартами та цінностями Європейського Союзу і Ради Європи.

Важливим аспектом є гармонізація законодавства. Україна активно працює

над узгодженням свого законодавства з законодавством Європейського Союзу. Це охоплює різні сфери, включаючи права людини, правосуддя, боротьбу з корупцією, екологію та інші.

Одним з ключових аспектів конституціоналізації є зміцнення правової системи та судової влади. Україна впроваджує реформи для підвищення незалежності судів та забезпечення дотримання прав людини. Створення конституційних гарантій є важливим кроком у євроінтеграційному процесі. Закріплення європейських цінностей у Конституції України або створення механізмів, що забезпечують дотримання цих цінностей, є обов'язковим кроком. Передбачаються зміни до конституції, включення прав людини та основоположних принципів, які відповідають стандартам Європейського Союзу.

Для успішної імплементації європейських цінностей необхідна підтримка громадськості та освітня робота. Розуміння цих цінностей громадянами сприятиме більш ефективній їх імплементації та прийняттю.

Важливою частиною цього процесу є постійна робота з удосконалення законодавства, його відповідність міжнародним стандартам та принципам. Такий підхід сприяє зближенню України зі спільними цілями та цінностями, які ділять країни Європейського Союзу.

Європейські цінності в законодавстві України охоплюють широкий спектр принципів та стандартів, які відповідають цілям та ідеям Європейського Союзу. Деякі з найважливіших європейських цінностей, які реалізуються через законодавство України, включають право на життя, свободу висловлювання, свободу віросповідання, право на справедливий суд, захист від насильства та дискримінації. Закони України відповідають численним міжнародним документам. Демократія та правова держава охоплює прозорість управління, розвиток демократичних інститутів, ефективність правосуддя, дотримання закону та принципів правової держави. Соціальна справедливість та рівність передбачає спрямованість законодавства на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхньої раси, етнічного походження, статі, віросповідання чи соціального статусу.

Українське законодавство також враховує принципи сталого розвитку, охорони навколишнього середовища та збереження природних ресурсів. Щодо міжнародної співпраці, Україна активно співпрацює з країнами Європейського Союзу та іншими міжнародними партнерами в рамках різних угод та договорів для спільного вирішення глобальних проблем.

Ці принципи є основоположними для законодавства України, оскільки наша держава прагне забезпечити розвиток, який відповідає європейським стандартам та цінностям.

Під час війни в Україні, міжнародна співпраця стала надзвичайно важливою для нашої держави. Україна активно співпрацює з численними міжнародними організаціями, а також з окремими країнами та міжнародними партнерами для забезпечення підтримки, допомоги та вирішення відповідних питань які виникають під час воєнних дій.

До способів імплементації відносять:

інкорпорація – міжнародно-правові норми без змін відтворюються у нормативно-правових актах держави що імплементує міжнародні норми;

трансформація - відбувається переробка міжнародних норм при перенесенні у національне законодавство з метою урахування національних особливостей, в т.ч. юридичної техніки;

загальна, приватна або конкретна відсилка - міжнародно-правові норми безпосередньо не включаються в текст закону, в якому міститься інформація про нього.

Ціннісні європейські засади виступають в якості принципів, які визначають спрямованість соціально-правового регулювання суспільних відносин. Це європейські цінності демократії, плюралізму, гласності, поваги до прав людини та людської гідності, верховенства права, рівності та ін. Зазначені принципи мають бути зафіксовані у конституції держави та забезпечені (розвинуті) відповідним галузевим законодавством. Йдеться про конституціоналізацію, сутність якої полягає у тому, що конституція передусім закріплює нормативну модель та юридичну конструкцію найважливіших суспільних відносин, визначаючи таким чином системні, структурні, функціональні та інші зв'язки між різними суспільними інститутами, завдяки яким забезпечується гармонійний розвиток усього суспільства.

Безумовно, нинішній етап співробітництва Києва і Брюсселя є важливим, але не вирішальним на євроінтеграційному шляху. Навіть в умовах війни слід не збавляти темпів просування до євроспільноти — забезпечувати як виконання пакета відповідних рекомендацій Єврокомісії (які були передумовою надання Україні статусу кандидата), так і положень Угоди про асоціацію, адаптацію українського законодавства до нормативно-правового простору Євросоюзу. Це складний і тривалий процес [1, с. 99].

Україна має певні зобов'язання перед Європейським Союзом, і впровадження європейських цінностей у своє законодавство може стати важливим кроком для її інтеграції в європейський політичний та економічний простір.

Список використаних джерел:

1. Україна на шляху до ЄС: реалії та перспективи №1-2 (187-188) 2022 https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf

ПРЯХІНА Н.

доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП,
кандидат психологічних наук, доцент;
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ОВСЯНИК В.

здобувач вищої освіти ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МВС

Сучасна держава зацікавлена та сприяє розвитку молодого покоління. Формування особистої безпеки у здобувачів вищої освіти із специфічними умовами навчання завжди буде актуальною проблемою, яка потребує обговорення, аналізу та вдосконалення. У статті 3 Конституції України

закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Якщо охарактеризувати в загальному, то безпека – стан що характеризується відсутністю небезпеки, тобто стан в якому є захищеними усі життєвоважливі потреби та інтереси особи від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення безпеці – стан коли кому-, чому-небудь нічого не загрожує [2].

За А. Маслоу, базовою в ієрархії потреб людини являється потреба в безпеці. Рух до самоактуалізації та самореалізації не може початися, доки індивід не звільниться від домінування нижчих потреб, в тому числі потреби у безпеці. Коли особистість успішно справляється з базовими потребами по мірі їх виникнення, її енергія все більш готова звільнитися для самоактуалізації [3].

Від майстерності майбутніх працівників поліції залежать не лише результати професійної діяльності, але і життя та здоров'я громадян.

Здобувачі вищої освіти навчальних закладів зі специфічними умовами навчання повинні усвідомлювати, що не менш важливим використання самими поліцейськими відповідних психологічних знань, вмінь та навиків у процесі професійної діяльності, працювати над розвитком таких компетентностей як готовність до змін, до виконання службових обов'язків в умовах відсутності зв'язку, в умовах невизначеності, комунікативної компетентності та особливо формування та розвиток резильєнтності. Поліцейський не повинен бути стійким 24/7, і коли йде мова про формування і зміцнення його резильєнтності це не про відсутність у нього тривоги взагалі, а навпаки, про його гнучкість та пристосування, адаптацію до несприятливих умов. Ключова ідея психологічної пружності це приймати свій стан який виникає як наслідок стресових умов, керувати своїм станом в цих умовах для того щоб ефективно рухатись вперед.

Важливе вміння якому слід навчитись майбутньому поліцейському, це здатність відмовлятися від непотрібних речей, гонитва за якими може призвести до виникнення синдрому емоційного вигорання [4].

Люди стали забороняти собі деякі речі свідомо і несвідомо також. Надаємо перевагу, пріоритет певним речам і це може призвести до погіршення психоемоційного стану до втрати ресурсності, самопочуття погіршуються. Ми стали забороняти собі навіть деякі почуття, перестали відчувати задоволення, не виробляється дофамін, як наслідок ми втрачаємо мотивацію. Все це відбувається з тієї причини що люди не турбуються про своє відновлення. Важливим правилом сьогодення є щоденна гігієна психічного здоров'я. Потрібно дозволити собі турбуватись про себе бо включається почуття провини, як я можу пити каву заки в цей час мій сусід (товариш) в окопі... турбуючись про себе ми турбуємось і про Україну.

Все це є сигналом про те що ми повинні приділити зараз час приділити особливу увагу турботі про себе, бо відновлення швидко не відбувається це систематична праця. Тому дуже важливо знати, як повернути собі ресурс і допомогти відновитися.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2020 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

2. Тлумачний словник сучасної української мови Режим доступу: <https://1531.slovaronline.com/search?>

3. Автореферат дис. канд. психол. наук: 19.00.06/Пряхіна Н.О.; Київський національний ун-т внутрішніх справ.- К.2007.-20с.

4. Стресостійкість у роботі поліцейського: навч.-практ. посібн./К.М. Недря Дніпро: Дніп. ун-т внутр.справ 2020. 124с.

РАГІМЛІ З.

здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

САВЕНКО В.

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення в Україну значно збільшилося число кримінальних правопорушень, зокрема проти власності. З метою запобігання майновим злочинам законодавець вніс зміни до Кримінального кодексу України, посиливши відповідальність за їх вчинення в умовах воєнного стану. У березні 2022 року Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» внесено зміни, доповнюючи 4 частину ст.ст. 185,186,187, 189,191 КК України фразою "вчинені в умовах воєнного стану" [1]. Вказана норма передбачає підвищену кримінальну відповідальність за вчинення зазначених складів кримінальних правопорушень вчинених в умовах воєнного стану.

Раніше крадіжка, згідно до частини 1 статті 185 Кримінального кодексу України, вважалася кримінальним проступком, покарання за яке було передбачено від незначного штрафу до обмеження волі до 5 років. Покарання у вигляді позбавлення волі передбачалося лише у випадках повторної крадіжки, за попередньою змовою групою осіб або вчинення крадіжки, яка поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або яке завдало значної шкоди потерпілому (ч. 2 та 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі або організованою групою (ч. 4, 5 ст. 185). Наразі додатковою кваліфікуючою ознакою крадіжки є вчинення її в умовах воєнного або надзвичайного стану, яке одразу кваліфікується за частиною 4 цієї ж статті, яке передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років [2]. Це служить ілюстрацією того, що законодавець спрямовувався на зменшення рівня майнової злочинності, яка завжди складала значну частку загальної кримінальної статистики.

За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України стосовно порушень у сфері власності виявлено тривожні показники. Протягом січня-жовтня 2023 року кількість зареєстрованих майнових кримінальних правопорушень систематично збільшувалася, зростаючи від 16 061 до 159 675. З січня по жовтень кримінальні провадження щодо зазначених складів кримінальних правопорушень, які були передані до суду з обвинувальним актом, також показали зростання з 1865 до 53481 [3]. Також зросли показники

вчиненн кримінального правопорушення проти власності неповнолітніми суб'єктами, причиною цього є низький рівень соціально-економічного статусу сім'ї, неповне задоволення основних потреб, відсутність позитивних ролевих моделей чи недостатня нагода для розвитку конструктивних навичок. Сприянням запобіганню може бути розвиток програм інтеграції в суспільство, підтримка сімей у складних життєвих ситуаціях і забезпечення доступу до можливостей освіти та професійного розвитку [4,с.91].

Незважаючи на внесені зміни до законодавства України, які передбачають посилену кримінальну відповідальність за зазначені категорії правопорушень, кількість кримінальних правопорушень у цій сфері продовжують зростати. На жаль, це вказує на те, що за сучасних обставин, обумовлених введенням правового режиму воєнного стану, громадяни ігнорують посилений ступінь покарання за вчинення майнових кримінальних правопорушень.

В умовах воєнного стану вважається, що викраденням чужого майна є ті дії, які спрямовані на заволодіння майном осіб, що пересуваються до більш безпечних регіонів України, також майном осіб, які тимчасово залишили своє житло без нагляду, намагаючись укритися в безпечному місці. Науковці вказують, що кримінальні правопорушення проти власності в умовах воєнного стану можуть вчинятися як в зонах бойових дій, тимчасово окупованих територіях або маршрутах переміщення військ так і поза згаданими зонами. [5]

Доцільніше було б, якщо ті, хто вчиняють кримінальні правопорушення проти власності, були більш освіченими щодо виду покарання за такі дії. Для тих, хто вчиняє такі дії через скрутне матеріальне становище, рекомендується звертатися до центрів переселенців для отримання гуманітарної допомоги, грошових виплат та активно шукати можливості уникнення кримінального шляху.

Враховуючи вищезазначене можна зробити такий висновок, що додавання фрази "в умовах воєнного або надзвичайного стану" до частин 4 ст.ст. 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального кодексу України само по собі може бути недостатнім для зменшення рівня злочинності майнового характеру. Вказану норму слід удосконалювати через додаткове патрулювання вулиць поліцейськими, розголошення у засобах масової інформації про підвищену кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушення проти власності, а також проведення бесід з вразливими групами населення, такими як внутрішньо-переміщені особи, раніше судимі, і т.д., з метою звернення уваги на посилення покарання.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 22.11.2023р.)
2. Державні структури, Бережанська Окружна Прокуратура, «Відповідальність за майнові злочини в умовах воєнного стану». URL: <https://kozova-rada.gov.ua/news/1667998094/> (дата звернення: 22.11.2023р.)
3. Офіс Генерального прокурора України. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 22.11.2023р.)

4. Савенко В. П. «Причини й умови дитячої бездоглядності та безпритульності» Вплив рівня дозвілля та відпочинку молоді на зниження рівня злочинності : Вид. Біла К.О., 2019. – 142 с., м. Дніпро, 31 трав. 2019 р. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4689/1/28.pdf>

5. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика, 2022. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48236/1/Kravchuk_Mykhailenko_Voynnyi_stan.pdf (Дата звернення: 22.11.2023р.)

РИНДИЧ А.

здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СЕКСУАЛЬНОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять серйозну загрозу для суспільства, вирізняються винятковою аморальністю та цинічністю осіб, що допускаються таких дій. У більшості випадків ці правопорушення пов'язані з порушенням статевої свободи особи або її статевої недоторканості, що грубо принижує гідність постраждалої та завдає їй глибокої психічної травми, а також може призвести до серйозних наслідків для її здоров'я. Ці правопорушення є надзвичайно небезпечними.

Суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень визначається не лише посяганням на статево свободу або статево недоторканість особи, але й завданням шкоди іншим суспільним відносинам та соціальним цінностям, таким як нормальний фізичний та психічний розвиток дітей і підлітків, здоров'я, честь і гідність особи тощо.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості порушують встановлений у суспільстві порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, виражаючи це через посягання на статево свободу та статево недоторканність особи.

Об'єктом цих правопорушень є статево свобода і статево недоторканість особи. Статево свобода визначається як право дорослої та психічно нормальної особи самостійно обирати партнера для статевих зносин і не допускати будь-якого примусу в цій сфері. Статево недоторканість, з іншого боку, передбачає абсолютну заборону вступати у сексуальні контакти з особою без її волі [3].

Більшість науковців вважає, що об'єктом кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості при вчиненні на дорослу особу є статево свобода, а на неповнолітню - її нормальний статево розвиток, тобто статево недоторканість.

Чесць, гідність, здоров'я, життя і моральність є додатковими безпосередніми об'єктами цих кримінальних правопорушень, хоча це може бути факультативним.

Необхідною ознакою цих кримінальних правопорушень є наявність потерпілого, який може вирізнитися за певними ознаками, такими як залежність від винуватця, недосягнення певного стану або віку.

Розглядаючи об'єктивну сторону цих правопорушень, важливо враховувати

активну поведінку винуватця, що виявляється у фізичних та/або інтелектуальних діях сексуальної спрямованості [1].

Суб'єктом цих кримінальних правопорушень є особа, яка досягла відповідного віку - 14 або 16 років, в залежності від статті Кримінального кодексу.

З суб'єктивної сторони всі ці кримінальні правопорушення характеризуються прямим умислом. Законодавчі зміни, внесені Верховною Радою України з січня 2019 року, спрямовані на посилення відповідальності за кримінальні правопорушення на сексуальному ґрунті та домашнє насильство. Ці зміни імплементують положення Стамбульської конвенції в національне законодавство, щоб підвищити ефективність боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством.

Неоднаковість індивідуальних свідчень виступає суттєвою перепорою у справах щодо сексуальних правопорушень, що часто розвиваються у замкнених просторах, де відсутні свідки. Внаслідок цього, обґрунтування та доведення факту порушення стає проблематичним завданням. Сліди сексуального правопорушення становлять джерела доказів. Ураховуючи значний часовий проміжок, що є характерним для розслідування злочинів цієї категорії, зазвичай важко визначити та зафіксувати матеріальні сліди сексуальних дій. Проте існує можливість, що сліди зґвалтування можуть залишитися на одязі потерпілої особи і зберегтися до моменту відкриття кримінального провадження.

Характеристикою свідчень від потерпілих від зґвалтувань є те, що вони відрізняються підвищеною емоційністю. Те, що вони пережили під час сексуального насильства, такі як фізичні і моральні страждання, страх, жах і відчай, залишається довго в пам'яті. Цей комплекс стресового навантаження може призводити до виникнення «слідового» афекту - психогенного реактивного стану, невротичного розладу і, внаслідок цього, тимчасового провалу пам'яті. У випадку виявлення такого стану рекомендується провести повторний допит через певний час [2, с. 45].

Забезпечення конфіденційності під час розгляду справи та судового процесу визначається як ключовий аспект захисту прав потерпілих від сексуальних правопорушень. Також істотним є надання потерпілим доступу до психосоціальної підтримки та психотерапевтичної допомоги. Запровадження ефективної взаємодії між правоохоронними органами, службами соціального захисту та медичними установами впливає на підвищення ефективності заходів захисту прав потерпілих.

Список використаних джерел:

1. Медвідь С. С. Проблеми кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. 2020. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/883>

2. Особливості механізму вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях та його розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 39 – 49.

3. Судова практика у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/EAB1FA2D863638A1C2257B7C00430F1E](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/EAB1FA2D863638A1C2257B7C00430F1E).

РОЙКО А.

аспірант кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету №1 ІФПНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЧЛЕНІВ ОУН-УПА, ЯК УЧАСНИКІВ ПРОТИДІЇ РАДЯНСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ

Вшанування учасників протидії радянській окупації є визнанням їх неоціненного внеску, у боротьбу за незалежність та територіальну цілісність України.

Українська держава постійно зазнавала агресії від східного сусіда. Втручання росії в Українські землі відбувалось майже кожних сто років після створення Золотою Ордою московського князівства. Надмірне бажання знищити націю, присвоїти традиції та історію, захопити землі не залежало від правлячої еліти: князів - ставлеників Орди, російських царів, комуністів, «Єдиноросів».

Так, на початку двадцятого сторіччя відбулось чергове протистояння України східному сусіду, а після поразки, еміграції уряду УНР та встановлення радянської окупаційної влади розпочато жорстокі політичні репресії, терор та геноцид українського народу. [1]

У відповідь агресії, відповідно до міжнародного законодавства, зокрема Гаазькою конвенції 1907 року, на всіх українських етнічних територіях утворились багаточисленні рухи опору, у тому числі ОУН та УПА. Ураховуючи специфіку діяльності, зазначені організації, використовували методи підпільної боротьби аналогічні до Європейських та Радянських у протидії німецькій окупації. Крім того, окремі підпільні організації Європейських держав та радянські партизани подекуди спільно з учасниками ОУН та УПА проводили військові операції проти німецьких нацистів. [2]

З метою спотворення визвольної боротьби українського народу діяльність ОУН та УПА Радянською владою визначена бандитською їх методи боротьби злочинними, а для їх знищення проведено масштабні операції щодо їх ліквідації, масові арешти, репресії.

Протидію радянській владі учасниками ОУН та УПА засуджує також росія, проте діяння, радянських партизан та диверсійних груп по відношенню до мирного населення, зокрема руйнуванням історичного центру Києва, де окрім німецьких військ загинуло чимало цивільного населення вважають законними.

Після проголошення України незалежною, відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», реабілітовано учасників ОУН та УПА, однак лише тих які не тримали у руках зброю. [3]

У реабілітаційних справах 1991-2014 років наявні численні відмови щодо реабілітації, лише з тих причин, що учасники протидії окупації приймали участь у бойових діях у боротьбі з окупантами, знищували поїзди та виборчі дільниці, проводили диверсійну роботу.

Вбивство на війні стає нормою. Насильство породжує насильство і даний факт підтверджує сьогоднішня війна.

На даний час засоби масової інформації висвітлюють вдалі дії українських диверсійних груп на окупованих територіях. Керівників операції, щодо

знищення складів боєприпасів та техніки, пунктів дислокації ворожого особового складу, дорожньої інфраструктури, представляють до державних нагород, проте аналогічна боротьба учасників протидії окупації з радянсько-російським терором не визнана. [2]

Лише у 2015 році Законом України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» борцями за незалежність України у XX столітті визнані особи, які брали участь у всіх формах політичної, збройної та іншої колективної чи індивідуальної боротьби за незалежність України у XX столітті, зокрема, у складі Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА). [4]

13 березня 2018 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», яким реабілітовано учасників протидії радянській окупації засуджених позасудовими органами та іншими репресивними органами.

Проте, законодавцем не запроваджено індивідуального підходу до реабілітації учасників ОУН та УПА, зокрема тих, які не підпадають під дію зазначеного закону.

У межах кривавого протистояння мотивований тероризм та терор, як з боку учасників ОУН та УПА так і диверсійних груп ЗСУ не були самоціллю, а лише засобами досягнення перемоги, доповненням боротьби підрозділів УПА та ЗСУ, спрямованих на вигнання окупанта. [2]

Так, кожен учасник боротьби з окупацією має свою унікальну історію боротьби пов'язану з виконанням наказів командування та конкретними обставинами в яких він діяв.

Розглядаючи справи учасників боротьби з радянською окупацією, слід враховувати використані методи та стратегії. Важливо з'ясувати, чи відбувалися дії в межах міжнародного та національного законодавства, згідно правил ведення війни. Слід враховувати той факт, що деякі події можуть бути спростовані або інтерпретовані по-різному з плином часу, а у випадку підпільної боротьби можуть бути відсутні документи щодо виконання поставлених завдань.

Забезпечення історичної справедливості вимагає об'єктивного підходу та урахування різних точок зору, визначення цілей та завдань кожного учасника, співставлення фактів та подій.

Таким чином, за ради історичної справедливості є доцільність в індивідуальному перегляді судових справ учасників боротьби з радянською окупацією з врахуванням методів та способів боротьби.

Список використаних джерел:

1. Надурак Н. Творення УВО в українських дослідженнях: історіографічний огляд. URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/istgal/article/viewFile/4101/4148>.
2. Т. Вронська, О. Лисенко. Специфічні форми і методи боротьби радянських партизанів на території окупованої України. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vronska_Tamara/Spetsyfichni_formy_i_metody_borotb_y_radianskykh_partyzaniv_na_terytorii_okupovanoi_Ukrainy.pdf
3. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». Відомості Верховної Ради УРСР

(ВВР), 1991, № 22, ст.262. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>

4. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.

РОМАНОВА А.

професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
(*Національний університет «Львівська політехніка»*)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВПО

Дотримання основних прав людини під час війни – важливе і актуальне завдання не тільки для уповноважених органів, а й для усього суспільства.

Україна, попри жорстоку війну з російським агресором, намагається виконувати міжнародні зобов'язання і проводити внутрішньодержавну політику з позиції людиноцентризму і забезпечення основоположних прав усіх громадян.

Сьогодні в нашій державі актуальним є питання законодавчого і соціального врегулювання життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб. Особливу увагу варто акцентувати на проблемах дотримання прав дітей, що стали внутрішньо переміщеними особами.

Зауважимо, що термін «внутрішньо переміщена особа» теж не є досконалим і не в повному обсязі розкриває зміст вказаного поняття, адже якщо ми ведемо мову про ВПО під час війни в Україні, то, мабуть доречніше вживати «вимушено переміщена особа», котра покинула місце проживання саме вимушено, рятуючи своє життя, уникаючи негативних наслідків воєнних дій на конкретній території.

Взята на облік внутрішньо переміщена особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування. Порядок фінансування навчання категорії осіб, які були зараховані у навчальні заклади на територіях, де виникли особливі обставини встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Особливі потреби можуть мати студенти з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО):

- необхідність психологічної підтримки через постійне занепокоєння у повсякденному житті у зв'язку з війною: - тривога за майбутнє; - страх втрати рідних; - повітряні тривоги тощо.

- складність соціалізації у новому середовищі, зокрема, освітньому.

- потреба у відвідуванні курсів з вивчення української мови.

Також, воєнний стан практично зупинив академічну мобільність у ЗВО. Більшість студентів не можуть вільно перетинати кордон, тому не приймають участь в обміні досвідом, у міжнародній співпраці у форматі офлайн. ЗВО повинен долучатися до проведення таких заходів в онлайн форматі.

Діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних

зкладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, забезпечуються безкоштовним харчуванням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1].

В Україні захист материнства і дитинства завжди відносився до пріоритетних напрямів. Для цього проводилася масштабна державно-правова політика шляхом прийняття ряду внутрішніх та ратифікації міжнародних нормативно-правових актів за якими держава захищає материнство та дитинство і визнає пріоритетність інтересів матері і дитини в суспільстві.

В Україні дітям, зареєстрованим як внутрішньо переміщені особи, державна цільова підтримка надається у вигляді: - повної оплати навчання для здобуття певного виду освіти. Підтримка надається до закінчення особою навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років; - надання в установленому законодавством порядку пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти - у разі зарахування на навчання згідно з угодами, укладеними між вищим навчальним закладом та фізичною або юридичною особою, відповідно до умов прийому; - соціальної стипендії для осіб, які навчаються за державним або регіональним замовленням за денною формою навчання; - безоплатного забезпечення підручниками - за рахунок бібліотечного фонду відповідного закладу освіти; - безоплатного доступу до Інтернету, систем баз даних у державних та комунальних закладах освіти; - безоплатного проживання в учнівських та студентських гуртожитках - для осіб, які навчаються за денною формою навчання; - проживання у студентських гуртожитках з пільговою оплатою; - забезпечення безкоштовним харчуванням навчальними закладами незалежно від підпорядкування, типу і форми власності тощо [2].

Важливою є робота органів ювенальної превенції з неповнолітніми внутрішньо переміщеними особами. Поряд з вирішенням матеріально-побутових аспектів життєдіяльності необхідно попереджати прояви неправомірної поведінки серед дітей, булінгу тощо. Профілактична робота органів ювенальної превенції разом з психологічними службами повинна бути спрямована на інтеграцію неповнолітнього у нове середовище на принципах правомірності і дотримання прав дитини.

Суспільство повинно навчитися сприймати ВПО не як «непроханих гостей», а як повноправних громадян держави, що можуть проживати у будь якому її регіоні, особливо, коли це переміщення вимушене і спровоковане воєнними діями. Особливу увагу потрібно приділяти соціалізації дітей ВПО, адже від того як наше молоде покоління зможе інтегруватися в нові реалії соціуму, взаємодіяти, не зважаючи на соціальні і ментальні особливості, залежить майбутнє нашої нації.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України. Законодавство України. *Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»* (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1). Зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

2. Довідково-інформаційна платформи правових консультацій. *Державна цільова підтримка дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи*. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B8>.

РОП М.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАЛЕЖНА МІЖНАРОДНА КОМІСІЯ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ ООН ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІКСАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Для України, як для країни, яка протистоїть агресії держави-терориста, важливою є підтримка міжнародних партнерів, а також дієвість актів міжнародного права. Разом із тим існує потреба в міжнародно-правовій фіксації випадків воєнних злочинів вчинених рф внаслідок агресії в Україну [1, с. 6-11].

Так, 4 березня 2022 Радою з прав людини ООН було створено особливий комітет – Незалежна міжнародна слідча комісія щодо України, який має дозвіл на розслідування порушень прав людини, а також міжнародного права під час повномасштабного вторгнення з 2022 року. Комісія буде займатись не виключно тими випадками, які трапились після 24-о лютого 2022 року, але і розглядати і події, починаючи з 2014 року. Як відбувалося створення цієї комісії. Рада з прав людини ООН почала обговорювати російське вторгнення в Україну 3 березня 2022 року. 4 березня в Резолюції №49/1 «Становище у сфері прав людини в Україні внаслідок російської агресії» [2, с. 16-23] вона засудила порушення прав людини та міжнародного права, спричинені збройною агресією рф. В тій же резолюції Рада з прав людини ООН засудила дії з боку росії, та попросили вивести її війська з території України, щоб уникнути подальших порушень міжнародних договорів. Було прийняте рішення створити незалежну слідчу комісію, щодо подій в Україні. УВКБ та Human Right Watch підтримали створення комісії. У складі комісії є Ерік Мьосе, який є її головою, членами комісії є Ясмінка Джумхур і Павло де Грейфи

Комісія намагалась встановити контакт і вивести на діалог рф, що у них, не вдалось. «Звичайно, ми прагнули налагодити змістовний діалог з ними, як ми налагодили з українською владою. Ми вважаємо, що повний облік деяких порушень, які ми розглядаємо, наприклад, передача дітей, передача людей, які були затримані в Україні та депортовані до Російської Федерації — усі ці речі були б було б набагато простіше прояснити, якби ми повністю співпрацювали з російською владою, але ми не мали такої співпраці», — сказав член Комісії Пабло де Грейфа[3]. Також було сказано, що дії з боку рф далеко не полегшують роботу комісії. Ще комісія відмітила, що цей збройний конфлікт помітно відрізняється, від інших, адже в однієї сторони ядерна зброя. Ще було підмічено, що військові експерти проводять аналогії, як ведеться цей конфлікт, набагато більше з Першою світовою війною та окраїною війною, ніж з

нещодавніми конфліктами.

Комісія встановила, що на території України були скоєні воєнні злочини, порушення прав людини та міжнародного права такі, як сексуальне насильство в сторону дітей. Вона не має точних показників, про них досить важко зараз говорити. Наразі комісія намагає отримати власну інформацію, шляхом розслідувань і перехресних посилань на інформацію із різних джерел. Зараз наведені ними показники базуються на їх прямих дослідженнях.

Представниками було сказано, що досить важко збирати інформацію, працюючи у той час, коли триває воєнний конфлікт. До прикладу, досить часто або відсутній доступ, або ображений до деяких ділянок, наприклад, Донецьк та Луганськ. Також, якщо опитувати постраждалих, то може виникнути наступна проблема – наразі досить багато переміщених осіб і на території України, і за її межами. Важливо відмітити ще одну важливу річ – при бажанні опитати людей, які постраждали від сексуального насилля, не усі люди готові розповісти про той важкий досвід, оскільки існує певна стигма у таких випадках. Комісія вирішила зосередитись саме на Київській, Чернігівській, Харківській та Сумській областях, де була двічі, а її слідчі кілька разів. Проте комісія зосереджена на зборі даних не лише на території України. Генеральній Асамблеї ООН був представлений звіт, в якому була використана інформація, яку отримали в результаті 191 інтерв'ю. Таких було проведень 110 з жінками та 81 з чоловіками, як наживо, так і дистанційно[4]. Проте з моменту надання цього звіту чисто стало помітно більшим.

Варто зазначити, що комісія отримує інформацію із першоджерел, від свідків та збирає інформацію та документи від держав, відповідних органів та установ системи ООН, громадянського суспільства та з засобів масової інформації. Також мандат комісії стосується абсолютно усіх ймовірних злочинів на території України і за її межами, проте лише якщо вони тісно пов'язані з російською агресією проти України.

Список використаних джерел:

1. Організація Об'єднаних Націй у спробах протидії агресії Російської Федерації проти України / укладачі: П. Рабінович, Р. Тополевський, Т. Дудаш, В. Гончаров, А. Наконечна. Інформаційний бюлетень. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2022. Вип. 1. 16 с. URL: http://centre7.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/OON_Biuletен_1_ES11_1.pdf

2. Організація Об'єднаних Націй у спробах протидії агресії Російської Федерації проти України / укладачі: П. Рабінович, Р. Тополевський, Т. Дудаш, В. Гончаров, А. Наконечна. Інформаційний бюлетень. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2022. Вип. 2. 29 с. URL: http://centre7.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/OON_Biuletен_2_49_1.pdf

3. Богданьок О., Мельник Х. Незалежній міжнародній слідчій комісії ООН щодо України не вдалося налагодити співпрацю з РФ. Суспільне. 16.03.2023. URL: <https://suspilne.media/416367-nezalezniy-miznarodnij-slidcij-komisii-oon-sodo-ukraini-ne-vdalosa-nalagoditi-spivpracu-z-rf/>

РУДИЙ Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФІНП, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИСТОЯННЯ ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТА НЕДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ: ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА ЧИ ЛОКАЛЬНІ КОНФЛІКТИ?

Розпад Радянського Союзу у 1991 році ознаменував появу двох векторів розвитку державно-правових режимів. Представником першого вектору став Френсіс Фукуяма, який у своїй праці «Кінець історії та остання людина» у 1992 році констатував перемогу ліберально-демократичного режиму над недемократичними та прогнозував неминучий рух усіх режимів до демократії, як найбільш успішного та безальтернативного режиму [1]. Іншу точку зору на розвиток світового порядку представив у 1993 році Семюел Хантінгтон, спочатку у статті «Зіткнення цивілізацій?» [2], а потім у праці «Зіткнення цивілізацій і зміна світового порядку» [3]. Хантінгтон стверджував, що найбільші конфлікти глобальної політики розгортатимуться між націями і групами, що належать до різних цивілізацій. Зіткнення цивілізацій стане панівним фактором світової політики. Лінії розлому між цивілізаціями – це і є лінії майбутніх фронтів. До значних цивілізацій віднесено Західну, Конфуціанську, Японську, Ісламську, Індуїстську, Православно-слов'янську, Латиноамериканську і, можливо, Африканську [4, с. 25].

Тим самим Хантінгтон заперечив можливість абсолютної перемоги ліберально-демократичного режиму, адже такі його базові цінності, як свобода, рівність, права людини, індивідуалізм, верховенство права, вільний ринок та відокремлення церкви від держави, суперечать базовим цінностям і віруванням інших цивілізацій.

З точки зору сьогодення, можемо констатувати, що ліберальна демократія у 1991 році виграла черговий бій, але не війну з диктаторськими режимами та тираніями. За тридцять років світового домінування ліберально-демократичного режиму, такі недемократичні держави як Китай, росія, Іран, Північна Корея та їх союзники готувалися до реваншу вже у XXI ст. Причому реванш, можемо припустити, має відбутися по «лініях розлому» Хантінгтона, з відповідним обґрунтуванням культурної та релігійної ідентичності цивілізацій, адже експлуатація і загострювання теми культурної ідентичності, використовуючи зверхню шовіністичну риторіку, притаманна саме недемократичним режимам. У Західному світі, беручи до прикладу США чи Європейський Союз, можна побачити представництво усіх світових культур, релігій, мов у їх суспільствах.

Перший серйозний виклик демократичним режимам кинула путінська росія, яка у 2008 році розв'язала війну та окупувала частину Грузії, а у 2014 році, в рамках гібридної війни проти України, окупувала частину її території (АР Крим), а на частині Донеччини та Луганщини встановила маріонеткові квазі режими. «Російська війна нового покоління», як різновид згубної форми агресії, що поєднує військові, політичні, економічні, кібернетичні та інформаційні засоби [5, с. 36] повноцінно була розпочата проти суверенної,

демократичної та незалежної України всупереч усім базовим принципам міжнародного права. Нажаль, Захід адекватно не відреагував на ці виклики, результатом чого стала повномасштабна війна росії проти України у 2022 році та остаточне формування рашистського режиму на росії [6].

Лідери Ірану, після проголошення 1 квітня 1979 року Ірану як ісламської республіки, ніколи і не приховували свого ворожого ставлення до Заходу і його цінностей. Вибравши шлях ісламського радикалізму, Іран спонсорує терористичні організації (ліванська «Хезболла», ХАМАС, палестинський рух "Ісламський джихад», «Катаїб Хезболла» в Іраку і «Бригади аль-Аштар» в Бахрейні) і намагається розробити зброю масового знищення. Незважаючи на культурні та релігійні цінності, Іран постачає зброю православної «скрепній» рашистській росії для її агресивної війни проти України. Невизнання держави Ізраїль та намагання знищити її, є частиною політики іранської влади.

Прихід до влади у Північній Кореї 9 вересня 1948 року сімейства Кімів і проголошення Народної демократичної республіки Корея (причому нічого спільного ні з народною, ні з демократичною, ні з республікою ця держава не має), ознаменувало створення класичної тоталітарної диктатури, яка фактично набула ознак абсолютної монархії з радикальним мілітаризмом, мета якої знищити Захід з його ліберально-демократичними цінностями.

Китай, після реформ Ден Сяопіна, почав створювати свою альтернативну модель на противагу Західному світові, що полягає у повноцінному розвитку капіталізму, але без забезпечення таких базових для ліберально-демократичного режиму понять як свобода, демократія та верховенство права [7]. Причому Комуністична партія Китаю твердо налаштована без жодного пострілу змінити міжнародний порядок та відформатувати світ за своєю подобою. Замість того щоб кидати виклик ззовні, вона роз'їдає спротив (в тому числі ліберально-демократичні режими – Назар Рудий) зсередини. У пострадянському світі КПК уявляє себе оточеною ворогами, яких має перемогти або нейтралізувати [8, с. 14]. Варто додати, що лідер КПК Сі Цзінпін навряд чи буде обмежуватися гібридними засобами нав'язування світу китайської моделі державно-правового режиму, але невдачі рашистського лідера росії путіна у війні проти України, стримують його від схожих дій щодо того ж Тайваню.

Таким чином, ці недемократичні режими сформували після 24 лютого 2022 року (воєнної агресії росії проти України) «вісь зла». Крах плану росії по швидкій окупації України та її підтримка Західними демократіями, спричинила консолідацію диктаторських та авторитарних режимів. Північна Корея та Іран постачають росії озброєння, Китай та ряд інших режимів допомагають росії обходити санкції. Більше того, очевидним є намагання рашистського режиму та його союзників розпочати збройні конфлікти по всьому світі, тим самим спробувати відволікти увагу лідерів Західного світу від України (зменшивши її політичну та економічну підтримку), остаточно нівелювавши легітимність діючого міжнародного права та зруйнувавши створений після Другої світової війни світовий порядок.

Використовуючи теорію Семюела Гантінгтона про лінії цивілізаційних розломів, як межі воєнних конфліктів, росії та Ірану вдалося 7 жовтня 2023 року, через напад терористичної недержавної організації Хамас (фінансується та підтримується Іраном та росією) на Ізраїль, відкрити другий фронт протистояння із Західним світом. Судячи зі щорічного дослідження

збройних конфліктів Міжнародного інституту стратегічних досліджень у Лондоні, опублікованого у грудні 2023 року, відбувається зростання насильства в багатьох регіонах, а саме 183 конфлікти за 2023 рік, що є найбільшою кількістю за три десятиліття [9]. Такі цифри можуть свідчити про зміну тактики недемократичними режимами у протистояння із Заходом. Якщо до повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, як правило, використовувалася гібридна війна, то з 2022 року, а особливо після ряду поразок рашистських військ в Україні, розпочалось активне стимулювання до вирішення «заморожених» глобальних та локальних конфліктів конвенційними воєнними засобами. Близький Схід ідеально підійшов для реалізації цієї тактики. Іран та росія підготували і скоординували дії Хамасу проти Ізраїлю, як оплоту Заходу на Близькому Сході.

Нажаль, можемо припустити, що подальше збройне вирішення міждержавних та міжетнічних конфліктів буде продовжувати заохочуватися зі сторони країн «осі зла», причому обов'язковою складовою кожного з цих конфліктів буде втягування держави з демократичним державно-правовим режимом. Найбільш ризикованими світовими регіонами, в цьому контексті, є Балкани, Кавказ, Кіпр, Корея, Тайвань, Алжиро-Мароканський конфлікт чи територіальні претензії Венесуели до Гаяни можуть перерости у повноцінні війни. Не хочеться проводити паралелей з початком Першої світової війни, але усі ці загрози є цілком реальними і можуть перерости вже у Третю світову війну.

Підсумовуючи, можемо зробити ряд висновків. Перш за все констатуємо початок агресії проти ліберально-демократичних державно-правових режимів, як у формі гібридної війни, так і повномасштабної конвенційної війни у випадку нападу росії на Україну. Формування держав, основних союзників росії – Ірану, Північної Кореї та Китаю, що разом становлять «вісь зла». Метою країн «осі зла» є дискредитація та нівелювання діючого міжнародного права та світового порядку, що дозволить їм встановлювати нові кордони та сфери впливу. Для недопущення перемоги країн «осі зла», потрібна максимальна політична, економічна та військова консолідація західних демократичних режимів, їх повноцінна підтримка України та Ізраїлю. Перемога цих демократичних держав буде найкращою превенцією для усіх бажаючих розв'язувати конфлікти воєнним шляхом та, як наслідок, суттєво знизить ризики початку Третьої світової війни.

Список використаних джерел:

1. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press, 1992. 418 p.
2. Huntington, Samuel P. *The clash of civilizations?* Foreign Affairs; Summer 1993; Vol. 72 № 3; ABI/INFORM Global pg. 22-49.
3. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: SIMON & SCHUSTER, 1996. 367 p.
4. Huntington, Samuel P. *The clash of civilizations?* Foreign Affairs; Summer 1993; Vol. 72 № 3; ABI/INFORM Global pg. 22-49.
5. Макмастер Герберт. Поля битв. Боротьба за захист вільного світу / перекл. з англ. Надія Коваль. К.: Наш Формат, 2023. 424 с.
6. Рашизм як різновид фашистської форми державно-правового режиму.
URL: <https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-6-2-2023/rashizm-yak-riznovid->

fashistskoyi-formi-derzhavno-pravovogo-rezhimu.

7. Democratic state-legal regime: Twenty-First Century threats. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/download/1733/1912?inline=1>

8. Клайв Гамільтон, Марайке Ольберт. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ / перекл. з англ. Юлія Каздобіна. – К.: Наш Формат, 2023. – 416 с.

9. It's Not Just Ukraine and Gaza: War Is on the Rise Everywhere. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2023-12-10/it-s-not-just-ukraine-and-gaza-war-is-on-the-rise-everywhere>.

САВАЙДА О.

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії,
кандидат юридичних наук доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕОРІЯ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВОСВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Рушійною силою прогресу та розвитку суспільства завжди постає усвідомленість та дієвість людської психіки та свідомості. Правосвідомість як частина загальної свідомості несе в собі позитивну поведінку в досягненні мирного співжиття та правового регулювання діяльності осіб в такому правовому полі – соціумі та державі. Формування правосвідомості залежить від багатьох факторів та чинників як і самої особистості, так і поведінки оточення навколо такої особи. Тому, наша зосередженість буде полягати в тому, щоб показати вплив ментальності українського суспільства на процеси формування та на правову дієвість правосвідомості громадян нашої держави.

Безперечно, теорія ментальності складається із ментальних настанов спільноти, які в подальшому проявляються в повсякденному житті такого об'єднання. Теоретично-правові аспекти ментальності та явищ буденності так чи інакше впливають на форми, сутність та зміни правосвідомості суспільства.

Акцентуючи увагу на потребах ментальних установ в правосвідомості потрібно звернути увагу на конкретні форми прояву такої ментальності в процесі формування будь якого виду свідомості, зокрема і правосвідомості.

Розгляд правових феноменів, зокрема правосвідомості через теорію ментальності можна розглядати як один із методологічних прийомів соціально-культурної антропології права (яка тісно пов'язана з теорією повсякденності) Досліджуючи такі правові явища та процеси потрібно зосереджуватися на їх глибинних засновках (повсякденне життя, ментальні настанови, стереотипи, знаково-символічна сфера) [1, с. 421].

З огляду на це, потрібно відмітити значимість ментальності в частині його значення та ідентифікації для формування правової свідомості українського суспільства. Українська свідомість стоїть на межі західноєвропейського та східноєвропейського правового менталітету, що зумовлено географічними, культурно-історичними та релігійними факторами [2, с. 283]. Така “межовість” нашої ментальності, сприяє нам лише на користь в частині розвитку правової

системи, та більш дієвому та реальному визначенню векторів розвитку держави з урахуванням правоментального аспекту.

Використовуючи засади західних та східних цивілізаційних впливів на теорію української ментальності відбувається визначеність та сформованість певної сукупності її характеристик. Зокрема, мова йде про таку важливу ментальну основу нашої нації, як індивідуалізм. Проте ця індивідуальна характеристика ментальності в свою чергу свідчить: і про певну позитивність в розгляді її впливу на процес формування правосвідомості – про почуття індивідуального громадянського обов'язку (бо належить до західноєвропейського типу правової ментальності), але також і про негативний вплив цієї риси, яка проявляється навіть непокорі чи недотриманні та нівелюванні права та законів (тобто в деякій мірі навіть про анархічність чи не згуртованість).

Важливим питанням залишається визначення певних основоположних індивідуальних критеріїв та правоконстатуючих світоглядних засад українського менталітету. До таких засад можна віднести історичні умовами розвитку нації, держави, права, що в свою чергу і відображає зміни народних світовідчужань та впливає на процес формування правосвідомості [3, с.104].

На думку, Петінова О.Б. ментальність - це свого роду фундамент, який визначає зміст, вибір тих чи інших засобів для досягнення певної мети. Такі ментальні установки, на думку науковця, є не що інше, як погляди, переконання, ціннісні орієнтації, на основі яких і здійснюється вибір будь-якої нашої активності; саме вони задають характеру судженням та діям, мисленню та існуванню; ментальність стає призмою, крізь яку ми дивимося на всю еальність (і правову зокрема), в тому числі і на себе (не лише як людини, але як і громадянина) [4, с. 140].

Правосвідомість українського суспільства маючи в своєму арсеналі ментальні національні установки проявляється також і через свої особистісні характеристики. Маючи бажання виразити себе як певну індивідуальність, унікальність людина звертається до свого глибинного, внутрішнього, до своєї особистісної ментальності. В свою чергу, це переноситься на національну самосвідомість, що є важливою і неодмінною ознакою української нації та проявляється в правовому полі під час врегулювання правовідносин. .

Усвідомлюючи свою приналежність та індивідуальність нації, маючи усвідомлення щодо історичної долі народу, геополіти, соціопсихічних, історичних чинників, неповторності характеру, темпераменту, психології, культури, менталітету українське суспільство в такий спосіб пізнання самоідентифікується, що в подальшому проявляється в процесі побудови демократичної держави та життєдіяльності нашого громадянського суспільства й врегулювання правовідносин.

Правосвідомість як правове явище належить також до складу соціально-культурного буття українського суспільства, й безперечно, вона зазнає впливу від світоглядно-ідеологічних констант та ментальних настанов, які в свою чергу залежать та трансформуються від того чи іншого історичного етапу розвитку суспільства, нації, держави.

Відслідковувати процес трансформації та змін (відбувається досить

тривалий час), які відбуваються в правосвідомості українського суспільства, звичайно можна лише через реальну життєву практику певної людської спільноти. Тому, трансформаційні процеси, які зазнає наша держава та суспільство зараз, будуть ефективними в розвитку та в подоланні різних труднощів (військових, соціальних, психологічних, економічних тощо) також і за рахунок того, як вказана спільнота буде відповідати ментальним своїм настановам, в основі яких заходиться поведінкова активність особи.

Безперечно, теорія ментальності на сучасному етапі знаходиться в центрі дослідницьких пошуків галузей різних наук, зокрема і юриспруденції та впливає на процеси усвідомлення правового поля та правової дійсності. Ментальність українського суспільства сприяє більш глибокому усвідомленню та тлумаченню світу, але також тісно пов'язана з національним духом, національною ідеєю та правосвідомістю.

Список використаних джерел:

1. Вовк В.М. Суд і судочинство через призму теорії ментальності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 421–425.
2. Бойко Л.М. Порівняльно-типологічний підхід у дослідженні українського правового менталітету: деякі методологічні зауваження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. № 3. С.283 – 285.
3. Бичко Б. Ментальні особливості національної самосвідомості. *Філософські обрії*. 2000. № 3. С. 104 – 113.
4. Петінова О.Б. Ментальність як соціокультурний феномен в контексті соціально-філософського аналізу. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 48, Т. 1. С. 138-143.

САВАЙДА О.

старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ХОМИШАК О.

здобувач вищої освіти ІІФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЗУМІННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Найжахливішим, що є зараз в сучасному демократичному (ніби то позбавленого рабства) світі є таке негативне явище як торгівля людьми, яке порушує елементарні потреби особи, людську гідність, честь, зазнають порушень природно-правові права людини та громадянина. Порушення природно-правових елементарних прав людини – жертви розглядуваного злочину представляє зараз серйозну проблему для багатьох держав світу.

На сьогодні протидія торгівлі людьми є однією з актуальних тем поряд з незаконним обігом наркотичних засобів, зброєю, піддробкою грошових знаків та інше видів злочинів. Цей злочин має характер міжнародного значення та належить до злочинів організованих злочинних угруповань, та який охоплює чисельну кількість держав, включаючи й Україну.

Є безліч фактів, які засвідчують що з нашої держави люди вивозяться до Європи, з метою їхнього різного незаконного використання у різноманітних сферах життя, особливо це проявляється зараз під час воєнного стану. У зв'язку з цим міждержавні та неурядові організації ведуть спільну роботу над створенням різноманітних ефективних систем і механізмів протидії і боротьби з цим негативним явищем [1, с. 2]. Тому протидія торгівлі людьми є нагально актуальним напрямком взаємодії держав щодо криміналізації такого виду суспільно небезпечного діяння.

Спочатку торгівлю людьми пов'язували виключно з жінками з метою сексуальної експлуатації, але потім ситуація почала змінюватися [3]. Відтак сьогодні серед постраждалих збільшується кількість і серед чоловіків, що свідчить про зміни видів експлуатації людей. На сьогодні найбільший вид експлуатації – експлуатація у збройних конфліктах, особливо це проявляється зі збройною агресією РФ проти України.

На жаль, у ХХІ столітті міжнародне співтовариство не змогло подолати цю проблему, бо сучасність диктує свої умови життя і експлуатації людської особи. Торгівля людьми – це сучасне рабство, що може проявлятися у продажу, купівлі особи з метою її експлуатації, причому не обов'язково пов'язаної з наданням сексуальних послуг. Тяжкий труд і низька його оплата, а також безробіття спонукає громадян України шукати високооплачуваної праці або хоча б нормальних її умов в інших регіонах держави, а то і за кордоном. Військові конфлікти, збройні угруповання на території держави, воєнні дії все це лише поглиблює та сприяє поширенню торгівлі людьми.

Чинні міжнародно-правові акти наголошують на забороні такого роду діяння та встановлені за неї відповідної відповідальності в межах кожній держав. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа вважається постраждалою від торгівлі людьми, якщо вона стала об'єктом торгівлі людьми й визнана такою [1]. Таким чином, на відміну від базових міжнародних норм щодо поняття жертв торгівлі людьми, вітчизняне законодавство трактує це поняття у прямому, тобто більш вузькому, значенні. Тобто торгівля людьми є одним із злочинів міжнародного характеру, що посягає на особисті права людини – позбавляє людину свободи, честі, людської гідності, впливає на рівень самооцінки і применшує її значимість.

Далеко не всі хочуть розповідати про потрапляння в ситуацію сексуальної чи трудової експлуатації. Хтось боїться помсти злочинців чи їхніх спільників собі чи своїм близьким. Хтось – просто людського осуду, чи внутрішніх психологічних мотивів, які не дозволяють визнавати факт вчинення такого злочину. Проте досліджуючи вказану проблематику потрібно бути освіченим та обізнаним із існуванням такого виду злочину, що в подальшому унеможливить потрапляння особи в такий залежний експлуатаційний стан.

Хочеться також ще зупинитися на моральному осуді громадськості чи суспільства та на такому їхньому висловленні як: “сама винна”. Тут мова йде про роль суспільства у протидії торгівлі людьми. Це один із найважливіших аспектів – і досить небезпечне сприйняття злочину (до слова, нещодавно ми також стикнулися з таким “підходом” під час резонансної історії з насиллям щодо дівчат на вечірках).

Наголошуємо, що ніхто не має гарантій від потрапляння в руки торговців

людьми, навіть якщо дотримуватися правил безпеки. Наспудне що варто пам'ятати: аксіомою має бути твердження – у скоєнні злочину винен злочинець і в жодному разі не потерпілі (навіть якщо особа припустилися в довірливій формі якихось помилок). І також тут важлива роль та значення суспільстві, яке має домінувати прагненням допомогти, а не звинувачувати. Починаючи від сприяння правоохоронцям в розкритті злочинів і до елементарної емпатії, підтримки людей, що пережили таку експлуатацію, тобто точно не толерувати насильство.

Основні принципи протидії торгівлі людьми та діяльність, яка спрямована на протидію торгівлі людьми, ґрунтується на таких принципах:

1) забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди у встановленому законом порядку;

2) поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

3) конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми;

4) добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями.

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, котрі встановлені законом. Отже, кожна людина має виключне право на свободу та особисту недоторканність, що може бути обмежена тільки у випадках та на підставах, прямо передбачених законодавством.

Отже, торгівля людьми здійснюється з метою їх поневолення, основними формами якого вважають: примусову працю; сексуальну експлуатацію; працю за борги; боргове рабство серед трудових мігрантів; підневільне домашнє служіння; примусову дитячу працю; використання дітей як солдат; сексуальну експлуатацію дітей. Водночас торгівля людьми є однією з міжнародних проблем, що не може бути вирішена державою самостійно. Нормативно-правову основу протидії цьому суспільно небезпечному явищу складають міжнародно-правові акти та національне законодавство України. Незмінним є спрямування на деталізацію дій, що можуть бути визнані злочинами у сфері торгівлі людьми та подальша їх криміналізація у національному законодавстві держав.

Список використаних джерел:

1. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 26.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 173.

2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025: Постанова Кабінету Міністрів України від 2

червня 2023 року № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80>.

3. Торгівля людьми чи інша незаконна угода про передачу людини. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол. Ю С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998-2004. Т. 6. 768 с.

4. Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: Указ Президента України від 18.02.2002. № 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>.

САМІЛО А.

начальник кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності);

КОВАЛЬЧУК О.

викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту

(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ПІДГОТОВКА HR МЕНЕДЖЕРІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС

Цивільний захист – це система дій, що забезпечує захист людей, майна та довкілля в умовах надзвичайних ситуацій, небезпек природного та техногенного характеру. Одним з найважливіших аспектів цивільного захисту є використання інформаційних технологій.

Управління людськими ресурсами в проектах має велику актуальність, оскільки проекти зазвичай мають обмежені ресурси, включаючи людські ресурси. Крім того, управління персоналом у проектах є складнішим, ніж у традиційних організаціях, оскільки зазвичай більшість співробітників займається роботою тимчасово і може бути залучена до проектів з різних підрозділів організації.

Недостатня увага до управління людськими ресурсами може призвести до низької продуктивності, відставання графіку робіт, втрати якості та навіть провалу проекту. Успіх проекту залежить від того, наскільки ефективно вдалося управляти людськими ресурсами, розподілити завдання між співробітниками, забезпечити їхню мотивацію, підвищити їхню ефективність та сприяти їхньому розвитку.

Правильна стратегія управління ресурсами в проектах має на меті забезпечення належного функціонування команди, збільшення ефективності роботи, зниження ризиків та забезпечення якісного та вчасного завершення проекту. Управління людськими ресурсами повинно бути інтегровано в загальну стратегію управління проектами та враховувати потреби та інтереси кожного співробітника команди проекту.

Управління людськими ресурсами (УЛР) – це діяльність, спрямована на формування людських ресурсів організації і їх координацію. Крім різноманітних виплат (зарплата, різноманітні премії і бонуси), організація часто здійснює інші значні інвестиції в людські ресурси. Наприклад, капіталовкладення йдуть у здійснення таких функцій, як відбір, найм, навчання персоналу

Управління людськими ресурсами в сфері безпеки включає в себе набір

процесів і стратегій, спрямованих на ефективне управління працівниками, які працюють у сфері безпеки. Цей сектор може включати такі галузі, як правоохоронні органи, армія, рятувальні служби, приватне охоронне агентство тощо. Основні аспекти управління людськими ресурсами в сфері безпеки включають такі елементи: рекрутинг і підбір персоналу. Розробка стратегій повернення талановитих фахівців у галузі безпеки, оголошення вакансій, проведення співбесід та оцінка кандидатів для відбору кращих спеціалістів.

Навчання і розвиток. Забезпечення постійного професійного навчання і розвитку працівників у галузі безпеки, включаючи тренінги з підвищення кваліфікації, семінари, курси та інші освітні програми. Управління талантами. Визначення та розвиток потенційних лідерів у сфері безпеки, створення програм менторства, планування кар'єри та розвитку для просування спеціалістів по службі.

Компенсація і заохочення. Встановлення справедливої системи оплати праці, розробка стимулюючих програм, бонусів та інших форм винагороди, що сприяють мотивації працівників у галузі безпеки. Зберігання та утримання персоналу. Розробка стратегій збереження та утримання талановитих спеціалістів у галузі безпеки, включаючи створення сприятливого робочого середовища.

Гнучкість у формуванні команд. Традиційні методи формування команд можуть бути обмеженими в плані варіативності та гнучкості. Інноваційний підхід передбачає створення команд, які відображають різноманітність індивідів з різними фаховими знаннями, навичками та досвідом. Такі команди можуть включати представників різних департаментів або відділів організації, а також залучати зовнішніх фахівців і консультантів.

Мультидисциплінарність. Інноваційні проекти в сфері безпеки вимагають інтеграції різних дисциплін, таких як інформаційна технологія, кібербезпека, інженерія, соціальні науки та інші. Формування команд з представників цих різних дисциплін допоможе забезпечити повноту та різноманітність підходів до розв'язання проблем безпеки. А також створення інноваційної культури в організації.

Однією з головних переваг формування проектних команд є комбінація різноманітних навичок та компетенцій учасників. Кожен член команди має свою експертизу та досвід, що сприяє ширшому охопленню проблеми, забезпечує більше ідей та кращі рішення. Колективна праця над проектом сприяє творчому мисленню, інноваціям та пошуку нових підходів.

Формування проектних команд також сприяє ефективному розподілу завдань і відповідальності. Кожен учасник команди має чітко визначені обов'язки і цілі, що сприяє кращій координації та контролю за виконанням робіт. Крім того, командна робота сприяє підвищенню взаємодії та комунікації між учасниками, що покращує спілкування, вирішення конфліктів та досягнення спільних цілей.

Крім того, проектні команди спроможні працювати більш ефективно та швидко, порівняно з індивідуальними зусиллями. Спільна робота над проектом дозволяє розподілити навантаження та збільшити продуктивність.

Перехід від традиційних методів формування проектних команд до інноваційних в сфері безпеки може включати ряд важливих аспектів. Нижче

наведено кілька ключових пунктів, які можна розглянути:

1. Традиційні моделі управління людськими ресурсами в сфері безпеки: використання ієрархічної структури та стандартних методів рекрутингу, підбору та навчання персоналу.
2. Необхідність модернізації: в умовах постійних змін у сфері безпеки, традиційні моделі не відповідають сучасним викликам та потребам організацій.
3. Роль стратегічного управління: перехід до інноваційного підходу в управлінні людськими ресурсами у сфері безпеки, що базується на стратегічних принципах та прогнозуванні майбутніх потреб.
4. Розвиток навичок та компетенцій: акцент на постійному навчанні, розвитку та адаптації персоналу до нових викликів у сфері безпеки.
5. Інтеграція технологій: використання сучасних технологій та інформаційних систем для оптимізації процесів управління людськими ресурсами та підвищення ефективності безпекових дій.
6. Стратегічне партнерство: співпраця з іншими відділами та організаціями з метою обміну досвідом та впровадження найкращих практик у сфері управління людськими ресурсами безпекових структур.
7. Оцінка та визначення успіху: розробка об'єктивних метрик та показників, що дозволяють вимірювати ефективність моделей управління людськими ресурсами.

Отже, формування ефективних проєктних команд є ключовим фактором успіху будь-якого проєкту.

Список використаних джерел:

1. Kovalchuk, O., Zachko, O., Kobylkin, D., Hiroshi, T. IT development of HR-systems in the field of human safety. CEUR Workshop Proceedings, 2021, 2851, pp. 314–323.
2. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide). Sixth Edition. Project Management Institute. Publications, 2017.
3. P2M A Guidebook of Project & Program Management for Enterprise Innovation

СКОЧИЛЯС Н.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий курівник:

ГАВРИЛЬЦІВ М.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

У науці існує множинний підхід до феномену громадянського суспільства. Аналіз використання зазначеного юридичного терміну в національному законодавстві дав можливість виявити його більш ніж у 1500-х національних нормативних актах. Вітчизняні та закордонні фахівці вказують на

неоднозначний і мінливий характер цього поняття, зміст якого співвідноситься з особливостями суспільно-політичного розвитку конкретного суспільства на певному етапі історичного розвитку. Саме це й створює широкий простір щодо тлумачення поняття «громадянське суспільство».

У фаховій літературі громадянське суспільство здебільшого розглядають як сукупність соціальних (групових) об'єднань різних типів, пов'язаних системою недержавних відносин, об'єктивно орієнтованих на задоволення прав, свобод і потреб громадян (їх об'єднань), зокрема щодо відносин з державою (її інститутами та окремими посадовими особами). Загалом, взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства можлива лише у правовому полі, адже інше суперечить принципам Конституції України й чинного законодавства у сфері публічного адміністрування.

Поряд із поняттям «громадянське суспільство» існує поняття «інститути громадянського суспільства». Такими інститутами є громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до чинного законодавства. Спектр інститутів (організацій) громадянського суспільства досить широкий і може включати організації, групи та мережі, що різняться за розмірами, структурою та платформою, починаючи від міжнародних неурядових організацій і закінчуючи невеликими місцевими організаціями. Вони беруть участь у формуванні державної політики в різних сферах та реалізації відповідних рішень практично в усіх ланках суспільно-політичного життя [1, с. 26].

Сильна держава не може існувати без розвиненого громадянського суспільства, яке стає дієвим чинником державотворення за умови конструктивного та соціально відповідального діалогу з державою у сфері права. З метою налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з громадськими інститутами у листопаді 2007 року розпорядженням Уряду №1035-р схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. Держава повинна створити умови правової захищеності громадян, сформувати сприятливе правове поле для діяльності створюваних ними громадських інститутів. Тому особливого значення набуває питання взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України [2]

Є низка різних підходів щодо визначення форм взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства. Згідно з функціональним навантаження основними групами форм даної взаємодії є: 1) участь інститутів громадянського суспільства в ухваленні владно-управлінських рішень (зазвичай через консультування); 2) громадський контроль за діяльністю органів влади (насамперед, виконавчої); 3) реалізація соціально важливих програм і проектів [3, с. 162].

Залежно від предмету відповідної взаємодії виокремлюють: 1) формування публічного діалогу між інститутами громадянського суспільства і державної влади; 2) комунікація представників органів виконавчої влади з представниками громадянського суспільства під час участі останніх у політико-правовому житті держави; 3) застосування ресурсів смарт-суспільства, зокрема

електронного врядування; 4) співпраця щодо запобігання та протидії корупційним проявам в апаратах органів публічної влади [4, с. 141-142].

Експерти Міністерства юстиції України виокремлюють певні правові форми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України: 1) участь відповідних інститутів у нормотворчій діяльності держави, яка забезпечується участю у розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів; 2) участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави (забезпечується шляхом: передачі повністю повноважень державних органів; передачі часткової повноважень державних органів; громадського контролю); 3) участь вказаних інститутів у правоохоронній діяльності держави (забезпечується шляхом: реалізації права складати протоколи про адміністративні правопорушення; участі інститутів громадянського суспільства у діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпеченню охорони громадського порядку; реалізації права вживати спільно з працівниками поліції заходів щодо припинення адміністративних правопорушень і злочинів; участі вказаних інститутів спільно з органами Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону) [2].

В умовах воєнного стану участь у нормотворчій діяльності держави активізувалась. Наприклад, від 24 лютого до 31 грудня 2022 року Верховна Рада України розглянула й ухвалила понад 400 законопроектів та постанов, які забезпечують вирішення різноманітних питань, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності держави, її функціонування, забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян [5]. Під впливом позиції громадянського суспільства України прийняли чимало законів, зокрема: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» 3 березня 2022 року № 2108-IX; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора)» 3 березня 2022 року № 2109-IX; Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» 3 березня 2022 року № 2114-IX та інші.

Як приклад участі інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави – шляхом передачі їм повноважень державних органів, можна розглядати формування сил територіальної оборони на основі добровольчого руху. Перші приклади цього явища беруть початок ще у 2014 році, коли почали формуватись добровольчі батальйони. Цей процес набуло масштабного початку з 24 лютого 2022 року, а його правове оформлення відбулося з ухваленням змін до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій» від 3 травня 2022 року № 2237-IX.

Українське громадянське суспільство активно долучається до надання різноманітної допомоги силам оборони, включаючи матеріально-технічну і продовольчу допомогу; організацію каналів обміну військовополонених; здійснення інформаційного спротиву; різнопланова медична й реабілітаційна допомога українським військовим; збір і документування фактів воєнних злочинів скоєних окупантами на території України; пошук людей, які зникли

безвісти та інше.

У такий спосіб реалізується участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній та правоохоронній діяльності держави. Однією з найефективніших є діяльність організацій громадянського суспільства в сфері соціальної допомоги постраждалого населення, внаслідок воєнних дій. Важливо зауважити, що такі організації активно взаємодіють з військовими адміністраціями й керівництвом територіальних громад, що ще раз підтверджує високий рівень самоорганізації українського громадянського сектору.

Соціальні дослідження показали, що в умовах воєнного стану виникли певні проблеми у взаємодії державної влади і громадянського суспільства. До 24 лютого 2022 року найчастіше використовували такі форми взаємодії: особисті контакти та неформальні звернення до посадовців, місцеві ініціативи, запити на доступ до інформації, звернення громадян до органів влади, електронні петиції та консультації з громадськістю наживо. Вже в умовах воєнного стану представники українського громадянського сектору передусім виокремлюють проблеми з інформацією та комунікацією (відсутність відповідей на запити, непрацюючі сайти, обмеження доступу до інформації), а також проблеми використання інструментів громадської участі (зокрема проблемна робота державних реєстрів, проблеми у проведенні масових заходів тощо) [6, с. 12-14].

Висновки. На наше переконання, зазначені проблеми є наслідком прогалин у чинному законодавстві щодо особливостей регламентації взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади в умовах воєнного стану. Зважаючи на важливість безпосередньої участі громадян та їхніх об'єднань у протистоянні російській агресії дана проблема потребує якнайшвидшого законодавчого вирішення.

Список використаних джерел:

1. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року: матер. щоріч. доп. / В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.; заг. ред. Ю. Каплан. Київ: НІСД, 2022. 56 с.
2. Семьоркіна О.М. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. Міністерство юстиції України, 2023. URL:https://minjust.gov.ua/m/str_33679.
3. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навчаль. посіб. / за наук. ред. Ю. Сурміна, А. Михненка; авт. кол.: Ю. Сурмін, А. Михненко, Т. Крушельницька та ін. Київ: НАДУ, 2011. 244 с.
4. Дніпров О. Взаємодія органів виконавчої влади та громадських інституцій: адміністративно-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. С. 141-142.
5. Моніторинг прийнятих законодавчих актів та постанов Верховної Ради України. Державна аудиторська служба України. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/09/5/7366059>
6. Гвоздік О., Черногуб Н., Гвоздович Ю., Кебало В., Петренко-Лисак А. Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні». Рада Європи, 2022. 40 с. URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martiallaw-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85>.

СТЕЦЮК Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПОМОГИ З БОКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ДОБРОВІЛЬНОМУ ПОВЕРНЕННІ НА БАТЬКІВЩИНУ ВИМУШЕНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

1. Розв'язана рф війна принесла в Україну не тільки багатотисячні людські жертви, страшні руйнування житла простих українців, величезну шкоду економіці та навколишньому середовищу нашої держави, а й небачені до того часу величезні переміщення населення. Мільйони українців вимушено стали майже «біженцями» у свої країні (т.з. внутрішньо переміщеними особами), покинули свої домівки та виїхали в центральні та західні регіони держави. Однак, значна частина українців опинилася також і за межами України. І хоч багато хто з них згодом повернувся в Україну, за кордоном й надалі перебуває близько 6-ти мільйонів наших співгромадян, з яких майже половина це вимушені українські мігранти [1]. З політико-правової точки зору, ця величезна група людей не є «біженцями» в класичному розумінні даного терміну, вони також не є «переселенцями» через соціально-економічні причини (т.з. «трудовими» емігрантами), а радше є «вимушеними мігрантами». Адже, вони: по-перше, стали частиною міграції населення (т.б. «мігрантами»); по-друге, вони зробили це не із власної волі, а виключно з примусу – через загрозу власному життю та особистій безпеці з боку російських окупантів.

2. Єдиною основною причиною появи в наші дні декількох мільйонів вимушених українських мігрантів була і залишається на далі російська загарбницька війна в Україні. В той же самий час, заслуговують на увагу думки про те, що й сама Українська держава (насамперед в «особі» її вищих органів державної влади, їхніх посадових та службових осіб) також частково винна в тому, що мільйони українців після початку повномасштабного російського військового вторгнення в Україну у лютому 2022 р. стали вимушеними емігрантами [2]. Адже, в перші дні та тижні повномасштабного військового вторгнення в Україну, остання фактично виявилася не готовою захистити мільйони своїх громадян від російської агресії, вберегти їхнє життя та здоров'я, а також належним чином забезпечити гарантовані Конституцією України інші права та свободи людини і громадянина. В той же самий час, ст. 3 Конституції України прямо говорить, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. При цьому, держава зобов'язана відповідати перед людиною за свою діяльність [3].

У зв'язку з цим, питання повернення українських вимушених (через російську агресію в Україні) мігрантів на Батьківщину слід розглядати насамперед як обов'язок (конституційне зобов'язання), а не як «право», «вияв доброї волі» чи «бажання» Української держави як такої. Тим, більше, що дана проблема давно вже не є вже проблемою тільки самих вимушених мігрантів.

Вона набула характеру рівня питань національної безпеки країни і її вирішити належним чином, як видається, уже без втручання, без активної допомоги самої Української держави - не вдасться.

3. Саме тому, в Україні необхідно підготувати та ухвалити документ, яким мали б бути врегульовані основні питання як допомоги з боку держави, так і належної організації добровільного повернення в Україну усіх бажаючих це зробити українських вимушених мігрантів. У зв'язку з цим, заслуговують на увагу пропозиції групи вітчизняних експертів в галузі конституційного права щодо порядку підготовки та змісту такого документу [4]. Так, можна погодитись з їхньою пропозицією про те, що за своєю внутрішньою природою та суспільно-політичною сутністю такий документ повинен би мати нормативно-правовий (загальнообов'язковий) характер з відповідним рівнем легітимності; назва (офіційне найменування) такого документу могла б бути, наприклад, - «Національний План повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» [4]. Проект такого «Національного Плану повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» мав би бути підготовлений Главою держави (Президентом України) у співпраці з урядом (Кабінетом Міністрів України) та переданий на затвердження до українського парламенту (Верховної Ради України). Адже саме Глава держави (Президент України) є гарантом прав та свобод людини і громадянина (ч.2 ст.102 Конституції України), Кабінет Міністрів України безпосередньо зобов'язаний «вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина» (ч. 2 ст.116 Конституції України), а до повноважень Верховної Ради України належить виключне право затвердження загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку країни (п. 6 ч.1 ст. 85 Конституції України) [3]. Верховна Рада України мала б затвердити «Національний План повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» окремим законом, оскільки саме «виключно законами України визначаються», зокрема, «права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод засади регулювання демографічних та міграційних процесів» (ч.1 ст. 92 Конституції України) [3].

4. Ухвалення Верховною Радою України Закону про затвердження «Національного Плану повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» означатиме: а) надання гарантії стабільності положенням даного «Плану», оскільки змінювати їх можна буде тільки пройшовши у ВРУ відповідну законодавчу процедуру; б) виконання «Плану» як положень та приписів ординарного Закону всіма суб'єктами державно-правових відносин на всій території України; в) наявність законодавчо закріплених обов'язків уряду, інших органів державної виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб щодо реалізації «Плану». Структура «Національного Плану повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» могла б містити в собі (при потребі) декілька «Національних програм», зокрема «Національну програму забезпечення житлом вимушених українських мігрантів, які повернулися на Батьківщину», «Національну програму забезпечення працею вимушених українських мігрантів, які повернулися на Батьківщину», «Національну програму підтримки підприємництва вимушених українських мігрантів, які повернулися на Батьківщину» тощо.

5. «Національний План повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» слід буде розглядати як невід'ємну складову реалізації європейського та євроатлантичного курсу України (ч. 5 преамбули Конституції України [3]), а також частиною практичних заходів на шляху набуття Україною повноправного членства у Європейському Союзі. У зв'язку з цим, реалізація «Національного Плану повернення на Батьківщину вимушених (через російську війну в Україні) українських мігрантів» мала б бути максимально «узгоджена» з міграційною політикою Європейського Союзу загалом, та, зокрема, з конкретними європейськими країнами, на території яких опинилися українські вимушені мігранти. Однак, в будь-якому випадку, співпраця України з ЄС у сфері міграції має бути спрямована, насамперед на, реалізацію завдань України у сфері національної безпеки, а також забезпечення конституційних прав та законних інтересів українських громадян [2]. З іншого ж боку, безпрецедентність міграційних потоків українців до країн Європейського Союзу вимагає суттєвого коригування політики сусідства Східного партнерства, а також засад економічної, безпекової, гуманітарної допомоги ЄС Україні [4].

Список використаних джерел:

1. В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме 7% ВВП. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС. URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (дата звернення: 09.12.2023)

2. Відбулась Міжнародна наукова конференція «Політико-правові наслідки вступу України до Європейського Союзу та НАТО». URL: constitutionalist.com.ua/vidbulas-mizhnarodna-naukova-konferentsiia-polityko-pravovi-naslidky-vstupu-ukrainy-do-ievropejskooho-soiuzu-ta-nato/ (дата звернення: 09.12.2023)

3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2023)

4. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (дата звернення: 09.12.2023)

СТЕЦЮК Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІФПНП
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ШЕВЧЕНКО С.

здобувач вищої освіти ІФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

1. Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому, в Основному Законі України окремо зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності

держави, вони гарантуються державою і не можуть бути скасовані чи обмежені (ст.3, ч.2 ст.22, ч.1 ст.64) [1]. Про те, в окремих випадках, зокрема в умовах воєнного стану, такі обмеження частково є допустимими. Однак, не можуть бути все таки обмежені і права і свободи, якими, зокрема, передбачається рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом, право на громадянство та на зміну громадянства, право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них, право на житло, на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї, рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина, право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, право на правову допомогу, право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, не можливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, презумпція невинуватості, гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ч.2 ст.64 Конституції України) [1].

2. У зв'язку широкомасштабним військовим вторгненням росії в Україну 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території нашої держави було запроваджено воєнний стан [2], що об'єктивно привело до часткового обмеження значної частини конституційних прав та свобод людини і громадянина. Чи не першою в цьому плані виникла проблема заборони громадянам України чоловічої статі віком від 18 до 60 виїжджати за межі держави. Така заборона була обумовлена гострою потребою у належному проведенні мобілізації військовозобов'язаних громадян України до її Збройних Сил.[3]. Одночасно, значно ускладнилося і питання щодо вільного вибору місця проживання для тих же військовозобов'язаних осіб, адже: для того, щоб змінити своє місце проживання в межах держави, їм необхідно з'явитись у «військкомат» та одержати відповідний дозвіл щодо зняття з військового обліку. Крім того, починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні було введено комендантську годину, під час якої цивільним особам забороняється з'являтися на вулиці та в громадських місцях у визначений період часу. Очевидно, що таке запровадження не могло не позначитись негативно на загальному стані реалізації громадянами своїх прав та свобод. Також на період дії воєнного стану введені обмеження в частині реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина передбачених статтями 43 (право на працю) та 44 (право на страйк) Конституції України [4].

3. Однак, вище зазначене, а також інші запроваджені обмеження стосуються не т.з. «абсолютних» прав людини (наприклад, як право на життя), а, швидше, т.з. «другорядних», які очевидно впливають на якість життя, але «не зазіхають» на нього як таке взагалі. В той же самий час, варто зазначити, що заходи, які були прийняті через введення воєнного стану з урахуванням міжнародно-правових норм не повинні спричинити будь-яку дискримінацію окремих осіб або груп населення через ознаки раси, мови, національності, статі,

походження, посадового й майнового положення, місця проживання, відношення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань тощо. Зокрема, у випадку дії воєнного стану вказане не може виступати підставою задля застосування тортур, жорстокого або принижуючого людську гідність поводження чи покарання, для будь-яких обмежень права на життя, совісті, свободи думки, релігії в розумінні цих прав і свобод, які прийняті в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права, а також у законах нашої держави. При цьому, будь-які спроби використати введення воєнного стану з метою зловживання владою тягнуть відповідальність, передбачену чинним законодавством. Навіть не дивлячись на введення воєнного стану, у громадян лишається право на звернення до суду з усіма, передбаченими в цьому випадку можливостями як такими [5, с.5; 6].

4. Окремо варто зазначити, що Верховна Рада України в період повномасштабної російської збройної агресії ухвалила низку законів щодо особливостей захисту прав людини в умовах воєнного стану, зокрема, Закон України від 1 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України» [7], Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» [8].

5. Запровадження воєнного стану об'єктивного привело до передбачуваних обмежень в реалізації громадянами України своїх конституційних прав та свобод. Останнє в більшості своїй є необхідним для досягнення Україною перемоги в теперішній російсько-українській війні. В той же час, вкрай важливим є дотримання усіма суб'єктами конституційно-правових відносин тих прав та свобод людини і громадянина, які гарантовані Конституцією України навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.11.2023).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 10.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.11.2023).
3. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692022-41413> (дата звернення: 09.12.2023).
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. Дата оновлення: 19.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 29.11.2023)
5. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
6. Стецюк Н. Проблеми реалізації конституційного права на судовий захист в умовах війни (окремі аспекти). – В зб.: Незалежність України: права людини та національна безпека : збірник матеріалів Третьої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 28 квітня 2023 року) / Національний

університет «Львівська політехніка» ; упоряд. проф. Л. В. Ярмол, О. І. Баскакова. Київ : КНТ, 2023. С.69-71.

7. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21.04.2022 р. № 2220-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

СТЕЦЮК Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ШУМИК О.

здобувач вищої освіти ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. Теперішня російська війна в Україні торкнулася усіх без виключення сфер її суспільного життя. Вона поставила під загрозу перспективи майбутнього України як конституційної держави та негативно вплинула і впливає надалі на сам процес конституційного розвитку України загалом та, зокрема, на основні сегменти механізму його функціонування. В нових, без перебільшення надзвичайно складних умовах, опинились як вищі органи державної влади, так і центральні органи виконавчої влади, органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування, суди, прокуратура, правоохоронні та антикорупційні органи і т.д. і т.п.[1]. Повномасштабна війна, особливо на її перших тижнях та місяцях, суттєво ускладнила організацію діяльності навіть такого органу, як Конституційний Суд України, що відразу ж негативно відобразилось на стані захисту Основного Закону держави, ним прав та свобод людини і громадянина [2].

2. Російська війна в Україні зумовила необхідність вжиття заходів щодо забезпечення належного та безперебійного функціонування державних органів влади на місцях та органів місцевого самоврядування. Указом Президента України від 23.02.2022 №. 63/2022 «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України», обласні державні адміністрації та військово-цивільні адміністрації додатково уповноважено координувати дії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із запровадженням та реалізацією надзвичайних заходів [3]. Із введенням в Україні воєнного стану набуло актуальності питання організації діяльності місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це пов'язано з тим, що воєнний стан передбачає надання відповідним державним органам та органам територіального самоврядування «...повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення

загрози державі». незалежності України, її територіальної цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [4].

Указом Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року «Про утворення військових адміністрацій» було утворено 24 обласні військові адміністрації, військову адміністрацію міста Києва та районні військові адміністрації [5]. Згодом, згідно з указами Президента України, в окремих населених пунктах різних областей були створені військові адміністрації. Таким чином, у системі органів виконавчої влади з'явилися нові тимчасові державні органи - військові адміністрації. Водночас військові адміністрації мають право тимчасово обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина. Наприклад, під час воєнного стану діє заборона чи обмеження щодо місця проживання чи проживання осіб, діяльності окремих політичних партій і громадських об'єднань, проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів тощо [4].

3. Військові адміністрації та їх посадові особи, відповідно до чинного законодавства, «...зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законами України» і «... кожному гарантується право на оскарження рішень, позовів до суду чи бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [6]. Однак, в умовах воєнного стану особи, уповноважені на виконання функцій держави та територіального самоврядування, не несуть відповідальності за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких не можна було передбачити або пов'язані з виправданим ризиком, якщо такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройній агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту [4].

4. Однак, в окремих випадках, мають місце ситуації, коли крім створених селищних військових адміністрацій, продовжуватимуть функціонувати органи місцевого самоврядування, оскільки селищні військові адміністрації створюються не в кожній територіальній громаді, а лише в тих, територіальні одиниці, міські, селищні, міські ради та/або їх виконавчі органи та їх керівники не здійснюють повноважень, наданих їм законодавством України (у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або усунення від здійснення своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень відповідно до закону) [7, с.159]. Під час воєнного стану виникають різні обставини та ситуації, коли органи місцевого самоврядування не мали змоги вирішувати питання місцевого значення в межах законів України. Наприклад, керівництво органів місцевого самоврядування покинуло територію муніципалітету, окремі представники органів місцевого самоврядування були викрадені та вивезені, деякі голови муніципалітетів та депутати органів місцевого самоврядування стали державними зрадниками і т.д.

5. Спроможність держави забезпечувати права і свободи громадян була й залишається надалі одним із найважливішим критеріїв оцінки функціонування конституційної держави як такої. Незважаючи на значну національну законодавчу базу в галузі захисту прав людини, їхнє порушення, як відомо, не було виключенням в Україні ще в довоєнні часи. Про те, в умовах широкомасштабної російської військової агресії ця проблема набула в край загрозливого характеру та суттєво негативно впливає на стан національної

безпеки нашої держави. За таких обставин, максимально можливе в умовах воєнного стану, дотримання конституційного припису щодо виконання державою свого «головного обов'язку» утверджувати і забезпечувати права і свободи людини (ч.2 ст.3 Конституції України)[6], набуває особливого значення.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на систему управління. Роздуми в контексті збройної агресії російської федерації проти України: монографія. - Rzeszow: WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa, 2023.
2. Стецюк Н. Особливості захисту Конституційним Судом України прав людини в умовах війни. В зб.: Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 359- 362.
3. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України: указ Президента України від 23.02.2022 № 63/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2022#Text> (дата звернення: 09.12.2023)
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389 - VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.12.2023)
5. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 09.12.2023)
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2023)
7. Чудик Н. О. Вертикаль влади в умовах воєнного стану Російсько-українська війна: право, безпека, світ : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 29–30 квітня 2022 р., Тернопіль : ЗУНУ. 2022. С. 156–160.

ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГРУПОВА ПРАВОСВІДОМІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПІДТРИМКУ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ВЗАЄМОДІЇ ВОЛОНТЕРІВ, ПРАЦІВНИКІВ МИТНИЦІ, СУДДІВ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ)

Повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року посилила роль волонтерів і волонтерської діяльності для забезпечення ЗСУ всім тим, чим військовослужбовців не забезпечило Міністерство оборони України. Саме об'єднаність цілями і засобами для діяльності в критичних умовах дозволяє нам розглядати волонтерів як певну групу, яка володіє особливою груповою правосвідомістю.

Законодавство України виявилось неготовим до того, щоб запропонувати

ефективний механізм всього того, що через митницю для потреб ЗСУ везли волонтери: від автомобілів до бронезилетів і дронів. Намагання внести швидкі зміни в законодавство призвело до передбачувано недостатньої якості такого законодавства. Чим, окрім волонтерів, скористалися особи, які, видаючи на митниці це за благодійну допомогу для ЗСУ, завозили, наприклад, автомобілі сегменту «люкс». Після того, як медіа почали згадувати про факти нецільового використання благодійної допомоги митниця почала перевіряти постановку завезених автомобілів на реєстрацію військовими частинами.

Саме тут ми спостерігаємо відмінності в груповій правосвідомості.

Для волонтерів моральним імперативом є завезти якомога більше автомобілів з мінімально можливими юридичними чи бюрократичними перепонами. Необхідність виконання певних правових приписів розглядається як зайва бюрократична діяльність. Особливо зважаючи на те, що сама доставка автомобіля була розподілена між кількома волонтерами. Однак формально, з точки зору митниці, за все несе відповідальність особа, яка переміщала автомобіль через митний кордон України. А ними значною мірою ставали жінки, які мали право виїзду за кордон, тоді як збір коштів, купівля автомобіля та оформлення документів на ввезення нерідко здійснювалося іншими особами.

Для військовослужбовців імперативом було отримання автомобілів для забезпечення ведення бойових дій. Саме тому, вони зверталися до волонтерів щодо можливості отримання автомобілів. Однак, отримавши автомобіль військовослужбовці з одного боку не хотіли передавати отримані автомобілі на баланс частини, оскільки мала місце практика, за якою автомобілі поставлені на баланс військової частини опинялися не у тих службах, для яких їх привозили. З другого боку керівництво військових частин не дуже хотіло реєструвати автомобілі як майно військової частини, оскільки їхнє списання після отримання автомобілем пошкоджень супроводжується труднощами. В той же час, автомобілі під час воєнних дій нерідко пошкоджуються. Ситуацію ускладнювало те, що військові частини можуть бути розформовані. Відповідно автомобілі, які завозилися для однієї частини, можуть фактично використовуватися в іншому підрозділі. Варто зазначити, що частина автомобілів вже знищена внаслідок бойових дій, а військовослужбовці, які були контактними особами, загинули.

Групова правосвідомість працівників митниці вимагає належного оформлення об'єктів переміщених через митний кордон України. Так, оформлення передачі автомобілів має завершуватися постановкою на реєстрацію автомобіля, при чому, передача автомобіля від волонтерів до військовослужбовців має супроводжуватися актом на якому стоїть печатка військової частини про передачу. На практиці, особливо це проявлялося в 2022 році, волонтери передавали автомобілі саме тим військовослужбовцям, які виступали контактними особами від військової частини, тобто фактично тим, для кого ці автомобілі і призначалися. При чому, як правило, робили це на території віддаленій від місцезнаходження печатки військової частини. Саме тому, акти передачі автомобілів підписувалися сторонами, однак печатки військової частини на них відсутні.

Керуючись своїми уявленнями про необхідність належного дотримання Митного кодексу працівники митниці почали перевіряти чи поставлені на відповідний облік автомобілі завезені за відповідними листами громадських об'єднань чи територіальних центрів комплектувань МОН для військових

частин. Однак, оскільки автомобілі волонтерами перевозилися безпосередньо військовослужбовцям, ТЦК і громадські об'єднання надавали митниці повідомлення про те, що вони не знають, де знаходиться завезений автомобіль. А військові частини, у свою чергу, повідомляли, що запитуваний автомобіль на балансі військової частини не стоїть. Таким чином, з точки зору працівників митниці, правопорушником став той, хто перемістив автомобіль через митний кордон України. Внаслідок цього митниця передає відповідні матеріали до суду, для притягнення правопорушника за ч. 1 ст. 483 Митного кодексу України (переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю)

Таким чином, саме від суддівської правосвідомості залежить вирішення таких справ. З одного боку, необхідні формальні дії, передбачені законодавством повинні бути виконані, а якщо вони не виконані, за наявності складу правопорушення, особа повинна понести відповідальність. З іншого боку, волонтери, діяли добросовісно, завозили автомобілі в інтересах ЗСУ, автомобілі після завезення, як правило, ремонтувалися і спрямовувалися відповідним військовослужбовцям відповідних частин. Однак, в подальшому, після передачі автомобіля, волонтери втрачали ефективний контроль за цим майном і не мали можливості поставити вказаний автомобіль на облік військової частини, оскільки це не входить в коло їхніх повноважень.

Таким чином, стан смертельної загрози для держави на якийсь час дозволив спростити завезення автомобілів як благодійної допомоги, однак, як тільки загроза була дещо відсунута від столиці, почала переважати вимога діяти відповідно до норм чинного законодавства, нехай саме законодавство неналежно регулює ці правовідносини.

Варто зазначити, що суддівська правосвідомість загалом дозволила вирішити цю ситуацію з урахуванням ситуації на користь волонтерів. В одних справах, суди визнавали відсутність адміністративного правопорушення у зв'язку з малозначністю правопорушень (ст. 22 КУпАП), в інших – констатували відсутність складу правопорушення, зокрема через відсутність умислу. Так, п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 року «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил», для притягнення до відповідальності за ст. 483 МК України необхідна наявність умислу в діях особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. «Не можна розглядати як порушення митних правил дії особи, яка, переміщуючи товари через митний кордон України, надала митним органам супровідні документи з відомостями, що не відповідають дійсності, без умислу порушити митні правила, передбачені чинним законодавством України»[1].

Крім того, судді враховують надзвичайні обставини, викликані воєнним станом та російською агресією. Так, наприклад в постанові Львівського апеляційного суду № 461/7687/23 від 08.12.2023 вказано, що «на переконання апеляційного суду, дотримання формальності передачі транспортного засобу на ЗСУ не може превалювати над необхідністю його нагального використання у ході бойових дій».

Зазначимо, що сама по собі передача справи про адміністративне правопорушення за ст. 483 Митного кодексу до суду дещо демотивує волонтерів продовжувати займатися своєю діяльністю, породжуючи необхідність шукати відповідний правовий захист та відволікатися від цільової

діяльності. В той же час, відповідні судові рішення підтверджують правильність дій волонтерів, вказуючи, однак, на необхідність належного обліку цих автомобілів у військових частинах. Втім, одним із варіантів підтвердження наявності автомобіля, імовірно, може бути документ, виданий військовою частиною про те, що хоча автомобіль не стоїть на обліку військової частини, однак використовується військовослужбовцем цієї частини для виконання задач військової частини.

Все ще залишається питанням чи обрана модель діяльності дозволить працівникам митниці ефективно виявити та притягнути до відповідальності осіб, які скористалися можливістю завезти автомобілі для власних цілей під виглядом благодійної допомоги?

Таким чином, балансування судом правової свідомості окремих груп, які мають відмінні інтереси залишається інструментом збереження суспільного миру.

Список використаних джерел:

1. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил. Постанова. Пленум Верховного Суду України. №8 від 03.06.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05>

2. Постанова Львівського апеляційного суду у справі № 461/7687/23 від 08.12.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115635311>

ТУЗ В.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий керівник:

ЗАБЗАЛЮК Д.

завідувач кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна та її негативні наслідки поглибили демографічні проблеми, що накопичувалися протягом незалежності України.

За прогнозами Ради ЄС, унаслідок війни та залежно від її тривалості населення України може скоротитися на 24–33 % [1]. Підтвердженням цієї загрози є зменшення чисельності тих, хто живе й працює в Україні вже зараз: від початку російської агресії кількість населення скоротилася на 8,6 млн [2].

Тому важливо всебічно досліджувати механізм правового регулювання демографічних процесів (народжуваності, смертності, шлюбності, розлучень, міграції) та демографічних відносин, як основи даних процесів у сучасних соціально-економічних умовах у правовій системі України. У світі немає жодної країни, де була б абсолютно стабільна демографічна ситуація, що відповідає державним інтересам.

Демографічна правова політика – це науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність органів публічної влади та громадських об'єднань громадян щодо створення ефективного механізму правового регулювання, щодо цивілізованого використання юридичних засобів, спрямованих на отримання демографічних результатів, зумовлених досягненням поставлених цілей, що визначаються державою демографічної ситуації у країні цього етапі

історичного поступу.

Як відомо, правове регулювання демографічних відносин - це діяльнісний цілеспрямований процес, здійснюваний уповноваженими суб'єктами з допомогою правових засобів, з владного впорядкування демографічних відносин із метою реалізації основних напрямів демографічної правової політики та формування механізму (системи) правового впливу на демографічні процеси.

Правовий вплив на демографічні процеси є взятий у єдності та різноманітні впливу права на демографічні процеси, що включає крім правового регулювання демографічних відносин інформаційно-психологічний, виховний та соціальний вплив права на свідомість суб'єктів.

Демографічна правова політика включає комплекс різних заходів, серед яких: економічні – соціальні допомоги та виплати сім'ям з дітьми; адміністративно-правові – нормативні акти, які регулюють охорону сім'ї, дитинства, материнства, батьківства; виховні - покликані формувати громадську думку, норми і стандарти демографічної поведінки.

Основними проблемами в демографічній сфері довоєнного періоду були *скорочення чисельності населення України*, передусім через перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності та *високі показники смертності чоловіків працездатного віку*.

Війна додала нових чинників, які ще більше погіршують демографічну ситуацію в Україні. Це *велика кількість загиблих та поранених* як серед військових, так і серед цивільних, зокрема й дітей. Згідно з даними Моніторингової місії ООН з прав людини, на вересень 2023 р. в Україні загинуло 9 177 українців і 15 993 було поранено [3]. За даними Офісу Генерального Прокурора України, на кінець грудня 2023 р. загинуло 512 дітей, 1159 отримало поранення, зникло 2274, депортовано 19546 дітей [4].

А також одним з наслідків війни є *масштабна міграція населення України за кордон*. На 01 грудня 2023 р. понад майже 4,25 млн українців, які змушено покинули державу, отримали тимчасовий захист [5].

Тривалий характер війни, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного повоєнного відновлення держави підвищує ризики неповернення додому значної частки цієї категорії населення. Тим часом зменшується й кількість молоді – це все загрожує погіршенням якості демографічного потенціалу країни в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Погіршує демографічну ситуацію і *внутрішня міграція*. За даними Міжнародної організації з міграції, переміщення населення всередині України охопило близько 8 млн [6]. Внутрішня міграція також зумовлює низку інших проблем, серед них – мовна та культурна адаптація, безробіття, відсутність належного забезпечення якісними освітніми та медичними послугами, базовими умовами життєдіяльності. Однією з основних таких проблем є ситуація з безробіттям. За прогнозними даними Міністерства економіки України, до кінця 2023 р. в Україні буде приблизно 97,3 тис. безробітних [7]

Негативно впливає на демографічну ситуацію *незаконне вивезення українських громадян до РФ і тимчасово окупованих територій*. Особливою проблемою, що постала під час війни, є охорона дитинства. Особливої уваги потребують діти-сироти, кількість яких зростає (за інформацією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, протягом війни на

вересень 2023 р. 10153 дитини залишились без батьківського піклування [8]).

Отже, основними проблемами демографічного розвитку є формування та розвиток сім'ї, зміни шлюбно-сімейної ситуації, зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, проблеми його старіння, значна диференціація рівня демографічного розвитку регіонів, а також проблеми регулювання міграційних процесів.

Несприятлива демографічна ситуація в Україні пов'язана не лише з війною, але і із загостренням проблем функціонування сім'ї як осередку відтворення населення, зниженням її демографічного потенціалу.

Поширилися такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство та соціальне сирітство (покинуті батьками діти), зменшилася кількість зареєстрованих шлюбів, збільшилася кількість розлучень.

Основні завдання держави, закріплені у Стратегії демографічного розвитку наступні: підвищення рівня народжуваності та розвиток сім'ї; поліпшення здоров'я, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя населення; регулювання міграційних процесів; подолання негативних наслідків старіння населення; демографічний розвиток регіонів [9].

У світі немає жодної країни, де була б абсолютно стабільна демографічна ситуація, що відповідає державним інтересам. Юридичній науці та практиці відомі різні шляхи та методи впливу на демографічні процеси. Основною формою впливу є правове регулювання. Актами, спрямованими на заохочення або обмеження народжуваності, є, зокрема, закони та постанови, що забороняють або, навпаки, дозволяють аборти, пропаганду, виробництво та продаж засобів обмеження народжуваності; що знижують або підвищують мінімально допустимий законом вік реєстрації шлюбу; що обмежують чи заохочують міграцію у тих чи інших частинах країни.

Проблема правового регулювання демографічних відносин має важливе наукове та практичне (юридичне, політичне, економічне, моральне тощо) значення при вирішенні багатьох соціальних, економічних, політичних та правових проблем. Без урахування демографічної ситуації, тенденцій та перспектив її розвитку немислима розробка та ефективне здійснення планів економічного та соціального розвитку держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гірше за голодомор URL: <https://prm.ua/hirshe-za-holodomor-cherez-vtorhnennia-rf-ukraina-vtratyt-do-33-vidsotkiv-naselennia-doslidzhennia-nobrainerdta/> (дата звернення 01.12.2023).
2. Як скоротилась кількість населення України під час війни URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2023/how-the-population-of-ukraine-decreased-during-the-war-sociologists-estimates> (дата звернення 01.12.2023).
3. Скільки мирних жителів загинуло в Україні через війну Росії: дані ООН URL: <https://tsn.ua/ato/skilki-mirnih-zhiveliv-zaginulo-v-ukrayini-cherez-viynu-rosiyi-dani-oon-2365768.html> (дата звернення 01.12.2023).
4. Діти війни URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 15.12.2023).
5. Тимчасовий притулок у Євросоюзі отримали понад 4,2 млн українських біженців URL: <https://suspilne.media/637246-timcasovij-pritulok-u-evrosouzi-otrimali-ponad-42-mln-ukrainskih-bizenciv/> (дата звернення 01.12.2023).
6. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні URL:

<https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/vplyv-mihratsiyi-na-sotsialno-ekonomichnu-sytuatsiyu-v-ukrayini> (дата звернення 01.12.2023).

7. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні впала вдвічі за рік – НБУ URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/20/706809/> (дата звернення 01.12.2023).

8. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення 01.12.2023).

9. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 № 879 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.12.2023).

ФЕДІНА Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету №1 ІПФІНП,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Збройна агресія Російської Федерації 2014 року щодо України призвела до окупації та захоплення частини території України. Це першочергово призвело до втрати комунікації (каналів зв'язку) між населення, що перебуває на окупованій території, та органами державної влади. На думку українських науковців, «територія належить Українському народові й не може передаватися іншим державам. Передання території у власність іноземним державам змінює правовий режим державної території України, порушуючи цілісність території як об'єкта права власності українського народу, бо іноземна держава, привласнивши частину державної території, набуває на ній територіальне верховенство, тоді як здійснення права власності на таку територію захищається системою міжнародного права й національних законодавств» [1, с.13].

Згідно зі статтею 2 Конституції України «суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою, а її територія в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» [2].

Тому перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав є порушенням Конституції, Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 27.04.2014 року [3] та інших нормативно-правових актів України. Так, уперше в українському законодавстві нормативно закріпилося поняття «тимчасово окуповані території України».

Важливим є те, що на всю територію України, в тому числі і на тимчасово окуповані її території, поширюється дія і міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а саме: Гаазьких конвенцій 1907 року, IV Женевської конвенції 1949 року, положень Будапештському Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року та інших міжнародно-правових актів і двосторонніх угод [4, с. 92].

Значущим під час тимчасової окупації території є питання забезпечення та дотримання прав та свобод населення цієї території. Перелік прав та свобод людини і громадянина, закріплений у Конституції України, є загально визнаним, тому головним завданням нашої держави є відповідна їх реалізація та забезпечення, створення дієвих державних механізмів їх захисту. Права та свободи людини, в тому числі і на тимчасово окупованих територіях, є невід'ємним складником конституційних прав та свобод людини і громадянина [5, с. 54].

Тому, взаємовідносини між державою і громадянином мають ґрунтуватися на дотриманні та забезпеченні основоположних прав та свобод людини. Це гарантування основоположних та невід'ємних прав людини: на життя, здоров'я, честь та гідність, свободу та особисту недоторканність; на медичну допомогу; на вільний розвиток особистості; на працю та відпочинок, освіту; на соціальний захист та інші права, що передбачені та забезпечуються Конституцією України. «Правова категорія «права людини» нині є ключовим поняттям, яке потребує особливої уваги як науковців, так і практиків» [6, с. 7].

Отже, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, адже «головним» атрибутом конституційно-правового статусу особи є права та свободи людини і громадянина. Саме в цих категоріях юридично закріплюються правила й норми людського співжиття, які визнаються й гарантуються державою. На цьому ж ґрунті будуються засади взаємин особи й держави, котрі на певному етапі розвитку соціуму вважаються суспільно корисними чи прийнятними, доцільними чи обов'язковими. Тому значне місце в системах права кожної країни відводиться цим питанням, а визнання прав і свобод людини та громадянина, їх обсяг, види і зміст, механізми реалізації, закріплення відповідних положень у конституціях та іншому законодавстві – одна з найвагоміших цивілізаційних проблем сучасності, що потребують розв'язання» [7, с. 216].

Відповідно, у разі їх порушень держава має гарантувати їх відновлення та подальший надійний правовий захист. Проте сьогодні України позбавлена можливості контролювати окуповані території і, відповідно, забезпечувати норми Конституції України. «Ідеться про порушення Росією як міжнародних договорів щодо прав людини, так і обов'язків за міжнародним гуманітарним правом як держави-окупанта» [8, с.133].

Однак Конституція України визначає основоположні права та свободи людини без відповідної конкретизації, уточнення стосовно прав та свобод осіб, що перебувають чи проживають на тимчасово окупованих територіях. Звісно, в міжнародному праві приділяється увага цим питанням, що підтверджує важливість та актуальність указаної проблематики. «Сформований в Україні комплекс прав і свобод, обов'язків людини і громадянина відповідає засадам Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права й Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та Протоколів № 2, 3, 8 і 11 до неї, ратифікованих нашою державою» [9, с.78].

З порушенням прав та свобод людини неабиякого вагоме значення має і розгляд питань щодо юридичної відповідальності за порушення прав людини [10, с. 19] на тимчасово окупованих територіях. Стаття 55 Конституції України [2] передбачає право на захист кожної людини своїх прав і свобод від протиправних посягань, визначаючи можливість настання юридичної

відповідальності, а особливо коли права людини порушуються державою-окупантом.

В підсумку варто зазначити, що формулювання відповідних положень Конституції України, які встановлюють права та свободи людини, відповідають змісту міжнародно-правових актів. Однак доцільно, конкретизувати деякі положення Конституції України в частині комплексних прав і свобод на тимчасово окупованих територіях, які визначаються в міжнародно-правових документах.

Список використаних джерел

1. Гречко О.О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 12–15.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 27.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
4. Катеринчук К.В., Бортняк К.В. Проблеми захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 33 (72) № 1. 2022. С.15-16.
5. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Харків : Право, 2008. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / за заг. ред. Ю.П. Битяка. 576 с.
6. Пушкіна О.В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення. Київ : Логос, 2006. 416 с.
7. Мацькевич М.М. Конституційно-правові засади забезпечення культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 464 с.
8. Задорожній О.В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації, 1991–2014 : монографія. Київ : К.І.С., 2014. 959 с.
9. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. Київ :Правова єдність, 2008. 350 с.
10. Катеринчук К.В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 408 с.

ФЕДІНА Н.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету №1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

САПІЖАК Д.

здобувач вищої освіти ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Вплив воєнного стану в Україні на права людини є важливою та актуальною темою, яка вимагає уважного розгляду та обговорення. Введення воєнного стану може мати значущі наслідки для прав і свобод людини та громадянина, включаючи обмеження основних прав людини, які гарантовані

Конституцією та міжнародними нормативно-правовими актами про права людини.

Недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Конституційне право на свободу та особисту недоторканність людини закріплюється ст. 29 Конституції України [1]. Право на свободу та недоторканність є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2]. Право людини на свободу є не що інше, як сама свобода, можливість людини здійснювати будь-які правомірні дії. Особиста недоторканність, як особиста свобода, полягає в тому, що ніхто в державі не має права примусово обмежувати свободу людини в рамках діючого законодавства здійснювати дії, користуватися свободою пересування тощо. Свобода є правом кожної людини робити все в межах діючих правових законів. А недоторканність — це якість, невід’ємна від особи [3].

Констатовано, що відповідні норми вітчизняної Конституції відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою встановлено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людини повинна зазнавати тільки тих обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [4, с. 223].

Варто відзначити, що в умовах введення воєнного стану особливого значення набуває завдання забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Безумовно, в умовах воєнного стану, коли нормальне функціонування держави і суспільства стає неможливим, окремі права і свободи людини і громадянина зазнають певних обмежень. При цьому, застосовуючи обмеження прав і свобод людини, кожна країна керується нормами статті 29 Загальної декларації прав людини [5], якою передбачено, що при здійсненні прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [6].

Вважається, що обмеження прав людини – це звуження обсягу її прав, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав і свобод. Загалом, це певні заборони, що покликані змінити поведінку особи через обмеження суб’єктивного права [4, с. 223].

При цьому обмеження прав і свобод людини застосовуються тільки за чітко визначених умов. Встановлено, що такі обмеження мають бути: 1) встановлені законом або здійснюватися згідно із законом; 2) бути необхідними в демократичному суспільстві; 3) задля захисту конкретних інтересів (водночас правомірна мета обмеження може відрізнятися залежно від конкретного права). Стосовно першого критерію – відповідності закону – Європейський суд з прав людини напрацював низку вимог, що розкривають його зміст: закон має бути достатньо доступним, особі має бути відомо про правові норми, що застосовуються в кожному конкретному випадку; норма закону має бути сформульована достатньо чітко, щоб дати особі змогу передбачити наслідки відповідних дій. Щодо другого критерію – необхідності у демократичному суспільстві – Європейський суд з прав людини визнає за державами певну свободу для роздумів щодо питання, що є необхідним в тому чи тому

демократичному суспільстві, однак вимагає від держав дотримання пропорційності між обмеженням прав і свобод людини і громадянина та досягнутою законною метою захисту інтересів суспільства. Щодо третього критерію – правомірності мети обмеження – то кожна стаття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить перелік цілей для обмеження кожного конкретного права [7, с. 121-122].

Окремо слід зазначити, що Європейський суд з прав людини передбачає не лише можливість обмеження прав і свобод людини і громадянина, але й право держави відступити на певний час від своїх зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки. Стаття 15 Конвенції, регламентуючи цю процедуру, обмежила ситуації правомірного відступу від зобов'язань такими умовами: 1) відступ може мати місце тільки під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації; 2) заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не виходять за межі, яких вимагає гострота становища; 3) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом [7, с. 123].

При цьому будь-яка Висока Договірна Сторона відповідно до Конвенції, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття.

Водночас законодавство більшості країн світу містить вказівку на спеціальну

правову конструкцію, яка б надавала додаткові права публічній адміністрації у випадках, коли держава стикається з непередбачуваними ситуаціями, які унеможливають нормальне функціонування суспільства, подолання яких вимагає мобілізації всіх наявних ресурсів – так звані надзвичайні режими чи режими воєнного стану [8, с. 68].

Гідність людини, беззаперечно, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану. Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини, — «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Вона знайшла своє закріплення в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, міжнародних документів звичаєвого права до міжнародних договорів на універсальному та регіональному рівнях. Застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною забороною на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну. Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі [9].

Отже, в умовах введення воєнного стану певні права і свободи людини і громадянина можуть зазнавати обмежень. При цьому акти міжнародного характеру, зокрема Загальна декларація прав людини, застерігають, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки тих обмежень, які встановлено законом, виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог

моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Слінько Т.М. Право на особисту недоторканність як невід’ємне право людини і громадянина. *Конституційно-правові механізми гарантування та захисту прав і свобод людини*. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14395/3/Slinko-85-87.pdf>
4. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222-230.
5. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
6. Левченко А. Вплив правового режиму воєнного стану на забезпечення права на таємницю кореспонденції в Україні. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2187875.pdf>
7. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти. Навчальний посібник. Київ: Видавництво ФОП Голембовська О. О. 2018. 208 с.
8. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2016. Вип. 41 (2). С. 74-78.
9. Василюк Н. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voennogo-stanu/>

ФІЛІПЧУК А.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

**Науковий керівник:
ТОПОЛЕВСЬКИЙ Р.**

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Волонтерство має багатовікову історію. Першими волонтерами були самаритяни, які надавали допомогу усім, хто її потребував. Часом виникнення волонтерського руху у світі вважається 1859 р. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створити Червоний Хрест – організацію, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу

полоненим та пораненим [1, с.106].

Волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (абзац 1 частини 1 статті 1 ЗУ „Про волонтерську діяльність”) [2].

У незалежній Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х років ХХ століття, коли було створено службу «Телефон Довіри», де працювали волонтери. Офіційно волонтерство молоді визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року. [3, с.39]

Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності [4, с.10].

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними.

В умовах повномасштабної війни, що розгорнула Росія проти України, волонтери допомагають усім хто потребує допомоги та уваги, ризикуючи своїм життям. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Волонтерські обов’язки включають в себе [4, с.19-21]:

- виконувати завдання покладені на волонтерів;
- у разі необхідності проходити подальшу підготовку;
- не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність;
- дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом;
- у разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодовувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором;
- відшкодовувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення ним волонтерської діяльності, відповідно до закону.

Згідно із Законом України "Про волонтерську діяльність", волонтер має право на належні умови здійснення волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту.

Перед волонтерами та волонтерськими організаціями постійно виникає безліч проблем. Можна виокремити одну найбільш помітну – ввезення гуманітарної допомоги. Із 1 грудня в Україні мав запрацювати новий механізм ввезення гуманітарної допомоги. Його запустила постанова Кабміну № 953 від 5 вересня 2023 року «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану». Відтепер у тестовому режимі почала діяти електронна система реєстрації гуманітарної допомоги, що передбачає подання електронних декларацій під час ввезення допомоги. Однак вже перший день роботи цієї системи призвів до численних скарг.

Передбачена можливість використовувати два варіанти завезення транспорту.

Перший – це цифровий механізм, де отримувач формує декларацію через Автоматизовану систему. Другий – використання паперової декларації.

За помилку при заповненні декларації або невчасно поданому звіті протягом 90 днів про видачу гуманітарної допомоги громадська організація блокуватиметься на 6 місяців у Єдиному реєстрі.

На сьогодні суттєвих змін волонтери не бачать, але вирішити це питання можна співпрацею державних органів, гуманітарних організацій та проінформувати волонтерів про важливі деталі. Хоча запровадження цих правил відтерміновано тимчасово до 1 квітня 2024 р. волонтери вважають, що внаслідок такого регулювання обсяги волонтерської допомоги зменшаться, через неможливість виконання вказаних процедур.

Таким чином, волонтерство є важливою складовою громадянського суспільства, сприяє розвитку соціальної відповідальності та різних соціальних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Закалик Г. М., Коропатов О. М., Шувар Н. М. Волонтерська діяльність в Україні: історія, сьогодення та євроінтеграція. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Том 1. С.106-108.

2. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

3. Вашкович В. В. Генеза волонтерства як суспільного явища та його правове відмежування від суміжних категорій. *Правова держава*. № 28. 2017. С. 39-40.

4. Вашкович В.В. Посібник волонтера. Ужгород. 2022. 88 с.

5. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 р. № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>

ХАБЄЄВ В.

здобувач вищої освіти Інституту права та безпеки
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

СЕРЕДНИЦЬКА І.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент

(*Одеський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини в умовах війни та післявоєнний період є вкрай актуальною та особливо важливою проблемою для сімей, суспільства, та народу який зазнав збройної агресії.

Для України з 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території України, введено воєнний стан, що передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні у зв'язку зі збройною агресією росії проти України, внаслідок чого виникло багато процесуальних питань щодо забезпечення зобов'язань в форс-мажорних умовах до яких доречно відносити збройний конфлікт.

Конституцією України від 26 червня 1996 року у статті 48 зазначено, що

кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.[1]

Одним з таких зобов'язань можна вважати аліменти. Аліментами називається утримання, яке по закону одна особа (боржник) повинна надати іншій особі (кредитору), що знаходиться в сімейних правовідносинах, за умови неповноліття останнього або непрацездатності чи нужденності. Однак слід зазначити, що утримання, яке надається не в силу юридичного обов'язку, а на підставі моральних норм, не буде вважатись аліментами. [2]

Цивільному кодексі України (далі - ЦКУ), на відміну від Господарського кодексу країни, не визначено поняття "форс-мажор", однак, в ст. 617 ЦКУ "Підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання" в ч. 1 визначено, що підставою звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання визначає випадок або непереборну силу. [3]

Доцільно звернути увагу на положення Сімейного Кодексу України (далі - СКУ), в якому у статті 273 передбачено, що зміна розміру аліментів та звільнення від їх сплати можливе за умов, якщо матеріальний або сімейний стан особи, яка сплачує аліменти, чи особи, яка їх одержує, змінився, суд може за позовом будь-кого з них змінити встановлений розмір аліментів або звільнити від їх сплати, а також суд може звільнити від сплати аліментів осіб, зазначених у статтях 267-271 цього Кодексу, за наявності інших обставин, що мають істотне значення, тобто коли дитину утримують інші особи, а не один з подружжя. [4]

Відповідно до вимог частини 1, 4 ст. 194 Сімейного кодексу України аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за десять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання. Заборгованість за аліментами стягується незалежно від досягнення дитиною повноліття, а у випадку, передбаченому статтею 199 Сімейного кодексу України, — до досягнення нею двадцяти трьох років. При цьому, до складу спадщини не входять, зокрема, обов'язки особи як боржника, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою і у зв'язку з цим не можуть бути виконані іншою особою (ст. 1219 і ст. 608 ЦК України). З викладеного вище можна дійти висновку, що обов'язок щодо сплати аліментів на дитину припиняється у разі смерті платника аліментів, а також не входить до складу спадщини, оскільки дане зобов'язання нерозривно пов'язане з особою батька/матері та дитини і не може бути виконане іншою особою. [5]

Особливо складним в питанні аліментних зобов'язань є їх виплати одним з подружжя, що несе службу в лавах Збройних сил України.

Доволі часто неврегульованість даних аспектів аліментних виплат пов'язанні із питань що виникають у зв'язку із:

- безпосередньої участі боржника у бойових діях з метою захисту України від збройної агресії;
- неможливості особистої участі боржника з фінансовими установами для здійснення платежу;
- смерті, потрапляння у полон, або визнання боржника безвісти зниклою особою, як підставою для визнання в судовому порядку такої особи безвісно відсутнім. [6]

Незважаючи на широку законодавчу базу, питання забезпечення аліментних зобов'язань наразі є дуже актуальним і потребує значного дослідження та аналізу міжнародної та вітчизняної практики, щодо належної

реалізації прав кредитора у аліментних зобов'язаннях, а також забезпечення платежів на утримання дитини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 25.11.2023).
2. Аліментні зобов'язання за новим сімейним кодексом. *Minjust.gov.ua*: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2433 (дата звернення: 25.11.2023).
3. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.11.2023).
4. Сімейний кодекс України. Закон України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 27.11.2023).
5. Стягнення аліментів на дитину у разі смерті платника аліментів. *Hsa.org.ua*: веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/styagnennya-alimentiv-na-dytynu-u-razi-smerti-platnyka-alimentiv> (дата звернення: 28.11.2023).
6. Цельєв О. Рудевич О. Правовий статус зниклих безвісти та безвісно відсутніх осіб. *law-in-war*. Право в умовах війни. URL: <https://law-in-war.org/pravovuj-status-znyklyh-bezvisty-ta-bezvisno-vidsutnih-osib/> (дата звернення: 28.11.2023).

ХІЛОБОК Д.

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

МАКОВІЙ В.

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Одеський державний університет внутрішніх справ*)

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ МАЙНОВОГО ВІДШКОДУВАННЯ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ КОМПЕНСАЦІЙ

З початку бойових дій в Україні лише офіційно зафіксовані прямі збитки внаслідок пошкодження та руйнування будівель та інфраструктури, завданих агресорами Російської Федерації фізичним та юридичним особам, а також державі Україна, загальну суму яку становлять 108,3 млрд доларів. Сполучені Штати, станом на серпень 2022 року. (Дані KSE Institute) [1].

На фоні воєнного конфлікту в Україні, проблема майнового відшкодування населення набуває великої важливості та актуальності. Воєнний стан супроводжується масштабними матеріальними збитками, що стикаються зі знищенням житла, майна, інфраструктури та іншими втратами для населення.

Однією з ключових проблем у цьому контексті є неефективність та недостатня розробка системи майнового відшкодування в законодавстві України під час збройної агресії рф. Багато постраждалих громадян залишаються без належної компенсації та допомоги за зруйноване житло, втрачене майно та інші матеріальні втрати. Це створює серйозні труднощі для

їх подальшого життя та реінтеграції в суспільство.

Для розв'язання цієї проблеми потрібні конкретні заходи щодо оптимізації та покращення системи компенсацій. По-перше, важливо провести аналіз чинних механізмів відшкодування та визначити їхню ефективність та прозорість. Це допоможе ідентифікувати прогалини та недоліки в системі.

Наприклад, Законопроект №7385.[2] Розгляд законопроекту внесено до порядку денного Верховної Ради України на 5 вересня 2023 року. У пояснювальній записці законопроекту зазначено, що його метою є створення на національному рівні системи відшкодування шкоди, завданої збройною агресією в Російській Федерації.

Законопроектом передбачається, що жертвою збройної агресії Російської Федерації є фізична особа, якій внаслідок збройної агресії Російської Федерації завдано психічної, фізичної та (або) майнової шкоди, юридична особа приватного права, фізична, особа - особа, якій внаслідок війни з РФ підприємців завдано майнової шкоди. Отже, бачимо, що за предметом дії, законопроект не поширюється та не зачіпає територіальні громади чи держави, а отже державна та громадська власність не охороняється.

Передбачається, що майнова шкода – (збитки) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні, або прямі збитки) та доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода, або непрямі збитки). Вказане положення повною мірою відповідає наявній нормі у Цивільного Кодексу України в “Книзі П'ятій: Зобов'язальне Право” глава 82 про відшкодування майнової шкоди.[3]

Автори законопроекту вказують, що основними джерелами забезпечення відшкодування шкоди будуть:

- кошти та інше майно держави-агресора та її резидентів, інших осіб, протиправні дії яких призвели до збройної агресії проти України;
- внески юридичних та фізичних осіб;
- цільові гранти, надані іншими державами, міжнародними організаціями, фондами, що здійснюють розподіл та надання таких грантів;
- кошти та майно у формі благодійної, гуманітарної та технічної допомоги, у т.ч. і переданих від іноземних держав, міждержавних, міжурядових та міжнародних організацій;
- інші джерела фінансування, не заборонені законодавством.[3]

Великим плюсом законопроекту №7385 є те, що він має застосовуватись з метою повного відшкодування майнових та немайнових прав потерпілих з 20 лютого 2014 року (що цим законопроектом визначається як дата початку збройної агресії). Порівняно із Законом № 2923, який передбачає, що компенсація може бути здійснена лише після 24 лютого 2022 року, Законопроект № 7385 є прогресивнішим і більше відповідає реальним потребам часу.[4] Також із плюсів цього законопроекту – право на відшкодування шкоди, заподіяної фізичній особі, яка була вимушена залишити або покинути своє місце проживання (ВПО). Для тих, хто виїхали за кордон, такої можливості законопроектом не передбачено. Законопроектом пропонується здійснювати відшкодування потерпілій особі/її представникам/її спадкоємцям шляхом перерахування грошових коштів. Статтею 20 законопроекту №7385 передбачена можливість відшкодування шкоди за пошкоджений та/або

знищений об'єкт рухомого майна.[5] Законопроект розповсюджується на всіх осіб (іноземців та громадян України), виключно на території, які не були окуповані на до 24.02.2022 (відповідно окремі райони Донецької та Луганської області, а також АРК випали із кола цього правового регулювання), виключно на фізичних осіб та юридичних осіб – управителів багатоквартирних будинків (отже, юридичні особи майже повністю вже випали з поля правового регулювання), способи компенсації також є значно обмеженими та залежать від типу пошкодження (зруйноване чи пошкоджене майно). Тому наявний законопроект №7385 міг би покрити цю проблематику. Також слід звернути увагу на залучення міжнародної підтримки та експертів з питань відшкодування внаслідок воєнних конфліктів. Досвід країн, які пройшли подібні ситуації, може стати важливим джерелом знань для України щодо покращення механізмів відшкодування (напр. Ізраїль).[6]

Враховуючи всі ці аспекти, можна сформулювати комплексну стратегію оптимізації та покращення системи майнового відшкодування населення в умовах воєнного конфлікту в Україні. Це передбачає не лише вдосконалення юридичної бази та процедур виплат, а й активну роботу з міжнародними партнерами, громадськими організаціями, а також постійний моніторинг та відкритий діалог з постраждалими для забезпечення їхніх потреб та справедливості у відшкодуванні.

Список використаних джерел:

1. Спільний звіт KSE Institute, Мінреінтеграції та Мінрегіонрозвитку України у співпраці з іншими міністерства та партнерськими організаціями в рамках діяльності Національної ради з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-zrosla-do-108-3-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-185-mlrd/>. (дата звернення: 28.11.2023).

2. Проект Закону про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації № 7385 від 17.05.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602> (дата звернення: 28.11.2023).

3. Цивільний кодекс України. Документ 435-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 05.10.2023, підстава - 3265-IX. Книга П'ята: Зобов'язальне Право" глава 82 відшкодування майнової шкоди. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

4. Закон України “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України.” Документ 2923-IX. від 23.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 28.11.2023).

5. Проект Закону 17.05.2022. “ЗАКОН УКРАЇНИ Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації” Проект вноситься народними депутатами України Гриб В.О. та іншими. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1306069> (дата звернення: 29.11.2023).

6. DANIELLE NAGLER. Compensation claims flow in as over 100

properties damaged by Gaza rockets. 8 August 2022, 11:26 pm. URL: <https://www.timesofisrael.com/compensation-claims-flow-in-as-over-100-properties-damaged-by-gaza-rockets/> (дата звернення: 29.11.2023).

ЦЕРКОВНА О.

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

Серед особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, важливу роль відіграє право на свободу та особисту недоторканність.

Під правом на свободу розуміється одне з основоположних природних прав людини, без якого неможлива демократія як така, і яке гарантується усіма розвинутими державами світу, зокрема, це можливість особи діяти на власний розсуд у відповідності зі своїми інтересами та метою. Зазначене право закріплене в ст. 288 ЦК України [1]. Важливість цього права підкреслюється також закріпленням його в ст. 29 Конституції України [2], ст. 3 Загальної декларації прав людини [3], ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4], ст. 5 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) [5] тощо. До гарантій реалізації права на свободу законодавець відносить заборону будь-якої форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу.

ЦК України не визначає конкретних повноважень, які включаються у зміст даного права, а це означає, що особа має право вчиняти усі незаборонені законом дії, які спрямовані на здійснення цього особистого немайнового права. Разом з тим, право на свободу складається із низки елементів, до складу яких входять повноваження щодо володіння свободою природного існування та повноваження по використанню цієї свободи. Однак, право на свободу не є закріпленою законом вседозволеністю, воно має передбачені законом межі, аби не допустити свавілля. І тому, право на свободу в окремих випадках може бути обмеженим на законних підставах.

Враховуючи те, що право особи на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним, у передбачених законом випадках, особливо у кримінальному провадженні, вони можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю захисту соціально значущих цінностей, а також прав і свобод людей. Так, у статті 5 Конвенції [5] закріплено, що нікого не може бути позбавлено свободи, крім чітко визначених у цій статті випадків (перелік винятків є вичерпним) і відповідно до процедури, встановленої законом (наприклад, рішення у справах «Лабіта проти Італії» і «Куїнн проти Франції»), до того ж, лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (рішення у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» і «Амур проти Франції») [6, с. 108]. Таким чином, позбавлення свободи з підстав, які не охоплюються п. 1 ст. 5, ведуть до порушення цієї статті Конвенції, а сама стаття 5 Конвенції гарантує

право на свободу та особисту недоторканність, а тому є стрижнем захисту прав особи.

Європейський суд з прав людини, зазначає, що питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканність залишається одним з найактуальніших питань дотримання прав людини, а відносно України ці питання «... постійно констатуються ЄСПЛ у справах проти України» (як, наприклад, «Харченко проти України»).

Зазначені положення Конвенції відповідають і висновкам Конституційного Суду України, який керуючись нормами національного та міжнародного законодавства щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, висловлює думку, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду [7].

Отже, практичне застосування Конституційним Судом України у своїй діяльності положень міжнародних правових актів та практики ЄСПЛ, а також безпосередньо правова сутність рішень Конституційного Суду України сприяють імплементації принципів міжнародного права та сучасних європейських правових стандартів у правову систему України. Конституційний Суд України, розглядаючи конкретні справи, сприяє відповідності національного законодавства нормам міжнародного права у питаннях щодо гарантії права на свободу та особисту недоторканність.

Законодавчо право на особисту недоторканність фізичної особи закріплене у: ст. 29 Конституції України [2], ст. 3 Загальної декларації прав людини [3], ст. 5 Конвенції про захист прав і основних свобод людини [5], ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4] та ст. 289 ЦК України [1]. Дане право віднесено до вищих соціальних цінностей, що мають відповідний пріоритет, в тому числі і в розумінні правового забезпечення та захисту перед іншими цінностями.

Отже, право на особисту недоторканність фізичної особи є цивільним суб'єктивним особистим немайновим правом, яке спрямоване на забезпечення недоторканості фізичної (тілесної), психічної та моральної цілісності фізичної особи і включає в себе можливість використовувати своє тіло та його частини, у межах, що встановлені законодавством, надавати дозвіл чи забороняти втручання з боку інших осіб у процес формування власної душевної організації та системи моральних цінностей і устоїв, а також вимагати від усіх та кожного не порушувати цієї цілісності фізичної особи як єдиного біопсихосоціального організму та використовувати заходи захисту у разі такого порушення.

Як і будь-яке інше право, право на свободу та особисту недоторканність, потребує захисту від втручання та численних порушень, для чого необхідний систематичний судовий контроль за обмеженням чи позбавленням свободи та особистої недоторканності, що має здійснюватися у визначені законом часові інтервали. Ці питання досить ґрунтовно задекларовані в Кримінальному кодексі України, аналіз норм якого дозволяє зробити висновок про те, що законодавством України передбачена можливість притягнення особи до суворої відповідальності за будь-яке посягання на особисту недоторканність особи. Разом з тим, ми не почуваємо себе повністю захищеними.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. (ратифіковано 19.10.1973 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. (ратифіковано 17.07.1997 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-метод. посібн. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23.11.2017 № 1-р/2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17>
8. Пилипенко Д.О. Принцип свободи та особистої недоторканності в кримінально-виконавчому праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 70. С. 393-398.
9. Майкут Х.В. Право на свободу та право на особисту недоторканність у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 243-247.

ЦИЦИК О.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГРОМАДА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Безперечно, питання, які стосуються формування та розвитку такого складного та багатогранного явища, як громада потребують активного наукового дослідження та залишаються актуальними. Тема громади належить до багатьох сфер дослідження - соціології, політології, права, філософії, історії, зокрема і філософсько-правової.

Актуальність вказаної тематики зумовлена трансформацією суспільства та держави, зокрема це відчутно в перехідні та переломні історичні моменти розвитку соціуму, держави та права, індивіда зокрема, а також особливо це проявляється під час війни. Громада, в першу чергу, корелюється із суспільно-практичними та державно-правовими потребами людини, а в нашому випадку і з військовими також. До останніх наприклад, відносять необхідність направлення сучасних її перетворень до існування та розбудови державності, яка потерпає від військової агресії, де одним із первинних елементів залишається об'єднана громада.

Громаду як соціокультурний феномен можна розглядати в контексті прогресуючих шляхів об'єднання осіб в ефективній самоорганізаційній моделі, яка може виявлятися в малих та великих формах суспільного буття [1, С. 112].

На нашу думку, це дозволяє побачити основні аспекти, які мають вплив на філософсько-правове та державно-правове розуміння громади в сучасній Україні, а також допомагає визначити національні, ментальні, культурні особливості генези та певну структурну модель громади як соціокультурного феномену.

Також потрібно відмітити, що громада, як певний вид спільноти може проявляти своє існування у певний спосіб. Ми вважаємо, що таким способом може слугувати національно-правова самоорганізація, що достеменно було продемонстровано нещодавно на теренах нашої країни під час збройного, агресивного та жорстокого нападу росії. Така національно-правова самоорганізація як волонтерський рух, згуртованість нашого народу під час війни, активність багатьох місцевих громад є доказом такої спільноти.

Безперечно, що така модель громади, яка включає чи формується на патріотичних, національних, моральних та культурно-етнічних елементах репрезентує форму життя та взаємодії людей в умовах розвитку такого суспільства, які між собою пов'язані культурно-історичним корінням, філософським світоглядом й правовою надбудовою [2, С. 105].

Водночас береться до уваги те, що громада з такими елементами може розкрити свою сутність крізь призму взаємодії її визначальних структурних компонент. На нашу думку, до таких структурних компонентів громади як соціокультурного феномену можна віднести спільність загальних інтересів на основі єдиної мети індивідуумів, загальні моральні цінності та правові імперативи й принципи, спільна воля, і безперечно взаємна відповідальність.

Окрім того, при такій моделі формування громади (національно-правова самоорганізація), вона залишається надважливою одиницею у сфері реалізації нагальних та вагомих запитів суспільства та держави, соціально-правової практики, а також джерелом громадської активності та ініціативності [3]. Тому, всі зазначені аспекти в такій моделі громади дають можливість осмислити її сутність у їхній взаємозалежності, що в результаті проявляється як світоглядний цілісний конструкт.

Суспільні трансформації, які відбуваються зараз в нашій державі та глобалізацій процеси світу також відображаються і на процесі існування та розвитку громади як спільноти, що в свою чергу привертає увагу до підстав такої суспільної самоорганізації.

Згода та єдність досягається внаслідок вдалої суспільної взаємодії та самоорганізації, й тому важливу роль в такій об'єднанні громади відіграє ініціативність та активність людини.

Громада як соціокультурний феномен є позитивною моделлю презентації самоорганізації українського суспільства. Її сутність проявляється на рівні філософсько-правових особливостей, що дозволяє осмислити специфіку нинішньої української соціальності, спрогнозувати та окреслити правові стратегії її майбутньої адаптації в умовах війни та перехідного суспільства.

Існують також певні смисли на яких повинні формуватися громада як соціокультурний феномен. Для таких смислів характерна конструктивна методологія. На нашу думку, до них можна віднести такі категорії як: довіра та відповідальність, від яких безпосередньо залежить внутрішній комфорт окремої громади, її активність у державно-правових процесах, що в кінцевому

результаті призведе до ефективності функціонування всієї мережі громад у державі. Що в свою чергу допоможе окреслити конститутивні засади формування та розвитку дієздатності такої громади, концептуалізувати оптимальну модель гармонійної, максимально відкритої локальної спільноти, що ефективно відобразатиметься на розвитку всієї держави та права.

Висновок. Отже, численні тлумачення та визначення громади як соціокультурного феномену, які досліджувалися українськими науковцями різного профілю (філософи, соціологи, правники, політологи, історики), дають підстави стверджувати, що вказане поняття має свою специфіку формування, яка зумовлена також і національною та антинаціональною свідомістю, і світосприйняттям, зокрема, і історичними, практичними, соціально-культурними, ментальними потребами становлення та розбудови нашої державності.

Також потрібно відмітити, що численні філософсько-правові дослідження щодо формування природи громади приділяють увагу проблемі людини та її буття, яка займає важливе місце в такому об'єднанні. А саме, людина виконує багато функцій, головною серед яких є одна, яка полягає в гуртуванні та об'єднанні людей у єдине ціле з метою гармонізації людського буття в спосіб спільного здолання проблем. Єдність таких людей у громаді відбувається на основі різних форм, а саме національних, соціальних, професійних, державно-політичних тощо.

Список використаних джерел:

1. Сила В.Г. Громада як соціокультурний феномен у вимірах вітчизняного соціально-філософського дискурсу. *Політологічний вісник. Соціальна філософія*. 2013. Випуск № 71. С.212 – 221.
2. Гураль П.Ф. Поняття і сутність громадянського суспільства. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка (серія юридична)*. Львів. 2012. Вип. 55. С. 105–110.
3. Герасименко Д.В. Ідея громадянського суспільства (І.Кант та Е.Левінас): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософс. наук. 09.00.05 – історія філософії. Київ. 2017. URL:http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/K_26.053.13/dis_Gerasimenko.pdf.

ЧЕРЕВКО В.

здобувач вищої освіти ІІФПНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*);

Науковий керівник:

КУЧЕР В.

завідувач кафедри теорії права, конституційного
та приватного права факультету № 1 ІІФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОПАГАНДА, ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Події, які зараз відбуваються на території нашої держави, безперечно, вплинули на кожного українця та на усі сфери життя. Щодня ворог намагається тиснути на нас, не тільки фізично, але й психологічно, тому потрібно впевнено протистояти окупантам не тільки на полі бою, але й в інформаційному

просторі. Уряд країни окупанта активно застосовує пропаганду, що здійснюється як через медіа-ресурси, так і під час безпосереднього контакту з населенням на окупованих територіях.

Пропаганда – це поширення політичних, релігійних, філософських, наукових або інших поглядів шляхом донесення до народних мас різних аргументів, правдивих чи напівправдивих фактів, чуток або відвертої брехні з метою маніпуляції громадською свідомістю [1].

Варто зауважити, що російська пропаганда ще до повномасштабного вторгнення роками працювала на підрич міжнародних відносин задля власної вигоди та всіма способами намагалася вплинути на свідомість українців. Саме так виникли наративи про «один народ», «ми ж брати», «кровожерливий захід», «лабораторії НАТО» та ін. Безглуздість російської пропаганди не перестає дивувати, а наглядним прикладом є те, що мешканцям на окупованих територіях Донецької області розповідали про афроамериканців у ЗСУ, «тисячі поляків», які атакують окуповану Донеччину, та цілі українські бригади, що регулярно «здавалися в полон» під Волновахою. Також були новини про мертвих українських вояків, які під дією таємничих речовин атакують і атакують, не звертаючи уваги на кулі. Коштом окупантів утримуються районні та міські газети «муніципальних утворень», телеграм-канали місцевих окупаційних адміністрацій та локальні телеканали, які поширюють потрібну для кремля інформацію [2].

Варто зауважити, що медіа, які транслують пропагандистську інформацію здатні конструювати так звану нову політичну реальність. Головним її завданням є створення певного сталого образу чи норми без спотворення, і у подальшому поступовому його уточненні, доповненні, впровадженні його у масу, не допускаючи при цьому формування нерозуміння на індивідуальному, локальному або груповому рівні. Схожу процедуру свого часу описував Дж. Орвелл у книзі «Колгосп тварин», де принцип «всі тварини рівні» одного дня перетворився у принцип «всі тварини рівні, але деякі найрівніші» [3].

Створені росією інформаційні наративи про Україну дозволяють владі держави-агресора нібито виправдовувати свої злочинні діяння та ведення окупаційної політики. Наприклад, російська пропаганда називає українців нацистами, звинувачує українську армію у розстрілах мирних жителів Донбасу [4]. Таких прикладів спостерігається безліч і саме вони створені цілеспрямовано маніпулювати сприйняттям подій так, як це вигідно російській владі. На тимчасово окупованих територіях нашої держави громадяни живуть в так званому вакумі, який було створено ворогом з метою відмежування їх від зовнішнього світу та знищення будь-яких слідів української культури. На окупованих територіях Донецької та Луганської областей окупаційна влада знищила майже всю українську літературу, замість якої завезла 2,5 мільйона російських видань, повідомив український Центр національного спротиву [5].

Варто зауважити, що російські пропагандисти також вміло використовують інформацію, яку транслують наші медіа та перекичують на свій лад, або ж застосовують її проти нас самих. Тому пам'ятаймо застереження, про які говорять наші військові, а саме: не поширювати жодної інформації про влучання ракет, не робити фото військових об'єктів, техніки, блокпостів та ін.

Підсумовуючи вищесказане бачимо, що уряд росії активно просуває свою пропаганду всіма можливими способами та має на меті маніпулювати

населенням на окупованих територіях. Важливо, що розуміння намірів російського уряду та вміння «фільтрувати» інформацію допоможе нам краще виявляти та протидіяти їхнім зусиллям з поширення дезінформації. Потрібно, щоб кожен українець вів боротьбу з пропагандою, що є дуже важливим елементом захисту суверенітету держави, оскільки зараз країна-агресор приділяє велику увагу веденню саме інформаційної війни, розповсюджуючи пропаганду.

Список використаних джерел:

1. Termin.in.ua. Пропаганда – що це таке та хто такі пропагандисти. URL: <https://termin.in.ua/propahanda/>
2. УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3777532-informacijnij-vakuum-i-novinnij-tres-ak-pracue-rosijska-propaganda-na-okupovanij-donecini.html>
3. Орвелл Дж. Колгосп тварин. Київ: Вид-во Жупанського. 2015. 120 с.
4. Мороз О. Як працює класична російська пропаганда? Свідомі. 2022. URL: <https://svidomi.in.ua/page/yak-pratsiuie-klasychna-rosiiska-propahanda>
5. Радіо Свобода. Ірина Шинкаренко, Ірина Матвійчук, «Голос Америки». 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/okupanty-ukrayinski-knyzhky/32691202.html>

ШЕВЦІВ М.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

БАГАН Т.

здобувач вищої освіти ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ КОМАНДИРА В ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДУВАННЯ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Побудова правової, соціальної держави та громадянського суспільства в Україні, прагнення нашої держави стати повноправним членом європейської спільноти, в сучасних реаліях війни з російською федерацією потребує особливої активності, згуртованості та самовідданості людей на усіх фронтах. Особливо важливим в обороні нашої держави, звільненні тимчасово окупованих українських територій є пошук оптимального механізму організації військового командування.

Аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених свідчить про недостатню вивченість такого механізму. В більшості, наявні роботи присвячені лише окремим питанням нормативно-правового забезпечення службово-бойової діяльності військовослужбовців та правоохоронних органів під час дії правового режиму воєнного стану.

Саме тому, вважаємо, що дослідження проблем удосконалення правового механізму організації військового командування на сьогодні є найбільш актуальним для забезпечення державної безпеки України.

Організація командування військами в обороні держави, в першу чергу, напряму залежать від ефективного менеджменту командира, його професійних, патріотичних, морально-волевих якостей тощо.

Військово-соціальний менеджмент – це управління суспільними відносинами і процесами у військових колективах. При цьому, соціальний

компонент характеризує їх специфіку, яка пов'язана з нерівним статусом військовослужбовців, що визначається займаними посадами, військовими званнями, віком, авторитетом, гендерними стереотипами, можливостями впливу на оточуючих тощо.

Це можна пояснити тим, що військові бойові одиниці комплектуються людьми різного характеру, темпераменту, віку, статі, освіти, виховання, мови спілкування, різних політичних поглядів, релігійних переконань тощо.

Особливо, на початковому етапі формування військового колективу, виникають складні суспільні відносини та процеси, які входять у сферу управлінської діяльності командирів підрозділів.

Метою управління соціальними процесами у військових колективах є регулювання міжособистісних і міжгрупових відносин відповідно до чинних правових і моральних норм з урахуванням конституційних прав, свобод і обов'язків військовослужбовців на основі несилового впливу на свідомість і поведінку військовослужбовців [1, с. 453].

Успішне та ефективне соціальне управління командира потребує відповідних професійних та морально-психологічних якостей.

Управлінська діяльність є специфічною сферою людської діяльності, яка притаманна далеко не усім. Лише приблизно 15% людей мають виражені здібності до керівництва. Підготувати до управлінської діяльності людину, яка від природи не має лідерських якостей, практично неможливо. Саме тому, запорукою ефективного командування є наявність у командира природних лідерських якостей і здібностей, побудованих на моральності, чесності, відповідальності, професіоналізмі, патріотизмі тощо.

Військово-соціальне управління, як цілеспрямований процес, поділяється на певні фази і характеризується циклічністю.

Зокрема, управлінський цикл у сфері соціальних відносин між командиром та підлеглими включає щонайменше 5 основних фаз:

- перший етап – збір та обробка вихідної соціальної та управлінської інформації;

- другий етап – прогнозування майбутнього результату та планування роботи з його досягнення, яке оформлюється рішенням командира;

- третя фаза – забезпечення процесу командування підлеглим особовим складом та його зацікавленості в досягненні запланованого результату;

- четвертий етап – поточна організаційно-координаційна діяльність спрямована на нормалізацію соціальних стосунків між військовослужбовцями та підтримання належного морально-психологічного стану шляхом ефективного морально-психологічного забезпечення;

- п'ятий етап – контроль та облік досягнутих результатів, а також надання кваліфікованої допомоги у вирішенні соціальних проблем [2, с. 115-116].

При цьому, остання фаза управлінського циклу є складовою першої фази наступного циклу управління, оскільки частково забезпечує командира початковою управлінською інформацією. Кожен наступний цикл управління спрямований на досягнення і наступної поточної мети та головної (кінцевої) мети в цілому.

Якісне та ефективне управління підрозділу розглядається як вибір однієї з багатьох доступних альтернатив управління. Безглузда, неефективна, незаконна чи аморальна діяльність не може розглядатися як управління. Управління суспільними процесами у військовій бойовій одиниці, без дотримання відповідних норм і принципів може розглядатися як дезорганізація і тягне за

собою відповідальність командира. Саме тому, управління соціальними процесами у військовому колективі передбачає вибір найбільш оптимального, розумного, тобто найкращого серед існуючих альтернатив управління [2, с. 117].

Запорукою успішного управління суспільними процесами у військовому підрозділі є відповідний стиль діяльності командира. Жоден із відомих стилів управління (авторитарний, демократичний, ліберальний тощо) – не є оптимальним, оскільки всі вони мають свої переваги та недоліки. Кожен командир, враховуючи обставини служби і відповідно до своїх особистих якостей і можливостей, а також особистісних особливостей своїх підлеглих, повинен визначити свій ефективний стиль управління ними. Методи управління відповідно обирає командир. При грамотному виборі найбільш прийняттого методу конкретного соціально-управлінського впливу, враховуються військово-педагогічна та професійно-психологічна кваліфікації командира, його досвід, моральність, уміння враховувати організаційні особливості управління та інше [3].

Отже, значення управлінської функції у всіх сферах суспільного життя нашої держави є надзвичайно важливою. Особливої уваги, зважаючи на війну, яку провадить російська федерація проти народу України, заслуговує дослідження управління суспільними процесами у військовому підрозділі. Під час захисту та оборони нашої Батьківщини, неможливо недооцінювати значення ефективного менеджменту командира військового підрозділу того чи іншого рівня. Від його рішення напряду залежить не лише ефективність виконання бойового завдання, а й забезпечення найбільшої соціальної цінності – збереження життя та здоров'я як своїх підлеглих так і цивільного населення. Командир, приймаючи максимально оптимальне рішення, повинен зважати на усі чинники та фактори, діяти не лише відповідно до норм та принципів права, а й керуватися високоморальними, національно-патріотичними ідеалами.

Список використаних джерел:

1. Цюрюпа М. Війна. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
2. Манжол В. Війна. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К : Знання України, 2004. Т. 1 760 с.
3. Доктрина воєнна // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

ШИШКО В.

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права факультету № 1 ІПФПНП,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ);

ВОЛИНЕЦЬ М.

здобувач вищої освіти ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Освіта в умовах воєнного стану в Україні є складною та важливою проблемою, яка вимагає глибокого аналізу та розуміння її впливу на суспільство, освітню систему та сам процес навчання. Воєнний стан в Україні,

зумовлений збройним конфліктом на сході країни, призвів до значних викликів для освітньої галузі та має серйозні наслідки для молоді, педагогічних кадрів та освітнього середовища загалом.

Одним із основних аспектів впливу воєнного стану на освіту в Україні є безпека навчальних закладів. Воєнний конфлікт створює загрозу для персоналу навчальних закладів через можливість обстрілів, бомбардувань та інших воєнних дій, що можуть пошкодити будівлі та інфраструктуру шкіл та університетів. Це призводить до тимчасового або постійного закриття навчальних закладів та обмеження доступу до освіти для деяких груп населення [2].

Також важливо враховувати психологічні та емоційні аспекти для педагогічного персоналу, які переживають стресові ситуації через військові дії. Травми, страх та тривога можуть суттєво вплинути на навчання та психологічний стан здобувачів освіти, що потребує спеціального підходу до психологічної підтримки та реабілітації.

До інших викликів освіти в умовах воєнного стану в Україні належить обмежений доступ до якісної освіти через переселення, втрату документів, вимушену міграцію та відсутність фінансових можливостей для навчання. Це може призвести до нерівності у доступі до освіти та збільшення функціональної неграмотності серед населення, що пережило воєнний конфлікт [1].

Серед можливих стратегій вирішення цієї проблеми важливо зазначити впровадження альтернативних форм навчання, таких як дистанційна освіта, мобільні навчальні групи та спеціалізовані програми для дітей та молоді, які постраждали від воєнного конфлікту. Також потрібно забезпечувати підтримку педагогам для використання новітніх методів навчання та психологічної реабілітації учнів [3].

Загалом, освіта в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу, спрямованого на забезпечення безпеки, доступності та якості навчання для всіх груп населення. Це важлива складова для відновлення суспільства та забезпечення його стійкості після воєнного конфлікту. Заклади освіти, опинившись в умовах воєнного стану, мають зосередити свої зусилля на забезпеченні безпеки та захисту прав людини через широкий спектр заходів. Це включає, зокрема:

Створення безпечних умов навчання та життя. Так, заклади освіти повинні вживати заходів для забезпечення безпеки, що охоплює контроль доступу, розвиток ефективних систем тривожної сигналізації та планів евакуації, надання порад щодо особистої безпеки та проведення навчань з надзвичайних ситуацій.

Підтримка психологічного здоров'я. Тут важливою є роль закладів освіти у наданні психологічної підтримки студентам, викладачам та персоналу, які можуть відчувати стрес та тривогу через конфліктну ситуацію. Це може включати консультування, групові сесії та психологічні тренінги для підтримки ментального здоров'я.

Створення платформ для правової допомоги. Наприклад, заклади освіти можуть організовувати правові клініки або консультаційні пункти, де фахівці з права можуть надавати поради та підтримку з питань юридичної допомоги в умовах воєнного конфлікту.

Проведення освітніх заходів та кампаній, спрямованих на підвищення свідомості щодо прав людини, безпеки та принципів міжнародного

гуманітарного права в умовах конфлікту.

Участь у гуманітарних програмах. Тобто, заклади освіти можуть активно долучатися до гуманітарних дій, надання допомоги постраждалим від війни, зокрема шляхом збору гуманітарної допомоги, організації лікування чи житлової підтримки.

Міжнародна співпраця та підтримка є також важливими в умовах воєнного конфлікту. Це охоплює співпрацю з міжнародними організаціями, державами та благодійними фондами для забезпечення необхідних ресурсів та підтримки освітніх ініціатив у зонах конфлікту.

Підсумовуючи, зазначимо, що університети в умовах воєнного стану виступають не лише як освітні заклади, але й як центри, які спрямовані на підтримку та допомогу своїм членам та суспільству в цілому в складних умовах.

Важливо враховувати, що освіта в умовах воєнного конфлікту є вирішальним чинником у забезпеченні стабільності, розвитку та майбутнього суспільства. Незважаючи на складності та обмеження, забезпечення можливостей навчання в умовах конфлікту є важливим кроком для збереження знань, підтримки розвитку та формування майбутнього покоління.

Для успішного подолання цих викликів необхідно спільні зусилля уряду, міжнародних організацій, громадськості та громадських організацій для реалізації ефективних стратегій та програм, спрямованих на забезпечення освіти в умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Верголяс М., Верголяс О., Брантова О. Освіта і наука в Україні в умовах воєнного стану: URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/APSE/article/view/17697/25001>
2. Гнатюк О. В. Дистанційна освіта в умовах воєнного стану. *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми»* (10 травня - 5 червня 2022 року). URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2022/Hnatiuk_Olga_2022.pdf
3. Марина Ю. М. Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268>

ШУКАЛОВИЧ Б.

*здобувачка вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);*

Науковий курівник:

ПАНКЕВИЧ О.

*доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок воєнних дій на території України тисячі дітей залишилися сиротами, позбавленими батьківської опіки, та не менш важливою є категорія дітей, які були примусово вивезені з окупованих територій до російської федерації. Війна в Україні стала для нас усіх великим викликом. Вона стала психотравмуючим фактором для багатьох осіб, і, зокрема дітей, насамперед

тих, які перебували чи досі перебувають у зоні бойових дій. В доповіді ООН «Вплив збройних конфліктів на дітей» 1996 р. йдеться про те, які права дітей порушуються в умовах воєнного стану. Порушені права дітей мають бути захищені як на державному так і міжнародному рівні.

За офіційними даними української влади на 31 липня 2023 року, з 24 лютого 2022 року з України до Росії депортували 19 546 дітей. Це лише ті випадки, які вдалося зафіксувати офіційно – коли батько, опікун чи свідок депортації дитини повідомив про неї Національному інформаційному бюро України.

Депортація українських дітей до Росії – це воєнний злочин. За підозрою в скоєнні цього злочину Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента Росії Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової.

Від початку повномасштабної війни до України вдалося повернути щойнайменше 380 дітей, яких незаконно вивезли до Російської Федерації. Про це в інтерв'ю Радіо Свобода розповіла Ірина Верещук.

Основою міжнародного захисту прав дитини стала Конвенція ООН про права дитини, ухвалена 20 листопада 1989 р. та ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. [2]. Відповідно до Конвенції діти як самостійні суб'єкти права повинні виховуватися в «дусі миру, гідності, толерантності, свободи, рівності та солідарності» і повинні адаптуватися до самостійного життя в суспільстві. Вона стала першим міжнародним документом, який найширше закріпив економічні, соціальні, культурні, громадянські та політичні права дітей. На відміну від декларацій 1924 і 1959 років, Конвенція встановлювала чіткі правові норми, які повинні були виконувати всі країни, що її ратифікували [3].

Загалом слід зазначити, що на території України, де вже дев'ятий рік поспіль триває збройний конфлікт, першорядне значення мають положення статті 38 Конвенції про права дитини, яка говорить: 1. «Держави-учасниці зобов'язані поважати та забезпечувати дотримання норм міжнародного гуманітарного права, які застосовуються до них у разі збройного конфлікту. 2. Держави-учасниці вживають усіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи віком до 15 років не брали безпосередньої участі у військових діях. 3. Країни-учасниці утримуються від призову на військову службу будь-яких осіб віком до 15 років. При вербуванні осіб старше 15 років, але молодших 18 років, держави-учасниці повинні намагатися надавати перевагу особам старшого віку. 4. Відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом щодо захисту цивільних осіб під час збройного конфлікту, держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів для забезпечення захисту дітей, які постраждали від збройних конфліктів, і догляду за ними» [2].

Важливим напрямом діяльності нашої держави у сфері захисту прав дитини є покращення чинного законодавства, ратифікація конвенцій, у тому числі імплементація норм міжнародного права. Як наслідок, Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Однак в умовах воєнного стану, який запроваджено на території усієї країни, реалізувати виконання покладених на державу функцій щодо забезпечення захисту прав дитини вкрай важко.

Одним значним кроком для захисту дітей під час воєнного стану стало запровадження загальнонаціональної програми «Дитина не сама». Цю програму

запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс допомоги дітям у воєнний час, зі змістом якого можна ознайомитися в мережі Інтернет [4].

Набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302.

Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями Координаційного штабу є:

– координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування;

- координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;

- здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;

- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;

- прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;

- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну;

- інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану [5].

Список використаних джерел:

1. Верещук розповіла, скільки дітей, незаконно вивезених до Росії, повернули в Україну. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-dity-vyvezeni-do-rosiji/32541019.html>

2. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 № 789-ХІІ. Київ : Столиця, 1997. 31 с.

3. Шевченко-Бітенська О. В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис. канд. юрид. наук : 12.00.11. Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». Одеса, 2015. 210 с.

4. Юридична газета. Стаття : Як захистити права дитини в умовах

воєнного стану. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>

ЮЩЕНКО І.

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Науковий курівник:

ГАВРИЛЬЦІВ М.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Утвердження та забезпечення принципу гендерної рівності на сьогодні виступає одним із основних стандартів і водночас важливим показником демократичного розвитку кожної сучасної держави. Гендерна рівність також є необхідною умовою та показником демократичності суспільства для досягнення сталого розвитку, соціальної справедливості та миру.

Сьогодні гендерна рівність розглядається науковцями та практиками в сфері юриспруденції як фундаментальна правова цінність, надбання цивілізованого розвитку держави та суспільства, адже визнання основних прав і свобод людини, ключових засад гендерної демократії є необхідною складовою становлення та розвитку сучасної правової держави, що народжується на фундаменті утвердженої ліберальної демократії. В такий спосіб відбувається процес закріплення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя [1, с. 760].

Гендерна рівність – це насамперед рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]).

Інтереси жінок і чоловіків захищаються національними законодавчими актами різної юридичної сили. Законодавче врегулювання гендерної рівності створило правові основи діяльності державних і громадських структур, визначило роль парламенту, уряду, громадських організацій, забезпечило гарантування юридичних можливостей для самоствердження жінок і чоловіків як рівних у правах, обов'язках і відповідальності. Водночас положення законів не встановлюють належних процедур та механізмів забезпечення гендерної рівності в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, а тому залишаються декларативними [1, с. 765-766].

На жаль, повномасштабна війна демонструє, що гендерна категоричність може бути лише ситуативною та умовною. Потребують особливої уваги: внесення змін до Національного плану дій із виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 на період до 2025 року (Мінсоцполітики затвердило зміни, щодо

переліку заходів надання ефективної своєчасної допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом); внесення змін до постанов, які регулюють діяльність спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб (в цих службах також надають послуги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом); вдосконалення роботи Урядового контактного центру для постраждалих від насильства для надання допомоги громадянам, які перебувають за межами України й потребують нагального інформування, консультування; ухвалення урядом Стратегії гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження плану заходів із її реалізації на 2022–2024 роки (інформаційно-комунікаційна діяльність щодо впровадження гендерної стратегії; організація та проведення професійного навчання через інтерактивну освіту; створення умов для обміну досвідом щодо впровадження гендерної рівності у різних сферах) [3, с. 385].

Через прямі військові втрати, переважно серед українських працездатних чоловіків, слід очікувати збільшення навантаження на жінок. Війна породила вимоги прискореної гендерної рівності у професійній сфері. Тому важливо розробити національні програми, які нададуть жінкам можливість отримати нові знання та навички, а також сприятимуть психологічній підтримці в опануванні нової професії чи перекваліфікації. Завдяки цій підтримці та правильному спрямуванню кар'єри жінки матимуть можливість отримувати гідну заробітну плату.

Згідно з чинним законодавством, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки України та її територіальній цілісності [4].

Війна в Україні призвела до серйозних порушень прав людини, особливо жінок і чоловіків, які постраждали від війни або були змушені переїхати внаслідок конфлікту. Жінки та чоловіки в умовах війни стикаються з різними формами насильства, такими як сексуальне насильство, домашнє насильство, насильство з боку озброєних груп, насильство в медичних установах, насильство у в'язницях тощо. Травматичні події, які вони переживають на війні, можуть призвести до психічних розладів. Люди, які беруть участь у військових діях, змушені покинути свої домівки та шукати притулку в інших регіонах чи країнах, де їм доведеться мати справу з численними труднощами, включаючи бідність, нестабільність, відсутність житла, проблеми з медициною, освітою, соціальними послугами, документів, правовий захист. Жінки та чоловіки під час війни піддаються дискримінації за статтю, віком, етнічною приналежністю, релігією, політичними переконаннями, сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю та інвалідністю. Під час війни вони зазнають упередженого ставлення оточуючих, які применшують їхні можливості та роль у суспільстві, а також впливають на їхню самооцінку.

В Україні діє мережа спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього та гендерно зумовленого насильства. Внаслідок

широкомасштабного вторгнення Росії на українську територію деякі з цих служб, створених спеціально за кошти державного бюджету, зникли. Існує нагальна потреба в наданні допомоги жертвам сексуального насильства в умовах конфлікту та підтримці жінок з дітьми, які через війну опинилися за кордоном. Щоб вирішити ці проблеми, було здійснено наступні заходи:

– міністерство соціальної політики затвердило зміни до Національного плану дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН до 2025 року. Зазначений документ розширює перелік заходів для надання ефективної та своєчасної допомоги жертвам сексуального насильства в умовах конфлікту. Переглянуто положення, що регулюють діяльність спеціалізованих служб підтримки потерпілих;

– згідно з рішенням Кабінету Міністрів за 2022 рік удосконалено роботу Урядового контактного центру для постраждалих від насильства – гаряча лінія підключена до стаціонарного зв'язку та може здійснювати дзвінки з-за кордону, надаючи допомогу громадянам за межами України, які потребують термінової інформації та консультування;

– допомога постраждалим здійснюється у тісній співпраці з міжнародними громадськими організаціями. До 2024 року планується фінансово підтримати розвиток професійних послуг у 30 громадах, у тому числі тих, які зазнали збитків починаючи з 24 лютого 2022 року.

Як видається, за умов дії правового режиму воєнного стану в Україні складно подолати усі гендерні нерівності. Реалії війни та щоденні воєнні дії утворюються нові гендерні нерівності, які впливають на сьогоденне життя та функціонування механізму усієї держави.

На наше переконання, політику держави з приводу реалізації принципу гендерної рівності в умовах дії в державі правового режиму воєнного стану необхідно розглядати як сукупність усіх організаційних і правових засобів, заходів і способів, спрямованих на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у сферах життя суспільства, політиці, що заснована на справедливому підході до місця та ролі особистості жінки та чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках, можливостях і відповідальності за вчинки.

Список використаних джерел:

1. Havryltsiv M., Lukianova H. Ensuring implementation of the constitutional principle of gender equality in Ukraine: problems and prospects / *International security studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph*. Georgian Aviation University. Tbilisi, Georgia 2023. 1438 p. P. 760–782.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

3. Лук'янова Г.Ю. Гендерна проблематика в умовах дії правового режиму воєнного стану: аналіз ідеологічної складової державної політики та державного управління. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 384-387.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

ЯРЕМЧУК В.

доцент кафедри загально-правових дисциплін Інституту права,
кандидат історичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У сучасній літературі щодо розуміння безпеки освітнього середовища не існує єдиного підходу.

Разом з тим у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (редакція від 05.06.2023) безпека освітнього середовища як юридичний термін закріплений у п. 1) ст.1 «Основні терміни та їх визначення»:

«1) безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин».

Чи містить таке визначення dokonаний абсолют? Вважаємо, що ні. Хоча б тому, що вказаний термін стосується у нормативному плані лише повної загальної середньої освіти.

Відповідно до підходів вітчизняних науковців безпека освітнього середовища стосується багатовекторних напрямів. Йдеться, перш за все, про наступні аспекти цього поняття: психологічний, екологічний, інформаційний, економічний (див. напр.: В. Духневич [2], С. Совгіра, Г. Гончаренко [3], Н. Кириленко [4], В. Мартинюк [5], С. Бреус [6]). Зокрема, В. Духневич обстоює думку, що програма чи проект з безпеки мають розроблятися на рівні конкретного навчального закладу і не можуть просто «переноситися» з одного навчального закладу на інший; обґрунтовує ідею про необхідність розроблення проектів та програм безпечного освітнього середовища в трьох площинах: профілактична (попереджувальна) робота, дії (алгоритми дій) під час виникнення надзвичайної ситуації чи надзвичайної події, робота з наслідками [2]. Г. Васянович під безпекою освітнього середовища розуміє «стан захищеності даного середовища, якому притаманні безпечні умови навчання та праці, сприятлива психологічна атмосфера та відсутність будь-яких проявів насилля, безпечний інформаційний простір та достатня наявність ресурсів для запобігання (якісна вища освіта, кваліфіковані кадри, прозорий механізм розподілу бюджетних коштів, відповідність освітніх програм підготовки фахівців до сучасних і перспективних потреб економічної безпеки тощо), послаблення або захисту від загроз діяльності навчального закладу» [7, с. 12].

Науковці й практики (переважно з освітньої сфери), розглядають освітнє середовище як частину соціального середовища людини, що є сукупністю всіх

освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку.

У закладах освіти України в умовах воєнного стану створені кодекси безпеки освітнього середовища (КБОС).

Наприклад, у Обертинському ліцеї Івано-Франківської області КБОС містить п'ять принципів: 1) принцип домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих; 2) принцип регіональної специфіки передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища закладу освіти облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району); 3) принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методiku оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів; 4) принцип міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення; 5) принцип максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і закладу освіти, як соціального інституту в цілому [8].

КБОС комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради у п.1.6. міститься своє визначення безпечного освітнього середовища : «безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу», а п. 2.1. цього внутрішнього документу комунального закладу закріплює те, що КБОС – «це документ закладу освіти, який повинен регулювати всі напрями діяльності закладу щодо порушень прав особистості на безпеку, а також питання її підтримки та втручання в ситуації, коли може виникати загроза її життю, здоров'ю та благополуччю» [9].

Дослідниця державної соціальної безпеки в Україні С. Домбровська справедливо зазначає, що одним із основних напрямів державної політики України щодо забезпечення національної безпеки у соціальній сфері є виявлення й усунення причин, що призводять до різкого розшарування суспільства під час переходу до ринкової економіки; вжиття вчасних заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам; створення ефективної системи соціального захисту людини, охорони та відновлення її фізичного і духовного здоров'я; *стимулювання розвитку та забезпечення всебічного захисту освітнього й культурного потенціалу країни* (курсив наш – Я.В.); захист прав споживачів [10]. Робиться наголос на стимулювання розвитку та забезпечення всебічного захисту освітнього... потенціалу країни.

Безперечно, що безпека освітнього середовища має відношення до соціальної сфери національної безпеки і у цьому сенсі безпеку освітнього середовища варто розглядати через призму національної безпеки у багатьох аспектах, зокрема, у плані публічного управління та адміністрування, обумовлених на думку Г. Ситника «необхідністю управління рівнем захищеності об'єктів національної безпеки (права і свободи людини,

конституційний устрій, територіальна цілісність, державний суверенітет та інші) в кризових ситуаціях», і «це пов'язані між собою політичні, економічні та інші процеси, особливістю перебігу яких у кризових ситуаціях соціального характеру є, зокрема: високий рівень невизначеності; складність та багатоваріантність взаємозв'язків між процесами; обмеженість часу на прийняття управлінських рішень; слабка передбачуваність тенденцій, масштабу, спрямованості та часу трансформації кризової ситуації в надзвичайну (громадянська війна, державний переворот, масові заворушення, соціальний вибух тощо) [11]. Тут ми б додали – воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Духневич В. М. Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». *Проблеми політичної психології*. 2022. № 12(26). С. 266–278. URL : <https://doi.org/10.33120/porp-Vol26-Year2022-105>.
3. Совгіра С. В. Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі / Совгіра С. В. Гончаренко Г. Є. / IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 23-24 квітня 2015 р.) / Чорноморський державний університет імені Петра Могили / редкол. Л.П. Клименко та ін. Миколаїв : ФОП Швець В.Д., 2015. С. 205–208.
4. Кириленко Н. М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.] . Ч.1. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін. ; [за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало]. Львів : ЛДУ БЖД, 2012. С. 149–151.
5. Мартинюк В. П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання. *Економіка Менеджмент Підприємництво*. 2013. № 25(II). URL : <http://eme.usoz.ua/pdf/252/24.pdf>
6. Бреус С. В. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки вітчизняних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. *Актуальні проблеми економіки*. № 8. 2015. С. 144–149. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_8_19
7. Васянович Г. П. До поняття безпеки освітнього середовища: аспекти дослідження. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2017. № 13. С. 1–12.
8. Що таке безпечне освітнє середовище, його ознаки та принципи? Як створити й упровадити у закладі освіти Кодекс безпечного освітнього середовища? Сайт Обертинського ліцею. URL : http://www.obertyn-zosh.if.sch.in.ua/pro_shkolu/bezpechne_osvitnye_seridovische/
9. Кодекс безпечного освітнього середовища комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради затверджений ректором Г. Ф. Пономарьовою 08 липня 2022 р. Кодекс безпечного освітнього середовища. [kharkov.com](http://www.hgpa.kharkov.com). URL : <http://www.hgpa.kharkov.com> kodeks PDF

10. Домбровська С. М. Механізм забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Державне управління*. Миколаїв : Вид. ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 242. Т. 254. С. 28–32.

11. Ситник Г. П. Сутність кризових ситуацій соціального характеру у контексті національної безпеки: філософсько-управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1479> (дата звернення: 11.12.2023). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.8.2